Melania-Gabriela Ciot
(Coordonator)

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI SISTEMUL INTERNAȚIONAL

(Începutul secolului XXI)

Presa Universitară Clujeană

MELANIA-GABRIELA CIOT

(COORDONATOR)

•

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI SISTEMUL INTERNAȚIONAL

(ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI)

MELANIA-GABRIELA CIOT

(COORDONATOR)

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI SISTEMUL INTERNAȚIONAL

(ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2021

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Vasile Pușcaș

Prof. univ. dr. Nicolae Păun

ISBN 978-606-37-1197-8

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

Cuvânt înainte

Contextul actual găsește Uniunea Europeană într-un proces de reconstruire și de relansare și într-o fază de reinventare și redobândire a rolului de actor pe scena globală. Sistemul internațional, la două decade scurse de la debutul secolului XXI, încă se reconstruiește și încearcă să găsească echilibrul de putere. Sau poate că această trăsătură a stabilității precare este singura trăsătură stabilă și perenă a noului sistem internațional? Fotografia momentului surprinde încercările leadership-ului european de plasare a Uniunii Europene în poziția de lider global prin Pactul Verde European și de promovare a unui nou stil de viață, cu diplomația climatică prezentă în interacțiunile internaționale multilaterale.

Pandemia pe care încă o traversăm ne-a demonstrat că deciziile liderilor politici au fost mai eficiente acolo unde s-au bazat și pe opiniile comunităților epistemice (în speță din domeniul medical). Și acest lucru ar trebui să fie inspirațional pentru elaborarea și implementarea politicilor publice din diferite domenii, inclusiv a politicii externe. Pentru că doar prin interacțiuni, interdependențele și interacțiunile specifice lumii contemporane vor putea eficientiza măsurile guvernamentale menite a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor. Comunitatea epistemică din domeniul relațiilor internaționale și a studiilor europene începe să se contureze și în România, prin aportul contribuțiilor științifice ale corpului academic, în special al școlilor doctorale, pentru că cercetarea doctorală este menită a avansa dezvoltarea comunităților. Domeniul relațiilor internaționale în România este abordat de câteva universități de excelență, cele din Consorțiul Universitaria, contribuind la consolidarea, dezvoltarea și maximizarea competitivității cunoașterii științifice și promovarea rezultatelor științifice prin intermediul evenimentelor științifice și al publicațiilor.

Unul din aceste evenimente științifice academice importante a fost și Conferința Doctoranzilor din Consorțiul Universitaria, pe care Universitatea

Babeș-Bolyai a organizat-o pentru mai multe domenii ale cunoașterii. Școala Doctorală *Paradigma Europeană* a organizat pentru domeniul relații internaționale și studii europene acest eveniment, care a reunit peste 40 de doctoranzi ai școlilor doctorale de la Academia de Studii Economice din București, Universitatea București, Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași și, desigur, Universitatea Babeș-Bolyai. A fost, de altfel, și momentul de început al colaborării interinstituționale naționale la nivelul comunității noastre epistemice, alte evenimente interesante desfășurându-se pe parcursul anului academic pe care îl vom încheia curând.

Volumul de față reunește cele mai bune lucrări prezentate în cadrul Conferinței Doctoranzilor și reprezintă o altă contribuție valoroasă a Școlii Doctorale *Paradigma Europeană* a Universității Babeș-Bolyai (Facultatea de Studii Europene) pentru domeniul relațiilor internaționale și al studiilor europene. Este al treilea volum pe care îl aduc în atenția comunității academice (și nu numai!) cu preocupările actuale ale doctoranzilor noștri, cu încredere și mare speranță față de resursele umane deosebite pe care le formăm. Spre deosebire de volumele anterioare, am ținut ca lucrările conferinței și textele prezentărilor să fie scrise în limba română, tocmai pentru a sprijini conturarea clară a limbajului de specialitate specific domeniului relațiilor internaționale în România, cu cât mai multe adaptări specifice mediului nostru cultural și cât mai puține preluări sterile, de multe ori netraduse în limba română și, astfel, lipsite de conținut.

Apariția acestui volum se circumscrie evenimentelor ce au loc sub umbrela Conferinței privind Viitorul Europei și pot să afirm, cu încredere, că viitorul poate fi încredințat tinerilor noștri, dar este de datoria noastră să creăm, la nivel academic și societal, cadrele menite a jalona traiectoria lor de dezvoltare. Cu responsabilitate!

Conf.univ.dr.abil. Melania-Gabriela Ciot
Cluj-Napoca, 15.07.2021

SECȚIUNEA I.
Comunitățile Epistemice și Managementul Crizei

Populismul un risc la adresa democrației. Studiu de caz: campania antiguvernamentală a partidului național țărănesc din anul 1928

Drd. Petre Florian DRĂGHICI
Școala Doctorală de Științe Politice
Universitatea București

This study analyzes the use of populist nationalist rhetoric in order to gain political power in Romania in 1928. The main political actor is the National Peasant Party, which used in the campaign to overthrow the government of the National Liberal Party a series of tactics that went beyond the democratic process to achieve its goal. The main characteristics of populism used in this struggle for power were: the revolt of the common individual against an isolated elite, the challenge of intellectuals and politicians by the people, idealized as the sole and legitimate depository and handler of power. The article offers a perspective in a less researched episode of the political struggle in interwar Romania, by exposing the exacerbated political propaganda which led to the dangerous mobilization of the popular masses that could have easily degenerated into bloody conflicts with the authorities and the use of Orthodox priests to legitimize the political struggle as a religious mission. All these elements converge in a type of agrarian populism based on the philosophical foundation of an idealized archetype of the peasant, seen as morally and biologically superior that will create a fair society opposed to the existing system dominated by an urban bourgeoisie and a corrupt bureaucracy. The paradox is the fact that regular peasants did not held positions in this party which was composed mostly by representatives of the urban and rural bourgeoisie, in the latter case we refer to teachers and village priests.
All these relatively new methods in Romanian politics at that time will be used more successfully in the 1930s by far-right movements to challenge the democratic process, taking over and exacerbating the idealized discourse regarding the peasants and cynically using the political failure of the

National Peasant Party to take over the mass of poor peasants abandoned by this party.

Cuvinte cheie: populism, agrarianism, țărănism, democrație, liberalism.

Introducere

Invocat aproape permanent în ultimii ani în discursul mass-media și politico-economic, termenul de „populism” reprezintă tot ce este mai infam într-o mișcare politică sau o personalitate. Lejeritatea folosirii acestui termen a creat o ambiguitate referitor la ceea ce el reprezintă, deși există încă din anii ’60 ai secolului trecut o abundentă literatură de specialitate și numeroase colocvii la nivel academic pentru cercetarea și definirea fenomenului.

O primă tentativă de definire a fenomenului o constituie lucrarea coordonată de Ghiță Ionescu și Ernest Gellner[1], în care un colectiv de autori își aduc contribuția la studierea fenomenului în diferite părți ale lumii. Peter Worsley, autor în cadrul acestui volum, definește populismul ca o ideologie care acționează „în numele poporului, când legăturile dintre acesta și elită sunt obturate”[2].

În cadrul studiului de față, ne propunem analizarea unui caz de populism românesc: lupta electorală dusă de Partidul Național Țărănesc (PNȚ) în anul 1928 pentru răsturnarea guvernului liberal, marcată de numeroase derapaje demagogice și populiste.

Născut din perioada tulbure a Primului Război Mondial, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat a fost conceput în viziunea liderilor săi ca un partid de clasă, cu accente revoluționare. În anul 1920, de la tribuna Camerei, Ion Mihalache eticheta Constituția din 1866 astfel: „nu cunosc constituțiile din alte țări, dar am avut întotdeauna impresia că această constituție e o haină largă, dar cu un guler strâmt, care sugrumă, pentru că constituția a sugrumat clasa țărănească pe care a lipsit-o de orice mișcare politică”[3]. Ion

[1] Ghiță Ionescu, Ernest Gellner (eds), *Populism: Its meanings and National Characteristics*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1969, disponibil online: https://www.scribd.com/document/355467963/Populism-Ghita-Ionescu, consultat la data de 19.01.2020.

[2] Peter Worsley, „The Concept of Populism”, în Ionescu, Gellner, *op.cit.*, p. 220.

[3] Ioan Adam, *Panteon Regăsit. O galerie ilustrată a oamenilor politici români*, București, Editura Gramar, 2000, p. 329.

Mihalache continuă seria declarațiilor ce cheamă la lupta de clasă, în numărul din 21 martie 1920 al ziarului de partid „Țara nouă": „Partidul Țărănesc îl ducem mai departe cât timp va dura procesul de lichidare al vechii oligarhii agrare politice și financiare. Noi rămânem partid de clasă, nu însuflețiți de ura de clasă"[4]. Dar, câteva luni mai târziu, speriat de reticențele potențialilor aliați politici, acesta renunță la declarațiile radicale: „Partidul Țărănesc, partid de clasă al țăranilor, nu este exclusivist: organizarea țărănească nu exclude pătura muncitorilor, negustorilor și meseriașilor de la orașe. Partidul Țărănesc nu urmărește distrugerea celorlalte clase sociale"[5].

Un alt grup radical ce a intrat în Partidul Țărănesc în anul 1921, când retorica de acest tip a lui Ion Mihalache începuse să se tempereze, a fost cel condus de Constantin Stere, compus din cei 10 deputați ai Partidului Țărănesc din Basarabia, alături de ei fiind și fostul socialist dr. N. Lupu. Din această uniune va rezulta Partidul Țărănesc Unitar din România, cu Constantin Stere pe post de ideolog principal al formațiunii, ce va declanșa un torent de retorică pseudo-revoluționară în presa și documentele partidului. „Imperialismul capitalist, ajuns în ultimele decenii la dominațiunea universală, s-a dovedit neputincios de a asigura omenirii o muncă pașnică și de a feri societatea de o năprasnică risipă de vieți și avuții. Astfel de prăbușește însăși justificarea istorică a dominațiunii capitaliste"[6]. Putem observa puternica retorică de tip marxist, ce pare mai potrivită unui reprezentant al Partidului Comunist și nu unui poporanist, actualmente luptător pentru drepturile țăranilor. Acesta continuă în aceeași manieră „clasele muncitoare în faza istorică deschisă prin războiul mondial, întrupează interesele generale ale omenirii", iar proletariatul industrial, crescut în România prin preluarea centrelor industriale din Transilvania era considerat de Stere că „nu poate fi față de Partidul Țărănesc decât un corp de avangardă, care, în confraternitate desăvârșită de arme, va duce lupta comună pentru emanciparea și înălțarea întregii muncitorimi"[7].

---

4 „Țara nouă", 21 martie 1920.
5 *Ibidem*, 2 octombrie 1920.
6 „Aurora", 21 noiembrie 1921.
7 *Ibidem*.

Fostul poporanist, deși folosește circumstanțial retorica marxistă, revine la originile sale ideologice. În viziunea sa, în cadrul alianței dintre muncitori și țărani, va trebui, în final, ca proletariatul să se subordoneze țăranilor: „în România, ca stat țărănesc prin excelență, acțiunea tuturor categoriilor de muncitori trebuie subordonată intereselor și aspirațiilor țărănimii în năzuința acesteia de a crea un stat țărănesc ideal ca singura cale spre forme sociale superioare”. Constantin Stere considera poporanismul în varianta elaborată de el o „filozofie socialistă” aplicată exclusiv României[8].

Cealaltă componentă a PNȚ, anume Partidul Național Român din Transilvania, era mult diferit de Partidul Țărănesc, doctrinar și ca metode de luptă politică. Acesta era în esență un partid al elitelor românești din satele și orașele Transilvaniei, pentru care lupta națională era principalul obiectiv, iar problema socială juca un rol minor în preocupările membrilor acestui partid, deoarece națiunea română nu era recunoscută oficial în Austro-Ungaria, iar ceva ce nu există juridic nu poate avea drepturi, decât după recunoașterea existenței sale.

După înfăptuirea Marii Uniri din 1918, Partidul Național s-a integrat rapid în viața politică a noii Românii, dar a avut de dus o grea luptă politică cu Partidul Național Liberal (PNL), ce a dominat viața politică în primul deceniu interbelic. Lupta contra PNL a apropiat involuntar aceste două partide, liderii acestora socotind că numai împreună pot crea o alternativă puternică la PNL, capabilă să guverneze.

Procesul de fuziune a fost unul greoi, doctrinele și electoratul celor două partide fiind diametral opuse, dar realismul politic al luptei pentru putere a trecut ușor peste obstacolele doctrinare, fuziunea celor două partide, realizată la 10 octombrie 1926, fiind, în practică, o unire a organizațiilor politice și a aparatelor de propagandă. Mihail Manoilescu a sintetizat într-un mod brutal ideologia noului partid: „s-a decolorat caracterul regional al fostului Partid Național și caracterul de clasă al fostului Partid Țărănesc”[9].

---

8 N.N. Matheescu, *Țărănismul și clasa mijlocie*, București, Editura „Revistei de studii sociologice și muncitorești”, 1937, p. 7.

9 Mihail Manoilescu, *O mărturisire de credință*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926, p. 40.

Programul politic al partidului rezultat în urma fuziunii, publicat în 1926, a fost unul ambiguu, ce lăsa agricultura în planul secund și punea accent pe descentralizarea administrativă și autonomia locală, întărirea armatei și a industriei de apărare. Cele mai importante prevederi legate de situația țăranilor se refereau la corectarea abuzurilor săvârșite în timpul reformei agrare, anularea restricției de a vinde pământul obținut în urma acestei reforme și înființarea unui credit rural ieftin pentru „cultivatorii serioși". Acest program va fi înlocuit în 1928 de un altul, cu accentul pus pe „cooperație", ca o formă de asociere intermediară între individualism și socialism, bazată pe înlesniri de credit din partea Băncii Naționale. Acest program va fi baza conceptului de „stat țărănesc", ce presupunea o „economie dirijată de stat în cadrul economiei de tip capitalist, susține proprietatea privat-capitalistă în industrie și agricultură, dar o completează cu forme de proprietate mixtă, de stat și particulară și mai ales cooperatistă"[10].

Aceste dispute erau ținute sub control de Iuliu Maniu, în cadrul partidului fiind practic minim cinci grupări doctrinare, de la dreapta liberală până la socialiști, dar unite în țelul de a prelua puterea. În acest scop s-a folosit un întreg arsenal naționalist-populist exacerbat.

În anul 1928 lupta pentru răsturnarea guvernului liberal a atins intensitate maximă. În ea se implicaseră aproape toate partidele de opoziție. Cei care au angajat mai multe forțe și s-au manifestat mai zgomotos în această luptă au fost conducătorii PNȚ, care au inițiat o serie de coaliții ale forțelor de opoziție și au organizat manifestații de masă menite să intimideze guvernul și să forțeze hotărârea Regenței de a le încredința formarea noului cabinet. Concomitent cu aceste acțiuni, PNȚ a desfășurat o activitate febrilă și pe plan extern, căutând să pună într-o lumină defavorabilă politica guvernului liberal, să împiedice contractarea împrumutului în vederea stabilizării monetare și, în același timp, să obțină simpatia și sprijinul cercurilor capitaliste din străinătate pentru o guvernarea național țărănistă[11].

Astfel, încă în declarația făcută în prima zi a anului 1928, Iuliu Maniu, președintele PNȚ, afirma că „după opt ani de sclavie politică și umilință

[10] Nicolae Păun, *Viața economică a României 1918-1948*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 121.
[11] „Viitorul", 1 ianuarie 1928.

națională, anul nou se naște în semnul luptei decisive și al triumfului care nu va mai întârzia"[12], iar Ion Mihalache, unul dintre vicepreședinții aceluiași partid, se arăta și mai optimist, declarând că „guvernul este virtualmente căzut. Se încăpățânează să stea la putere, dar va fi doborât printr-un atac viguros", el fiind, în concepția lui Ion Mihalache, o creație a regelui Ferdinand și a lui Ion I.C. Brătianu, care nu mai existau în acel moment, iar Regența „nu-și poate substitui voința ei personală, voinței țării"[13].

Pentru a imprima un caracter de continuitate campaniei antiliberale, oficiosul de presă al PNȚ, ziarul „Dreptatea", a introdus în coloanele sale o rubrică permanentă intitulată „Campania de răsturnare". Acțiunile întreprinse pe plan central erau însoțite de manifestații pe plan local. Astfel la Timișoara a avut loc, la 22 ianuarie 1928, o întrunire național-țărănistă, în cadrul căreia Sever Bocu, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Maniu, a declarat că a sosit acolo spre a suna „mobilizarea", întrucât „PNȚ îl declară pe actualul guvern, în mod public, de dușman al patriei"[14]. La Iași, în cadrul unei întruniri național-țărăniste ținută la 29 ianuarie 1928, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Pan Halippa și alți lideri ai acestui partid au criticat Regența întrucât a făcut jocul liberalilor și au amenințat că, dacă li se va refuza guvernarea, vor porni „ca tăvălugul, toți la Alba-Iulia"[15]. În cadrul întrunirii, la care au participat și cetățeni din afara PNȚ, printre care o serie de muncitori, au fost rostite și lozinci care depășeau intențiile organizatorilor, ca: „eliberarea din închisoare a lui M. Gh. Bujor, amnistie generală și legalizarea PCR etc.[16]".

În cadrul campaniei de răsturnare a guvernului liberal au fost încheiate și unele acorduri între diferitele partide și grupări din opoziție. Astfel, Nicolae Iorga, trecând peste deosebirile de vederi ce-l separaseră de Iuliu Maniu și de ceilalți lideri național-țărăniști în perioada creării PNȚ, a stabilit un acord cu aceștia, trimițându-și reprezentanți care să ia cuvântul la diferitele întruniri organizate de PNȚ[17]. Acest acord a fost destul de fragil,

---

[12] „Dreptatea", 2 ianuarie 1928.
[13] *Ibidem.*
[14] „Viitorul", 26 ianuarie 1928.
[15] „Dreptatea", 1 februarie 1928.
[16] „Viitorul", 31 ianuarie 1928.
[17] N. Iorga, Memorii, V, pp. 270-271; „Dreptatea", 1 februarie 1928 și „Viitorul", 20 martie 1928.

N. Iorga amenințând adeseori cu ruperea lui, din cauza violenței practicate de conducătorii național-țărăniști în campania împotriva Regenței. O importanță deosebită a avut, pentru evoluția situației politice, acordul încheiat între PNȚ și Partidul Social Democrat (PSD), ca urmare a cererii adresate de Ion Flueraș în numele Comitetului Executiv al PSD „de a duce împreună lupta pentru înlăturarea dictaturii și întronarea unui regim de legalitate și democrație”[18]. Ca urmare, începând din februarie 1928, reprezentanți ai PSD, printre care Ilie Moscovici, Eftimie Gherman, Lothar Rădăceanu, au participat la principalele întruniri și la alte manifestații politice organizate de PNȚ în numele opoziției. Elementele de stânga din PSD, care se orientau spre colaborarea cu comuniștii, au văzut în acțiunea liderilor PSD o „abatere de la calea luptei revoluționare” prin intrarea în frontul comun al opoziției *burgheze*, în care muncitorii aveau, prin forța lucrurilor, un rol subordonat. Dezaprobând această cale de colaborare cu burghezia, un grup de militanți socialiști de stânga, printre care dr. I. Ghelerter, Ștefan Voitec, Vasile Anagnoste, Zaharia Tănase, Constantin Mănescu, Mihai Moraru, au părăsit PSD, în iunie 1928, și au înființat Partidul Socialist al Muncitorilor din România, care își propunea să realizeze unitatea tuturor forțelor muncitorești, inclusiv a celor comuniste[19].

Campania antiliberală s-a desfășurat cu deosebită tărie și în viața parlamentară, ajungând adeseori la violențe de limbaj și chiar la încăierări. În urma unor astfel de situații, o serie de lideri ai PNȚ printre care Al. Vaida-Voevod, Virgil Madgearu, Mihai Popovici au fost excluși de la dezbaterile parlamentare, ceea ce a dus la retragerea demonstrativă din cameră a tuturor deputaților PNȚ din Ardeal[20] și la întețirea luptei pentru răsturnarea guvernului.

La 18 martie 1928, PNȚ a organizat o mare manifestație opoziționistă la București, cu participarea a aproximativ 50.000 de oameni, strânși în mai multe săli unde s-au ținut discursuri de către conducătorii național-țărăniști și social-democrați. De asemenea, au adus salutul lor delegați ai Partidului

---

[18] „Dreptatea”, 7 februarie 1928.
[19] „Proletarul”, anul I, nr. 1, 9 iulie 1928.
[20] „Viitorul”, 16 februarie 1928.

Național (Nicolae Iorga)[21]. După încheierea întrunirilor, manifestanții au străbătut principalele artere de circulație bucureștene, iar Iuliu Maniu, însoțit de o numeroasă delegație, s-a prezentat în audiență la Regență, cerându-i să demită neîntârziat guvernul liberal[22].

Răspunsul primit, potrivit căruia Regența „va aviza când va socoti de cuviință", a nemulțumit conducătorii PNȚ, care-l considerau ca o „promisiune fără termen". Aceștia și-au întețit activitatea în vederea răsturnării guvernului, punând tot mai mult în circulație proiectul unei mari adunări la Alba-Iulia, care avea să însemne începutul „revoluției", deoarece Regența „iese din datoria sa"[23]. Până atunci, conducerea PNȚ a hotărât retragerea tuturor deputaților și senatorilor național-țărăniști de la lucrările Parlamentului și întrunirea lor într-o sală separată.

Această atmosferă politică încordată a fost speculată de cercurile revizioniste din Ungaria, care căutau să arate că guvernul liberal încalcă libertățile democratice și, ca atare, ar fi îndreptățită revizuirea tratatului de pace de la Trianon. În acest sens, ziarul „Budapesti Hrilap", scria că „Astfel se coace recolta zilei de mâine maghiară! Oile rătăcite se vor întoarce. Astfel dovedesc Maniu și tovarășii lui dreptatea noastră, dreptatea lui Rothermere[24]. Iar noi să stăm pregătiți pentru momentul când flăcările focului lui Maniu ne vor dogorî hotarele"[25]. Și alte ziare străine cu tendințe revizioniste, ca „Taglische Rundschau" scriau despre „ultimatumul" dat de Maniu guvernului și Regenței și despre eventualitatea proclamării autonomiei Transilvaniei, în caz de refuz.

Era evident că propaganda desfășurată de conducătorii PNȚ fără alegerea mijloacelor și fără aprecierea pe toate planurile a consecințelor, dăuna poziției României în domeniul relațiilor internaționale, fapt ce l-a determinat pe Nicolae Iorga să dezaprobe această agitație, deși el însuși era

---

[21] După fuziunea dintre Partidul Național Român din Transilvania și Partidul Țărănesc în anul 1926, Nicolae Iorga nu acceptă această fuziune și înființează o formațiune politică proprie sub numele de Partidul Național.

[22] „Viitorul" și „Dreptatea" din 21 martie 1928.

[23] „Viitorul", 27 martie 1928.

[24] Aristocrat britanic, patron al publicației „Daily Mail" și jurnalist, a susținut puternic revizionismul maghiar în perioada interbelică.

[25] „Budapesti Hirlap", 21 martie 1928, articolul *Revoluția lui Maniu*, reprodus în „Viitorul", 28 martie 1928.

angrenat, pe baza acordului încheiat cu PNȚ în campania de răsturnare a guvernului liberal[26].

În acest timp, conducătorii PNȚ își concentrau eforturile în direcția proiectatei adunări ce urma să aibă loc la Alba Iulia.

Convocată pentru 6 mai 1928, ea a fost considerată de conducătorii PNȚ, ca un congres, primul după realizarea fuziunii. Impresionantă ca participare numerică[27], adunarea de la Alba Iulia a fost mai puțin reușită sub raportul organizării și al desfășurării. Au venit în număr mare mai ales țărani din județul Alba, dar și mulți din regiuni mai îndepărtate ale Transilvaniei, porniți în căruțe sau pe jos, cu merinde pe cât mai multe zile, „ca la mobilizare" cum s-a spus în epocă. Au participat, de asemenea, și câteva mii de muncitori, îndeosebi mineri din Valea Jiului[28], care, așa cum remarca Nicolae Iorga, „aveau alt crez și urmăreau cu totul alte scopuri"[29] decât cele scontate de organizatorii demonstrației. În baza acordului de colaborare existent, la Alba Iulia au fost prezenți și reprezentanți ai PSD (Iosif Jumanca, Ion Flueraș ș.a.). În ceea ce îl privește pe Nicolae Iorga, angajat de asemenea în acțiunea de răsturnare a guvernului, acesta a refuzat să participe „pentru creșterea figurației", mărginindu-se să trimită numai o telegramă în care recunoștea PNȚ „dreptul de a fi valorificat într-un viitor guvern cum va înțelege Regența"[30]. La adunare au participat, de asemenea, reprezentanți ai Partidului Maghiar, în frunte cu Kos și Gheza Deutschek[31], care și-au arătat adeziunea la acțiunea întreprinsă de PNȚ.

După raportul prezentat de Virgil Madgearu, secretarul general al partidului și după cuvântul altor conducători ai PNȚ, a fost adoptată o

---

[26] N. Iorga, *op.cit.*, pp. 277-278.

[27] Datele furnizate de diferitele surse sunt destul de contradictorii, mergând de la cifra de 35.000 de oameni indicată de presa liberală, până la cea de 150.000 dată de Armand Călinescu. Pare verosimilă cifra, rezultată din confruntarea mai multor izvoare, de aproximativ 100.000 de oameni.

[28] Presa liberală scria că acești muncitori erau comuniști care veniseră „cu steaguri roșii și cu emblema sovietică, secera și ciocanul", „Viitorul", 8 mai 1928; este evidentă tendința de a compromite prin aceasta pe conducătorii național-țărăniști.

[29] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 422.

[30] *Ibidem*; cf. Memorii, V, p. 286.

[31] „Viitorul", 13 și 17 mai 1928.

moțiune în care guvernul era declarat „dușman al patriei”[32], hotărându-se lupta împotriva lui prin orice mijloace. Preoții prezenți au luat participanților un jurământ cu următorul conținut: „Jurăm pe bunul Dumnezeu să nu încetăm lupta pentru răsturnarea acestui guvern numit printr-un decret stors mișelește regelui Ferdinand pe patul de moarte, amânat de Înalta Regență și după moartea lui Ionel Brătianu. Jurăm că vom duce lupta noastră în toate orașele și satele noastre fără odihnă și cu orice jertfă împotriva guvernului nelegiuit”[33].

Apoi din mulțimea de țărani și muncitori, pentru care lupta împotriva oligarhiei liberale avea un alt sens decât manevrele tactice ale liderilor național-țărăniști, a fost lansată lozinca „marșului asupra Bucureștilor”, mii de oameni punându-se în mișcare spre a ocupa gările Teiuș și Sebeș, de unde cu trenurile urmau să se îndrepte spre capitală.

Hotărârea maselor de participanți, depășea intențiile organizatorilor, a creat oarecare confuzie și divergențe de păreri în rândurile acestora. În timp ce tineretul național-țărănesc, grupat în jurul lui Aurel Dobrescu și Iuliu Hațieganu, se pronunța pentru o acțiune energică împotriva guvernului liberal, așa cum se ceruse din rândurile mulțimii, majoritatea conducătorilor național-țărăniști în frunte cu Iuliu Maniu s-a pronunțat pentru o „liniștire a spiritelor”, țăranii fiind îndemnați să plece acasă, în care scop s-a și cerut guvernului gratuitate pe trenuri, ceea ce guvernul a refuzat. Cu tot cuvântul de ordine dat de conducătorii PNȚ, numeroși țărani stârniți de lozincile populiste ale organizatorilor, au pornit pe jos spre București, înfrângând opreliștile și măsurile represive luate de autorități împotriva lor, câteva mii dintre ei reușind să ajungă, în grupuri, până la Brașov, de unde, obosiți și continuu hărțuiți de autorități, au trebuit să se risipească și să se întoarcă în satele lor. Astfel „marșul asupra Bucureștilor” nu s-a realizat, explicația fiind în faptul că, pe de o parte majoritatea conducătorilor național-țărăniști nu a voit să împingă acțiunea lor pe un făgaș revoluționar. În aceste condiții, adunarea de la Alba-Iulia a putut fi folosită ca un mijloc de șantaj politic al

[32] N. Iorga, *op.cit.*, p. 286.

[33] „Dreptatea”, 9-10 mai 1928. N. Iorga notează că „La lumina focurilor înalte, 100.000 de oameni, ca la 1784 sau la 1848, strigau: Azi să se schimbe guvernul, azi! Murim azi, și aici!”, N. Iorga, *Memorii*, V, p. 286.

PNȚ, care amenințând cu „războiul civil, a urmărit să capete puterea de la regență și liberali”[34].

În cadrul adunării, conducătorii PNȚ au folosit ca mijloc de presiune asupra guvernului și a Regenței și spectrul aducerii în țară a principelui Carol.

Știrile contradictorii, nu ne îngăduie încă să precizăm în ce măsură conducerea PNȚ a întreprins o acțiune organizată în acest scop. Este probabil că unii dintre conducătorii național-țărăniști, în primul rând Ion Mihalache, să fi fost adepții unei astfel de soluții, în timp ce alții manifestau rezerve. Cert este, însă, că cei mai mulți conducători ai PNȚ, printre care și Iuliu Maniu, au făcut din legăturile lor cu Carol capital politic, manevrând proiectele de aducere a acestuia în țară pentru a exercita presiuni asupra liberalilor și Regenței. Chiar dacă pentru liderii național-țărăniști aducerea lui Carol nu a fost un scop, ci mai degrabă un mijloc de a-și netezi drumul spre putere, propaganda desfășurată de ei a alimentat curentul „carlist” și a pregătit, vrând-nevrând, terenul pentru întoarcerea lui Carol[35].

Perioada ce a urmat adunării de la Alba-Iulia a marcat trecerea campaniei împotriva guvernului liberal în faza finală. Totodată ea a adus și unele clarificări în raporturile dintre partidele de opoziție, interesate toate de răsturnarea guvernului, dar dorind fiecare să fie beneficiarul principal al acestei acțiuni.

Faptul că liderii național-țărăniști considerau guvernarea liberală ca fiind practic încheiată, iar succesiunea ca neputând să revină decât PNȚ, i-a determinat pe aceștia să-și schimbe atitudinea față de partenerii de acțiune. Dacă începând cu anul 1926, liderii PNȚ revendicau puterea în numele și pentru întregul bloc opoziționist, acum o pretindeau exclusiv pentru PNȚ,

---

[34] A. Nicolau, *Partidul Comunist și Alba Iulia*, în „Lupta de clasă”, nr. 8-9/1928, p. 42.

[35] Nicolae Iorga redă, într-o prezentare ironică, mobilurile adunării național-țărăniste de la Alba-Iulia: „era desigur în această acțiune complet demodată, bună de spectacol istoric la Arenele Romane, cu d. Maniu călare în fruntea unor oști de reconstituire arheologică, și, la unii, un oarecare grad de sinceritate. Trebuie să se recunoască, însă de oricine că la cei mai mulți, poate cu însuși șeful, era o simplă mașină de demagogie, pentru țărănimea ardeleană și pentru cine ar fi dispus să se sperie la București. Ca punct final, și absolut decisiv, al meșteșugitei înscenări era să fie – aceasta se și spunea prin șoapte lesne-crezătoarelor – coborârea din avion a prințului Carol, întrebuințat, ca și toți ceilalți, pentru reușita loviturii”, N. Iorga, *O viață de om*…., p. 213.

negând existența unui astfel de bloc și întreprinzând chiar acțiuni împotriva foștilor „aliați", atunci când aceștia nu manifestau suficientă obediență față de linia impusă de PNȚ, cum a fost în cazul lui N. Iorga, o astfel de colaborare apărându-le acum ca lipsită de interes. O asemenea poziție nu a rămas fără răspuns din partea acestor grupări și îndeosebi din partea Partidului Național (Nicolae Iorga)[36].

La rândul său Alexandru Averescu, socotind că PNȚ și-a diminuat perspectivele de guvernare prin limbajul violent folosit la adresa Regenței[37], a deschis o campanie susținută împotriva acestui partid, încercând în același timp să negocieze cu Partidului Național (Nicolae Iorga), în vederea obținerii sprijinului acestuia în cazul în care i se va încredința formarea guvernului[38].

Astfel, din vechea coaliție a opoziției mai rămăseseră legate doar PNȚ și PSD, ceea ce n-a micșorat intensitatea cu care PNȚ își desfășura campania antiguvernamentală. PNL a căutat să dea o ripostă viguroasă ofensivei național-țărăniste, cu prilejul consfătuirii cadrelor sale din București și județul Ilfov, ce a avut loc în capitală, la 17 mai 1928. Prin expozeul lui Vintilă Brătianu și prin circulara trimisă organizațiilor liberale din întreaga țară, erau menționate obiectivele pe care guvernul le va urmări în continuare, alături de care, cu o importanță deosebită, se situa combaterea propagandei PNȚ, taxată ca aventuristă și lipsită de grija necesară față de problemele fundamentale ale țării. În concluzie, conducerea PNL, arăta că țara avea nevoie de liniște și continuitate în opera de guvernare, elemente pe care guvernul le va asigura prin orice mijloace[39].

Acestei luări de poziție, PNȚ i-a dat imediat replica printr-un comunicat publicat la 23 mai 1928, prin care se contesta din nou dreptul guvernului liberal de a-și continua activitatea politică și de a reprezenta țara în tratativele cu creditorii străini[40], totodată, PNȚ a hotărât să mențină procesul de boicotare a lucrărilor parlamentului, considerat ca anticonstituțional.

În toamnă, PNȚ a organizat o serie de conferințe cu caracter regional, la București, Iași, Cluj, Craiova etc., în care a reluat amenințarea că, dacă nu

---

36 „Neamul Românesc", 30 mai 1928.
37 N. Iorga, *Memorii*, V, p. 291.
38 *Ibidem*, pp. 304 și 308; vezi și „Viitorul", 18 septembrie 1928.
39 „Viitorul", 19 mai 1928.
40 „Dreptatea", 25 mai 1928.

va fi adus la conducere pe cale constituțională, va face „revoluție” sau chiar „război”[41]. În propaganda desfășurată de PNȚ în vederea preluării puterii era folosită pe scară largă și împrejurarea că se apropie împlinirea unui deceniu de la proclamarea unirii Transilvaniei cu România, eveniment care nu ar fi putut fi aniversat decât sub un guvern constituit de acel partid care pregătise, cu zece ani în urmă, Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. Conducătorii național-țărăniști amenințau că dacă guvernul liberal va fi cel care va organiza această sărbătoare, PNȚ nu numai că nu va participa, ci va face chiar manifestații ostile[42]. În acest sens, Ion Mihalache, declara în cadrul unei întruniri politice că „Dacă s-ar face dovada că factorul constituțional nu are puterea să-și îndeplinească rolul de arbitru, nu mai este îndoială ce vrea țara”. Și, afișând un revoluționarism de paradă, el afirma în continuare că „În clipa când se va zice nu, (se va refuza de către Regență PNȚ-ului misiunea formării guvernului n.n.), țara va găsi o nouă formă care să-i asigure progresul ei”[43].

În această atmosferă politică încordată s-a deschis, la 15 octombrie 1928, sesiunea ordinară a corpurilor legiuitoare, a cărei sarcina era, potrivit mesajului regal, înfăptuirea stabilizării monetare prin împrumutul străin, adoptarea bugetului pe anul 1929, reorganizarea poliției și a jandarmeriei, întărirea armatei, modificarea legii administrative etc.[44] PNL voia să creeze, și prin aceasta, impresia că se afla încă pe o poziție solidă, având de rezolvat o serie de probleme importante.

Evenimentele evoluau, însă, spre o criză apropiată a guvernului liberal și spre formarea unui guvern național-țărănesc.

În data de 1 octombrie 1928, primul ministru Vintilă Brătianu, adresează Regenței un memoriu[45], prin care cerea formarea unui guvern de uniune națională pentru „aducerea la cumințenie a Partidului Național Țărănesc” și a contractării unui împrumut extern pentru stabilizarea monetară. Acest memoriu a rămas fără răspuns din partea Regenței, iar

[41] „Dreptatea”, 10 octombrie 1928. În cuvântarea ținută pe 15 octombrie 1928 la Chișinău, C. Stere a amenințat că va da foc Bucureștilor „din patru colțuri”. „Viitorul”, 17 octombrie 1928.

[42] „Viitorul”, 30 octombrie 1928.

[43] „Viitorul”, 11 octombrie 1928.

[44] „Viitorul”, 16 octombrie 1928.

[45] ANIC, fond *Casa Regală. Regență – Mihai*, dos. 12/1928, f. 1-20.

primul ministru va adresa încă un memoriu, în care preciza ca își va depune demisia dacă propunerile sale nu vor fi luate în considerare.

Regența nu a transmis nici un răspuns în urma acestui nou memoriu, astfel încât, pe data de 3 noiembrie 1928, Vintilă Brătianu își depune mandatul, afirmând că, prin acest demers dorea crearea unui nou guvern național „în care să se concentreze energiile și puterile de viață politică românească, pentru ca astfel, cu puterile unite, să se poată duce la bun sfârșit marea operă de consolidare a statului român"[46].

Acest episod din istoria României relevă cum populismul distruge fibra unei națiuni și subminează încrederea populației în instituțiile statului. Inutilele diviziuni create în rândul societății de actorii politici populiști într-o împărțire rigidă de tipul *poporul 1 vs. poporul 2* în funcție de simpatiile politice, urmate de un asalt împotriva instituțiilor, cu efect pe termen lung în golirea acestora de orice autoritate. Rezultatul acestor politici nu poate fi decât eșuarea într-un regim totalitar, care să pună capăt eternelor lupte din societate. În cazul perioadei interbelice din România, revenirea în țară a principelui Carol și încoronarea sa ca rege sa produs și ca efect al acestor politici populiste, care au pregătit mentalul colectiv pentru apariția (mai mult sau mai puțin regizată) a unui personaj mesianic, a unui „salvator al neamului românesc".

Bibliografie

Adam, Ioan, *Panteon Regăsit. O galerie ilustrată a oamenilor politici români*, București, Editura Gramar, 2000.

Ionescu, Ghiță, Gellner, Ernest (editori), *Populism: Its meanings and National Characteristics*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1969.

Iorga, Nicolae, *Memorii*, V, Editura Națională S. Ciornei, f.a.

Iorga, Nicolae, *Supt trei regi*, București, 1932.

Iorga, Nicolae, *O viață de om*, București, Editura N. Stroilă, 1934.

Manoilescu, Mihail, *O mărturisire de credință*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.

Matheescu, N.N., *Țărănismul și clasa mijlocie*, București, Editura „Revistei de studii sociologice și muncitorești", 1937.

Păun, Nicolae, *Viața economică a României 1918-1948*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

---

[46] „Viitorul", 5 noiembrie 1928.

Analiza cauzelor și consecințelor crizei anglofone din Camerun

Drd. Roxana MATEȘ
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The article aims to analyze the causes and socio-political consequences of the anglophone crisis in Cameroon, a country situated in Central Africa, with two official languages and between 280 and 287 national languages. The crisis has its roots in the unequal colonial division of the country, after the First World War. This partition had created a francophone majority and an anglophone minority, an aspect which marked both the colonial and post-colonial period. Thus, the anglophone crisis is illustrated as the symbol of the marginalization of the anglophone minority, which has remained passive in relation to the francophone majority. In this regard, the process of marginalization has been ineluctably accentuated by the relation of consent to domination. The subordination of the anglophone minority was visible in a myriad of situations, such as the one at the 1961 Foumban constitutional conference, through which there was established the federal structure of the state, which eventually proved to be a false construction. Moreover, after the unitary state was introduced in 1972, the anglophones had to tackle the feeling of being recolonised in their own country inasmuch as the process of francophonisation enhanced in a considerable manner. Regarding the political consequences of the anglophone conflict, there is illustrated the fact that the crisis has definitely raised the level of consciousness of the Cameroonian population over the plethora of problems of the neo-patrimonial system. After 2016, the trust of the citizens in the institutions and regime of the country significantly decreased, suggesting the disfunctional democracy from Cameroon. The crisis is supported by radical groups, which plan to attain the independence of the anglophone territory and the creation of the Ambazonian state. Although the region is facing

escalating violence, there have not been taken major and complex solutions for preventing the development of the conflict.

Cuvinte cheie: colonialism, federalism, marginalizare, regim autoritar, secesiune.

Cauzele istorice ale crizei anglofone

Camerunul a fost, inițial, o colonie germană, această perioadă fiind percepută drept un simbol al unității populației. După înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, teritoriul african a fost împărțit, în sfere inegale, între Franța și Marea Britanie. În timp ce Franța s-a concentrat pe câștigarea controlului asupra majorității teritoriului, Marea Britanie a obținut o parte minoră, această divizare contribuind la dezvoltarea a două sisteme politice, sociale și economice distincte în Camerun. Strategia îmbrățișată de francezi a fost asimilarea populației locale, pe când cea a britanicilor a fost guvernarea indirectă, iar în acest sens, libertatea indivizilor a fost mult mai accentuată în zona administrată de Marea Britanie. Cu toate acestea, ambele puteri coloniale au reușit, prin intermediul unui profund proces de alienare culturală, să îndepărteze comunitatea locală de propriile tradiții și obiceiuri. Astfel, diferențele dintre cetățenii celor două teritorii reprezintă construcții ale imperialismului european, care și-a înrădăcinat amprenta asupra Camerunului colonial și post-colonial.

După ce Camerunul francez și-a obținut independența în anul 1960, partea anglofonă a votat, în cadrul unui referendum organizat în 1961, unirea cu teritoriul francofon. Problema acestui referendum a fost lipsa unor alternative solide pentru Camerunul anglofon, care a fost nevoit să-și câștige „independența” prin unirea cu Nigeria sau cu teritoriul francofon, deja independent. Prin urmare, opțiunea independenței reale nu a fost posibilă întrucât se dorea evitarea încurajării microstatelor în Africa. În aceeași măsură, Marea Britanie a considerat că teritoriul pe care l-a administrat nu este suficient de dezvoltat din punct de vedere economic pentru a îndeplini condițiile formării unui stat independent. Unirea celor două părți ale

Camerunului s-a cristalizat prin intermediul unei federații, care promitea să protejeze specificul minorității anglofone[1].

Federația stabilită în cadrul conferinței constituționale de la Foumban s-a dovedit a fi o construcție falsă și o formă fără fond. Președintele Camerunului francofon, deja independent, a refuzat orice intervenție internațională în cadrul dezbaterilor constituționale, considerând că realizarea unei constituții depinde doar de statul camerunez. Prin acest refuz, conferința de la Foumban a fost dominată de liderii francofoni, care au ignorat cerințele și așteptările anglofonilor, punând bazele unui fals federalism.[2] Mai mult decât atât, asimetria puterii între cele două părți s-a reflectat și în alegerea unilaterală a locului, a pregătirii constituției înseși și în gestionarea generală a procesului de negociere. Așadar, liderii anglofoni s-au văzut nevoiți să negocieze o constituție deja scrisă, fiind prea pasivi pentru a fi oferit propriul proiect constituțional.[3] În acest sens, se poate sublinia, în mod ineluctabil, faptul că procesul de negociere între liderii francofoni și cei anglofoni a fost definit de multiple vulnerabilități și dezavantaje pentru partea anglofonă, care a intrat într-o negociere cu rezultate previzibile și controlate.

După stabilirea structurii statului, președintele francofon al federației, Ahmadou Ahidjo, a luat mai multe măsuri prin care a diminuat esența caracterului anglofon al țării. De exemplu, statelor federative li s-au oferit puteri limitate, iar existența lor a căpătat, progresiv, o nuanță artificială. Articolul 6 din constituție prevedea că domenii, precum sănătatea publică, învățământul gimnazial și administrația penitenciarelor, se aflau

---

1 Piet Konings și Francis B. Nyamnjoh, „Negotiating an Anglophone identity: A study of the Politics of Recognition and Representation in Cameroon", Afrika-Studiecentrum Series, Volum 1, 2003, pp. 32-36, accesat la: https://www.researchgate.net/publication/28649856_Negotiating_an_Anglophone_Identity_A_Study_of_the_Politics_of_Recognition_and_Representation_in_Cameroon, accesat la data de 10.01.2021.

2 *Ibidem*, p. 44.

3 Fonkem Achankeng, „The Foumban Constitutional Talks and Prior Intentions of Negotiating: A Historico-Theoretical Analysis of a False Negotiation and the Ramifications for Political Developments in Cameroon", în Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective, Volum 9, No. 2, p. 140, accesat la: http://digitalcommons.kennesaw.edu/jgi/vol9/iss2/11?utm_source=digitalcommons.kennesaw.edu%2Fjgi%2Fvol9%2Fiss2%2F11&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages, accesat la data de 05.01.2021.

sub controlul statelor federative. Cu toate acestea, într-o perioadă de doi ani, aceste activități au fost, de asemenea, puse sub jurisdicția guvernului federal, ilustrând neutralizarea puterii statelor federative.[4] O altă strategie prin care Ahidjo a încercat să diminueze influența Camerunului anglofon în cadrul federației a fost stabilirea bazelor unui sistem cu un singur partid. Această idee a fost, în final, îmbrățișată atât de liderii francofoni, cât și de cei anglofoni, întrucât aceștia intenționau să-și mențină puterea și influența în stat prin orice mijloace.[5]Încurajat de pasivitatea și compromisul constant al liderilor anglofoni, președintele a anunțat, în anul 1972, că plănuia să transforme structura statului printr-un referendum. Scopul țintit era consolidarea unui stat unitar, această măsură neglijând, în mod absolut, prevederile constituției din anul 1961. Articolul 47 al constituției federale menționa că „orice propunere de revizuire a prezentei constituții, care afectează unitatea și integritatea federației, va fi inadmisibilă."[6]Măsura, însă, a fost implementată, în ciuda protestelor populației anglofone și a iregularităților găsite în organizarea referendumului. Mesajul perceput de anglofoni a fost faptul că federalismul a reprezentat, de la bun început, o strategie efemeră, care a avut ca obiectiv final însăși anularea sa.

Statul unitar a reprezentat o perioadă care a nuanțat sentimentul de marginalizare și discriminare al minorității anglofone din Camerun. Acest aspect a fost accentuat, într-o proporție semnificativă, în anul 1984, când președintele Paul Biya a schimbat numele statului (Republica Unită Camerun), eliminând termenul „unită".[7] Această schimbare a avut ca scop omogenizarea celor două identități distincte din Camerun și îndeosebi, asimilarea minorității anglofone. În acest context, este important de subliniat faptul că noul nume al țării a fost identic cu cel al Camerunului francofon,

---

4 Joseph Takougang și Milton Krieger, „African State and Society in the 1990's. Cameroon's political crossroads", Westview Press, Oxford, 1998, p. 47.

5 Konings și Nyamnjoh, „Negotiating an Anglophone identity : a study of the politics of recognition and representation in Cameroon", pp. 53-56.

6 Constituția Republicii Federale Camerun, accesată la: https://condor.depaul.edu/mdelance/images/Pdfs/Federal%20Constitution%20of%20Cameroon.pdf, accesat la data de 11.01.2021.

7 Konings și Nyamnjoh, „Negotiating an Anglophone identity : a study of the politics of recognition and representation in Cameroon", p. 71.

înainte de momentul formării federației, simbolizând tendința de dominare a liderilor francofoni.

La începutul anilor 1990, constrâns de contextul internațional, președintele Paul Biya s-a văzut nevoit să introducă multiple măsuri de liberalizare politică, printre care și pluripartidismul. Prin intermediul acestor schimbări, populația anglofonă a avut libertatea de a se organiza în diverse asociații, care să le reprezinte drepturile și interesele. Mai mult decât atât, s-a format primul partid politic de opoziție din țară, și anume, Frontul Social-Democratic.[8]De asemenea, asociațiile formate de studenți și profesori au avut un rol fundamental în expunerea problemei anglofone, atât la nivel național, cât și internațional. Cu toate acestea, reacția agresivă a guvernului nu a întârziat să apară, liderii francofoni susținând că reprezentanții anglofoni care promovează reîntoarcerea la federalism simbolizează un pericol pentru unitatea țării. Așadar, după mai multe încercări de a reintroduce structura federală a statului, impactul asociațiilor anglofone a fost, treptat, diminuat de către regim. Mai apoi, în Camerun, a fost introdusă o pace forțată și artificială, a cărei imagini a fost zguduită de debutul crizei anglofone, din anul 2016.

Prin urmare, conturarea contextului istoric și a principalelor probleme care au marcat marginalizarea minorității anglofone din Camerun reflectă construcția unei relații de dominare, din partea francofonilor și pasivitate sau aprobare, din partea anglofonilor. În acest sens, se poate sublinia faptul că poziția dominantă a comunității francofone a fost construită prin pasivitatea camerunezilor anglofoni, care au contribuit la propria discriminare. Un exemplu reprezentativ a fost conferința constituțională de la Foumban, în cadrul căreia liderii anglofoni s-au dovedit a fi total nepregătiți și luați prin surprindere, fapt ce a determinat supunerea acestora și acceptarea condițiilor impuse de reprezentanții francofoni. Un al doilea exemplu fundamental pentru a ilustra pasivitatea comunității anglofone este conferit de situațiile variate în care cetățenii anglofoni aleg să vorbească franceza cu scopul integrării și preluării tendințelor dominante în societate. Subordonarea minorității anglofone a declanșat în rândul acesteia

8 Nantang Jua și Piet Konings, „Occupation of Public Space: anglophone nationalism in Cameroon”, Cahiers d’études africaines, Vol. 44, No. 175, p. 610.

o serie de frustrări și nemulțumiri în raport cu poziția de inferioritate asumată, fapt ce a condus, într-un final, la protestul populației și la așa-numita criză anglofonă.

Criza anglofonă a început în anul 2016, odată cu protestele avocaților și profesorilor împotriva statutului dominant al limbii franceze în instituțiile anglofone. Impunerea francezei ca limbă dominantă a diminuat, în mod incontestabil, caracterul bilingv al statului, obiectivul real al regimului fiind înlocuirea avocaților și profesorilor anglofoni cu cei francofoni.[9] Deși o parte semnificativă a populației din Camerun percepe criza drept simbolul marginalizării și discriminării, s-a creionat și perspectiva conform căreia conflictul anglofon reprezintă consecința deconectării profunde dintre popor și liderii săi. Așadar, nemulțumirea comunității anglofone poate ilustra, de fapt, adânca revoltă a tuturor cetățenilor în raport cu regimul actual. În acest context, protestele anglofonilor se îndreaptă și asupra regimului autoritar impus de Paul Biya, care este președintele Camerunului încă din anul 1982.

Consecințele socio-politice ale conflictului anglofon

Criza anglofonă a accentuat neîncrederea populației în instituțiile statului și în aparenta imagine a democrației. Președintele țării a pierdut, de asemenea, încrederea cetățenilor, care vizează acum necesitatea stringentă a schimbării regimului. Mai mult decât atât, contextul actual a inculcat populației un sentiment de nesiguranță întrucât președintele Biya a fost total absent în spațiul public în primele luni ale debutului pandemiei de COVID-19. Acesta nu s-a adresat poporului, ci doar a publicat diverse imagini cu anumite întâlniri pe care le-a avut în acea perioadă.

Statisticile disponibile în anul 2018 creionează faptul că cetățenii din Camerun prezintă un grad ridicat de pesimism în raport cu esența democrației din propria țară. În acest sens, un sfert din populația anglofonă consideră că statul camerunez nu este o democrație, iar 49% descriu

[9] Selena Gould, „The Genocide that Everyone Should Have Seen Coming: How the Cameroon Anglophone Crisis Extends Colonial Forces of Domination and Consent", Dickinson College Honors Theses, Paper 328, 2019, pp. 49-50, accesat la: https://scholar.dickinson.edu/student_honors/328/, accesat la data de 06.01.2021.

Camerunul ca o democrație cu probleme majore. Mai mult, 11% din cetățenii anglofoni consideră că statul camerunez este o democrație cu probleme minore, pe când doar 1% din aceștia își percep țara ca o democrație deplină. Deși proporțiile referitoare la populația francofonă sunt mai mici, acestea rămân semnificative pentru a ilustra destrămarea imaginii democratice create de regim. Astfel, 14% din populația francofonă consideră că țara nu este o democrație, iar 33% se raportează la Camerun ca la o democrație cu probleme majore. Aproape jumătate din francofoni își evaluează țara ca o democrație cu probleme minore sau o democrație deplină.[10] Prin urmare, conform statisticilor menționate, se poate sublinia faptul că majoritatea francofonă se dovedește a fi mai mulțumită în raport cu situația internă din Camerun, regimul actual presupunând anumite avantaje pentru elitele francofone, care beneficiază în mod constant de resursele statului.

Faptul că democrația în Camerun este percepută ca o construcție disfuncțională este accentuat de părerea cetățenilor cu privire la gradul crescut de corupție din țară. În anul 2018, populația evalua faptul că nivelul corupției a crescut, în mod semnificativ, în anii de după debutul crizei anglofone. Așadar, 72% din cetățenii camerunezi considerau că democrația a fost drastic afectată de corupție, pe când doar 13% credeau că nivelul corupției s-a redus. În ciuda acestui aspect, doar o mică majoritate, și anume 53% din indivizi, au fost de acord cu ideea conform căreia rolul cetățenilor în lupta împotriva corupției este fundamental.[11]Prin neasumarea implicării în această luptă, se ilustrează apatia și indiferența populației în raport cu evenimentele desfășurate în țară. Astfel, percepția colectivă este că individul în Camerun este dominat de regim, care își impune forța și controlul în orice situație. De asemenea, o altă cauză a lipsei de implicare este teama de represalii.

---

10 Mircea Lazar, „Cameroon's linguistic divide deepens to rift on questions of democracy, trust, national identity", Afrobarometer, No. 283, 2019, pp. 1-4, accesat la: https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Dispatches/ab_r7_dispatchno283_anglo_francophone_divisions_deepen_in_cameroon.pdf, accesat la data de 12.02.2021.

11 Jean Cédric Oyono, „Les Camerounais, conscients de leur rôle dans la lutte contre la corruption, hésitent à s'y engager", Afrobarometer, No. 246, 2018, pp. 2-9, accesat la: https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Dispatches/ab_r7_dispatchno246_corruption_au_cameroun.pdf, la data de 15.02.2021.

Cetățenii din Camerun și-au asumat, astfel, un rol de subordonare în raport cu poziția dominantă a regimului și a partidului. Partidul aflat la putere, și anume Mișcarea Populară Democrată din Camerun, deține controlul absolut asupra diferitelor sectoare ale societății, precum administrația, sistemul de justiție și sistemul electoral. Poziția dominantă a regimului a fost remarcată și în situații, precum cea din 2008, care a presupus o modificare constituțională semnificativă, fără organizarea unui referendum.[12] În acest context, s-a eliminat limita prezidențială de două mandate, conferindu-i președintelui Biya dreptul de a acapara puterea în stat pe o perioadă nelimitată.

Regimul lui Paul Biya a căpătat o amploare semnificativă și prin faptul că a selectat persoane pentru funcții cheie în stat, pe baza propriilor interese. Astfel, toți miniștrii statului au fost selectați și aleși direct de către președinte, fiind dependenți de Biya, dar deconectați de populație. Hegemonia regimului francofon este accentuată și de faptul că puterea este concentrată în mâinile unui grup de elite, care sunt reprezentate de indivizi loiali președintelui și a căror vârstă se încadrează între 60 și 70 de ani.[13] În consecință, regimul nu se dovedește a fi interesat de a integra tineri competenți în instituțiile statului, ci mai degrabă persoane disponibile de a susține mai departe statu quo-ul, sugerând clasificarea Camerunului drept o gerontocrație. Tinerii educați rămân, astfel, fără locuri de muncă, fapt ce le amplifică frustrările și revolta împotriva regimului clientelist, precum și sentimentul de neîncredere în stat. Tinerii camerunezi se simt excluși sau nevoiți să recurgă la alte mijloace corupte pentru a-și îndeplini obiectivele și pentru a-și asigura un trai decent. Această problemă nu este abordată de regim, ci este amplificată prin reactualizarea constantă a excluderii unor categorii vulnerabile din societate.

Sentimentul de frustrare a determinat o parte din populație să îmbrățișeze soluții radicale. Astfel, mulți tineri au ales să emigreze în căutarea dreptății și a oportunităților de a-și folosi în mod productiv competențele. Pe de altă parte, sunt foarte mulți tineri care s-au implicat în

[12] „Cameroon: The dangers of a fracturing regime", International Crisis Group, Africa Report No.161, 2010, p. 2.

[13] *Ibidem*, pp. 2-3.

activități ilegale, percepând această variantă drept unica modalitate de a supraviețui. Deși sunt conștienți că trăiesc într-o țară bogată, aceștia nu se pot bucura de resursele statului, care sunt împărțite în mod inegal între elite. Pentru a ilustra situația disperată cu care se confruntă populația, se va evidenția replica unui protestatar anglofon, care se adresa în 2008 regimului: „Omorâți-ne, nu ne este teamă să murim, suntem deja morți."[14]

Fragilitatea statului și a democrației este nuanțată de existența sistemului neo-patrimonial, care definește Camerunul. Conform lui Bayart, statul este capturat sau colonizat de proprii agenți, care sunt implicați în diverse relații clienteliste. Mai mult, sistemul se dovedește a fi slab instituționalizat întrucât cei doi președinți au blocat buna funcționare a statului prin însăși subjugarea acestuia. Astfel, persoana care are o funcție politică în Camerun se identifică în mod absolut cu acea funcție, indivizii devenind superiori funcțiilor.[15]Puterea nelimitată a elitelor a reprezentat și sursa multiplelor conflicte și tensiuni din țară, contribuind la declanșarea unei competiții agresive între reprezentanții elitelor.

Neo-patrimonialismul și-a cristalizat rădăcinile în societatea camerunezǎ și prin schimbarea constituției în funcție de interesele regimului, cu scopul consolidării acestuia. De exemplu, în anul 1996, constituția a fost schimbată pentru a adopta posibilitatea extinderii mandatului prezidențial de la 5 la 7 ani. Mai mult decât atât, în anul 2008, constituția a fost modificată pentru a introduce mandatul prezidențial nelimitat și astfel, pentru a asigura perenitatea poziției lui Biya. Prin aceste măsuri, impactul mișcării de opoziție a fost semnificativ diminuat, fapt ce l-a determinat pe Maurice Kamto, liderul unui partid de opoziție, să afirme că principiul puterii în Camerun este reprezentat de însuși președintele țării. În absența președintelui, puterea își pierde din substanță și din esență.[16] Prin intermediul acestei strategii de schimbare a constituției, Paul Biya a reușit să păstreze puterea în țară de 39 ani, sfidând fiecare provocare din partea partidelor de opoziție.

---

14 *Ibidem*, p. 13.

15 Cyprien Awono, „Le néo-patrimonialisme au Cameroun: Les leçons sur le mal africain", Dictus Publishing, 2012, p. 37.

16 *Ibidem*, pp. 43-47.

Cu toate acestea, regimul autoritar impus de Biya a căpătat o asemenea amploare și datorită pasivității partidelor de opoziție, care nu au reușit să își impună, în mod ferm, viziunea. Partidele de opoziție din Camerun s-au format în anii 1990, dovedindu-se a fi, însă, dezorganizate și fără un obiectiv comun. De asemenea, acestea nu au luptat pentru construcția unui sistem alternativ, nereprezentând o provocare pentru regimul dominant, fapt care a contribuit la însăși consolidarea regimului. Deși în acea perioadă s-au format peste 120 de partide politice, se consideră că scopul real al regimului a fost prevenirea dezvoltării unui singur partid puternic al opoziției. În acest sens, au fost încurajate tensiunile interne între și în cadrul diverselor partide, care au devenit interesate doar de protejarea interesului propriu, neglijând obiectivele comune ale națiunii.[17]În acest context al tendinței liberalizării din anii 1990, accentuarea apartenenței etnice a dobândit proporții majore, conturând preferința indivizilor pentru identitatea etnică în raport cu cea națională. Pe lângă partidele politice formate, cetățenii s-au organizat și în diverse asociații, cu scopul apărării intereselor etnice, iar prin aceste acțiuni, conceptul de națiune aplicat Camerunului și-a pierdut și mai mult esența. De asemenea, în contextul actual, se poate sublinia faptul că mișcarea anglofonă de secesiune din Camerun se datorează, în aceeași măsură, pasivității partidelor de opoziție, care nu au reușit să lupte suficient pentru apărarea intereselor minorităților.

O altă consecință a crizei anglofone din Camerun este utilizarea legitimă a violenței de către guvern, cu scopul combaterii „terorismului.” Astfel, secesioniștii anglofoni sunt considerați teroriști, care implică un risc extrem de ridicat pentru unitatea țării.[18] Necesitatea stringentă a apărării structurii unitare a statului camerunez a determinat, așadar, guvernul să recurgă la orice mijloc pentru a împiedica dezvoltarea mișcării de secesiune. Prin catalogarea secesioniștilor drept teroriști, guvernul și-a asumat rolul de

---

[17] Tangie Nsoh Fonchingong, „Multipartyism and Democratization in Cameroon”, în *Journal of Third World Studies*, Vol. 15, No. 2, 1998, p. 125.

[18] Dirke Köpp, „Who are Cameroon's self-named Ambazonia secessionists?”, 2019, accesat la: https://www.dw.com/en/who-are-cameroons-self-named-ambazonia-secessionists/a-50639426, accesat la data de 15.02.2021.

victimă, care poate utiliza în mod legitim violența pentru protejarea intereselor țării. Obiectivul regimului este, bineînțeles, anularea oricărei acțiuni prin care s-ar putea reintroduce federalismul ca structură a statului.

Conflictul anglofon și-a făcut, în mod ineluctabil, simțită prezența și în sfera sistemului de educație, care a fost grav afectat, devenind o victimă a războiului.[19] Operațiunile „orașelor-fantomă", prin care se blochează întreaga economie pentru a simboliza revolta anglofonilor, au împiedicat și buna funcționare a școlilor. Astfel, generațiile actuale de elevi și studenți din regiunea anglofonă se confruntă cu problema imposibilității frecventării cursurilor, fapt care a degradat, semnificativ, performanța acestora. Aspectele menționate sunt susținute de statistici, care creionează că înscrierile în învățământul primar și gimnazial din regiunea anglofonă au scăzut cu 198,65% între anii 2016 și 2018.[20] Mai mult decât atât, această pauză majoră în frecventarea cursurilor a cauzat și a amplificat marginalizarea elevilor și studenților anglofoni, a căror integrare în societate va fi tot mai dificil de atins.

Nu în ultimul rând, criza anglofonă a nuanțat și accentuat distincția dintre identitatea anglofonă și cea francofonă în Camerun. Deși aceste identități sunt moștenite din perioada colonialismului, cele două comunități continuă să se identifice mai mult cu acestea decât cu identitatea națională. Prin urmare, faptul că minoritatea anglofonă își apără specificul și particularitățile culturale și lingvistice față de tendința francofonilor de dominare sugerează vulnerabilitatea ideii de națiune în Camerun. Deși guvernul urmărește păstrarea cu orice preț a statului unitar, armonia artificial creată a fost destrămată, punându-se în evidență poziția de inferioritate a anglofonilor în raport cu majoritatea francofonă.

---

[19] „In Cameroon, education has become a victim of war", în The New Humanitarian, 2019, accesat la: https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/07/24/cameroon-education- has-become-victim-war, accesat la data de 18.02.2021.

[20] Forbe Hodu Ngangnchi, Vukenkeng Andrew Wujung și Adamu Pangmeshi, „Analysis of the socio-economic consequences of the crisis in the North West and South West regions of Cameroon on the economy of the two regions (2016-2018)",în International Journal of Economics, Commerce and Management, Vol. 7, No. 2, 2019, pp. 381-382, accesat la: http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2019/02/7222.pdf, accesat la data de 21.01.2021.

Concluzii

Prin urmare, criza anglofonă din Camerun își are rădăcinile în însăși perioada colonială, când Franța și Marea Britanie au divizat teritoriul în două părți inegale, care au preluat mai apoi sistemele puterilor coloniale. Conflictul anglofon reprezintă simbolul marginalizării unei minorități și al necesității schimbării regimului actual. Consecința fundamentală a acestui conflict este creșterea nivelului de conștientizare a populației în privința problemelor sistemului de guvernanță democratică. Formarea grupurilor radicale de secesioniști anglofoni se datorează nu doar democrației disfuncționale, ci și pasivității partidelor de opoziție, care nu au reușit să lupte suficient împotriva poziției perene a președintelui Biya. Considerând secesioniștii drept teroriști, guvernul justifică utilizarea violenței cu scopul menținerii unității și păcii în Camerun, neutralizând importanța principiilor democratice.

Bibliografie

***, „Cameroon: The dangers of a fracturing regime”, *International Crisis Group*, Africa Report No.161, 2010, p. 2, [https://reliefweb.int/report/cameroon/cameroon-dangers-fracturing-regime], accesat la data de 15.01.2021.

***, „In Cameroon, education has become a victim of war”, 2019, [https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/07/24/cameroon-education-has-become-victim-war], accesat la data de 18.02.2021.

Achankeng, Fonkem, „The Foumban Constitutional Talks and Prior Intentions of Negotiating: A Historico-Theoretical Analysis of a False Negotiation and the Ramifications for Political Developments in Cameroon”, în *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective*, Volum 9, No. 2, 2014, p. 140.

Awono, Cyprien, „Le néo-patrimonialisme au Cameroun: Les leçons sur le mal africain”, Dictus Publishing, 2012, p. 37.

Constituția Republicii Federale Camerun, [https://condor.depaul.edu/mdelance/images/Pdfs/Federal%20Constitution%20of%20Cameroon.pdf], accesat la data de 11.01.2021.

Fonchingong, Tangie, „Multipartyism and Democratization in Cameroon”, în *Journal of Third World Studies*, Vol. 15, No. 2, 1998, p. 125.

Gould, Selena, „The Genocide that Everyone Should Have Seen Coming: How the Cameroon Anglophone Crisis Extends Colonial Forces of Domination and Consent", Dickinson College Honors Theses, Paper 328, 2019, pp. 49-50.

Jua, Nantang și Konings, Piet, „Occupation of Public Space: anglophone nationalism in Cameroon", *Cahiers d'études africaines*, Vol. 44, No. 175, 2004, p. 610.

Konings, Piet și Nyamnjoh, Francis, „Negotiating an Anglophone identity: A study of the Politics of Recognition and Representation in Cameroon", *Afrika-Studiecentrum Series*, Volum 1, 2003, pp. 32-36.

Köpp, Dirke, „Who are Cameroon's self-named Ambazonia secessionists?", 2019, [https://www.dw.com/en/who-are-cameroons-self-named-ambazonia-seces sionists/a-50639426], accesat la data de 15.02.2021.

Lazar, Mircea, „Cameroon's linguistic divide deepens to rift on questions of democracy, trust, national identity", Afrobarometer, No. 283, 2019, pp. 1-4, [https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Dispatches/ab_r7_ dispatchno283_anglo_francophone_divisions_deepen_in_cameroon.pdf], accesat la data de 12.02.2021.

Ngangnchi, Forbe, Wujung, Andrew și Pangmeshi, Adamu, „Analysis of the socio-economic consequences of the crisis in the North West and South West regions of Cameroon on the economy of the two regions (2016-2018)", în *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Vol. 7, No. 2, 2019, pp. 381-382.

Oyono, Jean, „Les Camerounais, conscients de leur rôle dans la lutte contre la corruption, hésitent à s'y engager", Afrobarometer, No. 246, 2018, pp. 2-9, [https://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Dispatches/ab_r7_ dispatchno246_corruption_au_cameroun.pdf], la data de 15.02.2021.

Takougang, Joseph și Krieger, Milton, „African State and Society in the 1990's. Cameroon's political crossroads", Westview Press, Oxford, 1998, p. 47.

Cultura alternativă vs. Îndoctrinare. Studiu de caz: Timișoara 1965-1989

Drd. Miodrag OBRADOV
Școala Doctorală de Filosofie, Sociologie și Științe Politice
Universitatea de Vest din Timișoara

It is one thing at least that totalitarian regimes share: they are adamant on getting in total control. Romanian Communism forced its way to power in the ’50’s, and fell starting December, 1989, when the Romanian Revolution burst out in Timișoara. The scope of our research covering an evaluation of how alternative culture helped an alternative identity to develop, resistive enough to the mechanisms of indoctrination. We determine and describe how the resistance mechanisms (resorted to by various people in various type alternative cultures in Timișoara) boosted resistance to Communist indoctrination in Romania. We interviewed 21 culturally acknowledged people in Timişoara, who answered the questions in semi structured interviews. We interpreted the interview results based on principles of thematic narrative analysis. Research results are consistent with results quoted in specific literature analyzing relation of various type alternative cultures to the ex-Eastern Bloc totalitarian regimes, supporting the argument of the problems caused by the alternative culture to politics, triggering the fall of such regimes. Research proves subversive such trends not backed by the people in charge. Moreover, we contribute by an in-depth description and analysis of the main traits of the alternative informal groups. We do not go with the research focused on alleged liberal wings existing within the Communist State’s control bodies, or else such actors deliberately tolerating (even supporting) alternative culture, thus generating a win-win negotiated stance (see Schifirneț, 1999; Copilaș, 2019). We do not deny negotiation having existed; yet we prove that, once enrolled in the various type alternative cultures we here research in detail, many of our heroes cropped up enough resistivity to indoctrination to be ready to risk it all for liberty, when the time was ripe.

Cuvinte cheie: totalitarism, rezistență, cultură alternativă, grupuri, Timișoara.

Introducere

Regimul comunist din România, instaurat cu forța în anii ’50 ai secolului trecut și înlăturat odată cu revoluția începută în Timișoara în decembrie 1989, nu a fost o excepție de la o regulă întîlnită la toate regimurile totalitare. Acestea au cel puțin o trăsătură comună: încearcă să preia și să instituie cu orice preț controlul total, nimic să nu fie în afara controlului partidului-stat. Spațiul privat trebuie eliminat iar cel public, reașezat în întregime sub autoritatea regimului politic. Politica violentă de eliminare a oricărei forme de proprietate privată urmărea în ultimă instanță preluarea controlului total asupra vieții private. Prin îndoctrinare programatică și forță, partidul comunist a încercat preluarea controlului total. Obiectivul principal al lucrării este acela de a oferi un răspuns întrebării referitoare la posibilitatea unei construcții identitare suficient de reziliente la mecanismele de îndoctrinare caracteristice regimurilor totalitare, încît să genereze o identitate alternativă, o tipologie umană care, așa cum s-a demonstrat istoric, să fie gata să riște, la nevoie, totul, pentru a fi liberă. Cu alte cuvinte, ce a făcut posibilă apariția și existența unui tip uman, altul decît „omul nou” de sorginte marxist-leninistă, ce se dorea a fi produsul ultim al regimului totalitar?

Implicarea personală în viața culturală a tinerilor din Timișoara în perioada dinainte de decembrie 1989 a contribuit la alegerea temei. După ce schimbarea a avut loc, iar regimul totalitar comunist a fost treptat înlocuit cu un sistem democratic, mi-am pus o serie de întrebări referitoare la existența și rolul culturii alternative în rezistența la îndoctrinarea forțată. M-am întrebat: Ce a putut contribui la o construcție identitară care să protejeze subiectul uman de mecanismele de îndoctrinare? Care au fost acei factori care au putut oferi suficientă motivație și energie încît să conducă la adoptarea unor atitudini contrare unui regim totalitar? Ce forme a luat această rezistență în Timișoara? Ce trebuia sau ce puteai să-ți permiți să faci pentru a ieși de sub imperiul manipulant opresiv al regimului totalitar? Care au fost premisele formării unor gusturi, afinități și orientări care au condus, direct sau indirect, la adoptarea unei atitudini reziliente față de cursul de îndoctrinare pe care a încercat să-l impună forțat regimul? Care au fost formele de cultură alternativă și factorii care au putut oferi suficientă

motivare, energie și asumare a unor riscuri și sacrificii care să conducă la adoptarea unor poziții de nesupunere sau chiar de respingere a unui regim totalitar? Mai mult chiar, am încercat să înțeleg în ce măsură suma unor asemenea construcții identitare a ajuns să contribuie la demolarea regimului totalitar și instituirea unei societăți democratice după 42 de ani de dictatură. Pentru că este deja fapt istoric acela că revoluția din decembrie 1989 a început în Timișoara, iar cei dintîi care au avut curajul unor acte radicale de împotrivire, în prima fază a revoltei, au fost oameni formați în interiorul acestei culturi alternative. Astfel, lucrarea de față urmărește să analizeze mecanismele prin care persoanele implicate în diverse tipuri de cultură, cu precădere cea neoficială, subterană, au dezvoltat anumite forme de rezistență la îndoctrinarea impusă de regimul comunist totalitar din România. De aici și importanța conferită în studiul meu orașului Timișoara, prin faptul că partea aplicată a studiului constă în analiza culturii alternative dezvoltate în acest oraș. Aceasta se realizează prin intermediul dialogului purtat cu cîțiva protagoniști ai acestui gen de cultură, la care se adaugă observații directe, personale, ca participant nemijlocit la multe din evenimentele analizate.

Literatura de specialitate care analizează relația complexă dintre diversele forme de cultură alternativă și regimurile totalitare din Europa de Est cade de acord asupra unor stări de fapt. Este agreat argumentul că în toate aceste regimuri asemenea forme de cultură au ridicat probleme politicului; în toate aceste state asemenea fenomene, prin activitățile promovate, prin atitudinile generate, prin rețelele informale construite, au contribuit într-un fel sau altul, direct sau indirect, la falimentul acestor regimuri. În mediul academic, pornind de la lucrarea editată de Sabrina Petra Ramet (1994), s-a conturat o dezbatere despre locul și rolul culturii și, în mod special, al muzicii alternative (beat, rock, jazz, punk) în interiorul regimurilor totalitare din Europa de Est, din care s-au profilat două principale perspective concurente. Unii cercetători au scos în evidență rolul subversiv al acestor curente dezvoltate fără vreun sprijin din partea autorităților, cel mai adesea împotriva regimului totalitar, ca alternative la cultura proletcultistă oficială a partidului unic (Ryback, Ramet, Stratone, Ionescu). Prezenta cercetare demonstrează și consolidează această perspectivă. Mai mult chiar, ceea ce aduce în plus această lucrare la literatura

de specialitate este o identificare și o analiză în profunzime a principalelor caracteristici ale grupurilor alternative informale. Pe o poziție diferită se situează unele studii care sugerează că în interiorul aparatului de control al statului comunist au fost fie aripi mai liberale, fie unii actori care în mod deliberat au tolerat și chiar au susținut și încurajat aceste genuri de muzică și cultură alternativă (Schifirneț, Copilaș). Trebuie, totuși, avut în vedere că principalul scop al acestor activiști culturali a fost unul manipulativ.

Criticul american Greil Marcus acordă atenție sporită rolului pe care dadaiștii l-au avut în dinamica vieții culturale europene a secolului XX și face legătura cu șocul produs de punk. Printre zvîcnirile alternative din ultima perioadă a dictaturii au fost manifestările acelor mici grupuri informale care au adoptat imaginea și atitudinea punk, o manifestare radicală a tinerilor din S.U.A, Marea Britanie și din țările vest-europene, cu accente puternice preluate din ideologia de orientare politică stîngistă.

Metodologie

Metodologic, prezenta lucrare se înscrie în aria cercetărilor calitative, mai exact în cea a cercetării narative[1], combinată cu elemente de cercetare participativă etnografică[2]. Acestora, pentru interpretarea datelor li se adaugă o componentă de analiză tematică narativă[3] prin intermediul căreia narațiunile principalilor participanți în studiul empiric pot să fie auzite și interpretate în contextul teoriilor ce subîntind prezenta cercetare. Astfel, cercetarea constă în analiza narațiunilor cîtorva din principalii actanți implicați în aceste fenomene de rezistență la îndoctrinare în perioada regimului totalitar comunist, în Timișoara. Pentru a realiza aceasta, studiul utilizează interviul semistructurat, cu persoane selectate prin criterii de

[1] C.K Riesman, *Narrative analysis*, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1993.

[2] J. Burke, A. Kirk, A., *Ethnographic Methods*, College Park: University of Maryland, 2001; D.M. Fetterman, *Ethnography: Step-by Step Guide*, 3rd ed., Los Angeles: Sage, 2010.

[3] Virginia Braun, Victoria Clark, „Using thematic analysis in psychology”, în *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, no. 2, 2006, pp. 77-101, [https://chip.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/1245/2019/05/Braun-Clarke-2006-Thematic-Analysis.pdf], accesat la 15 noiembrie 2020.

incluziune/excluziune potrivite scopului și obiectivelor cercetării. Interviurile sunt înregistrate audio/video și transcrise. Cheia hermeneutică de interpretare a rezultatelor interviurilor se bazează pe analiza narativă tematică, prin care se urmărește atît firul narațiunii, așa cum are semnificație pentru narator, cît și valențele conferite temelor și teoriilor centrale ale studiului propus.

Fenomenul Timișoara

Fundamentată în special pe observații etnografice, lucrarea a încercat de asemenea să redea cît mai precis atmosfera din Timișoara din perspectiva subiectului studiat. Au fost astfel, identificate elemente referitoare în mod direct la receptarea unor genuri muzicale precum rock, jazz sau punk. Pulsul orașului contrar curentului oficial s-a datorat și rolului discotecilor, al literaturii subversive, al discuțiilor neoficiale din jurul unor grupuri informale (artiștii și tinerii intelectuali grupați în jurul unor formații sau cluburi culturale și sportive, jucătorii de bridge) sau semiformale, diverselor forme de cenaclu, dramaturgie sau teatru studențesc și de amatori, cinecluburilor sau filmului alternativ. Au fost, de asemenea, evidențiate și analizate grupurile neoficiale formate în jurul unor mentori discreți ai dizidenței. Toate acestea au fost asimilate ca insule de libertate, contribuind la dezvoltarea gîndirii alternative și adoptarea unei atitudini de rezistență. Primul pas în instituționalizarea rock'n'rollului în societatea românească a fost ritualizarea spațiului intim –audiția discurilor cu muzică rock în ascuns, în spațiul privat al camerelor în care locuiau, petreceri private organizate în casă, apartament sau în anexele gospodăriei, interpretarea muzicii în subsol, în pod sau chiar în parcuri. Despre aceste prime manifestări ale tinerilor în Timișoara își amintește Mony Bordeianu (solist al formației *Sfinții/Phoenix*):

> „...ne întâlneam la Flora, pe malul Begăi, povesteam (...) cel mai des ne întâlneam în Parcul Alpinet și repetam la chitară. Faptul că stăteam în parc și cântam uimea și aduna trecătorii în jurul nostru, neobișnuiți cu astfel de spectacole în aer liber”[4].

[4] Cornelia, Mariș, *Mony Bordeianu. O altfel de biografie*, Timișoara: Eurostampa, 2018, p. 42.

Peste puțin timp, această muzică a pătruns în spațiul public. La început a fost admisă în zonele controlate (școală, facultate, tabere de tineret), apoi în casele de cultură și în discoteci, iar mai tîrziu, trecînd printr-un filtru riguros, unele chiar în mijloacele mass-media (radio, televiziune). Majoritatea celor care au început așa mărturisesc că impulsul principal a venit în 1962, cu grupul *The Shadows*, devenit cunoscut și popular în România mai ales după proiecția filmului *Tinerii* în cinematografe. S-a creat și un nou tip de public, cel al muzicii *beat* (gen numit așa și datorită popularității fabuloase a formației *The Beatles*). Întîlnirea dintre acești tineri care au simțit același impuls a dus la formarea grupului *Sfinții*, devenit apoi celebrul grup *Phoenix*. Despre același punct de plecare a muzicii noi în Timișoara și România relatează și Ilie Stepan (*Pro Musica*, *Stepan Project*). El însuși un personaj central al culturii alternative timișorene, sesizează corect apariția, încă de atunci, a unui nou tip uman, în plin regim totalitar. Este „omul cu chitara”, ce se plasează astfel ca alternativă și în totală contradicție cu „omul nou”, aplatizat, ce se dorea a fi creat de ideologia totalitară comunistă.

> „Declicul l-a reprezentat un film văzut la cinematograful Victoria, din Piața Bălcescu: ‘Tinerii’, cu Cliff Richard și The Shadows, l-am văzut de n ori! The Young Ones a fost manifestul unei generații. Apărea un (aproape) nou tip uman: tânărul cu chitara. De la el până la tinerii din ’68 a fost o distanță scurtă. Și până la Woodstock – acea adunare de energie fabuloasă, unică”[5].

Când a devenit clar că rock’n’rollul a cucerit tineretul și că nu vor dispărea curînd interesul și pasiunea pentru acest gen, instituțiile care aveau rolul să îndrume și să organizeze tineretul au făcut tot posibilul ca această manifestare să fie adaptată normelor socialiste. Componenții formațiilor și soliștii nu puteau să apară pe scenele festivalurilor, la televiziune, în presă, dacă nu aveau un aspect îngrijit, fără plete, dacă e posibil chiar cu cămăși albe și cravate. Influențele din Occident și din Statele Unite ale Americii, unde muzica rock s-a răspîndit și a scăpat de sub control, au fost mult mai puternice decît încercarea de a se impune niște norme privind vestimentația, aspectul și comportamentul tinerilor cu chitare electrice din România. Una

[5] Ilie Stepan, *Șapte zile, plus una. Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan,* Iași: Polirom, 2018, pp. 38-39.

din manifestările tinerilor care a deranjat sistemul a fost purtarea părului mai lung și imaginea deșănțată, aparent neîngrijită, cu cămăși largi, înflorate, blugi, tenişi sau sandale, inspirată din filmele și revistele străine. Cu ocazia premierei filmului documentar *Păr*, eseu cinematografic dedicat unei subculturi care exista pe vremea lui Ceaușescu, a celor care ascultau un anumit tip de muzică, citeau anumite cărți și erau mai mult cu gîndul la Occident, prezentat la ediția din 2020 a festivalului Ceau! Cinema, Florin Iepan afirmă:

> „Un fenomen mai puțin cunoscut a fost rezistența prin părul lung față de regimul național-comunist al lui Nicolae Ceaușescu. S-a vorbit de rezistența din munți, de rezistența prin cultură, a existat și o disidență politică, mai modestă, însă a fost o rezistență destul de amplă, rezistența prin păr, haine, muzică și atitudinea individuală în raport cu un regim care încerca să ne înregimenteze."

În film scriitorul Mircea Mihăieș povestește cum a fost tuns de miliție în batjocură. I-au făcut cu mașina de tuns o cruce întoarsă, în speranța că el se va tunde apoi de tot, dar el nu s-a tuns, ba chiar s-a mîndrit cu noua frizură, care devenise, cu ajutorul milițienilor, un soi de frizură punk.

Într-un oraș cosmopolit, cum a fost Timișoara, s-au găsit, în anii șaptezeci și optzeci, temerari care au încercat să preia și să promoveze o mișcare cu tentă extremistă cum a fost punkul, mai puțin prin sloganuri și acțiuni de protest scandaloase care să atragă atenția opiniei publice și autorităților, mai mult prin atitudinea, muzica și moda specifice. Aceasta a fost ca o verigă, un fel de continuare a ceea ce a încercat în perioada interbelică mișcarea dada, așa cum susține Greil Marcus. În România mișcarea punk a fost prezentată pe canalele oficiale, în presa adresată tineretului, prin articole în ziarul *Scânteia tineretului*, scurte reportaje și știri de televiziune, ca o expresie a decadenței tinerilor din societatea capitalistă. Slujitorii propagandei regimului nu și-au imaginat că articolele în care înfierau manifestările tinerilor din lumea liberă aveau un efect opus celui scontat. În România erau și tineri conectați la cultura alternativă occidentală. Tinerii din România care au fost mai bine informați au simțit că e vorba de altceva, așa cum afirmă Dan Solomonian*, care nici după 1990 nu a renunțat la imaginea și etica punk. La fel ca alți tineri din acea perioadă de constrîngeri a anilor optzeci, a vrut să fie rebel, altfel decît a impus sistemul:

„Muzica asta a apărut la fix! A fost chiar ce trebuia; foarte directă, simplă, cu mesaj antisistem, antipolitic. Asta a fost foarte important pentru mine, m-a ajutat să-mi formez personalitatea, să adopt niște principii în viață. Experiențele trăite în adolescență și în tinerețe au avut un efect benefic asupra personalității. Spun ce am pe suflet. Poate și asta mi se trage din punk."

Tinerii muzicanți din Timișoara și din împrejurimi care au încercat o frondă exprimîndu-se cu mijloacele estetice specifice punkului au avut de suferit, iar încercarea lor nu s-a putut transforma într-o mișcare. Autoritățile nu au permis asta. Excepții au fost formațiile *Metamorf*, *Sector*, *Șoc*, promovate prin concertele organizate la Clubul PM6, redeschis în 1980, și la festivalul Tim Rock, dar într-o variantă mult îmblînzită față de ceea ce și-au propus ei inițial. Clubul PM 6 a fost o mișcare culturală foarte importantă. Aici s-a format gustul pentru cultură alternativă al tinerilor și s-au coagulat fan cluburile trupelor locale. Răspîndirea și popularitatea curentelor punk și new wave în rîndul tinerilor a alertat Securitatea, ai cărei agenți au încercat să înțeleagă și să combată astfel de manifestări. Relevant, în acest sens, este un Raport al Securității[6]:

În executarea ordinului rezolutiv privind existența în țara noastră în rîndul tinerilor a curentului „NOUL VAL", raportăm următoarele: 1. În anul 1980 securitățile județene Arad, Bihor și Timișoara au semnalat apariția unor grupuri de tineri îmbrăcați excentric (haine în culori țipătoare pe care sînt prinse ace de siguranță, fibule, mărgele, insigne, panglici, dinți de animal), zgomotoși, căutînd în orice chip să se facă remarcați și admirați. Adîncindu-se verificările s-a ajuns la concluzia că acești tineri au copiat în comportare și vestimentație pe membrii formației de muzică ușoară britanică „PUNK" (derbedeu, huligan), înființată în 1978, care a făcut în mai multe rînduri obiectul unor emisiuni difuzate de Televiziunea română. Cu sprijinul factorilor educaționali, au fost întreprinse măsuri de destrămare a unor astfel de grupuri în județele Bihor, Arad și Timișoara (Raport al Securității, 1983).

Sentimentul de refuz al uniformizării prin îndoctrinare îl descrie medicul și scriitorul Marius Negomireanu, unul din cei care a simțit asta pe băncile școlii, în anii '70:

„Primești uniformă ca să fii uniform. Să intri în rînd cu toată lumea, să nu mai rămînă nimic din tine decît complexele condiționate. Vin profesorii și

[6] Strict secret, Ex. nr. 1, 100/0047747, din aprilie 1983.

strigă: iată binele și răul, gesticulînd demenți, perpetuînd stupidul. Nici nu-ți trece prin minte cînd îți rozi coatele pe bănci, inutil,… timorat ca într-o colivie,… de ce sînt în stare aceste pedante mamifere ale represiunii. N-au curajul să-ți spună adevărul."[7]

Ca artă a sugestiei, nuanțării, a mișcării sensurilor și, mai ales, a exploatării resurselor nelimitate ale semnificației cuvîntului, teatrul de amatori a deschis calea, pentru cei care au îmbrățișat cu pasiune oferta generoasă a scenei, spre un mic univers de libertate. Poate aparentă, însă în acele vremuri astfel de aparențe de libertate au însemnat mult pentru cei dornici să evadeze din clișeele activităților destinate tineretului de către cei puși să implementeze ideologia și educația socialistă. În cadrul secțiilor maghiară, germană și sîrbă ale Studioului de teatru studențesc Thalia s-au promovat și pus în scenă și spectacole mai curajoase, interpretări din repertoriul clasic și contemporan într-o cheie specifică elanului tinerilor studenți, uneori cu aluzii satirice sau critice, mai mult sau mai puțin clare, asupra realității sociale și politice. Cunoscutul poet și disident Petru Ilieșu a fost unul din cei care, alături de Diogene Bihoi și Victor Țintoi, au pus în scenă o serie de spectacole neconvenționale și au oferit o alternativă la ceea ce era cu obstinație promovat de mediile oficiale. Privind în urmă, Ilieșu recunoaște importanța existenței unor asemenea oameni, alături de care puteai să simți că faci parte dintr-o mică armată rebelă a celor care purtau barbă și părul lung, scriau versuri, imaginau întîmplări cu teatru și muzică.

„Aveam vocație de paria. Citeam literatură de avangardă și priveam, prin filele revistei Secolul XX, panorama fenomenului cultural mondial, cântam la chitară stând pe iarbă în parc, vorbeam despre coregrafia și teatrul polonez, despre New Phonic Art, ascultam Pink Floyd, Doors și Mahavishnu Orchestra, ne despărțeam cu greu unii de alții, noaptea târziu, într-un oraș toropit de somnul mediocru și cenușiu al unei epoci din care nu voiam și nici nu făceam parte."[8]

Actorul Doru Iosif, unul din membri fondatori ai formației Pro Musica, își amintește de atmosfera acelor vremuri:

---

[7] Marius Negomireanu, *Informatori și maim*uțe, Timișoara: Editura Marineasa, 1999, pp. 57-58.
[8] Ilie Chelariu, *Victor Țintoi ȚACHE,* Timișoara: Editura Eubeea, 2007, p. 50.

> „Afară era comunismul prin care treceam în drum spre acasă, până la gât. A doua zi ne întorceam, tot prin glodul comunismului, la dulapul lui Bebe, să ne dregem de cultură cu filmele pe care le făcea, cu proza și teatrul pe care le scria, lecturile din Hrabal, Ilf și Petrov, Axionov, Vampilov, Șukșin Călina roșie, Bambini di Praga, cu voce tare și interpretare, uneori sub ochiul teatral al lui Lelu Bihoi. Apoi cântările cu Ilie Stepan, Tavi Ștefănescu, Nicu Covaci, Mircea Baniciu…”[9].

Una din alternativele la presiunea ideologică și doctrinară la care erau supuși tinerii în procesul de educație și formare a personalității a fost refugierea în mirajul artelor frumoase. Confruntați cu un alt univers estetic, lipsit de obișnuitele lozinci ale zilei, unii dintre cei mulți, chiar dacă nu s-au îndreptat vocațional înspre artă, au reușit să vadă partea frumoasă a lucrurilor. Întortocheate au fost totuși căile celor care au îmbrățișat artele plastice, formă de exprimare mai abstractă, mai dificil de controlat, cu mai mult spațiu liber pentru interpretare, în perioada cînd s-a mai destins atmosfera și nu s-a insistat atît de mult pe proletcultism. Nu a fost ușor, ca tînăr artist, să obții aprobările necesare pentru a expune lucrările, așa că miza a fost mare. Și mai mare a fost dezamăgirea în caz că prezentarea publică a lucrărilor era urmată de reacții critice, își amintește artistul plastic, pictorul și profesorul Ciprian Radovan*:

> „Cînd în 1965, apoi în 1967, aveam să deschid două expoziții personale de pictură aparent abstractă, cu influențe aluziv folclorice – cojoacele bănățene –, dar și cu libertăți derivate din asimilarea personală a unor elemente din arta vestică a secolului XX, reacția autorităților locale a fost una brutală. O comisie de ’tovarăși’ m-a etichetat cu ștampila ’orientare greșită’.”

Cineclubismul (altă activitate artistico-tehnică oficială) a funcționat și ca oază de alteritate în anii totalitarismului. Tentația filmului a fost mare, dar la fel și dificultatea de a transpune pe peliculă ideile și sentimentele celor care s-au îndreptat spre această artă. Activitățile din cinecluburi ofereau, pe lîngă mirajul creației vizuale, și sentimentul unei libertăți mai greu de obținut în alte domenii de activitate, iar în cadrul vizionărilor de filme urmate de conferințe și discuții libere pe seama celor văzute a intervenit elementul de masă, de socializare. Pentru cei care au simțit gustul unei culturi mai deschise, mai libere, a devenit o preocupare constantă acea vînătoare de valori, căutarea

[9] Iosif Costinaș, *Teatru*, Timișoara: Editura Eubeea, 2008, p. 5.

a ceea ce scăpa de cenzură, fie cărți, fie filme, discuri, posturi de radio și tv străine, orice nu era promovat prin canalele oficiale.

Începutul anilor șaptezeci a marcat prezența în Timișoara a unor artiști și activiști culturali despre care se poate afirma că au constituit o alternativă la ceea ce a fost recomandat și impus de autoritățile politice și ideologice ale vremii. Chiar dacă au fost activi în cadrul unor instituții ale statului (căci altfel nu se putea), precum centrul universitar, Casa de Cultură a Studenților, presa studențească, filiala Uniunii Artiștilor Plastici, cenaclurile literare și filiala locală a Uniunii Scriitorilor din România, fiind supuși controlului și cenzurii, aceștia au promovat discret o exprimare mai liberă. S-au promovat improvizația, happening-ul, performance-ul. Fie în mediu privat, în apartamente sau în casele celor care găzduiau astfel de evenimente, fie în atelierele artiștilor plastici sau în sălile cenaclurilor literare, în cluburile de jazz (la A.R.L.U.S., la Casa Studenților și la sala Lira a Casei de Cultură a Municipiului). Aceasta a fost o formă de activitate de avangardă prin practică socială și artistică.

În toate domeniile exprimării alternative s-au creat nuclee, cercuri mai restrînse sau mai largi în jurul unor mentori din rîndul intelectualității umaniste și tehnice din Timișoara, în perioada anilor 1960-1980, oameni cu o moralitate de necontestat, acceptați de regim datorită calităților profesionale și talentului pedagogic. Cînd au înțeles însă că aceștia au ales în atitudinea lor și demersul de a-i educa pe alții, să transmită implicit ori explicit însemnele nonconformismului, ale contestării voalate a oricărei ierarhii, autoritățile au început să-i urmărească.

> „Un mod de a gîndi liber s-a strecurat prin intermediul mai multor cercuri intelectuale și artistice dar și prin mediile social-comunitare. Au excelat, printre altele, Grupul 111 și Grupul Sigma, Aktionsgruppe Banat, cercul de bionică al profesorului Eduard Pamfil, cenaclurile multilingve ale Uniunii Scriitorilor, reuniunile interconfesionale patronate de mitropolitul Nicolae Corneanu, cinematecile, formația Phoenix. Fiecare în parte și toate la un loc probează existența unor forme de solidarizare, căutări intelectuale, atracția pentru mișcarea ideilor, refuzul limbii de lemn și al gîndirii totalitare”[10].

[10] Victor Neumann, *Interculturalitatea Banatului*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.

Interacțiunea dintre acești mentori și tinerii aspiranți în diverse domenii, dornici să descopere orizonturi noi, multicolore, nu doar cele „roșii”, a avut un efect important în articularea și răspîndirea unei culturi alternative. S-au dezvoltat rapid grupurile artiștilor plastici care vizau avangarda, muzica rock, cenaclurile literare, cinematecile.

Utilizând interviul semistructurat, au fost intervievate 21 de persoane care au avut un rol recunoscut pe scena culturii timișorene. Aceștia provin din mai multe domenii: arte plastice, scena muzicală, învățămînt, filologie. Regizorul Gheorghe Șfaiter și Agneta Nica prin activitatea în mass media acelor ani, Sorina Jecza, prin implicarea în procesul de învățămînt și educație, Eugen Eliu ca muzician implicat în activități culturale studențești, Adrian Kali, istoric, Petru Ilieșu, scriitor, implicați în viața orașului prin acțiuni subversive la adresa regimului, Dan Solomonian, punkist, adept al culturii DIY. Narațiunile lor și ale celorlalți subiecți au fost interpretate ținînd cont de cadrul socio-politic la care s-a făcut referință, experiențele individuale relevînd modalitățile în care oamenii pe de o parte au perceput sistemul totalitar iar pe de alta au opus rezistență condiționărilor și presiunilor impuse.

Toate narațiunile participanților intervievați au inclus o secțiune extinsă referitoare la experiența lor, atît individuală, cît și colectivă, cu privire la ce a însemnat pentru ei regimul totalitar comunist. Temele și ideile menționate de participanți cu privire la acest subiect sunt regăsite și susținute de majoritatea teoriilor totalitarismului, așa cum au fost descrise în literatura de specialitate[11]. Majoritatea intervievaților mărturisesc că au experimentat perioada comunistă ca fiind marcată de îndoctrinare forțată, practicată programatic la toate nivelurile existenței individuale și colective. Acest proces, care urmărea în fond controlul total, caracteristic regimurilor totalitare[12], a fost perceput acut de participanții la studiu ca manifestîndu-se prin propagandă ideologică instituțională, însoțită de impunerea unor roluri

---

[11] Robert Orr, „Reflections on Totalitarism, Leading to Reflections on two ways of Theorizing”, în *Political St*udies, Volume 21, issue 4, 1973; Hannah Arendt, *Originile totalitarismului,* București: Humanitas, 2014; Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului – Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași: Polirom, 1997; Vaclav Hável, *The Power of the Powerless,* în Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 1990.

[12] Arendt, *op.cit.*, 2014; Orr, *op.cit.*, 1973.

ideologizate (pionieri, UTC, membri de partid), precum și prin impunerea unui sistem de gîndire unic, toate aliniate întru totul ideologiei Partidului Comunist unic. Orice încercări de evitare sau de evadare din acest sistem erau percepute ca acte de frondă periculoase. Erau respinse astfel orice alte sisteme de gîndire diferite de cel controlat de ideologia marxistă, așa numitul „materialism dialectic și științific."

Mașina de propagandă comunistă a funcționat instituțional în toate domeniile, de la învățămînt, la cultură, în economie și în mass-media, în literatură și artele vizuale, confirmînd teoria lui Orr (1973) privind totalitarismul: *„Statul se menține prin tehnici noi, foarte eficiente, de educație și propagandă."* Despre asta își amintesc și cei intervievați: *„Ne scoteau de 23 august la stadion, dar cu cîteva săptămîni mai devreme, pentru repetiții cu bastoane, cercuri, stegulețe."* (D. Solomonian)

La școală, la locul de muncă, în timpul liber oamenii erau copleșiți de propagandă. *„Simțeai că sistemul se ocupă de tine, că-ți toarnă cu pîlnia în cap tot felul de noțiuni. Au apărut poeziile patriotice și o mulțime de lucruri pe care nu le considerai importante și mai ales utile."** (S. Genescu) Această presiune a penetrat chiar și în taberele de vară ale elevilor și studenților. *„Am fost delegată ca redactor în tabăra de tineret de la Costinești. În programul taberei erau prevăzute și ore de educație politică, studierea și interpretarea documentelor de partid."**(A. Nica) Modelul revoluționarului comunist multilateral dezvoltat propus de Ceaușescu românilor drept reper al „omului nou" nu credea în intelectuali, ci doar în muncă, și nu credea în diversitatea valorică a lumii, ci doar în naționalitatea sa ce cumulează istoric întreaga perfecțiune. Festivalul național „Cîntarea României" a reflectat întocmai nu numai lipsa de cultură și educație a clasei conducătoare comuniste în frunte cu Nicolae și Elena Ceaușescu, dar mai ales ura și disprețul acestora față de intelectualitatea autentică (nu cea muncitorească), față de adevărații creatori de artă și valori culturale, care au fost astfel încă odată marginalizați și maculați la scară națională. *„Sărbătorile comuniste au fost puternic evidențiate, ni se vorbea despre asta și participam la evenimente."**(A. Kali)

Așa cum se preciza în expunerea de motive a Decretului 301 din 1971, „educarea omului nou, profund devotat cauzei socialismului și comunismului (...) cere desfășurarea unei vaste activități politice și culturale

educative, dirijarea într-o unică direcție și folosirea eficientă a tuturor mijloacelor de influențare a conștiinței de care dispune societatea noastră socialistă".

Aceste metode de îndoctrinare l-au determinat pe Vladimir Tismăneanu să sublinieze asemănările dintre cele două tipuri de regimuri totalitare:

> „Similitudinile existente între experimentele comunist și fascist: rolul determinat al partidului, preeminența ideologiei, omniprezența poliției secrete, fascinația tehnologică, cultul frenetic al 'Omului Nou', celebrarea cvasireligioasă a liderului charismatic."[13].

În implementarea proiectului utopic de reconstrucție identitară, „făurirea Omului nou", orice religie era exclusă, se pornea de la tabula rasa a ateismului.

> „Comunismul nu tolera religia. Ne ridica în picioare și întreba care din noi crede în Dumnezeu. Au fost și elevi neoprotestanți șicanați încontinuu."* (D. Solomonian)

Am văzut că scopul principal al regimului totalitar, cel de a domina totul, se extinde chiar și la viața familiei sau la relațiile personale, care sunt controlate și direcționate[14]. Tinerii creatori, mai ales cei fascinați de farmecul nedisimulat al unei exprimări libere în muzică, artă plastică, literatură erau deseori în atenția organelor de urmărire și represiune.

> „Aceștia au fost supravegheați și urmăriți chiar dacă au încercat să facă ceva pe latura culturală și nu politică. A fost implicată și Herta Müller, care a avut probleme serioase cu Securitatea. Andrei Ujică a fost nevoit să plece din țară."* (S. Genescu)

Din țară au plecat și membrii grupului *Phoenix*, artiști plastici de notorietate precum Roman Cotoșman, Bata Marianov, Valeriu și Elizabeta Sepi, Doru Covrig, scriitorii germani din Aktionsgruppe Banat, Victor și Adriana Cârcu, o mulțime de tineri cu studii superioare (medici, ingineri, arhitecți), rockeri, punkiști.

---

[13] Vladimir Tismăneanu, *Diavolul în istorie, Comunism, Fascism și câteva lecții ale secolului XX*, București: Humanitas, 2013.

[14] A. J. Milne, *Freedomand Rights. A philosophicalsynthesis*, New York: Humanities Press, 1968.

Cel mai important aspect, stabilit de Orr (1973) în definirea totalitarismului este că în tot ceea ce întreprinde, statul dă dovadă de putere și forță prin acțiunile serviciilor secrete, ale cenzurii, ale îndrumării ideologice rigide. Nu era permisă nicio abatere de la „linia partidului", de la calea devenirii „omului nou" într-o societate multilateral dezvoltată, în „epoca de aur" închipuită de „cel mai iubit dintre pămînteni", de Nicolae Ceaușescu, de Dictator.

Subiecții acestei cercetări, reprezentanți ai unei populații care a trăit în condițiile perioadei cuprinse în studiu, au dat dovadă de inventivitate în activitățile culturale formale coordonate de autorități căutînd și generînd insule de libertate în așa-numitele nișe de cultură alternativă. Au dezvoltat o atitudine rezilientă față de ceea ce li s-a impus forțat și au supraviețuit presiunilor ideologice, îndoctrinării și înregimentării într-un sistem în care nu au crezut.

Teoria liniilor segmentare a filosofului francez structuralist Gilles Deleuze[15] mi s-a părut potrivită pentru a explica mecanismele alierii în grupuri mici, formale și informale, care au jucat un rol important în rezistența la îndoctrinare. Jeffrey C. Goldfarb a cercetat tocmai acest segment social care a dat, în timp, măsura importanței lucrurilor mici și le-a conferit celor strînși în menghina sistemului totalitar puterea de a nu ceda. Unul din aceste aspecte aparent de mică însemnătate a fost și „limbajul antitotalitar"[16], care a facilitat o mai bună cursivitate a liniilor de rezistență pomenite.

Cînd oamenii se întîlnesc fără restricții și discută de la egal la egal, își împărtășesc puncte de vedere diferite, spun ce gîndesc și-și dezvoltă capacitatea de a acționa împreună, ei creează o forță. Chiar dacă această forță, datorită regimului autoritar și represiv, nu acționează concret, se face simțită, atît la nivelul individual, cît și la cel al societății, asemenea unei forțe discrete, dar radiante. Thom[17] numește *conștiința lirică*, acea formă de rezistență la îndoctrinare prin empatie pentru natură și prietenii profunde. Realitatea gri la care am fost supuși, posibilitățile reduse ale alegerilor

---

15 Gilles Deleuze, C., Parnet, *Dialoguri*, editura Comunicare.ro, 2017.

16 Wierzbicka, A., „Antitotalitarian Language in Poland: Some Mechanisms of Linguistic Self-defense", în *Language in Society*, vol. 19, 1990, pp. 1-59.

17 F. Thom, *Limba de lemn*, București: Humanitas, 1993.

permise, procesul continuu – început de la o vîrstă fragedă – al spălării creierelor ne-a determinat să ne aliem în grupuri mici de prieteni, colegi de școală sau de stradă, conform afinităților cultivate în perioada formativă. Aveam acces la surse de informații mult mai libere și diversificate decît cele oferite pe canalele oficiale. Cu o viziune a relațiilor sociale și o cultură în proces de formare, copiii, tinerii Timișoarei în anii '60-'70 funcționau ca niște puncte de subiectivitate. Odată grupate, acestea au radiat înspre alte puncte, stabilind o comunicare, o afiliere.

> „Indiferent dacă suntem indivizi sau grupuri, cu toții suntem alcătuiți din linii, iar aceste linii sunt de naturi foarte diferite. Primul tip de linie din care suntem compuși este segmentar– de o segmentaritate rigidă – (…) în același timp mai avem însă și niște linii de o segmentaritate mult mai suplă (…), ele traversează în egală măsură indivizii, societățile și grupurile."[18].

Aceste linii invizibile dar divizabile, au influențat formarea unei stări de spirit, care a facilitat apropierea indivizilor și alierea lor în grupuri.

> „De fapt, fără să-și dea seama, regimul întărea aceste relații interumane mai greu de controlat dinafară. Ne adunam în jurul unor subiecte culturale, nu neapărat interzise, dar nepromovate"* (S. Genescu).

Un mod mai original de a trata istoria culturală recentă a curentelor avangardist-alternative este cel propus de criticul muzical și de artă american Greil Marcus în studiul său care pornește de la dada și ajunge la punk, forme de exprimare emulate și în manifestările prezente în grupurile alternative din Timișoara. H.-R. Patapievici a oferit în volumul *Cerul văzut prin lentilă* (1994) o explicație plauzibilă a lucrurilor mici care au erodat sistemul. Deloc întîmplător, Katherine Verdery îl citează la începutul studiului ei despre *Cultura română sub Ceaușescu* pe Milan Kundera:

> „Identitatea unui popor și a unei civilizații este reflectată și concentrată în ceea ce a fost creat de spirit – în ceea ce este cunoscut drept „cultură". Dacă această identitate este amenințată cu dispariția, viața culturală devine, în mod corespunzător, mai intensă, mai importantă, pînă cînd viața culturală însăși devine valoare vie în jurul căreia toți oamenii se adună"[19].

[18] Deleuze & Parnet, *op.cit.*, 2017.

[19] Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență, Cultura română sub Ceaușescu*, București: Humanitas, 1994, p. 19.

La acest specific local amintit se mai adaugă un element semnificativ care a contribuit la identificarea și conectarea la sisteme alternative de valori. În Timișoara, dar și în unele comune și sate din județele fostei regiuni Banat, au funcționat școli cu predarea în limbile materne ale naționalităților din această zonă. Erau școli în care, pe același palier, erau săli de clasă cu predare în limba română, germană și sîrbă, și liceele cu predarea în limbile maghiară și germană. Elevii creșteau și se formau în acest creuzet multietnic, își lărgeau orizontul cultural datorită amestecului de populații. *„Eu, de exemplu, aveam prieteni unguri, sîrbi, germani, evrei, (aveam) multiculturalitatea sa* (a orașului – n. M.O.) *și învecinarea cu o lume mai liberă.”** (C. Radovan) Nu a contat dacă ești neamț, sîrb, ungur, evreu sau român, a contat că toți au suferit la fel și s-au ajutat între ei în perioada constrîngerilor și impunerilor ideologice.

> „Ceva din spiritul occidental mai savuram noi prin ceea ce primeau colegii și prietenii noștri nemți de la rudele din Germania, revistele Bravo, Billboard, blugi, tricouri.”* (D. Barbu) „...în Timișoara țineam pasul cu moda. Nu aveam bani, eram studenți, dar ne făceau mamele haine, adaptam garderoba așa cum vedeam în reviste. Și moda a fost o formă de manifestare a culturii, desemna o atitudine. Mai erau și pachetele cu haine, cu cafea, dulciuri.”* (A. Nica)

Sinele moral a avut un rol important în perioada de restricționare a libertăților și ghidare forțată a individului spre modelele impuse prin doctrina promovată de conducerea de partid și de stat în încercarea de a construi o societate utopică și de a crea Omul nou, dedicat cu totul idealului comunismului. Pentru îndeplinirea acestui deziderat, interesul propriu și conștiința de sine trebuia să fie minimalizate, iar în prim plan să acceadă moralul specific, cel referitor la comunitatea ideologică a națiunii, condusă de partidul unic printr-un regim totalitar și un dictator orbit de propriul cult. Concepțiile filozofice moderne despre moralitate acordă mai puțină atenție sinelui propriu în explicarea dezvoltării și existenței orientărilor noastre morale.

> „Eu cred că limitele morale pe care le percep ca parte constitutivă a sinelui moral se potrivesc mai bine cu natura umană, care tinde către gesturi și fapte nobile și bune. Această tendință spre nobilitate și bunătate trebuie văzută ca parte integrantă a ceea ce înseamnă a fi uman.”[20]

---

[20] Pauline Chazan, *The Moral Self*, London and New York: Routledge, 1998, p. 3.

În asemenea condiții, rezistența la ceea ce este impus și dorința de libertate universală se pot realiza doar prin concentrarea într-un *Sine* exclusiv. Influența și perpetuarea acestui *Sine* a dus la dezvoltarea unei rezistențe a tăcerii, nearticulate în exterior, dar cu efect asupra construcției identitare. Așa cum reiese din relatările repondenților la studiu, a fost cultivată, desigur neoficial, o deschidere spre alteritate, într-o mică dar semnificativă măsură, tolerată de reprezentanții sistemului puși să implementeze directivele conducerii politice centrale. Datorită specificului cultural, al mentalității și gradului ridicat de educare și informare a populației, s-a remarcat și acest aspect, mai puțin așteptat de diriguitori, al asimilării inversate. Oamenii regimului își nuanțau pozițiile și, implicit, acțiunile, deveneau mai toleranți. Se vehiculau în cercuri restrînse, „după perdea", termeni precum „ventil" și „supape". S-a remarcat de asemenea o duplicitate în comportamentul și discursul public față de ceea ce se gîndea și vorbea în mediul privat, în familie, grupuri de prieteni, cercuri restrînse.

> „Mi-am cultivat pasiunile în ciuda tuturor oprelіștilor, acceptînd uneori și dedublarea ori umilința, ori ca alternative tăcerea, respectiv, împins de forțe obscure, mimarea ironică chiar a limbajului de lemn. Pasiunea pentru știință era mai greu de frînat și totuși, în etapa mea de apogeu științific, am simțit o frînă și o apăsare nedrept aplicată, posibil stimulate de invidie și de intervenția celor din umbră."*(C. Radovan)

Printre aspectele vieții sociale care au deranjat s-a numărat viața duplicitară:

> „Una gîndeai și alta spuneai. Era o frustrare și rațională, asumată, dar și subconștientă. Asta am simțit de mic. Am și spus asta în filmul autoportret."* (G. Șfaițer)

Așa cum observa corect și Weller[21], s-a creat în rîndul populației o neîncredere față de limbajul oficial, care a generat o reacție de respingere a interpretării oficiale. Nu se poate vorbi însă de o opoziție directă față de linia trasată. Aparatul de control și cel de represiune au prevenit o mai amplă agitație alternativă, rezistența deschisă ar fi fost imediat reprimată. În

[21] R.P. Weller, *Resistance, Chaos and Control in China*, London: MacMillian Press, 1994.

schimb, i-a fost amplificată semnificația în căutarea constantă a mesajelor alternative sau a refuzului de a percepe orice mesaj explicit[22]:

> „Așa cum oamenii au simțit ei înșiși nevoia de a comunica între rînduri, au început să interpreteze și limbajul în aceeași manieră, cu o viziune cinică asupra semnificațiilor ascunse. A percepe ostentativ un discurs științific ca pe o alegorie viciază imediat forța acestuia."

Aceste observații teoretice au fost confirmate și de subiecții intervievați. *„Oamenii vorbeau cu două măsuri, una pentru mediul public și alta în particular; cu cel cu care comunicai, îi spuneai: Știi tu!..."** (F. Albert) George Orwell, Hannah Arendt, Václav Havel au înțeles funcția acestor minciuni folosite de cei de la putere cu scopul de a subordona o populație lipsită de puterea de a se opune. Substituirea adevărului cu aceste minciuni impuse nu însemna ca acestea să fie acceptate ca adevăr iar adevărul să fie numit minciună, dar prin această metodă s-a încercat anihilarea capacității oamenilor de a se împotrivi. Principala concluzie care se desprinde din studiul lui Greil Marcus[23] este modul exemplificat în care arta schimbă lumea. Arta, înțeleasă corect, poartă cu sine revoluția din fiecare zi a nevoii de schimbare a sinelui și, apoi, a societății.

Contrar conceptelor ideologice, lumea merită să fie schimbată și trezită din amorțire. În toate domeniile exprimării alternative s-au creat nuclee, cercuri mai restrînse sau mai largi în jurul unor mentori din rîndul intelectualității umaniste și tehnice din Timișoara, în perioada anilor 1960-1980, oameni cu o moralitate de necontestat, acceptați de regim datorită calităților profesionale și talentului pedagogic. Cînd au înțeles însă că aceștia au ales în atitudinea lor și demersul de a-i educa pe alții, să transmită implicit ori explicit însemnele nonconformismului, ale contestării voalate a oricărei ierarhii, autoritățile au început să-i urmărească.

> „Un mod de a gîndi liber s-a strecurat prin intermediul mai multor cercuri intelectuale și artistice dar și prin mediile social-comunitare. Au excelat, printre altele, Grupul 111 și Grupul Sigma, Aktionsgruppe Banat, cercul de bionică al profesorului Eduard Pamfil, cenaclurile multilingve ale Uniunii Scriitorilor, reuniunile interconfesionale patronate de mitropolitul Nicolae

[22] *Ibidem*, pp. 205-206.
[23] Marcus Greil, *Lipstick traces : a secret history of the twentieth century*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989.

Corneanu, cinema-tecile, formația Phoenix. Fiecare în parte și toate la un loc probează existența unor forme de solidarizare, căutări intelectuale, atracția pentru mișcarea ideilor, refuzul limbii de lemn și al gîndirii totalitare."[24]

Interacțiunea dintre acești mentori și tinerii aspiranți în diverse domenii, dornici să descopere orizonturi noi, multicolore, nu doar cele „roșii", a avut un efect important în articularea și răspîndirea unei culturi alternative. S-au dezvoltat rapid grupurile artiștilor plastici care vizau avangarda, muzica rock, cenaclurile literare, dar și cinematecile, care nu erau simple cercuri tehnice, așa cum mărturisește regizorul Gheorghe Șfaițer, cucerit de atmosfera întîlnită acolo:

„... cînd se discuta deschis acolo de către oameni care erau cu o generație sau două înaintea mea, oameni de 30, 40 de ani, care decodau semnificații, involuntar de multe ori, nu neapărat subversive, dar care spuneau adevărul pe care nu-l auzeai în discursul oficial. Sandu Dragoș conducea de regulă aceste discuții după proiecția filmului. Veneau acolo profesorul Vasile Crețu, doctorul Stroesser, uneori, dar mai rar, venea și doctorul Eduard Pamfil, veneau psihologi, medici, scriitori, artiști plastici, oameni care erau repere în cultura vremii."*

Tocmai de astfel de repere avea nevoie tînăra generație a acelei perioade cenușii. Profesorul și mentorul, cei puțini care și-au asumat acest rol, i-au îndrumat și protejat pe studenții care s-au manifestat cultural, prin muzică folk, rock și teatru, altfel decît în direcția indicată de oficialități. A fost și cazul prof. univ. dr. Francisc Albert, care exercita și o funcție politică prin care își asuma responsabilitatea corectitudinii politice a manifestărilor culturale ale studenților maghiari:

„...eu nu am făcut niciun act de eroism în privința asta, chiar dacă unii din foștii mei studenții vorbesc așa. Atunci Politehnica avea o mișcare serioasă de teatru în limba română, se numea trupa „Caragiale" (afiliată Facultății de construcții, al cărei îndrumător și regizor a fost și arh. Radu Radoslav – n. M.O.). Conotațiile despre cine se vorbește și cui se adresează erau foarte clare. Față de asta, trupa maghiară, care se adresa unui număr de 1800-2000 de studenți de etnie maghiară, era de o însemnătate mult mai mică. Studenții se manifestau destul de liber."*

[24] Neumann, *op.cit.*, 2015.

Concluzii

Ceea ce aduce nou studiul prezent este analiza în profunzime a naturii acestor grupuri, a compoziției lor, a multitudinii de forme pe care aceste grupuri le-au luat de-a lungul timpului și a rolului jucat în ecuația construcției unui anumit tip identitar rezistent la ideologizarea forțată. Aceste grupuri s-au format astfel mai mult sau mai puțin conștient, participanții fiind însă conduși de afinitățile cultivate pentru anumite genuri muzicale, literare, arte plastice, teatru, film, știință, modă, în interiorul cărora se putea evada din spațiul convențional dominat de diversele forme de îndoctrinare. Pe parcursul timpului aceste grupuri s-au apropiat și contopit dezvoltînd o abilitate și dobîndind forța de a rezista, de a căuta forme de opoziție față de ceea ce a încercat să impună sistemul. Îndrăzneala și motivația de a rezista presiunilor au fost mai vizibile (de multe ori și mai puternice) în micile grupuri formate în jurul unor afinități comune – așa cum reiese din relatările celor intervievați – pentru muzica și moda rock, cluburile de jazz, cinecluburile, teatrul studențesc, literatura SF și beat, cenaclurile literare, grupurile de artiști plastici sau pentru ceea ce reprezentau ecourile unor mișcări ale tineretului din lume. Unele locuințe personale au devenit sedii ale unor adevărate cenacluri multiculturale unde se discuta despre literatură, pictură, cinematografie, teatru, muzică. Atmosfera nu era politică, ci pregnant o expresie vie a setei de cunoaștere, de cultură ce scăpa de sub controlul educației oficiale uniformizante. Au proliferat grupurile mici de prieteni și cunoscuți pe care îi apropiau afinitățile culturale și care, evident, erau ostile regimului și politicii acestuia. Aceste grupuri informale s-au contopit, au cuprins un număr tot mai mare al celor care gîndeau altfel și s-a creat astfel un curent de opinie potrivnic politicii oficiale, care urmărea formarea unei mase de tineri obedienți și îndoctrinați. Acest curent, transmis, prin cercuri concentrice, de la un individ la altul, de la un grup la altul, de la o categorie de vîrstă la alta, a cuprins o parte tot mai însemnată a societății la nivelul orașului tot mai expus influențelor occidentale. Studiul releva în mod pregnant faptul că cei intervievați căutau *salvarea*, o alternativă în cultură, acolo unde posibilul primează asupra realului. Percepția generală a fost că se trăiește într-un interval, că falsa realitate la care au fost supuși nu va dăinui la nesfîrșit, că vor supraviețui fără a se lăsa convinși de falsele valori morale cu care au încercat să-i îndoctrineze.

Originalitatea prezentului demers constă în primul rînd în contribuția adusă la literatura academic referitoare la sistemul totalitar din România, cu accent pe analiza formelor de rezistență prin cultura alternativă. Cea mai mare parte din temele și subiectele abordate nu au fost pînă acum analizate și interpretate din perspectiva cercetării academice ci doar jurnalistic sau în literatura memorialistică. Orașul Timișoara este istoric recunoscut ca fiind locul de unde a pornit revolta care în final a dus la căderea regimului totalitar. Tocmai de aceea am considerat că o analiză amănunțită a ceea ce s-a întîmplat în acest spațiu, utilizînd un instrumentar academic adecvat, a fost necesară. Am reușit astfel, pe de o parte, să reconstruiesc cu acuratețea unui demers etnografic *fenomenul Timișoara*. Am profilat astfel acest oraș din perspectiva diverselor forme pe care le-a luat acea cultură (formală sau informală) care s-a dovedit a fi spațiul alternativ necesar rezistenței la îndoctrinare si care în final a generat un profil identitar suficient de rezilient încît să participe activ la inițierea revoltei din decembrie 1989.

Pe de altă parte – și aici iarăși consider că demersul este unul original, contribuind la literatura internațională referitoare la analiza rolului și a locului culturilor alternative în regimurile comuniste din estul Europei – prezentul studiu a oferit o analiza fundamentată științific a profilului acelora care au aparținut acestui spațiu cultural. Utilizînd investigații calitative bazate pe interviul semistructurat si analiza tematic-narativă, am încercat, sper cu succes, profilarea în detaliu a grupurilor care au constituit sau care s-au format spre exemplu în jurul scenei muzicale timișorene pop și rock, a teatrului alternativ studențesc, de amatori, sau în preajma mentorilor și a formatorilor neoficiali de opinie alternativă la formele oficiale de îndoctrinare.

Studiul întreprins are și limitări determinate de natura cercetării. Metodele aplicate nu au fost cantitative ci calitative, iar rezultatele obținute nu se pot aplica în altă zonă geografică sau în altă perioadă decît cele ce au constituit subiectul prezentei cercetări. Eventualele cercetări viitoare ar putea prelua și continua demersul de față pentru a pune în discuție mai multe subiecte specifice de cercetare, cum ar fi: analizarea în aceeași perioadă a mecanismelor de rezistență în alte orașe ale țării în care s-a manifestat o scenă culturală alternativă, importanța grupurilor în crearea și menținerea unei atitudini alternative prin cultură, promovarea unor atitudini etice sau estetice alternative la cultura oficială impusă de un regim totalitar, etc. De

asemenea, direcțiile de cercetare s-ar putea amplifica și îndrepta spre alte domenii care au avut un rol esențial în construcția unei identități reziliente la îndoctrinarea comunistă, cum ar fi, de exemplu, fenomenul religios abordat doar tangențial în studiul de față, precum și fenomenul sporturilor interzise (cele din categoria artelor marțiale).

Chiar dacă au trecut doar trei decenii de cînd a fost marcat istoric eșecul comunismului totalitarist din estul Europei, riscul uitării este foarte mare. Prezentul demers s-a dorit a fi o contribuție care să îngreuneze acest proces. „Generația de sacrificiu”, cea care *a existat prin cultură* și a fost devotată excelenței intelectuale prin participarea la diversele forme de cultură alternativă, încercînd cu disperare să se elibereze din captivitatea ideologică a socialismului științific, să-și elibereze energiile vitale pentru a trăi frumos în niște vremuri potrivnice, desigur merită mai multă atenție precum și alte cercetări care să scoată la lumină ceea ce riscă să rămînă acoperit de cenușiul unei perioade de tristă amintire. Aceste subiecte trebuie să continue a fi abordate cu o cuprindere și mai amănunțită, cu mai multe cazuri și mărturii despre vremurile la care, am speranța, că nu ne vom mai întoarce.

Notă

Pasajele macate cu asterisc (*) reprezintă citate din interviurile realizate pentru cercetarea doctorală cu titlul „Rolul culturii alternative în rezistența la îndoctrinare în regimuri totalitare. Timișoara, 1947-1989”.

Bibliografie

Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, București: Humanitas, 2014.
Braun, Virginia; Clark, Victoria, „Using thematic analysis in psychology”, în Qualitative Research in Psychology, vol. 3, no. 2, 2006, pp. 77-101, [https://chip.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/1245/2019/05/Braun-Clarke-2006-Thematic-Analysis.pdf], accesat la 15 noiembrie 2020.
Burke, J.; Kirk, A., *Ethnographic Methods*, College Park: University of Maryland, 2001.
Chazan, Pauline, *The Moral Self*, London and New York: Routledge, 1998.
Chelariu, Ilie, *Victor Țintoi ȚACHE,* Timișoara: Editura Eubeea, 2007.
Copilaș, Emanuel, *Generația anului 2000. Cultură și subculturi ale tineretului în România socialistă. Studiu de caz: Timișoara*, București: Editura Tritonic, 2019.

Costinaș, Iosif, *Teatru*, Timișoara: Editura Eubeea, 2008.
Deleuze Gilles, Parnet C., *Dialoguri*. editura Comunicare.ro, 2017.
Goldfarb, J.C., *The Politics of Small Things: The Power of the Powerless in Dark Times*, Chicago and London: University of Chicago Press, 2007.
Greil, Marcus, *Lipstick traces: a secret history of the twentieth century*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989.
Fetterman, D.M., *Ethnography: Step-by Step Guide*. 3rd ed. Los Angeles: Sage, 2010.
Greil, Marcus, *Tragovi karmina. Tajnaistorija XX veka*, Čačak-Beograd: Gradac, 2013.
Hável, Vaclav, *The Power of the Powerless,* în Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 1990.
Ionescu D.-E., *Club A – 42 de ani. Muzica tinereții tale*, București: Casa de pariuri literare, 2011.
Mariș, Cornelia, *Mony Bordeianu. O altfel de biografie*, Timișoara: Eurostampa, 2018.
Milne, A. J., *Freedomand Rights. A philosophical synthesis*, New York: Humanities Press, 1968.
Negomireanu, Marius, *Informatori și maimuțe*, Timișoara: Editura Marineasa, 1999.
Neumann, Victor, *Interculturalitatea Banatului*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2015.
Orr, Robert, „Reflections on Totalitarism, Leading to Reflections on two ways of Theorizing", în *Political Studies*, Volume 21, issue 4, 1973.
Patapievici, H.- R., *Cerul văzut prin lentilă*, București: Nemira, 1994.
Ramet, S.P. (ed.), *Rocking The State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Boulder: Westview Press, 1994.
Riessman, C.K., *Narrative analysis*, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1993.
Ryback, Thimothy, *Rock Around The Block. A History of Rock Music in Eastern Europe and the Soviet Union*, Oxford: Oxford University Press, 1990.
Schifirneț, C., „Treizeci de ani de cercetare științifică a tineretului. Centrul de studii și cercetări pentru probleme de tineret", în *Sociologie Românească*, nr. 1, 1999, pp. 137-142.
Stepan, Ilie, *Șapte zile, plus una*, Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan, Iași: Polirom, 2018.
Stratone, Nelu, *Rock sub seceră și ciocan*, Timișoara: Ariergarda, 2016.
Thom, F., *Limba de lemn*, București: Humanitas, 1993.
Tismăneanu, Vladimir, *Reinventarea politicului – Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași: Polirom, 1997.
Tismăneanu, Vladimir, *Diavolul în istorie, Comunism, Fascism și câteva lecții ale secolului XX*, București: Humanitas, 2013.
Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență, Cultura română sub Ceaușescu*, București: Humanitas, 1994.
Weller, R.P., *Resistance, Chaos and Control in China*, London: MacMillian Press, 1994.
Wierzbicka, A., „Antitotalitarian Language in Poland: Some Mechanisms of Linguistic Self-defense", în *Language in Society,* 19: 1-59, 1990.

Influențele legislative otomane asupra Turciei actuale

Drd. Emilia Nicoleta SCHIOP
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Turkey, a bridge between Europe and the Orient, has been a strategic point with various influences since the past. Over time it has faced crises both within and outside its structure and has had both effective and less effective approaches to resolving crises. The legislation is an important reference point for resolving crises. In order to better understand the interpretation of the current legislation of Turkey, it is essential to be able to observe some elements since the Ottoman Empire and their evolution. Only in this way will we be able to observe these influences later in the present. During this evolution, the correlations with human rights are not lost sight of. The study emphasize the way that minority rights and women rights were respected or not in the Ottoman Empire. Also, the study takes into consideration cultural elements with correlation with legislative system. The methodology consists of the analysis of the document, of the analysis of the Ottoman legislation with current influences. Rare Turkish sources are considered to make the connection between the elements that have been preserved in current legislation that may influence relations with other European states. Also, the article is using the case study.

Cuvinte cheie: Turcia, Imperiul Otoman, drepturile omului, crize.

Introducere

Turcia, puntea între Europa și Orient a reprezentat încă din trecut un punct strategic cu diverse influențe. Pentru abordarea crizelor atât în structura sa, cât și din exteriorul său a avut atât abordări eficiente, cât și mai puțin eficiente pentru soluționarea lor.

Legislația este un punct de referință important pentru soluționarea acestora. Pentru a putea înțelege mai bine interpretarea legislația actuală a

Turciei, este esențial să putem observa unele elemente încă din Imperiul Otoman și evoluția acestora; doar astfel vom putea observa ulterior influențele respective în prezent. Pe parcursul acestei evoluții nu sunt pierdute din vedere corelațiile cu drepturile omului prin analiza de document, adică analiza legislației otomane cu influențe în prezent. Se iau în considerare surse rare turcești pentru a face legătura dintre elementele care s-au păstrat în legislația actuală care pot influența relațiile cu alte state europene.

Femeile în Imperiul Otoman

Doar în a doua parte a secolului al XX-lea a început să li se acorde atenție și femeilor musulmane. Istoricii când studiau Imperiul Otoman neglijau importanța femeilor. Acestea aveau control asupra proprietății chiar și după ce se căsătoreau, ceea nu se poate spune despre majoritatea femeilor europene până în secolul al XIX-lea sau al XX-lea. Iar tot spre deosebire de europene, acestea se puteau plânge atunci când li se făcea o nedreptate[1]. În orașe, unde accesul la informații legislative era mai facil, femeile își revendicau drepturile.

Totuși, multe dintre ele nu primeau neapărat câștig de cauză. Exista o presiune informală din partea rudelor de gen masculin și din cauza limitelor pe care le prezinta legea religioasă își pierdeau abilitatea de a se apăra.[2]

Dacă am analiza situația mai profund, am realiza că și în prezent atât privind femeile, cât și în cazul minorităților, inclusiv în Europa, chiar dacă legislația le permite mai multe drepturi, există o presiune informală din partea anumitor persoane sau grupuri care distorsionează situația și le determină grupurile vulnerabile să nu își revendice drepturile.

Elementele culturale

Privind Turcia, oricât am încerca să o „rupem” de originile sale și vedem doar situația din prezent, tot trebuie să o „legăm” de o parte dintre

[1] Suraiya Faroqhi, *Subjects of the sultan. Culture and daily life in the Ottoman Empire,* Londra: I. B. Tauris, 2000, p. 101.

[2] *Ibidem.*

elementele sale din trecut, la care turcii încă se mai gândesc. De exemplu, Moscheea Süleymaniye are încă o importanță deosebită și azi pentru turci.

Semnificația constă într-o perfectă unitate a întregului. Din clădire se poate vizualiza un spațiu vast și oricine ar privire în depărtare, tot ar vedea cerul. Structura clădirii este impozantă. Detaliile acesteia sunt unice.[3] Poporul turc se poate identifica în acest fel cu simbolurile respective. Națiunea impozantă în care toți ar avea același ideal (cerul) include detaliile unice (adică persoane diferite din cadrul națiunii).

Candelabrul cu rubine din Palatul Topkapı, haremul sultanului, minaretele moscheilor și lustruitorii de pantofi cu cutiile strălucitoare de aur sunt câteva elemente emblematice, dar țara are și o altă față. Ulterior vom putea observa dacă detaliile unice în cazul actual reprezentat de minorități sunt incluse într-un mod corespunzător sau nu în unitatea perfectă a întregului.

Atatürk spunea: „Cultura este fundația Republicii Turcia”.[4] Se acorda o importanță deosebită pentru poeții de onoare.[5] Turcia a beneficiat de valorile artistice ale variatelor națiuni în cadrul procesului de dezvoltare și a contribuit la valorile artistice ale altor națiuni, de asemenea. Arta turcească s-a dezvoltat mult în timpul lui Atatürk. Artiștii și-a creat operele unice și de succes urmărind mișcările contemporane și tehnologice.[6] Treptat s-au diversificat materialele în artă.[7] Din această chestiune rezultă faptul că turcii recunosc influențele culturale ale altor etnii.

Scena politică otomană

Înzestrați cu noile metode cercetătorii au fost ghidați de izul vieții de zi cu zi, de vocile oamenilor de rând. Acestea i-au ghidat pentru a afla

---

3 Tülay Duran, *Osmanlı imparatorluğu mimarisi,* Ankara: Tarihi Araștırmalar ve Dökümantasyion Merkezleri Kurma ve Geliștirme Vakfi, 1998, p. 21.

4 Mustafa Kemal *apud* Mehmet Özel, *Turkish arts,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1999.

5 Halil İnalcık, *Has-bağçede ʹayş u tarab,* Istanbul: Türkiye İș Bankası Kültür Yayınları, 2010.

6 Mehmet Özel, *Turkish arts,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1999.

7 Elena Abrudan, „Creativity and genuine versus copy in contemporary art” în Nicolae Păun, Enriques Banús (ed), *European culture – 2015,* Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2016, p. 11.

părerile populației, stările de spirit și sensibilitățile.[8] Așadar, evenimente politice importante din istoria Turciei și a țărilor sale vecine, cărora nu li s-a dat multă importanță la nivel internațional, și-au pus amprenta asupra următoarelor evenimente.

Reorganizarea turcă, rebeliunea din Creta din 1841, lovitura de stat din Grecia din 1842, toate acestea au fost studiate de cercetători și în funcție de viața de zi cu zi.[9] Poporul grec din Istanbul este legat de cartierul Üsküdar. Acesta le-a folosit atenienilor conduși de Alcibiade o bază în cazul asediului Bizanțului.[10] Grecii considerau că Marile Puteri nu i-ar ajuta în relație cu turcii. Cineva a afirmat atunci: „Grecii le-au rugat pe trei dintre Marile Puteri: „Am fost puși în dizgrație, vă rugăm să ne faceți ordine.” Nu ne-au ajutat nici pe de parte.”[11] Încă de atunci putem observa clivajul dintre greci și turci și ulterior cum ar fi priviți grecii din Fanar și azi, cartier al Istanbulului.

Pentru a înțelege mai bine situațiile din prezent trebuie să ne mai întoarcem puțin în trecut. Armistițiul de la Edirne din 1878 cu armata rusă la câțiva kilometri în afara Istanbulului, iar sultanul Abdülhamid al II-lea a fost determinat să cedeze o parte din teritorii Rusiei și aliaților acesteia, dar principialitatea din Bulgaria a primit mai puțin teritoriu decât dorea Rusia.[12] Ulterior s-a trecut de la conflict la transformare și adaptare.

Analiza legislației otomane

Dacă ne gândim la funcții, încă din perioada Imperiului Otoman acestea se obțineau datorită competenței.

Aceia care nu reușeau să obțină diverse funcții erau considerați incompetenți și nu mai erau primiți la curte.[13] Turcii au avut influențe și din

[8] Cengiz Kırlı, „Balkan nationalism and the Ottoman Empire: views from Istanbul streets” în Christina Koulouri (ed), *Clio in the Balkans*, Salonic: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, p. 249.

[9] *Ibidem*, p. 261.

[10] John Freely, *Istanbul, orașul imperial*, București: Trei, 2017, p. 31.

[11] *Ibidem*, p. 262.

[12] F. A. K. Yasamee, *Ottoman diplomacy. Abdulhamid II and the Great Powers, 1878-1888*, Piscataway: Gorgias Press, 2011, p. 18.

[13] Suraiya Faroqhi, *Subjects of the sultan. Culture and daily life in the Ottoman Empire*, Londra: I. B. Tauris, 2000, p. 172.

partea celor din colonia musulmană din Franța. Sclavii de galerie aveau contact zilnic cu oamenii din Marsilia.[14]

Așadar, obținerea funcțiilor pe bază de competență s-a perpetuat până azi. Exemple în acest sens sunt multiple. Chiar și în cazul ambasadelor turcești au existat persoane care au provenit din alte țări. În misiunea din România până în 2016 consilier cultural a fost o doamnă cu origini din Bulgaria. Iar în cadrul partidului condus de Recep Tayyip Erdoğan au fost acceptați să aibă atribuții importante persoane cu alte origini, de exemplu, tot din Bulgaria.

În Imperiul Otoman decretul privind legea familiei al anului 1917 se baza pe regulile legii islamice și includea și vârsta căsătoriilor, și limitele poligamiei.[15] Iar felul în care Imperiul Otoman a influențat minoritățile religioase de pe teritoriul său a lăsat urme inclusiv în secolul al XX-lea pentru comunitățile creștine.[16] Chiar și la începuturile republicii se poate considera că a fost o dovadă de curaj să se schimbe modelul anterior, în ciuda lipsei de experiență a administratorilor, a condițiilor economice slabe și a deficiențelor mecanismelor legale, tehnice și administrative.[17]

Totuși, există o dualitate în Turcia.[18] Dualitatea în stat și în instituțiile sociale provine atât de la combinația dintre occidentalizare și islamizarea existent înainte de procesele de apropiere de vest. Din islamizare au rămas anumite elemente emblematice.

Exista o diferențiere majoră între forța militară, puterea arbitrară și subiecții civili.[19] În acel context armata se profesionaliza continuu. Nu ar fi

[14] Halil İnalcık, *Mutual political and cultural influences between Europe and the Ottomans,* Istanbul: Eren, 2006, p. 148.

[15] Darina Martykánová, „Matching sharia and ‚governmentality': muslim marriage legislation in the late Ottoman Empire" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue*, Pisa: Dedalo, 2010, p. 83.

[16] Iakovos D. Michailidis, „From christians to members of an ethnic community: creating borders in the city of Thessaloniki (1800-1912)" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue,* Pisa: Dedalo, 2010, p. 191.

[17] Sinem Türkoğlu Önge, „Spatial represaentation of power: making the urban space of Ankara in the early republican period" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue*, Pisa: Dedalo, 2010, p. 242.

[18] Halil İnalcık, „Preface" în *Princeton Papers în Near Eastern Studies,* nr. 1, 1992, p. 3.

[19] *Idem,* „Comments on „sultanism": Max Weber's typification of the Ottoman polity" în *Princeton Papers în Near Eastern Studies,* nr. 1, 1992, p. 49.

de mirare că în 2016 Turcia s-a confruntat cu o tentativă de lovitură de stat. S-a dat vina pe Fetullah Gülen. Acesta s-a făcut remarcat de-a lungul timpului prin sprijinirea activităților cu scop cultural.

În 1999 activitățile sprijinite de acesta au avut mare succes printre adepții săi.[20] Ulterior acțiunile sale s-au axat mai mult pe palierul educativ. Totuși, acesta este recunoscut ca fiind un învățat islamic. De asemenea, este asociat și cu unele burse școlare pe care le-a sprijinit. Acestea au fost acordate și la nivel internațional, inclusiv în țările din vecinătate.

În țările din vecinătate au existat de-a lungul timpului diverse tipuri de naționalism, cu influențe din mituri, amintiri, tradiții și simboluri ale moștenirii patrimoniului etnic.[21] Anthony David Stephen Smith spunea: „Unde sunt interpretări conflictuale ale patriilor ancestrale și ale moștenirile culturale – de exemplu în Macedonia, Kashmir, Karabahul de Munte și Palestina – conflictele normale se transformă în războaie culturale și cruciadele morale și politice înlocuiesc politicile de zi cu zi. Istoria și cultura devin motivații pentru conflict la fel ca și solidaritatea."[22] Elemente culturale și istorice ar putea deveni baza pentru competiția pentru teritoriu, patrimoniu și resurse.[23] Iar atunci când se suprapun și diferențele religioase, situațiile se pot complica.

Minoritățile

Pe lângă atenția asupra evenimentelor majore de la nivel internațional, dar și național, nu trebuie pierdută din vedere influența religiei; pentru păstrarea coeziunii religioase, este esențial să se protejeze patrimoniul creștin. Fiind cetățeni europeni, ni se pare normal să avem drepturi și să ne fie respectate valorile etnice, lingvistice, religioase, etc, le

---

[20] Harun Tokak, „Sunuș" în *Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları*, nr. 9, 2001, p. 7.

[21] Nikola Jordanovski, „The Common Yugoslav History and the Republic of Macedonia" în Christina Koulouri (ed), *Clio in the Balkan*s, Salonic: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, p. 266.

[22] Anthony David Stephen Smith *apud* Nikola Jordanovski, „The Common Yugoslav History and the Republic of Macedonia" în Christina Koulouri (ed), *Clio in the Balkan*s, Salonic: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, p. 266.

[23] Nikola Jordanovski, *op.cit*, p. 266.

oferim drepturi minorităților naționale și susținem pluralismul, inclusiv cel religios. Dar, oare, cum se simt din această perspectivă creștinii din țări musulmane, cum ar fi Turcia, de exemplu?

„În multe procese din viața cotidiană religia joacă un rol important și poate influența sistemul atât în mod direct, cât și indirect prin mentalitatea din rândul populației.”[24] Deși Atatürk a încercat o laicizare la nivelul statului turc, din păcate, se simte tot mai mult influența religiei musulmane și diminuarea drepturilor minorităților religioase. O altă problemă este reprezentată de periclitarea relațiilor dintre Turcia și Grecia, fapt ce înrăutățește problemele din cadrul statului. Problema principală identificată este nerespectarea tot mai problematică a tuturor drepturilor ortodocșilor, precum și amânarea restaurării de către statul turc a bisericilor (în aceeași categorie intră și amânarea restaurării Sfintei Sofia, care în prezent are un alt statut). Pentru rezolvarea acestei probleme sunt prezente atât eforturile țărilor care se implică în primul rând pentru respectarea minorităților, cât și eforturile comunității din Turcia.[25]

Având în vedere că în anul 2020 atât în interiorul Turciei, cât și la nivel internațional, s-a discutat despre decizia autorităților turcești de a o transforma în moschee. Din iulie 2020 în special, patrimoniul ortodox din Turcia a început să primească o atenție mai mare la nivel internațional.

Atunci când se pune în discuție problematica minorităților religioase din Turcia, nu se poate pierde din vedere importanța Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, instituție emblematică a ortodoxiei.

„Indirect, datorită secularizării începute de Mustafa Kemal Atatürk, Patriarhia Ecumenică de Constantinopol a reușit să aibă o dezvoltare armonioasă.”[26]

Aceasta este cunoscută și sub numele de Biserica Sfântul Gheorghe, fiind considerată una dintre cele mai importante edificii ortodoxe din întreaga lume.[27] În acest cadru în 2015 pentru a asigura protecția și

---

[24] Emilia Nicoleta Schiop, „Comunitatea ortodoxă din Turcia” în *Tabor,* nr.7, 2019, p. 82.

[25] *Ibidem.*

[26] Emilia Nicoleta Schiop, „Protejarea patrimoniului ortodox în Turcia” în *Tabor,* nr. 1, 2020, p. 84.

[27] Istanbul Tour Studio, *Patriarchate Church,* f.a., https://istanbultourstudio.com/things-to-do/fener-greek-ortodox-church, accesat în 20.02.2021.

supraviețuirea ortodoxiei în Istanbul, rușii ortodocși prin deputații Dumei de Stat au cerut retrocedarea Sfintei Sofia Bisericii Ortodoxe. Acest lucru a fost declarat de către președintele Comisiei pentru proprietate și de către coordonatorul grupului parlamentar inter-fracțional pentru protecția valorilor creștine, Sergei Gavrilov. În acea perioadă relațiile ruso-turce se aflau într-un „proces de rezistență”, inițiativele și propunerile reciproce prietenoase fiind de o importanță deosebită; partea rusă considera posibilă o referire viitoare la întrebarea despre Sfânta Sofia, vechiul altar al lumii creștine, o veche catedrala bizantină asociată cu istoria bisericii creștine universale. Rusia ar fi încercat să facă eforturi pentru a participa financiar, dar dorea, de asemenea și să-i implice pe ei mai buni arhitecți și oameni de știință ruși în restaurarea monumentului creștin universal. Acest pas ar fi ajutat Turcia și islamul să demonstreze că bunăvoința ar fi mai presus de politică.[28] „Alături de edificiul ortodoxiei din Istanbul, Sfânta Sofia, credința ortodoxă s-a păstrat de-a lungul timpului și cu ajutorul grecilor din cartierul Fener din Istanbul.”[29]

Fener este o zonă din mijlocul Cornului de Aur din cartierul Fatih din Istanbul. Străzile din zonă sunt pline și azi de case istorice din lemn, de biserici și sinagogi din vremurile bizantine și otomane. Numele acestuia provine din greacă (fanari) și înseamnă lanternă; în timpul perioadei bizantine a orașului a fost amplasat un monument în formă de coloană ce era înconjurat de un felinar. După căderea Constantinopolului din 29 mai 1453 cartierul Fener a devenit locuința majorității grecilor care au rămas în oraș. Locuitorii greci au fost numiți fanarioți. În 1599 Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului s-a mutat în zona respectivă și este încă situată acolo. Așadar, Fener este adesea folosit ca o stenogramă pentru Patriarhia Ecumenică, la fel cum Vaticanul este folosit pentru conducerea Bisericii Romano-Catolice. Sub dominația otomană Patriarhul ecumenic a fost responsabil ca etnarh pentru toți ortodocșii din statul otoman, asumându-și toate responsabilitățile administrative și juridice în cauzele civile referitoare la creștinii ortodocși. Astfel, Fenarul a fost centrul culturii creștine ortodoxe

---

[28] Orthodox Christianity, „Moscow wants Turkey to return cathedral of Hagia Sophia to orthodox church” în *Orthodox Christianity* 2015, http://orthochristian.com/88209.html, accesat în 20.02.2021.

[29] Emilia Nicoleta Schiop, „Protejarea patrimoniului ortodox în Turcia”, *op.cit.*, p. 84.

de sub stăpânirea otomană. Deci, scaunul Patriarhului ecumenic este Catedrala Sfântul Gheorghe. Colegiul Ortodox Grec Fener a fost fondat în 1454 și este situat în apropiere de catedrală, iar în secolul al XVI-lea a fost înființată o școală greacă, Marea Școală a Națiunii. Aceasta este liceu azi pentru locuitorii etnici greci din Istanbul.[30]

Biserica Ortodoxă a avut sediul la Istanbul începând din secolul al IV-lea. Cu toate acestea, Turcia nu recunoaște statutul ecumenic al Patriarhului Bartolomeu I, episcopul primar între egali în ierarhia tradițională a creștinismului ortodox și obligă Biserica să opereze sub restricții semnificative (o parte dintre proprietățile și școlile bisericii, cum ar fi orfelinatul din insula Büyükada și Școala Teologică din Halki, au fost expropriate sau închise).[31]

Biserica românească se numește Sfânta Muceniță Paraskevi și este una dintre minunatele bisericuțe ortodoxe din Constantinopol. Se află în cartierul Hasköy, este îngrijită și slujită de părintele Silviu State. Locașul de cult al comunității ortodoxe române din Turcia este situată în partea europeană, pe malul răsăritean al golfului Cornul de Aur, în vechiul cartier bizantin Prikidion. Hramul bisericuței este Sfânta Muceniță Paraskevi, prăznuită în data de 26 iulie.[32]

O biserică ortodoxă armenească din Turcia din secolul al XII-lea, considerată a fi fost întâia din Anatolia, a fost redeschisă în 2009, după un an de renovări; slujbele au fost oficiate de către arhiepiscopul Aram Ateshian din Patriarhia Armeană a Turciei, situată în Istanbul (nord-vest).[33]

Un rol important pentru comunitățile creștine din Turcia îl joacă biserica ortodoxă siriană, de aceea este esențial să observăm organizarea acesteia și modul în care influențează pozitiv activitatea creștinilor.

Biserica Ortodoxă Siriacă a Antiohiei (Patriarhia Ortodoxă Siriacă a Antiohiei) este o biserică ortodoxă orientală. Aceasta s-a separat de Biserica Ortodoxă Răsăriteană după Sinodul de la Calcedon (451) și este numită

---

30 Orthodox Wiki, *Phanar*, 2012, https://orthodoxwiki.org/Phanar, accesat în 20.02.2021.

31 İbrahim Kaya, *Social theory and later modernities: the Turkish experience*, Liverpool: Liverpool University Press, 2003, p. 3.

32 Emilia Nicoleta Schiop, „Comunitatea ortodoxă din Turcia", *op.cit.*, p. 86.

33 ***, *Biserică armenească din secolul al XII-lea, redeschisă în Turcia*, https://www.crestinortodox.ro/stiri/cauta/biserica%20armeneasca%20istanbul/, f,a, accesat în 20.02.2021.

câteodată și iacobită pe seama inițiatorului episcopatului său, Iacob Baradeus, iar în prezent Sfântul Scaun este situat în Bab Touma, în orașul Damasc din Siria. „Întâistătător este Prea Sfințitul Moran Mor Ignatius Zakka I Iwas, Patriarh al Antiohiei și al Întregului Răsărit." Biserica Ortodoxă Siriacă este una dintre primele biserici diferite din istoria creștinismului, fiind înființată de Apostolul Petru în anul 34; are 26 de arhiepiscopii și 11 vicariate patriarhale. Patriarhul Zakka a fost întronat cap al bisericii în 14 septembrie 1980 la sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci. Credincioșii ortodocși siriaci din întreaga lume au luat parte la jubileul de argint al patriarhiei lor în 2005.[34]

Dintre cele mai importante biserici ortodoxe din Turcia se pot aminti: Biserica Sfântul Andrei în Krisei (transformată în moschee), Biserica Chora (muzeu), Biserica lui Christos Pantocrator (transformată în moschee), Biserica lui Christos Pantepoptes (transformată în moschee), Palatul lui Athiocos (ruine), Biserica Virginei din Pahros (ruine), Mănăstirea Gastriei (transformată în moschee), Biserica Sfântul Gheorghe (activă), Sfânta Irina (muzeu), Sfânta Sofia (transformată în moschee, în prezent muzeu), Biserica Sfântul Ioan Botezătorul (transformată în moschee), Stoudios (ruine), Biserica Sfântul Ioan Botezătorul de la Trullo (transformată în moschee), Biserica Sfânta Maria din Blachernae (activă), Biserica Sfânta Maria a Mongolilor (activă), Biserica Bulgară Sfântul Ștefan (activă), Biserica sfântul Demetrius în Feriköy (activă), Biserica Ortodoxă Turcă (activă), Biserica Sfânta Mucenită Paraschevi (activă). Dintre toate Sfânta Sofia are cea mai mare încărcătură istorică.

„Sfânta Sofia, cel mai frumos locaș de cult pentru multe persoane, construită de Iustinian, capodoperă a arhitecturii bizantine, subliniază transcendența. Când a fost clădită, în 530, Procopius a descris efectul copleșitor pe care îl are asupra celui care îi trece pragul. În paisprezece secole a trecut prin cutremure și reconstrucții, i s-a distrus o mare parte a mozaicului, altarele. Dintre cele cinci sute de biserici și mănăstiri din jurul Cornului de Aur au mai rămas mai puțin de treizeci, multe dintre ele fiind

---

[34] Orthodox Wiki, *Biserica Ortodoxă Siriacă a Antiohiei,* f.a, https://ro.orthodoxwiki.org/Biserica_Ortodox%C4%83_Siriac%C4%83_a_Antiohiei#Locul_.C3.AEn_cadrul_cre.C5.9Ftinismului, accesat în 20.02.2021.

transformate în moschei."[35] Sfânta Sofia s-a deteriorat treptat, iar după cucerirea turcă a fost dărâmată în 1453 și în 1960 a fost redescoperită accidental și a devenit din nou faimoasă.[36]

Se spune că Iustinian a construit-o cu scopul de a o depăși în frumusețe. În 1400 și 1600 a suferit un proces de deteriorare.

Sfânta Sofia sau Biserica Sfintei Înțelepciuni reprezintă un punct de referință în istoria arhitecturii (arhitectura bizantină se evidențiază în interior cu mozaicuri și este reprezentată de coloanele și acoperirile cu marmură de o mare valoare artistică). Templul în sine era foarte bogat și frumos decorat, arhitecții bisericii au fost Isidor din Milet și Anthemiu din Tralles, care au studiat geometrie la Universitatea din Constantinopol. Aceste influențe s-au răspândit și au rezistat în ortodoxie, în catolicism, dar și în lumea musulmană. Aceasta are o cupolă centrală de 31 de metri, puțin mai mică decât în Panteon. Există o iluzie optică și domul pare a fi suspendat în văzduh printr-o arcadă neîntreruptă, care se situează pe ferestre arcuite. Ferestrele ajută ca interiorul plin de culori să fie inundat de lumină, iar bolta e sprijinită de pandantive, adică de patru secțiuni triunghiulare ce rezolvă problema așezării unei baze rotunde pe o formă pătrată. Greutatea domului se transmite către patru piloni masivi din colțuri, iar la capătul vestic, adică la intrare și la capătul de la răsărit, adică la partea liturgică, deschiderile arcuite sunt extinse de semi-domuri, la rândul lor suspendate pe exedre. Înșiruirea de elemente arhitecturale este fără pereche în antichitate. Structura a fost deteriorată mult de cutremure: cupola s-a prăbușit după un cutremur din anul 558, iar înlocuirea ei a cedat în anul 563, dar au mai existat și alte surpări parțiale în anii 989 și 1346. Mai mult de 900 de ani a reprezentat scaunul Patriarhiei, dar și incinta principală pentru ceremoniile imperiale. La Căderea Constantinopolului din anul 1453 biserica a fost transformată în moschee de către turcii otomani, sub sultanul Fatih Mehmed. Mozaicurile iconografice ale bisericii au fost acoperite cu ipsos, pentru că islamul consideră blasfemie reprezentarea formelor omenești. Aproximativ 500 de

---

[35] William Darlymple, *De la Muntele Sfânt*, București: Vellant, 2013, p. 39.

[36] *Ibidem*, p. 60.

ani principala moschee a orașului Istanbul a fost model de inspirație pentru moschei otomane, precum Șehzad, Süleymaniye și Rustem Pașa.[37]

În 1935 a dobândit statutul de muzeu și a fost inclusă în lista patrimoniului mondial prin Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură printre celelalte monumente ale centrului istoric din Constantinopol în 1985.[38]

Ar mai important de menționat că palatul otoman a păstrat și importanța mișcărilor protestante din aspectele strategiei otomane încă din 1529.[39] Acesta se află în proximitatea Sfintei Sofia.

În regiunile în care populația nativă a scăzut sau a dispărut, istoria bisericilor ce aparțineau nativilor a început mai mult sau mai puțin să fie uitată[40] treptat încă începând de la profunda diviziune simbolizată de excomunicarea comună a papei și a patriarhului din Constantinopol în 1054.[41] Anumite aspecte ale culturii au evoluat în timp, inclusiv religia, atât în contexte de pace, cât și în timpul războaielor.[42]

Concluzii

Naționalismul în cadrul Turciei poate constitui o soluție la amenințarea propagării fundamentalismului islamic, fiind puternic promovat. Această soluție ar putea fi folosită chiar pentru opoziția seculară.

Atât minoritățile recunoscute, cât și cele nerecunoscute se confruntă cu probleme grave în ceea ce privește dreptul la educație în propria limbă. Reformele legale au ridicat unele restricții privind instruirea în limbile minorităților și interzicerea difuzării în unele limbi minoritare, excepții

---

[37] Orthodox Wiki, *Sfânta Sofia (Constantinopol),* 2013, https://ro.orthodoxwiki.org/Sf%C3%A2nta_Sofia_(Constantinopol), accesat în 20.02.2021.

[38] Orthodox Christianity, *op.cit.*

[39] Halil İnalcık, *Mutual political and cultural influences between Europe and the Ottomans, op.cit.*, p. 175.

[40] Hilary M. Carey, *God's Empire: religion and colonialism in the British World, 1801-1908,* Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 40.

[41] William Chester Jordan, *Europe in the middle ages,* Londra: Penguin Books, 2004, p. 75.

[42] Jonathan Locke Hart, *Comparing empires: European colonialism from Portuguese expansion to the Spanish-American war,* New York: Palgrave Macmillan, 2003, p. 116.

făcând doar pentru câteva limbi cu multe condiții. Instruirea în limbi minoritare este legală doar în învățământul privat și în condiții stricte.

În contextul instrumentelor internaționale ale **ONU** Turcia a insistat asupra unor rezerve. Astfel, Republica Turcia și-a rezervat dreptul de a interpreta și aplica dispoziția articolului 27 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice, care prevede drepturile pentru minorități în conformitate cu dispozițiile și normele conexe ale Constituției Republicii Turcia și ale Tratatului de la Lausanne și anexele sale. Au fost rezerve și cu privire la paragrafele 3 și 4 din articolul 13 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale privind dreptul la educație, în conformitate cu prevederile din articolele 3, 14 și 42 din constituția turcească.[43]

Bibliografie

Abrudan, Elena, „Creativity and genuine versus copy in contemporary art" în Păun, Nicolae; Banús, Enriques (ed), *European culture – 2015*, Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, pp. 11-24, 2016.

Carey, Hilary M., *God's Empire: religion and colonialism in the British World, 1801-1908,* Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

D. Michailidis, Iakovos, „From Christians to members of an ethnic community: creating borders in the city of Thessaloniki (1800-1912)" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue*, Pisa: Dedalo, 2010, pp. 191-202.

Darlymple, William, *De la Muntele Sfânt,* București: Vellant, 2013.

Duran, Tülay, *Osmanlı imparatorluğu mimarisi,* Ankara: Tarihi Araștırmalar ve Dökümantasyion Merkezleri Kurma ve Geliștirme Vakfi, 1998.

Faroqhi, Suraiya, *Subjects of the sultan. Culture and daily life in the Ottoman Empire,* Londra: I. B. Tauris, 2000.

Freely, John, *Istanbul, orașul imperial,* București: Trei, 2017.

Hart, Jonathan Locke, *Comparing empires: European colonialism from Portuguese expansion to the Spanish-American war,* New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Istanbul Tour Studio (f.a.), *Patriarchate Church,* [https://istanbultourstudio.com/things-to-do/ fener-greek-ortodox-church], accesat în 20.02.2021.

İnalcık, Halil, Comments on „sultanism": Max Weber's typification of the Ottoman polity" în *Princeton Papers în Near Eastern Studies,* nr. 1, 1992, pp. 49-72.

İnalcık, Halil, *Has-bağçede 'ayș u tarab,* Istanbul: Türkiye İș Bankası Kültür Yayınları, 2010.

[43] The United Nations, *General comment 23: the rights of minorities (art. 27),* 1994, [https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html], accesat în 03.01.2021.

İnalcık, Halil, *Mutual political and cultural influences between Europe and the Ottomans*, Istanbul: Eren, 2006.

İnalcık, Halil, „Preface" în *Princeton Papers în Near Eastern Studies*, nr. 1, 1992, p. 3.

Kaya, İbrahim, *Social theory and later modernities: the Turkish experience*, Liverpool: Liverpool University Press, 2003.

Jordan, William Chester, *Europe in the middle ages*, Londra: Penguin Books, 2004.

Jordanovski, Nikola, „The Common Yugoslav History and the Republic of Macedonia" în **17.** Koulouri, Christina (ed), *Clio in the Balkans*, Salonic: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, pp. 254-264.

Kırlı, Cengiz, „Balkan nationalism and the Ottoman Empire: views from Istanbul streets" în Koulouri, Christina (ed), *Clio in the Balkans*, Salonic: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, pp. 249-263.

Martykánová, Darina, „Matching sharia and „governmentality": muslim marriage legislation in the late Ottoman Empire" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue*, Pisa: Dedalo, 2010, pp. 83-105.

Orthodox Christianity, „Moscow wants Turkey to return cathedral of Hagia Sophia to orthodox church" în *Orthodox Christianity*, 2015, [http://orthochristian.com/88209.html], accesat în 20.02.2021.

Orthodox Wiki (f.a), *Biserica Ortodoxă Siriacă a Antiohiei*, [https://ro.orthodoxwiki.org/Biserica_Ortodox%C4%83_Siriac%C4%83_a_Antiohiei#Locul_.C3.AEn_cadrul_cre.C5.9Ftinismului], accesat în 20.06.2020.

Orthodox Wiki, *Phanar*, 2012, [https://orthodoxwiki.org/Phanar], accesat în 20.02.2021.

Orthodox Wiki, *Sfânta Sofia (Constantinopol)*, 2013, [https://ro.orthodoxwiki.org/Sf%C3%A2nta_Sofia_(Constantinopol)], accesat în 20.02.2021.

Özel, Mehmet, *Turkish arts*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1999.

Schiop, Emilia Nicoleta, „Comunitatea ortodoxă din Turcia" în *Tabor*, nr. 7, 2019, pp. 82-88.

Schiop, Emilia Nicoleta, „Protejarea patrimoniului ortodox în Turcia" în *Tabor*, nr. 1, 2020, pp. 82-89.

The United Nations, *General comment 23: the rights of minorities (art. 27)*, 1994, [https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html], accesat în 03.01.2021.

Tokak, Harun, „Sunuș" în *Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları*, nr. 9, 2001, p. 7.

Türkoğlu Önge, Sinem, „Spatial representation of power: making the urban space of Ankara in the early republican period" în Guðmundur Hálfdánarson, Hatice Sofu (ed), *Developing EU – Turkey dialogue*, Pisa: Dedalo, 2010, pp. 225-248.

Yasamee, F. A. K., *Ottoman diplomacy. Abdulhamid II and the Great Powers, 1878-1888*, Piscataway: Gorgias Press, 2011.

***, (f.a), *Biserică armenească din secolul al XII-lea, redeschisă în Turcia*, [https://www.crestinortodox.ro/stiri/cauta/biserica%20armeneasca%20istanbul/], accesat în 20.02.2021.

Politici Economice, Intelligence Economic și Competitivitate Națională

Drd. Gabriel Traian UNGUREANU
Școala Doctorală a Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”

The present paper aims, by referring to the economic policies assumed by certain states, to analyse the orientation and main characteristics of their national economic intelligence systems. This research will determine the importance that these states accord to the economic competitiveness, the well-being of the population and how they position themselves in relation to the pillars that define the economic competitiveness. Thus, will be revealed the character of external economic relations and internal economic relations, which directly impact the balance between the offensive and defensive roles wield by the economic intelligence system. At the same time, the analysis of economic intelligence systems will consider the type of practices used, the strictness of the regulatory framework, state interventionism, inter-institutional cooperation and the support provided by these states to national economic entities.

Cuvinte cheie: intelligence economic, politici economice, competitivitate economică, bunăstare, sistem național de intelligence economic.

Introducere

Intelligence-ul economic este acel proces sistemic și sistematic, specific serviciilor de informații și entităților conexe (non-intelligence) care, prin acțiuni coordonate și mijloace specifice, colectează, analizează, evaluează, diseminează și asigură managementul informațiilor și cunoștințelor economice, tehnologice, financiare, comerciale și guvernamentale, a căror dobândire ajută în mod direct sau indirect, prin informarea factorilor de decizie, la creșterea durabilă a productivității, la consolidarea poziției competitive a economiei naționale și a securității statului[1].

[1] D. Samuel Porteous, „Economic/ Commercial Interests and the World's Intelligence Services: A background Canadian Perspective”, în *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Londra, Vol. 8, No. 3, 1995, pag. 297-306.

Intelligence-ul economic are scopul dea crea plusvaloare prin cunoașterea și înțelegerea mediului exterior, prin anticiparea tendințelor acestuia, prin detectarea amenințărilor potențiale sau efective. Intelligence-ul economic asigură decidenților cadrul informativ aferent identificării acțiunilor necesare asigurării securității economice a statului și satisfacerii ambițiilor economice ale acestuia[2]. Pentru realizarea acestor demersuri sunt colectate informații variate legate de politicile economice, accesul la resurse, sistemele legislative și de reglementare, finanțele și cadrele fiscale, forța de muncă, producția, schimburile comerciale și alte aspecte ale sistemului economic internațional. În procesul de colectarea informațiilor sunt vizați deopotrivă numeroși actori statali cât și privați. Acest mix de topice și entități formează un sistem complex, anizotrop cu un grad ridicat de volatilitate[3].

Sistemul național de intelligence economic este reprezentat de ansamblul entităților guvernamentale și nonguvernamentale care, prin eforturi corelate bazate pe procese eficace și comunicare eficientă, are rolul de a detecta și anticipa amenințările la adresa economiei naționale și la adresa entităților economice critice, pentru a asigura decidenților suportul informațional necesar fundamentării deciziilor strategice și pentru întocmirea planurilor de contramăsuri[4]. Sistemul de intelligence economic cuprinde entități specifice serviciilor de informații, aparatului administrativ de stat, aparatului diplomatic și sectorului privat. Rolul central revine serviciilor de informații care asigură managementul, colectează, procesează, analizează, diseminează și stochează informațiile[5].

Intelligence-ul economic operează într-un mediu eterogen, complex și volatil, marcat deseori de conflicte economice. De aceea, mai ales pentru activitățile aferente avertizării timpurii, sistemul de intelligence economic

---

[2] Antonio M. Díaz Fernández, „The role of strategic intelligence in the modern world", în Eduardo Olier Arenas, *Economic intelligence in a global world*, Madrid, Spanish Ministry of Defence – Spanish Institute for Strategis Studies, 2013, pp. 33-62.

[3] DCI – USA, A Consumer's Guide to Intelligence, Washington, Office of Public Affairs – CIA, 1995, pp. 11-12; J. Patrick Cullen, Erik Reichborn-Kjenne, *Understanding Hybrid Warfare*, Oslo, NUPI, 2017.

[4] Don McDowell, *Strategic Intelligence*, Lanham – Maryland, Scarecrow Press, 2009.

[5] Eduardo Olier Arenas, „Strategic intelligence and economic security", în Arenas, Eduardo Olier, *Economic intelligence in a global worl*d, Madrid, Spanish Ministry of Defence – Spanish Institute for Strategis Studies, 2013, pp. 09-31.

trebuie să fie agil (poate să răspundă oricare ar fi provocarea), adaptiv (poate fi extins sau restrâns conform nevoilor) și să răspundă imediat amenințărilor (permite reacții rapide)[6]. Aceste cerințe trebuie să faciliteze adoptarea punctuală sau concomitentă a rolurilor:

(i) defensive, legate de protecția companiilor și entităților naționale care activează în sectoare strategice și de monitorizarea activității serviciilor secrete guvernamentale sau private care desfășoară activități ce pot afecta interesele economice naționale;

(ii) ofensive, ca de exemplu obținerea informațiilor necesare consolidării intereselor economice naționale, desfășurarea operațiuni de influență, colectarea și managementul datelor și informațiilor care pot sprijini creșterea competitivității companiilor naționale;

(iii) mixte (situaționale), cum sunt cele aferente sprijinirii deciziilor economice strategice cu suport informativ, acordării suportului informativ în negocierea tratatelor comerciale internaționale cu impact social și economic la nivel național sau colectarea, prelucrarea, analiza, diseminarea și managementul datelor și informațiilor vizând aspecte importante de natură economică, comercială, tehnologică, și organizațională.

Rolurile de mai sus sunt specifice majorității serviciilor de informații. Însă, în funcție de politica economică și prioritățile naționale ale fiecărui stat, acestea pot avea ponderi diferite: sunt state pentru care rolul ofensiv al sistemului național de intelligence economic este dominant sau state care au un focus defensiv ridicat.

Astfel, raportându-ne la principalele tipuri de politici economice la care au achiesat unele state, utilizând analiza literaturii de specialitate, analiza tematică și analiza comparativă, lucrarea prezentă își propune să determine orientarea și principalele caracteristici ale sistemelor naționale de intelligence economic. Astfel, vom determina: în ce măsură aceste state sunt interesate de creșterea competitivității economice, de consolidarea bunăstării, cum se raportează acestea la pilonii care definesc competitivitatea economică, care este caracterul relațiilor economice externe și al relațiilor

[6] S. George Pettee, *Economic Intelligence*, Washington, The Industrial College of the Armed Forces, Publication Number L47-63, 1947.

economice interne, care este echilibrul ponderilor dintre rolurile ofensive și defensive exercitate de sistemele de intelligence economic. Analiza sistemelor de intelligence economic ține seama de tipul practicilor utilizate, strictețea cadrului de reglementare, intervenționismul statului, cooperarea interinstituțională și suportul acordat entităților economice naționale.

Intelligence și Competitivitate Națională

Având în vedere complexitatea sistemului de intelligence economic (ne putem raporta la obiective, roluri, entități, instrumentele și resursele necesare operării acestuia), statele lumii s-au adaptat, au adoptat și au evoluat cu ritmuri diferite în dezvoltarea unor sisteme proprii. Astfel, unele state au deja sisteme de intelligence economic bine structurate, altele dezvoltă aceste sisteme, iar alte țări încă nu abordează aceste aspecte într-un mod structurat, ci doar contextual. Din categoria statelor care sunt protagoniști ai geo-economiei mondiale și se bazează pe sisteme de intelligence economic bine structurate și eficiente se numără SUA, Franța, China, Marea Britanie, Japonia și Germania. În categoria statelor care dezvoltă aceste sisteme într-un ritm care converge către eficiență se numără Rusia și Italia[7]. Această dezvoltare poate fi contextualizată în cadre mai ample trasate de macro-strategia fiecărui stat care stabilește obiectivele generale, de politicile economice care sunt subsecvente strategiei și susțin obiectivele care au valențe economice dar și de maturitatea serviciilor de informații[8] și resursele investite de stat în dezvoltarea comunității de intelligence[9].

Ceea ce urmărește fiecare stat (din punct de vedere economic) este competitivitatea economică: *„ansamblul instituțiilor, politicilor și factorilor care determină nivelul productivității unei țări"*[10]. În acest ansamblu al instituțiilor

[7] S. Josua Goldstein, C. Jon Pevehouse, *International Relations*, Boston: Pearson, 2014, pp. 70-71; Simone Pasquazzi, „Economic Intelligence", în Ilari, Virgilio, Della Torre, Giuseppe, *Economic Warfare*, Roma: Società Italiana di Storia Militare, 2017, pp. 499-514.

[8] O măsură a gradului de maturitate a unui serviciu de informații este dată de capacitatea acestuia de a colabora cu entități non-intelligence (aparatul diplomatic, aparatul administrativ și sectorul privat), condiție critică a unui sistem de intelligence economic eficient.

[9] S. Josua Goldstein, C. Jon Pevehouse, *op.cit.*, pp. 71-75.

[10] Oliver Cann, *What exactly is economic competitiveness*, Geneva, World Economic Forum Report, 2017, disponibil la [https://www.weforum.org/agenda/2017/09/what-is-economic-competitiveness/], accesat la 19 februarie 2020.

care influențează nivelul competitivității, serviciile de informații, prin intermediul sistemului de intelligence economic, au un rol important, pentru că asigură beneficiarilor cadrul informațional necesar fundamentării deciziilor strategice.

Un alt mod de a defini competitivitatea unei țări[11] este prin luarea în considerare a modului în care este asigurată bunăstarea populației. O economie competitivă este una productivă, iar productivitatea duce la creștere economică, ceea ce duce la creșterea veniturilor, deci la bunăstare. Productivitatea este importantă deoarece s-a dovedit a fi principalul factor ce determină creșterea veniturilor care sunt foarte strâns legate de bunăstare: *„creșterea competitivității înseamnă creșterea prosperității”*[12].

Nivelul bunăstării este direct proporțional (sau o consecință a) cu cel al securității sociale. „World Economic Forum”, prin „Global Agenda Council on Social Security Systems” a definit securitatea socială ca fiind *„o interpretare largă a securității la bătrânețe, inclusiv securitatea financiară, asistența medicală și îngrijirile pe termen lung”*[13].

O concluzie a celor de mai sus este că scopul intelligence-ului economic este acela de a facilita creșterea competitivității economice a statului și de a menține, în consecință, un nivel ridicat al securității sociale. Însă această relație competitivitate-bunăstare poate fi ajustată în funcție de

---

[11] Conform Word Economic Forum, sunt trei seturi de factori care definesc competitivitatea unei țări:
- factori de bază: (1) instituții, (2) infrastructură, (3) mediul macro-economic – stabilitatea, (4) sănătate – educație primară;
- factori care favorizează eficiența: (5) piețe (financiare, mărfuri, muncă), (6) educația superioară, (7) cursurile extra-curriculare, (8) pregătirea tehnologică a forței de muncă, (9) nivelul de pregătire al profesioniștilor care activează în economie („knowledge-based economies”), (10) capacitatea economiei de a absorbi noile tehnologii;
- factori care susțin inovația și rafinamentul: (11) rafinamentul afacerilor și (12) inovația (sunt domenii de competitivitate complexe, care necesită o economie care să se poată baza pe întreprinderi globale și instituții de cercetare, precum și pe un guvern inovator, care susține economia).

Automatizările și roboții vor înlocui multe locuri de muncă în noua revoluție industrială. Acest lucru ar putea face ca educația să devină din ce în ce mai importantă, întrucât economiile se îndreaptă spre o piață a forței de muncă mai înalt calificată.

[12] Oliver Cann, *op.cit.*, p. 1.

[13] Global Agenda Council on Social Security Systems (GAC), *A Framework for Sustainable Security System*, Second Edition, Geneva, World Economic Forum Report, 2014, p. 4.

prioritățile fiecărui stat, priorități care pot fi diferite, clasele conducătoare achiesând la diferite modele de politici economice, de aici sistemele fiscale diverse și implicit, niveluri variate ale competitivității și securității sociale. Astfel, un stat poate subscrie unor politici mercantiliste, liberale, marxiste sau neo-marxiste.

Mercantiliștii văd economia internațională ca o arenă de conflict între state, unde interesele naționale intră mai degrabă în opoziție, în detrimentul cooperării și câștigului reciproc. Pe scurt, concurența economică între state este un „joc cu sumă zero" în care câștigul unui stat duce la o pierdere egală pentru un alt stat. Statele trebuie să fie îngrijorate de câștigul economic relativ, deoarece bogăția acumulată de un stat poate servi drept bază pentru puterea politică-militară care poate fi folosită ulterior împotriva altor state. Puterea economică și puterea politică-militară sunt complementare. Astfel, economia este subordonată obiectivului principal și anume creșterea puterii de stat, iar industrializarea este considerată drept cea mai bună modalitate de a obține puterea națională[14]. Scopul principal este puterea economică a statului, bunăstarea populației nefiind un scop în sine, dar când interesele economice și de securitate sunt divergente, securitatea statului este prioritară[15].

Pentru coreeni, chinezi, japonezi și alte state din zonă (de exemplu Taiwan), competiția economică este o formă de război în care unii câștigă, iar alții pierd. A fi puternic, a influența, a avea independență și control, înseamnă crearea diferențelor economice. Această perspectivă este una naturală pentru Coreea și Taiwan când se raportează la Japonia, pentru Canada când se raportează la SUA, pentru Marea Britanie când se raportează la Germania, sau la China și Japonia când se raportează la Uniunea Europeană și SUA. Mercantiliștii consideră că succesul economic al Japoniei, Coreei de Sud, Taiwanului și Chinei a fost întotdeauna însoțit de un puternic rol de control al statului în promovarea dezvoltării economice. De exemplu, în Japonia statul a jucat un rol foarte important pentru că s-a concentrat asupra industriilor strategice, le-a protejat de concurența externă și a sprijinit dezvoltarea acestora[16].

---

[14] Robert Jackson, Georg Sorensen, *International Relations – Theories and Approaches*, Oxford> Oxford University Press, 2103, pp. 162-163.

[15] Josua Goldstein, *op.cit.*, pp. 283-288.

[16] Robert Jackson, *op.cit.*, p. 164.

Astfel, statele care achiesează politicii mercantiliste, și în consecință au o abordare economică specifică acesteia, au sisteme economice controlate și coordonate de stat, în care factorul politic are un rol decisiv, dezvoltând politici economice externe conflictuale de tipul „joc cu sumă zero", a căror prioritate finală este consolidarea puterii statului.

Cele patru obiective generale ale intelligence-ului economic[17] se vor regăsi în lista tuturor serviciilor de informații însă, având în vedere abordările și prioritățile diferite ale fiecărui stat, modul în care beneficiarii informației se raportează la aceste obiectivele este diferit pentru că depinde de politici economice și aspirații variate. De aceea, în cadrul sistemului de intelligence economic, ponderile dintre rolurile ofensiv și cel defensiv (sau concentrarea către mediile extern sau intern)diferă în funcție de orientarea și strategia fiecărui stat.

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice mercantiliste au preponderent un rol ofensiv[18] și sunt orientate către extern (sistem de surse, colectare, operațiuni de influență etc.), sprijinind expansiunea economică națională și subminând economiile competitorilor. Serviciile de informații sprijină expansiunea entităților economice naționale pe piețele externe și protejează personalul și activele acestora. Pe plan intern, protejează entitățile economice domestice, monitorizează și influențează entitățile economice străine din economia națională, limitându-le atunci când este necesar raza de acțiune. Totodată, sistemul de intelligence economic colectează acele seturi de informații care permit statului să dețină controlul principalelor pârghii economice pentru a crește puterea statului, interesele legate de securitate fiind prioritare.

---

[17] Obiectivele intelligence-ului economic sunt:
- (i) avertizarea timpurie și contracararea modificărilor survenite în echilibrele economice;
- (ii) avertizarea timpurie și contracararea fenomenelor sociale care pot afecta echilibrele economice;
- (iii) avertizarea timpurie și contracararea fenomenelor naturale care pot afecta economia;
- (iv) avertizarea timpurie și contracararea activităților diferitelor grupuri de interese care pot afecta economia națională.

[18] A nu se înțelege că rolul defensiv este neglijat. Însă, puse în balanță cele două roluri, cel ofensiv are o pondere mai mare (ex. 55% ofensiv versus 45% defensiv). Indiferent de obiective și priorități, toate sistemele de intelligence economic îndeplinesc simultan ambele roluri.

Economiștii liberali resping teoriile și politicile conform cărora economia este subordonată politicului, statul este actorul central și coordonează echilibrele economice. Conform liberalilor, avem un sistem comercial perfect liber, în care capitalul și forța de muncă sunt corelate iar creșterea productivității duce la relații de muncă benefice pentru fiecare parte (angajator și angajat). În plan extern se consideră că activitățile comerciale internaționale aduc beneficii tuturor participanților, deoarece comerțul liber face posibilă specializarea, iar specializarea crește eficiența și productivitatea. Astfel, schimbul economic este un joc cu sumă pozitivă: toată lumea câștigă mai mult decât investește datorită eficienței sporite. Prosperitatea se extinde datorită economiei libere, a capitalismului, nu numai în fiecare țară, ci și internațional. Politicile economice „conservatoare/ neoliberale" promovate de Margaret Thatcher în Marea Britanie și de Ronald Reagan în Statele Unite s-au bazat pe doctrine „laissez-faire" clasice în care reglementarea politică este uneori necesară pentru a corecta sau pentru a evita eșecurile pieței[19].

Statele cu politici economice liberale, au sisteme economice autonome, în care pozițiile centrale sunt deținute de companii și indivizii care participă la liberul schimb, iar factorul politic reglementează rar și punctual mediul economic pentru a corecta sau a preveni dezechilibre majore. Sunt dezvoltate politici economice externe cooperante, bazate pe liber schimb, de tipul „joc cu sumă pozitivă", a căror prioritate finală este bunăstarea societății și a individului. Schimbul economic este o sumă pozitivă, iar piața va tinde să maximizeze beneficiile pentru indivizi și companii. Economia este o zonă de cooperare ce aduce beneficii reciproce atât pentru state, cât și pentru societate[20].

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice liberale au un rol mixt și sunt orientate în egală măsură către intern și extern. Pe plan extern, este sprijinită expansiunea economică a companiilor naționale, fără a afecta în mod direct companiile sau economiile competitoare. Serviciile de informații sprijină expansiunea entităților economice naționale pe piețele externe și protejează personalul și activele acestora. Pe plan intern,

[19] Josua Goldstein, *op.cit.*, pp. 85-92; Robert Jackson, *op.cit.*, pp. 165-166.
[20] Josua Goldstein, *op.cit.*, pp. 87-96.

monitorizează entitățile economice domestice și entitățile economice străine, fără a interveni sau a le limita acțiunile. Sistemul de intelligence economic colectează acele seturi de informații care permit statului să prevină dezechilibrele economice majore. Scopul final al sistemului este acela de a asigura bunăstarea și securitatea socială, a entităților economice și a fiecărui individ.

Economiștii marxiști au argumentul sumei zero al mercantilismului și îl o aplică relațiilor dintre clase în locul relațiilor de state, privind economia ca un loc al exploatării umane și al inegalității de clasă. Pentru marxiști, economia capitalistă se bazează pe două clase sociale antagoniste. O clasă este burghezia care deține mijloacele de producție. Cealaltă clasă este proletariatul care nu deține decât puterea sa de muncă pe care trebuie să o vândă burgheziei. Dar proletariatul depune mai multă muncă decât beneficiile pe care le primește înapoi, de aici rezultând o valoare excedentară însușită de burghezie. Această valoare excedentară este un profit capitalist derivat din exploatarea forței de muncă[21].

Pentru marxiști, acolo unde mercantiliștii văd economia ca un instrument al politicii, marxiștii pun economia pe primul loc și politica în al doilea rând. În viziunea marxistă, statele nu sunt autonome ci sunt conduse de interese claselor conducătoare, iar statele capitaliste sunt conduse în primul rând de interesele burghezilor. Aceasta înseamnă că luptele dintre state, inclusiv războaiele, ar trebui privite în contextul economic al concurenței dintre clasele capitaliste ale diferitelor state. Atunci când statele sunt rivale și uneori intră în conflict, este pentru că sprijină interesele economice și politice ale claselor conducătoare privind dominarea și controlul internațional[22].

Însă luptele dintre clasele sociale sunt mai acute decât luptele dintre state, și pentru că acestea trec peste granițele de stat, conflictul dintre clase se extinde în întreaga lume. Conform teoriilor neo-marxiste, Robert Cox analizează scena globală prin analiza interacțiunii complexe dintre politică și economie, privită ca interacțiunea dintre forțele sociale, formele de stat și

[21] Josua Goldstein, *op.cit.*, p. 167; Robert Jackson, *op.cit.*, pp. 103-106.
[22] Josua Goldstein, *op.cit.*, p. 122; 158.

ordinea mondială[23]. Astfel, statele concurează pentru avantaje conform premisei căreia integrarea în economia globală este inevitabilă. Puterea non-teritorială devine din ce în ce mai importantă pentru state care concurează pe tot globul pentru piețe și oportunități economice. Corporațiile transnaționale și organizațiile societății civile care operează global au acum o importanță din ce în ce mai mare. În acest context, noile mișcări sociale, critice pentru globalizare, vor deveni din ce în ce mai puternice, și vor deschide o nouă fază a luptei între forțele sociale privind controlul și reglementarea economică a globalizării ducând în final la o nouă ordine mondială[24].

Analiza sistemului mondial a lui Immanuel Wallerstein este o altă abordare neo-marxistă care consideră că sistemele mondiale nu trebuie să includă fizic întreaga lume pentru că sunt zone unificate caracterizate prin structuri economice și politice particulare. În schimb, economiile mondiale sunt legate între ele într-o singură diviziune a muncii, chiar dacă politic, autoritatea este descentralizată, într-un sistem de state cu politici diferite. Wallerstein consideră că economia mondială capitalistă este construită pe o ierarhie a zonelor de bază, a zonelor periferice și a zonelor semi-periferice. Zonele de bază conțin activități economice avansate și complexe controlate de o burghezie indigenă. Zonele periferice, aflate în partea de jos a ierarhiei, produc produse de bază precum cereale, lemn, zahăr și așa mai departe. În aceste țări slab industrializate aflate în mare parte sub controlul extern al capitaliștilor din țările de bază, raportul angajatorului cu forța de muncă poate fi deseori asimilat sclaviei sau muncii forțate. Zonele semi-periferice sunt amestecate economic. Excedentul economic este transferat de la periferie către miez. Surplusul este creditat de la producătorii cu salarii mici, cu profit redus de la periferie, către producătorii de bază cu salarii mari, cu profituri mari. Statele puternice pot impune statelor slabe schimburi inegale. În procesul de schimb inegal sunt create tensiuni în sistem. Semi-periferia are o funcție importantă în acest sens pentru că oferă un element de stabilitate politică și acționează ca un amortizor. Totuși, când se vor epuiza posibilitățile de

---

23 Termenul „ordine mondială” se referă la organizarea actuală a relațiilor internaționale, inclusiv la relațiile dintre statele mari și grupurile de state, statutul dreptului internațional și instituțiile internaționale.

24 Robert Jackson, *op.cit.*, pp. 168-169; 171.

extindere, apetitul pentru profit va duce la noi crize în economia globală care, mai devreme sau mai târziu, va duce la o nouă ordine mondială[25].

În concluzie statele care au sisteme politice marxist-socialiste, și în consecință au o abordare economică specifică acestora, au sisteme economice controlate și coordonate de stat (reprezentanții clasei proletare), în care factorul politic are un rol decisiv, dezvoltând cu statele capitaliste politici economice externe conflictuale de tipul „joc cu sumă zero". Cu statele socialiste sunt dezvoltate politici de sprijin reciproc. Prioritatea finală a politicilor economice constă în consolidarea puterii proletare, implicit protejarea clasei proletare, în detrimentul celei burgheze, pentru că interesele statelor capitaliste sunt asimilate cu cele ale clasei burgheze care le conduce indirect.

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice marxiste au preponderent un rol defensiv și sunt orientate către intern, protejând economia națională de eventualele agresiuni capitaliste. Pe plan intern, serviciile de informații protejează entitățile economice domestice (în majoritatea situațiilor economia este centralizată), monitorizează și influențează entitățile economice străine care operează în economia națională, limitându-le raza de acțiune oricând interesul clasei proletare o cere. Totodată, sistemul de intelligence economic colectează acele seturi de informații care permit statului să dețină controlul principalelor pârghii economice pentru a crește puterea proletară și pentru a proteja securitatea națională.

Serviciile de informații sprijină expansiunea entităților economice naționale (economiei naționale) pe piețele externe și protejează personalul și activele acestora. În același timp subminează economiile capitaliste și acționează împotriva intereselor acestora. Totodată, situațional, pot fi sprijinite interesele economice ale statelor socialiste. Ambele demersuri au ca scop final protejarea intereselor clasei proletare.

Făcând un sumar al celor trei mari tipuri de politici economice, consolidăm mai jos o imagine de ansamblu a modului în care politica economică a unui stat influențează sistemul de intelligence economic:

---

[25] Josua Goldstein, *op.cit.*, p. 172-174; Robert Jackson, *op.cit.*, pp. 158-160.

politică economică		state	interes pentru cresterea competitivității	interes pentru consolidarea bunăstării	relațiile economice		sitemul de intelligence economic	
tip	scop				externe	interne	rol ofensiv	rol defensiv
mercantilă	consolidarea puterii STATULUI	Marea Britanie Canada Japonia Franța Germania	↗↗↗	↗↗	conflictuale	coordonate politic (de către stat)	↗↗↗	↗↗
liberală	maximizarea bunăstării INDIVIDULUI	Singapore Australia Noua Zeelandă Elveția SUA	↗↗↗	↗↗↗	cooperante	autonome	↗↗↗	↗↗↗
marxistă	apărarea intereselor PROLETARE	China Cuba Iran Venezuela Coreea de Nord	↗↗	↗↗↗	conflictuale	coordonate de către proletariat (de către stat)	↗↗	↗↗↗

legendă: ↗↗↗ foarte interesat
↗↗ interesat
↗ mai puțin interesat

Figura 1. *Politici economice și sisteme de intelligence (autorul)*

În continuare, peste tipul de politică economică și scopul general al acesteia putem suprapune priorități diferite specifice fiecărui stat și, în acord cu aceste priorități, putem întregi viziunea prin care înțelegem cum fiecare stat utilizează intelligence-ul economic cu scopuri diferite.

Astfel, dintre statele cu politici economice **mercantiliste**, dacă ne raportăm pentru început la **Japonia**, în efortul de susținere a creșterii competitivității economice, unul dintre rolurile intelligence-ului economic este acela de a colecta prin orice mijloace informații privind noile tehnologii. Latura ofensivă este mult mai accentuată, serviciile de informații fiind foarte implicate în demersurile specifice intelligence-ului economic. Japonia apelează deseori la practici incorecte („sharp practices"), spionaj economic și spionaj industrial[26]. **Germania** are aspirații economice similare Japoniei. Sistemul de intelligence este unul ofensiv, orientat către expansiune economică. Fără a apela la fel de des la spionaj și practici incorecte, entitățile economice sunt sprijinite de către serviciile de informații atunci când intenționează să pătrundă pe noi piețe[27]. **Franța** a dezvoltat de asemenea un sistem eficient de intelligence economic care susține creșterea competitivității sprijinind expansiunea economică fără a apela des la practici

[26] Garth Hancock, *U.S. Economic Intelligence Policy& Global Competition*, Monterey – California, Monterey Institute of International Studies, 1996, pp. 12-14.
[27] *Ibidem.*

incorecte sau spionaj. În cazul Franței este de subliniat buna cooperare dintre serviciile de informații, aparatul diplomatic, administrație – camerele de comerț și entitățile economice[28]. Totodată, spre deosebire de alte state cu politici mercantile, Franța acordă o atenție sporită securității sociale[29]. **Canada**, cu practici ale intelligence-ului economic similare Franței (cooperare între serviciile de informații, aparatul diplomatic, administrație și companii), se concentrează în ultimul timp mai mult pe nevoia de securitate, de protejare a entităților economice, renunțând pentru moment la o parte din rolurile ofensive ale sistemului național de intelligence economic.

Cu o politică economică **liberală**, **SUA** a dezvoltat un sistem de intelligence economic echilibrat. Acesta sprijină aspirațiile hegemonice printr-un rol ofensiv bine definit însă asigură și o bună protecție a entităților economice domestice. Pe plan domestic, chiar dacă entitățile economice sunt autonome, prin cadre legislative și de reglementare bine definite și o bună cooperare între serviciile de informații, aparatul diplomatic, administrație și companii, SUA are un climat economic predictibil și stabil[30]. Pe plan extern, entitățile economice sunt sprijinite prin toate mijloacele de întreg aparatul guvernamental (informații-diplomație- administrație)[31]. Se urmărește în egală măsură atât deschiderea de noi operațiuni (pătrunderea pe noi piețe) cât și creșterea competitivității companiilor existente (incluzând aici și asigurarea securității activelor și personalului)[32].

Cu o politică **neo-marxistă**, **China** a făcut tranziția de la viziunea geo-politică la cea geo-economică, dezvoltând și urmărind în ultimii 25 de ani strategii clare în acest sens. Abordând o politică economică externă agresivă, China a dezvoltat un sistem de intelligence economic cu un rol ofensiv bine

---

28 Bernard Carayon, *Intelligence economic, competitivitate și coeziune socială*, Raport către Primul Ministru Jean-Pierre Raffarin, Paris, 2003, pp. 40-48; Tarlogic, *France and economic intelli*gence, Madrid, Cyber intelligence and Global Risks, 2019, [https://www.tarlogic.com/en/blog/category/cyberintelligence-blog/], accesat la 30 aprilie 2020.

29 Garth Hancock, *op.cit.*, pp. 14-16.

30 K. Michelle Van Cleave, *Counter intelligence and National Strategy*, Washington, National Defense University, 2007, p. 20.

31 Carlos Seiglie, Steven Coissard și Yann Echinard, „Economic intelligence and national security", în Fontanel, Jacques, și Chatterji, Manas, War, *Peace and Security* (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Vol. 6), Bingley, Emerald Group Publishing, 2008, pp. 235-248.

32 Garth Hancock, *op.cit.*, pp. 7-12.

conturat orientat către susținerea expansiunii economice. Pentru a susține creșterea competitivității, intelligence-ul economic colectează prin orice mijloace informații privind decidenții statali, competitorii și noile tehnologii. În cadrul acestor eforturi se apelează deseori la spionaj, practici incorecte și rețele extinse de companii paravan. Discutând despre un stat centralizat, există o strânsă cooperare între serviciile de informații, aparatul diplomatic, administrația de stat și entitățile economice, ceea ce potențează eficiența demersurilor ofensive. Pe plan intern, modelul economic semi-centralizat permite un bun control al statului, stat care protejează deplin interesele entităților economice locale monitorizând și controlând atunci când este necesar entitățile externe care activează pe piața locală[33].

Raportându-ne atât la dimensiunile ofensivă și defensivă specifice sistemelor de intelligence economic ale unor state, regăsim mai jos o centralizare a ideilor de mai sus:

politică economică	**state**	**sitemul de intelligence economic rolul ofensiv**			
tip		**rolul ofensiv**	**implicarea statului**	**suport prin cooperare inter-insituțională**	**utilizarea spionajului și a practicilor incorecte**
mercantilă	Japonia	⬈⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈
	Germania	⬈⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈	⬈⬈
	Franța	⬈⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈⬈
	Canada	⬈⬈↗	⬈⬈	⬈⬈	⬈↗
liberală	SUA	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈↗
marxistă	China	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈

politică economică	**state**	**sitemul de intelligence economic rolul defensiv**				
tip		**rolul defensiv**	**implicarea statului în economia locală**	**controlul entităților externe**	**cooperare inter-insituțională**	**strictețea cadrului de reglementare**
mercantilă	Japonia	⬈⬈	⬈⬈	⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈↗
	Germania	⬈⬈	⬈⬈	⬈↗	⬈⬈	⬈⬈↗
	Franța	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈⬈
	Canada	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈⬈↗	⬈⬈	⬈⬈↗
liberală	SUA	⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈	⬈⬈↗	⬈⬈⬈
marxistă	China	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈	⬈⬈⬈

legendă:
⬈⬈⬈ **foarte prezent**
⬈⬈ **prezent**
⬈ **mai puțin prezent**

Figura 2. *Dimensiuni ofensiv-defensive ale sistemelor de intelligence economic (autorul)*

[33] Josua Goldstein, *op.cit.*, p. 139.

Grupând cei 12 piloni care definesc competitivitatea unui stat în 4 arii cheie, avem[34]:

(I) Facilitățile mediului:

1. **instituții** (statul este în măsură să asigure **securitatea**, dreptul la **proprietate**, stabilitatea **capitalul social**, funcții de control și asigurarea stabilității, etică și transparență, performanța sectorului public și guvernanța corporativă);
2. **infrastructură** (de **transport** și **utilități**);
3. **digitalizare** (comunicații și tehnologii);
4. **stabilitatea macro-economică** (cu referiri directe la sustenabilitatea **politicilor fiscal**e și nivelul inflației);

(II) Piețele:

5. **de mărfuri** (pe piața domestică sunt oferite **condiții de concurență echitabile** – fără denaturarea pieței – pentru toate companiile – incluzând aici și companiile străine);
6. **forței de muncă** (în ce măsură **resursele umane pot fi reorganizate**/ convertite, cât și cum este implementat „managementul talentelor”);
7. **financiare** (disponibilitățile de credit, capitalurile proprii, serviciul datoriilor, produse financiare, **stabilitatea sistemului financiar** – atenuarea asumării excesive a riscurilor și a comportamentului oportunist al sistemului financiar);
8. **de desfacere** (**dimensiunea piețelor** interne și externe la care au acces firmele unui stat; indicatorul este dat de suma valorii consumului, investițiilor și exporturilor);

(III) Capitalul Uman:

9. **sănătate** (persoanele sănătoase dezvoltă capacități fizice și cognitive superioare);
10. **aptitudini** (aptitudini **digitale**, **comunicare** interpersonală, **creativitate** și **gândire critică**);

(IV) Inovația

11. **dinamismul afacerilor** (capacitatea sectorului privat de a genera și adopta noi tehnologii și modalități de organizare a muncii, printr-o

[34] Klaus Schwab, *The Global Competitiveness Report*, Geneva, World Economic Forum, 2017, pp. 39-42.

cultură care cuprinde schimbări, asumarea de riscuri, **implementarea de noi modele de afaceri și reguli administrative**, care permit firmelor să acceseze și să se retragă ușor din piețele țintă);

12. **capabilitățile de inovare** (cantitatea și calitatea dezvoltării cercetării formale și măsura în care mediile economic și academic ale unei țări încurajează colaborarea, conectivitatea, creativitatea și diversitatea – **capacitatea de a transforma ideile în bunuri și servicii noi**).

Suprapunând într-o structură matriceală cei 12 piloni, în raport cu intențiile statelor și modul în care acestea se regăsesc acum în politicile (economice ale) acestora, obținem:

		Facilitățile Mediului				Piețe				Capitalul		Ecosistemul	
Politică Economică	Statul ↓	Instituții	Infrastructură	Digitalizare	Stabilitate Macro-Economică	Mărfuri	Muncii	Financiare	Piețe de Desfacere	Sănătate	Aptitudini	Dinamismul Afacerilor	Capabilitățile de Inovare
mercantilă	Japonia	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗
	Germania	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗
	Franța	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗
	Canada	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗
liberală	SUA	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗	↗↗↗	↗↗↗	↗↗↗
marxistă	China	↗↗	↗↗↗	↗↗	↗↗	↗↗	↗↗	↗↗	↗↗↗	↗↗	↗↗	↗↗↗	↗↗↗

legendă: intenția este ↗↗↗ foarte prezentă/ e
↗↗ prezentă/ e
↗ mai puțin prezentă/ e

Figura 3. *Statele și intențiile privind pilonii competitivității (autorul)*

În concluzie, pentru a crește competitivitatea, sistemele de intelligence economic ale statelor vor contribui la consolidarea celor 12 piloni de mai sus în funcție de focusul politicilor economice adoptate.

Cu valențe economice ofensive și defensive variate, statele se implică în mod diferit în:

- sprijinul operațiunilor economice externe desfășurate de actori privați sau publici;
- supravegherea și controlul economiei locale și a principalilor operatori economici domestici;
- implementarea unor cadre legislative și de reglementare mai mult sau mai puțin stricte;

– supravegherea și controlul entităților externe care activează în economia locală;
– catalizarea cooperării inter-instituționale (informații-administrație-diplomație-actori economici);
– utilizarea instrumentelor specifice spionajului și a practicilor incorecte.

Prioritățile fiecărui stat includ din ce în ce mai multe obiective de natură economică, obiective care sunt reflectate în conformitate în politicile acestuia, iar serviciile de informații acordă suportul informativ necesar realizării acestora. De aceea rolul sistemul național de intelligence economic, componentă a sistemului național de intelligence, devine critic în ecuația contemporană.

Concluzii

Există o corelare între sistemul național de intelligence economic și politica economică a statului. Politica economică influențează balansul dintre rolurile ofensiv și defensiv, orientarea preponderent externă sau internă și natura practicilor folosite de sistemul de intelligence economic.

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice mercantiliste au preponderent un rol ofensiv și sunt orientate către extern (sistem de surse, colectare, etc.), sprijinind expansiunea economică națională și subminând economiile competitorilor.

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice liberale au un rol mixt și sunt orientate în egală măsură către intern și extern. Pe plan extern, este sprijinită expansiunea economică a companiilor naționale, fără a afecta în mod direct companiile sau economiile competitoare. Pe plan intern, monitorizează entitățile economice domestice și entitățile economice străine, fără a interveni sau a le limita acțiunile.

Sistemele de intelligence economic ale statelor cu politici economice marxiste au preponderent un rol defensiv și sunt orientate către intern, protejând economia națională de eventualele agresiuni capitaliste.

Bibliografie

Arenas, Eduardo Olier, „Strategic intelligence and economic security”, în Arenas, Eduardo Olier, *Economic intelligence in a global world,* Madrid, Spanish Ministry of Defence – Spanish Institute for Strategis Studies, 2013, pp. 09-31.

Cann, Oliver, *What exactly is economic competitiveness*, Geneva, World Economic Forum Report, 2017, disponibil la [https://www.weforum.org/agenda/2017/09/what-is-economic-competitiveness/], accesat la 19 februarie 2020.

Caradon, Bernard, *Intelligence economic, competitivitate și coeziune socială, Raport către Primul Ministru Jean-Pierre Raffarin*, Paris, 2003.

Cullen, J. Patrick, Reichborn-Kjenne, Erik, *Understanding Hybrid Warfare*, Oslo, NUPI, 2017.

Fernández, Antonio M. Díaz, „The role of strategic intelligence in the modern world”, în Eduardo Olier Arenas, *Economic intelligence in a global world,* Madrid, Spanish Ministry of Defence – Spanish Institute for Strategis Studies, 2013, pp. 33-62.

Goldstein, S. Josua, Pevehouse, C. Jon, *International Relations*, Boston, Pearson, 2014.

Hancock, Garth, *U.S. Economic Intelligence Policy& Global Competition*, Monterey – California, Monterey Institute of International Studies, 1996.

Jackson, Robert, Sorensen, Georg, *International Relations – Theories and Approaches*, Oxford, Oxford University Press, 2013.

McDowell, Don, *Strategic Intelligence*, Lanham – Maryland, Scarecrow Press, 2009.

Pasquazzi, Simone, „Economic Intelligence”, în Ilari, Virgilio, Della Torre, Giuseppe, *Economic Warfare*, Roma, Società Italiana di Storia Militare, 2017, 499-514.

Pettee, S. George, *Economic Intelligence*, Washington, The Industrial College of the Armed Forces, Publication Number L47-63, 1947.

Porteous, D. Samuel, „Economic/ Commercial Interests and the World's Intelligence Services: A background Canadian Perspective”, *International Journal of Intelligence and Counter intelligence,* Londra, Vol. 8, No. 3, 1995, pp. 297-306.

Schwab, Klaus, *The Global Competitiveness Report*, Geneva, World Economic Forum, 2017.

Seiglie, Carlos; Coissard, Steven și Echinard, Yann, „Economic intelligence and national security", în Fontanel, Jacques, și Chatterji, Manas, *War, Peace and Security (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Vol. 6)*, Bingley, Emerald Group Publishing, 2008, pp. 235-248.

Tarlogic, *France and economic intelligence*, Madrid, Cyber intelligence and Global Risks, 2019, [https://www.tarlogic.com/en/blog/category/cyberintelligence-blog/], accesat la 30 aprilie 2020.

Van Cleave, K. Michelle, *Counter intelligence and National Strategy*, Washington, National Defense University, 2007.

***, DCI – USA, *A Consumer's Guide to Intelligence*, Washington, Office of Public Affairs – CIA, 1995.

***, Global Agenda Council on Social Security Systems (GAC), *A Framework for Sustainable Security System*, Second Edition, Geneva, World Economic Forum Report, 2014.

***, Tarlogic, *France and economic intelligence*, Madrid, Cyber intelligence and Global Risks, 2019, France and economic intelligence – Tarlogic Security – Cyber Security and Ethical hacking, 30 aprilie 2020.

SECȚIUNEA II.
Preocupări în dezbaterile privind Viitorul Europei

Reflecții asupra viitorului Uniunii Europene

Drd. Ionelia Bianca BOSOANCĂ
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The future of the European Union is quite uncertain, this is in principle due to the unexpected development of the external factors that this structure is facing, but also to the political decisions that seem to take precedence over the unsuccessful rounds of negotiations between the heads of the Member States. Moreover, the European Union seems to be currently in a crisis of values, its validation with the expectations of the Member States from this, and the lack of concrete instruments for action in the event of exceptional situations which the European Union may face. In this article, we will address the issue of the instruments of European Union action in shaping European policies and, in particular, discuss how to sanction Member States that breach European Union directives. A case study will be that of the regional development policies of the Member States and we will see how in this case the European Union punishes those countries that do not comply with the „favorable conditions" imposed on the Member States. The case study method will help us to analyze the current situation in which the European Union is in and to be able to design, on the basis of a development model, prospects for its development. Moreover, we will use a model of sanction instrument for States that do not comply with the rules imposed by the European Union and how it will constrain the regional development of States.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, perspective, politici europene, dezvoltare regională, condiții favorizante.

Introducere

După plecarea Marii Britanii din Uniunea Europeană, eveniment ce a avut loc la finalul lunii ianuarie a anului 2020, Comisia Europeană împreună cu celelalte structuri ale guvernanței multinivel, reflectă asupra

viitorului construcției în formula UE 27 și totodată încearcă să negocieze în continuare cu Marea Britanie un acord favorabil pentru ambele părți. Miza Uniunii Europene nu mai este acum convingerea britanicilor să rămână în cadrul Uniunii Europene, ci să reflecte asupra propriei entități pentru a întări încrederea statelor în structura existentă actuală.

După aproximativ cincizeci de ani de apartenență la Uniunea Europeană, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord a decis părăsirea blocului comunitar. La data de 23 iunie 2016, cetățenii cu drept de vot au participat la scrutin pentru a decide dacă Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord trebuie să rămână în Uniunea Europeană sau trebuie să plece. Succesul votului pro plecare, cu o majoritate de 51,89%, a uimit nu numai publicul britanic, dar și marile partide politice, organizațiile de votare, și mass-media, ca să nu mai vorbim de majoritatea specialiștilor în științe politice. De asemenea, rezultatul votului i-a uimit și pe omologii lor continentali, care până atunci nu credeau posibil un asemenea rezultat. În ciuda multiplelor crize în care Uniunea Europeană se află, nici publicul și nici autoritățile publice nu au înțeles pe deplin probabilitatea unui Brexit[1].

Perioada imediat următoare aflării rezultatului referendumului a fost una extrem de tensionată, plină de incertitudini și cu negocieri complexe între Uniunea Europeană și Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord. Trei ani și jumătate au durat negocierile purtate între Marea Britanie și Uniunea Europeană pentru a se stabili în ce condiții se va realiza separarea dintre cele două. Eurofilii au luptat până în ultima clipă pentru a împiedica ceea ce ei considerau a fi un dezastru național[2]. Se pare însă că în ciuda nehotărârii pe care britanicii au exprimat-o de-a lungul anilor în care s-au purtat negocierile, dar și rundele amânate pentru luarea unei decizii finale, nu au fost favorabile rămânerii în Uniunea Europeană. Incertitudinea în care s-a aflat Marea Britanie după aflarea rezultatului votului de la referendum, dar și perioada de timp scursă de la referendum, a dat speranța eurofililor britanici că lucrurile s-ar putea schimba în ceea ce privește situația de fapt.

[1] Benjamin Martill and Uta Staiger, *Brexit and Beyond – Rethinking the Futures of Europe*, London: UCL Press, 2018, p. 1.

[2] Bogdan Cristea, „De ce urăsc britanicii Europa și de ce i-au intentat, a doua oară proces de divorț?”, *Republica*, 16.12.2019, [https://republica.ro/de-ce-urasc-britanicii-europa-si-de-ce-i-au-intentat-a-doua-oara-proces-de-divort], accesat la 21.10.2020.

Posibilitatea reluării referendumului pentru o decizie finală în ceea ce privește Brexit-ul a fost mult timp menținută de către analiștii politici, politologi și chiar de restul liderilor europeni.

Perspectivele asupra viitorului Uniunii Europene exclud rămânerea Marii Britanii în Uniunea Europeană, cu toate că aceasta a fost deschisă spre a oferi alternative de compromis pentru Marea Britanie. Se poate spune că aceasta a primit o serie de facilități care să o determine să nu plece, însă rezultatul referendumului a fost păstrat și dorința britanicilor a fost dusă la îndeplinire.

Prima facilitate acordată a fost legată de prelungirea perioadei pentru luarea unei decizii cu privire la părăsirea blocului comunitar. Este cunoscut faptul că în luna martie 2017, Guvernul Regatului Unit a inițiat procedura de părăsire a Uniunea Europeană, prin invocarea articolului 50 din Tratatul de la Lisabona[3]. Invocând acest articol, a început oficial procesul de părăsire a Uniunii Europene, proces ce avea să dureze până la cel târziu 30 martie 2019. La începutul anului 2019, Marea Britanie s-a găsit într-o situație inconfortabilă, pentru că nu își pusese la punct planul de ieșire din Uniunea Europeană și nici nu reușea să se pună de acord asupra unui acord. Acordul pentru retragerea din Uniunea Europeană nu a fost asumat de Parlamentul britanic și pentru a veni în sprijinul ei, Uniunea Europeană i-a oferit o prelungire cu șase luni de zile a datei de plecare, cu scopul de a-i acorda timp pentru a lua o decizie benefică pentru ambele părți. Au urmat o serie de alte amânări, până la 31 ianuarie 2020, moment ce a reprezentat ultima zi a Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord ca stat membru al Uniunii Europene.

O altă alternativă pe care Uniunea Europeană le-a oferit-o britanicilor a fost introducerea unei noi proceduri prin care aceștia ar fi putut opri procesul de ieșire din comunitate, fără alte implicații birocratice. Procesul presupunea în sine o simplă notificare trimisă de Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord către Comisia Europeană, prin care anunța că dorește să renunțe la procesul invocat prin activarea articolului 50 și

---

[3] ***, *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene* (C326), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC], accesat la 04.10.2020.

intenționează să rămână în continuare ca stat membru al Uniunii Europene. Acest articol a fost expres construit ca o clauză prin care Marea Britanie să își poată schimba parcursul și să rămână în continuare ca stat membru.

Noile reflecții cu privire la viitorul Uniunii Europene au la bază formula celor 27 de state, care sunt încurajate să colaboreze pentru a depăși noile obstacole cu care Uniunea Europeană se confruntă în prezent. Subiectul Brexit a fost închis din perspectiva plecării Marii Britanii iar viitorul Uniunii Europene se proiectează în formatul celor 27 de state rămase.

Ursula von der Leyen, președinta Comisiei Europene îndeamnă statele Uniunii Europene să coopereze și să fie solidare cu măsurile luate pentru susținerea depășirii crizei sanitare provocate de pandemia de COVID-19. Ea vorbește despre necesitatea revenirii la viața de dinaintea pandemiei, cetățenii și statele fiind motorul relansării economiei grav afectate de criza sanitară. În următorul subcapitol vom contura câteva perspective de dezvoltare ale Uniunii Europene post-Brexit, urmărind tendințele actuale ale redresării statelor din criza provocată de pandemie.

Perspective de dezvoltare ale Uniunii Europene post-Brexit

Care sunt perspectivele de dezvoltare a formulei „celor 27 de state" și care sunt problemele reale pe care Uniunea Europeană nu le mai poate neglija pentru mult timp, sunt întrebările de la care pornește discuția despre viitorul Uniunii Europene. Liderii politici ai lumii propun o serie de ipoteze și scenarii cu privire la soarta Uniunii Europene, unele dintre acestea fiind încurajatoare, altele mai sumbre, unele mai radicale și altele fiind destul de moderate. Cercetătorii și analiștii politici încearcă să contureze propriile viziuni pe baza evenimentelor care se întâmplă chiar sub ochii lor, succesul acestora venind din punctele lor de vedere care sunt menite să prindă la public și să obțină susținere în cadrul sondajelor de opinie cu care aceștia își testează valabilitatea ipotezelor lor.

Comisia Europeană, în documentul său oficial intitulat Cartea albă privind viitorul reflecțiilor și scenariilor pentru UE-27 până în 2025, prezintă cinci scenarii pentru evoluția Uniunii Europene. Ceea ce va avea succes rămâne de văzut în viitor, deși este previzibil că ne aflăm într-o anumită

direcție – „O Europă cu mai multe viteze”[4]. Dacă la momentul 2017, Uniunea Europeană, prin intermediul șefilor de stat care purtau negocieri în cadrul Consiliului, puneau în discuție cinci scenarii cu privire la viitoarea dezvoltare a Uniunii Europene, doi ani mai târziu, acestea începeau să se reducă la trei. Criza sanitară generată pe fondul pandemiei de Covid-19 a schimbat însă percepția statelor, aducând tot mai des în discuție noțiunea de cooperare între statele membre.

Anul 2020 a fost anul în care motoarele turate ale statelor ce își doreau *„O Europă cu mai multe viteze”* s-au oprit pentru moment și au adoptat o serie de restricții care să permită sistemului sanitar să facă față numărului mare de cazuri cu care s-au confruntat. Statele au înțeles că obiectivul comun al lor în lupta cu pandemia a fost pe rând gestionarea crizei, mai apoi căutarea de soluții de împiedicarea răspândirii fenomenului, inovarea prin soluții de prevenire a bolii și mai apoi formula salvatoare a vaccinului. Statele au validat și agreat necesitatea dezvoltării cooperării și noua perspectivă propusă este una schimbată de cea dominantă acum câțiva ani. Președinții Comisiei Europene au fost promotorii cooperării, atât Jean-Claude Juncker cât și Ursula von der Leyen au subliniat în cadrul discursurilor sale necesitatea cooperării și al solidarității între state.

Jean-Claude Juncker, în cadrul ultimului său discurs despre ’Starea Uniunii Europene’[5] susținut în fața Parlamentului European a vorbit despre importanța cooperării între statele membre pentru a depăși toate problemele cu care ne confruntă, astăzi. Cuvântul cheie al discursului său este ‘împreună’, el insistând asupra faptului că aceasta este singurul instrument prin care vom putea reuși în lupta cu pericolele externe, ce pun în pericol Uniunea Europeană. Pentru a se ține pe picioare, națiunile europene și Uniunea Europeană trebuie să meargă împreună[6]. Analizând cu atenție discursul său putem spune că termenul de „cooperare” folosit de părinții

[4] European Commission. 2017b. „White Paper on the Future of Europe–Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025”, [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf], accesat la 04.10.2020.

[5] Discursul lui Jean-Claude Juncker, Starea Uniunii Europene 2018 – Momentul Suveranității Europene – Versiunea autorizată privind starea Uniunii 2018, 2018, [https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2018_ro#read], accesată la 05.05.2020.

[6] *Ibidem*, p.13.

fondatori la începuturile construcției europene, s-a transformat astăzi în „împreună”, dar nu și-a pierdut deloc din simbolistica acestuia – cooperare între state pentru a reuși împreună. Numai așa, obiectivul Uniunii Europene va fi atins și ne vom asigura că Uniunea noastră imperfectă, va face un nou pas către perfecțiune[7].

Noțiunea de cooperare a fost adusă și în prezent, putem spune chiar că se pliază cu acuratețe pe această luptă împotriva unui inamic comun – virusul – ce reușit să îngenuncheze economiile europene, a limitat drepturile și libertățile cetățenilor europeni printr-o serie de măsuri ce aveau ca scop limitarea răspândirii virusului și a ieșirii cât mai rapid din acest scenariu sumbru care a cuprins statele Uniunii Europene, rând pe rând.

Dacă până în prezent fuseseră voci care susțineau cu tărie o „*Europă pe mai multe viteze*”, pentru că unele state europene erau fruntașe la capitolul politici publice și dezvoltare în cadrul Uniunii Europene, această pandemie a schimbat total paradigma, arătând statelor că fără cooperare și solidaritate nu vor reuși să înfrunte inamicul comun și voi pierde una câte una bătălia purtată.

Deși scenariul „*Europei cu mai multe viteze*” a fost puternic susținut de liderul francez Emmanuel de Macron, care propunea renașterea europeană în jurul a trei mari ambiții: libertatea, protecția și progresul[8] și milita o dezvoltare a Uniunii Europene pe mai multe viteze, în funcție de stadiul economic la care se aflau atunci și puterea acestora de a ține pasul cu statele fanion, în prezent această idee a fost pusă în umbră de șocul prin care au trecut economiile statelor membre. Fie că vorbim de țări puternic dezvoltate, fie că discutăm despre cele care sunt mai sărace, pandemia de COVID-19 nu a ținut cont, lovind din plin toate sectoarele economiei. Fie că vorbim de turism, fie de industria Horeca, sectorul de transporturi sau alte sectoare direct afectate de restricțiile impuse de pandemia de Coronavirus, economia globală a fost puternic afectată. Pentru a limita răspândirea virusului, statele au fost nevoite să ia măsuri urgente de limitare a călătoriilor dintr-un stat în

---

[7] *Ibidem*, p.2.

[8] *Scrisoarea Președintelui Macron – Pentru o Renaștere europeană*, 4 martie 2019, Elysee, [https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/03/04/pentru-o-renastere-europeana.ro], accesat la 04.10.2020.

altul, să agreeze protocoale comune privind o serie de interdicții aplicate cetățenilor lor dar și să închidă porțile turiștilor pentru o perioadă de „lockdown”.

Ursula von der Leyen, președinta Comisiei Europene, vorbea în deschiderea discursului său despre Starea Uniunii Europene 2020 – „Viitorul va fi așa cum îl facem noi. Iar Europa va fi ce vrem noi să fie.[9]” Aceasta își arată încrederea în Uniunea Europeană, spunând că timpul ca Europa să fie motorul tranziției de la această fragilitate la o nouă vitalitate, vorbind despre modul în care pandemia a schimbat paradigma și despre faptul că oamenii nu mai vor să trăiască în această lume dominată de coronavirus, nu mai vor să fie dominați de fragilitate și incertitudine[10]. La acestea subliniază faptul două concepte – cel al solidarității și al sacrificiului comun – pe care aceasta le consideră vitale pentru depășirea acestei perioade de criză.

Analizând discursul doamnei Ursula von der Leyen, prin prisma metodei analizei discursului și prin prisma teoriei constructiviste, avem toate semnalele că mesajul acesteia se îndreaptă spre revenirea la un viitor al Uniunii Europene conturat sub semnul cooperării între state. Utilizarea verbelor la persoana I, numărul plural dar și a cuvintelor cheie, ce vin să accentueze ideea de efort comun sau sacrificiu al statelor, sunt cele care dezvăluie intențiile creionate în discursul acesteia, rostit într-un moment de cumpănă al Europei.

Ursula von der Leyen amintea în cadrul discursului său care rămân prioritățile Comisiei Europene pentru perioada dificilă pe care o traversează statele europene:

> „să protejeze sănătatea, viețile și sursele de venit ale cetățenilor; să consolideze componentele Pactului verde european și să urmărească obiective mai ambițioase; să fie motorul transformării digitale; să se asigure că potențialul pieței unice este valorificat pe deplin; să continue să promoveze unitatea de acțiune la nivel global, în condițiile în care întreaga lume așteaptă un vaccin sigur și accesibil împotriva COVID-19;să fie mai asertivă în reacția la evenimentele din lume și să strângă relațiile cu vecinii

---

9 Ursula von der Leyen, *Discursul privind starea Uniunii*, 16 septembrie 2020, [https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/state-union-addresses/state-union-2020_ro], accesat la 04.10.2020.

10 *Ibidem.*

apropiați ai UE și cu partenerii săi globali și să regândească soluțiile la problema migrației; să urmărească atent respectarea statului de drept; să susțină o Uniune în care nu este loc pentru rasism și discriminare"[11].

În prezent, cel mai evident scenariu ce se prefigurează pentru statele membre ale Uniunii Europene este acela al unei construcții mai puternice, cu instrumente funcționale care se pot aplica în momentele de criză prin care vor mai trece statele membre dar și cu o relație de cooperare mai bine dezvoltate și care să vină în sprijinul atenuării efectelor devastatoare ale unei crize economice iminente. Se configurează așadar o reîntoarcere la scenariul de *„reparare a Uniunii Europene"*[12], scenariu propus de fostul președinte al Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker.

În subcapitolul ce urmează, vom aborda problematica instrumentelor de acțiune ale Uniunii Europene în cadrul conturării politicilor europene și vom supune discuției care sunt modalitățile de sancționare a statelor membre care încalcă directivele Uniunii Europene. Un studiu de caz va fi axat pe politicile de dezvoltare regională din statele membre și vom urmări modul în care în acest caz Uniunea Europeană sancționează statele care nu respectă „condițiile favorizante" impuse statelor membre.

Perspective regionale de dezvoltare pentru statele membre ale Uniunii Europene

În rândurile următoare, vom identifica un instrument de politică publică prin intermediul căruia statele membre ale Uniunii Europene pot fi sancționate în cazul în care statele europene nu respectă obligațiile derivate din legislația secundară, impusă de nivelul supranațional de decizie.

Încă de la momentul constituirii Uniunii Europene, și chiar de la începuturile sale când se intitula Comunitatea Economică Europeană, aceasta a investit în componenta de cooperare între statele membre, dezvoltând ulterior o serie de politici și măsuri de politică publică, care vin

[11] *Ibidem.*

[12] European Commission, *Two vision, one direction – Plans for the future of Europe as laid out in President Juncker's State of the Union and President Macron's Initiative for Europe*, European Political Strategy Centre, 2014.

în sprijinul susținerii și dezvoltării acesteia. Statele europene, în urma negocierilor purtate la nivel supranațional, au început să primească o serie de privilegii în schimbul cotizației anuale pe care o plătesc către Uniunea Europeană – de la politici de dezvoltare regională, dezvoltare economică sau alte privilegii deviate din domeniile de *competență exclusivă* ale Uniunii Europene.

Unul dintre beneficiile majore aduse de Uniunea Europeană, au fost investițiile derulate în dezvoltarea regională și urbană, printr-o serie de proiecte direct finanțate cu fonduri nerambursabile. Statul polonez este unul dintre pionierii atragerii de finanțări europene, reușind să aibă cea mai mare absorbție a fondurilor europene până în prezent.

Dezvoltarea regională și urbană în Uniunea Europeană presupune o serie de inițiative prin care Uniunea Europeană, prin intermediul Comisiei Europene, își propune să finanțeze o serie de politici și de inițiative urbane în domeniile cheie de activitate pentru îmbunătățirea calității vieții. Principalele priorități urmărite sunt calitatea aerului în orașe, economia circulară în orașe, adaptarea la schimbările climatice, cultura în orașe, tranziția digitală, achizițiile publice inovatoare și responsabile, incluziunea migranților și a refugiaților, sărăcia urbană sau tranziție energetică[13].

Politica regională este principala politică de investiții a Uniunii Europene, fiind finanțată prin intermediul Fondului european de dezvoltare regională, Fondului de coeziune și a Fondului social european, având ca scop competitivitatea întreprinderilor, creșterea economică, dezvoltarea durabilă, sprijin pentru crearea de locuri de muncă și îmbunătățirea calității vieții[14].

Statele membre au beneficiat de sprijin financiar din partea Uniunii Europene pentru a se dezvolta și a realiza investiții care să genereze un impact semnificativ pentru dezvoltarea regională, fie că vorbim de componenta de inovare, fie că vorbim despre IMM-uri, activități culturale, investiții în eficiența energetică sau pentru reducerea emisiilor de carbon. Comparând însă diferite state membre ale Uniunii Europene, vom sesiza

[13] Comisia Europeană, *Orașele și dezvoltarea urbană*, [https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development_ro], accesat la 04.10.2020.

[14] Comisia Europeană, *Principala politică de investiții a UE*, [https://ec.europa.eu/regional_policy/ro/policy/what/investment-policy/],accesat la 04.10.2020.

dezechilibre între acestea, unele beneficiind de sprijin mai semnificativ, datorită unei absorbții mai mari a fondurilor nerambursabile, altele fiind în curs de absorbție și cele din urmă fiind codașe în atragerea banilor veniți de la Uniunea Europeană pentru a susține investițiile în dezvoltarea regională.

Diferențele dintre statele europene în ceea ce privește dezvoltarea economică, calitatea vieții și nivelul de dezvoltare al regiunilor sale componente, este explicat de o serie de factori care nu sunt legați neapărat de rata de absorbție de fondurilor structurale. Prima diferență este adusă de perioada în care statul a fost membru al Uniunii Europene, nu este tot una un stat care a fost în comunitatea europeană de la începuturi și un stat care a aderat după anul 2000. Vor fi vizibile diferențele între cele două și cel mai bine când vrem să ne raportăm la un stat membru, ar trebui să comparăm două state care au intrat în Uniunea Europeană la diferență scurtă de timp.

O altă diferență este dată de legislația națională și de rapiditatea de asimilare a noilor directive venite de la Uniunea Europeană, dar și o armonizare rapidă a legislației naționale cu cea europeană. Cadrul legislativ este de multe ori principalul vinovat pentru întârzierea accesului la finanțări europene și nu numai.

Puterea economică, echipa de negociatori în cadrul reuniunilor de la nivelul Uniunii Europene sau experiența funcționarilor administrației publice locale, pot fi piedici în calea reușitei accesării fondurilor pentru dezvoltarea regională. O altă piedică este cea pe care statele europene și-au pus-o singure în procesul de a beneficia de sprijin financiar sau de consultanță din partea nivelului supranațional pentru dezvoltarea de politici publice. Statele au uitat însă că pe lângă beneficiile primite din partea Uniunii Europene, acestea au și o serie de obligații de îndeplinit pentru a nu depăși limitele pe care le au. Lipsa unor instrumente clare de acțiune în aceste situații și-a spus cuvântul și statele au abuzat într-un fel sau altul de limitele impuse de Uniunea Europeană. De aceea, una dintre provocările Comisiei Europene este legată de dezvoltarea unor instrumente de constrângere, care pot fi aplicate statelor care nu respectă legislația în vigoare.

Ca și studiu de caz pentru perspectivele de dezvoltare regională, vom alege România și cele opt regiuni de dezvoltare ale acesteia. Așa cum putem

observa la nivel european, statul român nu ocupă un loc fruntaș în ceea ce privește dezvoltarea regională, pentru că are multe lacune în accesarea instrumentelor financiare de susținere a investițiilor venite din partea Uniunii Europene, blocaje în derularea proiectelor aflate în implementare dar și nenumărate piedici legislative, generate de o excesivă birocratizare a sistemului de accesare a finanțărilor europene.

Restricționarea finanțărilor prin „condițiile favorizante"[15] impuse statelor membre: CS1 – Buna guvernanță a strategiei naționale sau regionale de specializare inteligentă; CS2 – Sprijinirea renovărilor destinate să îmbunătățească eficiența energetică; CS3 – Guvernanța în sectorul energetic; CS4 – Promovarea eficace a utilizării energiei regenerabile.

Principalul scop pentru introducerea acestor condiții favorizante a fost acela de a asigura respectarea prevederilor *Cartei drepturilor fundamentale a UE*, prezentul regulament având un impact pozitiv asupra respectării și protecției tuturor drepturilor fundamentale în gestiunile tuturor celor șapte fonduri[16]. Condițiile favorizante sunt exemplul cel mai potrivit al unui instrument de politică publică care vine să sancționeze neîndeplinirea obiectivelor asumate de statele membre. Astfel, finanțările nerambursabile sunt condiționate de îndeplinirea acestor reglementări legislative și în cazul neîndeplinirii acestora, cheltuielile aferente costurilor nu vor fi rambursate.

Modelul „condițiilor favorizante" va trebui replicat și la nivelul celorlalte politici publice europene, ca instrument de constrângere în cazul în care statele nu respectă condițiile pe care și le-au asumat a le îndeplini pentru a primi sprijin din partea Uniunii Europene. Acest model este unul destul de relevant și totodată unul dintre instrumentele puse în aplicare de statele europene, acestea se vor adapta condiționalităților impuse, pentru că

---

[15] Comisia Europeană, *Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de Stabilire a unor dispoziții comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european plus, Fondul de coeziune și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime, și de instruire a unor norme financiare aplicabile acestor fonduri, precum și Fondul pentru azil și migrație, Fondului de securitate internă și Instrumentului pentru managementul frontierelor și vize* COM (2018)375 final, Strasbourg, 29.05.2018, [https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/RO/COM-2018-375-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF], accesat la 04.10.2020.

[16] *Ibidem*, p.5.

în caz contrar vor pierde tot sprijinul venit prin intermediul fondurilor structurale, blocaj care ar aduce un imens prejudiciu statelor membre.

Concluzii

Reflecțiile asupra viitorului Uniunii Europene tind să fie unele extrem de pozitive după plecarea Marii Britanii din Uniunea Europeană. Elementul cheie al unei uniuni stabile și puternice în fața pericolelor externe este cooperarea, pentru că într-o Uniune Europeană atât de fragilă și îngenuncheată economic din cauza pandemiei de COVID-19, efortul comun susținut prin mecanisme de sprijin din partea Comisiei Europene, sunt elementele cele care vor ajuta statele să susțină formula UE 27.

Ca soluție ce ar aduce efecte pozitive dezvoltării și prosperității Uniunii Europene este găsirea unor instrumente eficiență de monitorizare și control al aplicării politicilor publice în statele membre. Astfel Uniunea Europeană va avea o situație exactă statelor care și-au îndeplinit obligațiile și va avea pârghii la dispoziție pentru a le sancționa pe acelea care nu respectă legislația europeană.

Ca și provocare pentru actuala Uniune Europeană va rămâne tendința de accentuare a fenomenului eurosceptic, în acest sens se vor monitoriza fenomenele cum a fost Brexitul și se vor încerca alte abordări de gestionare a situației, pentru a nu ajunge din nou în același impas. Din lecția numită Brexit, Uniunea Europeană va trebui să învețe să-și gestioneze mai bine prerogativele și să intervină atunci când este nevoie de pârghii pentru a atenua anumite tendințe ce au impact negativ asupra dezvoltării sale.

Bibliografie

Benjamin Martill and Uta Staiger, *Brexit and Beyond – Rethinking the Futures of Europe*, London: UCL Press, 2018.

Bogdan Cristea, „De ce urăsc britanicii Europa și de ce i-au intentat, a doua oară proces de divorț?”, *Republica*, 16.12.2019, [https://republica.ro/de-ce-urasc-britanicii-europa-si-de-ce-i-au-intentat-a-doua-oara-proces-de-divort], accesat la 21.10.2020.

Comisia Europeană, *Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de Stabilire a unor dispoziții comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european plus, Fondul de coeziune și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime, și de instruire a unor norme financiare aplicabile acestor fonduri, precum și Fondul pentru azil și migrație, Fondului de securitate internă și Instrumentului pentru managementul frontierelor și vize* COM (2018)375 final, Strasbourg, 29.05.2018, [https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/RO/COM-2018-375-F1-RO-MAIN-PART-1.PDF], accesat la 04.10.2020.

Comisia Europeană, *Orașele și dezvoltarea urbană*, [https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development_ro], accesat la 04.10.2020.

Comisia Europeană, *Principala politică de investiții a UE*, [https://ec.europa.eu/regional_policy/ro/policy/what/investment-policy/], accesat la 04.10.2020.

Jean-Claude Juncker, *Starea Uniunii Europene 2018 – Momentul Suveranității Europene – Versiunea autorizată privind starea Uniunii 2018*, 2018, [https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2018_ro#read], accesată la 05.05.2020.

European Commission, *Two vision, one direction – Plans for the future of Europe as laid out in President Juncker's State of the Union and President Macron's Initiative for Europe*, European Political Strategy Centre, 2014.

European Commission, *White Paper on the Future of Europe–Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*, 2017b., [https://ec.europa.eu/commission/sites/betapolitical/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf], accesat la 04.10.2020.

Ursula von der Leyen, *Discursul privind starea Uniunii,* 16 septembrie 2020, https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/state-union-addresses/state-union-2020_ro.

***, *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene* (C326), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC], accesat la 04.10.2020.

Pactul Ecologic European
și Politica Industrială

Drd. Luciana-Mirela BUTIȘCĂ
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The European Union has repeatedly stated its intention to lead the global actions against climate change. In this regard, the European Commission president, Ursula von der Leyen, has put climate change as central priority in her mandate, promising an European Green Deal which would make climate neutral Europe by 2050. This paper aims to analyses the opportunities generated by EGD and its influence on public policies, especially on industrial policy. To this end, have been resorted to qualitative methodology instruments as document analysis. European Commission has established that the goal of achieving climate neutrality can contribute to innovation and growth industry and the economy in the EU. In addition to offering great opportunities, this also brings considerable challenges for the European economy, especially, for traditional industries.

Cuvinte cheie: Comisia Europeană, schimbări climatice, industrie, politici publice.

Introducere

În ultimii ani, lumea a devenit din ce în ce mai marcată de tulburări complexe și supusă unor schimbări rapide, această stare de fapt aducând cu sine atât oportunități, cât și provocări. În următorii ani, Uniunea Europeană trebuie să își consolideze rolul în acest mediu în schimbare fructificând valorile și punctele forte ale modelului european. Este singurul mod eficace de a modela lumea viitoare, de a promova interesele cetățenilor, întreprinderilor și societăților și de a proteja modul de viață al cetățenilor

europeni.[1] Uniunea Europeană se reinventează prin angajarea în cel mai ambițios proiect de la începuturile sale, fiind un proiect de maximă importanță după BREXIT, Green Deal-ul va reafirma relevanța Europei în lume, atenuând în același timp decalajul dintre structurile politicii locale.[2]

Uniunea Europeană a urmărit de mult timp un rol de lider în politicile privind combaterea schimbărilor climatice. A adoptat o strategie privind schimbările climatice încă din 1992 și a aprobat obiectivul de a limita încălzirea globală la 2 grade Celsius peste nivelurile preindustriale în 1996. În 2001, UE și-a consolidat acreditarea de lider internațional în abordarea schimbărilor climatice atunci când a asigurat suficienți adepți pentru ca Protocolul de la Kyoto să intre în vigoare, în ciuda retragerii SUA.[3] Politicile interne ambițioase au susținut rolul global al UE, în 2005, lansând Schema de comercializare a emisiilor, cel mai important sistem de comercializare a emisiilor de gaze cu efect de seră din lume și emblema politicii UE privind clima.[4] La Conferința ONU privind schimbările climatice de la Copenhaga (2009), comunitatea internațională nu a reușit să ajungă la un acord global privind limitarea emisiilor de gaze cu efect de seră, dar cu toate acestea, UE a continuat să își urmeze obiectivele climatice interne și a elaborat altele noi pentru 2030.[5] Acordul de la Paris din 2015 a fost și acesta un succes pentru diplomația europeană și a încurajat Uniunea să își revizuiască obiectivele de reducere a emisiilor, obiectivele privind energie regenerabilă sau cele

---

[1] Consiliul European, *A new strategic Agenda 2019-2024*, Bruxelles, 2019, p. 1, [https://www.consilium.europa.eu/media/39921/a-new-strategic-agenda-2019-2024-ro.pdf], accesat la12. 02. 2021.

[2] ***, Romanian Energy Day, *Agenda Construcțiilor*, 19 octombrie 2020, [https://agenda constructiilor.ro/files/expozitii-conferinte/centrul-roman-al-energiei-organizeaza-maine-romanian-energy-day-online.html], accesat la 12. 02. 2021.

[3] Charles Parker, Christer Karlsson și Mattias Hjerpe, „Assessing the European Union's global climate change leadership: from Copenhagen to the Paris Agreement", în *Journal of European* Integration, Vol. 39, Nr. 2, 2017, pp. 239–252.

[4] Marie Byskov Lindberg, „The EU Emissions Trading System and Renewable Energy Policies: Friends or Foes in the European Policy Mix?", în *Politics and Governance*, Vol. 7, Nr. 1. 2019, pp. 105–123.

[5] Kacper Szulecki, „European energy governance and decarbonization policy: learning from the 2020 strategy", în *Climate Policy*, Vol. 16, Nr. 5, 2016, pp. 543–547.

privind eficiența energetică.[6] După ascensiunea la putere a unor lideri politici, de la Donald Trump în SUA, până la Jair Bolsonaro în Brazilia, care au tratat cu ostilitate acțiunile în domeniul climei, acțiunea UE la nivel mondial în materie de combatere a schimbărilor climatice s-a intensificat.[7] În Europa, îngrijorarea tot mai mare cu privire la schimbările climatice s-a reflectat printr-un sprijin electoral puternic pentru partidele verzi la alegerile europene din 2019, în special în unele state membre occidentale, precum și prin apariția mișcărilor de bază, cum ar fi „Fridays for Future" sau „Youth Strike for Climate".[8] În fața dovezilor crescânde ale crizei climatice, UE a continuat să considere politica climatică o prioritate, Comisia Europeană condusă de Ursula von der Leyen făcând combaterea schimbărilor climatice una dintre principalele sale obiective.

Transformarea Europei în primul continent neutru din punct de vedere climatic până în 2050 este cea mai mare provocare și oportunitate a epocii noastre. Pentru a reuși acest lucru, Comisia Europeană a prezentat Pactul ecologic european, cel mai ambițios pachet de măsuri care ar trebui să le permită cetățenilor și întreprinderilor din Europa să beneficieze de tranziția către o economie verde și durabilă. Măsurile sunt însoțite de o foaie de parcurs inițială a principalelor politici și variază de la reducerea ambițioasă a emisiilor și investițiile în cercetarea și inovarea de vârf, până la conservarea mediului natural al Europei. Susținut de investiții în tehnologii ecologice, soluții durabile și noi întreprinderi, Pactul ecologic poate fi o nouă strategie de creștere a economică a UE, succesul său depinzând, însă, de implicarea și angajamentul publicului și al tuturor părților implicate.[9] Obiectivul de a deveni primul continent neutru din punct de vedere al

---

6 Sebastian Oberthür, „Hard or Soft Governance? The EU's Climate and Energy Policy Framework for 2030", *Politics and Governance*, Vol. 7, Nr. 1, 2019, pp: 17–27.

7 Antto Vihma, „What's next for UN climate negotiations? The UNFCCC in the era of populism and multipolar competition", *FIIA Briefing Paper 257*, Martie 2019, p. 5, [https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2019/03/bp257_un_climate_negotiation-1.pdf], accesat la 12. 02. 2021.

8 Zack Grant și James Tilley, „Fertile soil: explaining variation in the success of Green parties", în *West European Politics*, Vol. 42, Nr. 3, 2019, pp. 495–516.

9 Comisia Europeană, „Pactul ecologic european-Să fim primul continent neutru din punctul de vedere climatic", [https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_ro], accesat la 18. 12. 2019.

emisiilor de carbon va testa cu siguranță și coeziunea statelor sale membre. Referitor la impactul Green Deal asupra industriei, este cunoscut faptul că Europa a fost dintotdeauna leagănul industriei, industria europeană dovedindu-și capacitatea de a da un exemplu pentru impulsionarea schimbărilor. Prin intermediul unei noi strategii industriale, Comisia trebuie să facă tot ceea ce este necesar pentru a se asigura că întreprinderile europene își mențin capacitatea de a-și îndeplini obiectivele ambițioase și de a face față unei concurențe în continuă creștere la nivel mondial.[10]

Cercetarea în curs, își propune să răspundă la câteva întrebări de cercetare pe care le considerăm relevante pentru tema aleasă. Pentru început se vor analiza oportunitățile generate de EGD, iar mai apoi provocările cu care se va confrunta industria europeană pe fondul tranziției ecologice pe care și-o asumă Comisia Europeană.

În cadrul lucrării s-a abordat o analiza de tip calitativ, pentru a se putea aduce în lumină acele elemente de noutate analizate de tema propusă. Analiza s-a pornit de la observarea și analizarea fenomenelor, pentru ca ulterior rezultatele să fie interpretate. Este vorba despre o abordare empirică care se bazează pe investigarea surselor, cum ar fi documentele fundamentale adoptate până acum la nivelul Uniunii Europene, precum și constrângerile care operează asupra punerii în aplicare a Pactului ecologic european din cauza schimbărilor dinamice. Deopotrivă, au fost trecute în revistă studii, rapoartele instituțiilor europene și internaționale, precum și volumele de specialitate. Pentru a ajunge la date relevante privind obiectul cercetării, una dinte tehnicile la care s-a recurs este analiza de document.[11] Practic, în scopul identificării principalelor dimensiuni și caracteristici ale studiului nostru, prin intermediul analizei, vom încerca să rezolvăm problema preluării de date.

Pactul ecologic european poate fi conceptualizat ca o foaie de parcurs a politicilor cheie pentru agenda UE privind clima, pe baza căreia Comisia a

---

[10] Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- A new industrial strategy for Europe,* COM(2020) 102 final, Bruxelles, 10 martie 2020, p. 1.

[11] Mircea Agabrian, *Analiza de conținut*, Iași: Polirom, 2006, p. 41.

început și continuă să elaboreze propuneri legislative și strategii încă din 2020. Pornind de la acestea, în cadrul lucrării s-au analizat principalele aspecte urmările de Green Deal, precum și impactul său asupra politicilor publice, și în special asupra politicii industriale.

Dimensiunile Green Deal-ului European

De la începutul mandatului său, noua Comisie Europeană condusă de președintele Ursula von der Leyen a declarat politica climatică o prioritate de o importanță majoră. La nivel retoric, într-o oarecare măsură, acest lucru o diferențiază de Comisia Juncker, care a pus un accent mai puternic pe consolidarea securității în urma crizei din Ucraina din 2014 și a tensiunilor cu Rusia[12].

Este posibil ca mai mulți factori să fi contribuit la prioritizarea politicii climatice. Efectele din ce în ce mai pregnante ale schimbărilor climatice au crescut nivelul de conștientizare a iminenței și rapidității de dezvoltare a fenomenului la nivel mondial, lipsa unui set de măsuri coordonate care să poată aduce o schimbare a trendului actual privind schimbările climatice punând în pericol sănătatea populației. Aerul poluat, incendiile care produc pagube greu de estimat, creșterea nivelului apelor oceanice sau riscul inundațiilor reprezintă doar câteva externalități care se conturează în jurul lipsei de acțiune din partea marilor actori de pe piața politico-economică mondială.[13] Mai mult, inacțiunea marilor actori riscă să submineze cooperarea globală privind combaterea schimbărilor climatice, așa cum este consacrat în Acordul de la Paris. Toți acești factori au încurajat Comisia von der Leyen să ia inițiativa și să consolideze profilul Uniunii în acțiunea globală împotriva schimbărilor climatice.

---

[12] Marco Siddi, „The European Green Deal: assessing its current state and future implementation”, *FIIA Working Paper 114*, Mai, 2020, p. 6, [https://www.researchgate.net/publication/341701815_The_European_Green_Deal_Assessing_its_current_state_and_future_implementation], accesat la 12. 02. 2021.

[13] ***, Simona Arghire, „Green Deal sau forța motrice a responsabilizării globale”, *URBACT*, 5 Februarie 2020, [https://urbact.eu/green-deal-sau-for%C5%A3a-motrice-responsabiliz%C4%83rii-globale], accesat la 15. 02. 2021.

Primul pas concret a fost prioritizarea politicii climatice atât în discursul oficial, cât și în documentele politice, extinzând legislația, obiectivele și politicile publice deja stabilite de Comisie pentru Cadrul climatic și energetic 2030. În decembrie 2019, Comisia a prezentat Comunicarea privind Pactul Ecologic European, cu scopul de a oferi o foaie de parcurs inițială a politicilor și măsurilor cheie ce vor fi întreprinse. Comunicarea evidențiază abordarea provocărilor legate de climă și mediu ca „sarcina definitorie a acestei generații”, și descrie Pactul ca și un răspuns la aceste provocări. EGD reprezintă o strategie de creștere care are drept scop transformarea Uniunii Europene într-o societate echitabilă și prosperă, cu o economie modernă, competitivă și eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor, în care să nu existe emisii nete de gaze cu efect de seră în 2050 și în care creșterea economică să fie decuplată de utilizarea resurselor.[14] Pactul urmărește, de asemenea, să conserve și să consolideze capitalul natural al UE, precum și să protejeze sănătatea și bunăstarea cetățenilor împotriva riscurilor legate de mediu și a impacturilor aferente. În același timp, tranziția trebuie să fie echitabilă și favorabilă incluziunii, trebuie să pună oamenii pe primul loc și să acorde atenție regiunilor, industriilor și lucrătorilor care se vor confrunta cu cele mai mari dificultăți.[15] Pentru că va produce schimbări substanțiale, participarea activă a cetățenilor, precum și încrederea acestora în tranziție, sunt de o importanță majoră. Era necesar un nou Pact pentru a aduce împreună cetățenii Europei, în deplina lor diversitate, și pentru ca autoritățile naționale, regionale, locale, societatea civilă și sectorul industrial să colaboreze strâns cu instituțiile și organismele consultative ale UE.[16]

A ajunge la zero emisii nete de GES până în 2050 este, fără îndoială, cel mai ambițios și provocator obiectiv stabilit de comunicare. Propunerea Comisiei privind prima Lege Europeană a Climei urmărește tocmai să transpună în legislație obiectivul stabilit. Mai mult, propune creșterea obiectivului UE de reducere a GES pentru 2030 la cel puțin la 55%

[14] Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor- Pactul Ecologic European*, COM(2019) 640 final, Bruxelles, 11.12.2019, p. 2.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem*.

comparativ cu nivelurile din 1990 printr-o revizuire a instrumentelor de politică climatică. Din perspectivă politică, obiectivul pentru 2030 este deosebit de important deoarece solicită guvernelor actuale să ia măsuri pe termen scurt.[17] Comisia a efectuat o evaluare a impactului asupra fezabilității ridicării obiectivului pentru 2030 la 55%, iar în Discursul privind Starea Uniunii propune ca ținta urmărită pentru 2030 în materie de reducere a emisiilor să fie mărită la cel puțin 55 %: „recunosc că această creștere de la 40 % la 55 % este prea mare pentru unele țări și nu este suficientă pentru altele. Dar evaluarea impactului pe care am realizat-o demonstrează în mod clar că economia și industria noastră pot atinge acest obiectiv".[18] Acest lucru ar trebui să contribuie la combaterea rezistenței statelor membre precum Republica Cehă sau Ungaria, care sunt îngrijorate de costurile generate de o țintă atât de mare.

Pentru a face față costurilor mai mari ale tranziției energetice pentru regiunile și statele membre care depind mai mult de cărbune sau de combustibili fosili puternic poluanți, Comunicarea privind Pactul propune, de asemenea, un Mecanism de tranziție echitabilă și un Fond de tranziție echitabilă.[19] Mecanismul financiar propus ar trebui, de asemenea, să acționeze ca un stimulent pentru Polonia, unul dintre cei mai mari potențiali beneficiari, și totodată, singurul stat membru care a refuzat să se angajeze la obiectivul de emisii nete zero 2050.

În plus, Comunicarea anunță introducerea în viitor a diferite strategii și cadre operaționale, dintre care unele sunt de importanță intrinsecă, de exemplu, planul de investiții pentru Europa durabilă, o strategie industrială a UE, un plan de acțiune pentru economia circulară, o nouă strategie a UE pentru biodiversitate până în 2030 și o strategie de agricultură durabilă „farm to fork". Ideile ambițioase, de lungă durată, cum ar fi integrarea durabilității în toate politicile UE și transformarea Băncii Europene de Investiții în „Banca Europeană a Climei" sunt reiterate și reformulate ca obiective cu termene orientative.[20]

---

[17] M. Siddi, *op.cit.*, p. 7.

[18] Ursula von der Leyen, *Starea Uniunii 2020*, Comisia Europeană, Strasbourg, 2020, p 10.

[19] Comisia Europeană, 2019, *op.cit.*, p. 19.

[20] *Ibidem*.

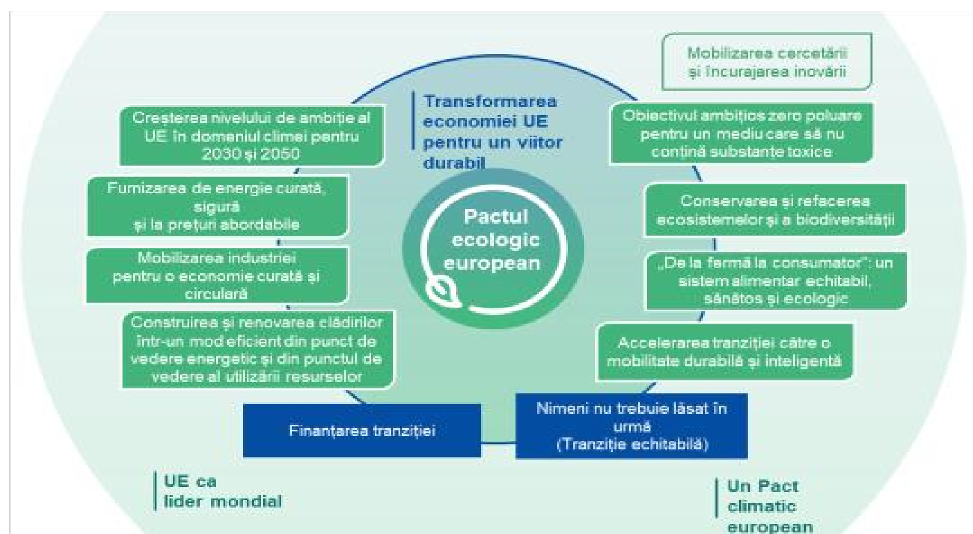

***Figura 1**. Pactul Ecologic European*
(Sursa: *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor,* COM(2019) 640 final, Bruxelles, 11.12.2019*)*

În cazul în care planul propus de Comisia von der Leyen va reuși, European Green Deal ar putea deveni un model și pentru alte țări, dar și un exemplu concret conform căruia urmărirea neutralității climatice este viabilă atât din punct de vedere tehnic, cât și economic și politic. Dar pentru a fi durabil din punct de vedere politic, factorii de decizie trebuie să fie deschiși cu privire la natura Pactului. În mod cert, munca nu va fi una ușoară, cu siguranță vor exista și câștigători și învinși. Ceea ce ar trebui să facă o tranzacție ecologică europeană este să ofere cetățenilor și companiilor un sens clar de orientare și să pună la punct mecanisme care să asigure că segmentele cele mai vulnerabile ale societății sunt susținute și nu rămân în urmă. Pactul ar trebui promovat, mai degrabă, ca un mecanism eficient de realocare, care favorizează schimbările de investiții și substituirea forței de muncă în sectoarele economice cheie, ajutând în același timp de-a lungul procesului segmentele cele mai vulnerabile ale societății.[21]

[21] Grégory Claeys, Simone Tagliapietra și Georg Zachmann, „How to make the European Green Deal work", în *Policy Contribution,* Nr. 14, 2019, p. 19.

Impactul Green Deal asupra politicii industriale

Industria este o componentă esențială a economiei, dar totodată și o sursă de poluare, de mult timp, reglementările din domeniul mediului limitând efectele adverse asupra sănătății umane și asupra mediului.[22] Industria reprezintă peste 20 % din economia UE și oferă locuri de muncă pentru aproximativ 35 milioane de oameni, asigură 80 % din exporturile de bunuri, iar Uniunea Europeană este în același timp o sursă și o destinație de prim rang la nivel mondial de investiții străine directe. Întreprinderile mici și mijlocii reprezintă peste 99 % din toate întreprinderile europene, din care marea majoritate sunt întreprinderi familiale, ele reprezentând coloana vertebrală economică și socială.[23]

Performanța în materie de mediu a industriei europene, s-a îmbunătățit în ultimele decenii având la bază numeroase motive, printre care se pot aminti reglementări de mediu mai stricte, îmbunătățiri ale eficienței energetice, o tendință generală a industriei europene de a renunța la anumite tipuri de industrii prelucrătoare (cum ar fi cea grea) și participarea companiilor la sisteme voluntare orientate spre reducerea impactului lor asupra mediului. În ciuda acestor îmbunătățiri, industria continuă în prezent să fie responsabilă pentru efecte semnificative asupra mediului, în ceea ce privește poluarea și deșeurile generate de acest sector. Sectoarele industriale aduc multe beneficii economice și sociale importante, produc bunuri și produse, generează locuri de muncă și venituri. Cu toate acestea, cele mai mari lanțuri industriale din Europa sunt responsabile de o proporție semnificativă din totalul emisiilor de poluanți și gaze cu efect de seră, precum și de alte efecte asupra mediului, inclusiv eliberarea de poluanți în apă și în sol, generarea de deșeuri și consumul de energie.[24]

În ceea ce privește strategia industrială, de-a lungul timpului s-au introdus criterii de sustenabilitate menite să contribuie la reducerea impactului industriei asupra mediului. De exemplu, printre inițiativele

---

22 ***, „Noua strategie industrială a UE: ce probleme are de rezolvat?” *Parlamentul European Actualitate,* 15.12.2020, [https://www.eea.europa.eu/ro/themes/industry/intro], accesat la 17.02.2021.

23 *Ibidem.*

24 ***, „Industria”, *Agenția Europeană de Mediu,* Mai, 2019, [https://www.eea.europa.eu/ro/themes/industry/intro], accesat la 19.02.2021.

industriale de acest gen se numără adoptarea la scară largă a unor practici de management de mediu prin sistemul comunitar de management de mediu și audit. De asemenea, s-au introdus inițiative privind responsabilitatea socială voluntară a întreprinderilor pentru îndeplinirea unor obiective sociale și de mediu dincolo de dispozițiile legale, Responsible Car, Inițiativa globală pentru E-dezvoltare durabilă, politica de gestionare a materialelor (Materials Stewardship Policy) a Consiliului Internațional pentru Minerit și Metale și rețeaua antreprenorială CSR Europe. La nivelul politicii UE, Comisia a adoptat o strategie privind responsabilitatea socială a întreprinderilor, iar la nivel internațional standardul ISO 26000 privind responsabilitatea socială furnizează orientări referitoare la modalitatea în care întreprinderile și organizațiile își pot desfășura activitatea într-o manieră responsabilă din punct de vedere social.[25]

O viitoare tranziție la un sector industrial european verde necesită o abordare integrată, care să consolideze controlul la sursă al poluării și să acorde stimulente pentru schimbarea practicilor de exploatare și pentru implementarea de noi tehnologii inovatoare.[26] La baza strategiei industriale se află o serie de elemente fundamentale pentru transformarea industrială a Europei. Unele dintre acestea reînnoiesc sau extind abordările existente în ceea ce privește inovarea, investițiile, standardele sau crearea de condiții de concurență echitabile. Alte elemente reflectă necesitatea unor noi modalități de lucru pentru ca Europa să își consolideze industria în vederea tranzițiilor, fie că este vorba de competențe, fie de circularitate.[27]

Pentru a fi acceptat susținut politic și social, Pactul Ecologic European trebuie să transforme decarbonizarea într-o oportunitate de revitalizare a industriei europene și, astfel, să asigure creșterea economică pe termen lung și crearea de locuri de muncă. În acest moment, în timp ce se îndreaptă spre neutralitate climatică, economia europeană trebuie să rămână extrem de competitivă la nivel global, în contextul creșterii concurenței din

---

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

[27] Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- A new industrial strategy for Europe,* COM(2020) 102 final, Bruxelles, 10 martie 2020, p. 4.

partea Chinei și a altor mari actori. În timp ce statele membre își pun în aplicare propriile politici industriale, este important să existe și o politică industrială mai largă la nivelul UE, pentru a preveni denaturările pieței și pentru a permite sinergii și economii de scară.[28]

Pe măsură ce Europa se îndreaptă spre neutralitate climatică, anumite sectoare vor trebui să întreprindă schimbări mai ample și mai transformatoare decât altele, cum sunt spre exemplu, industriile mari consumatoare de energie, care sunt indispensabile pentru economia europeană, dar de care depind și alte sectoare. Prin urmare, modernizarea și decarbonizarea industriilor mari consumatoare de energie trebuie să fie o prioritate absolută.

Inovația este considerată forța motrice a decarbonizării și va fi în centrul decarbonizării industriei. Pentru a atinge neutralitatea climatică și conducând în același timp decarbonizarea globală în sectorul industrial, Europa trebuie să devină o inovatoare globală pentru energie curată, mobilitate curată și tehnologii inteligente pentru clădiri. Pentru a face acest lucru, Europa trebuie să investească mai mult în cercetare și dezvoltare. Cheltuielile europene pentru cercetare și dezvoltare în raport cu PIB rămân mai mici decât în alte economii majore.[29] În 2015, sectoarele public și privat din Europa au cheltuit 2,04% din PIB pentru cercetare și dezvoltare, comparativ cu 2,07% în China, 2,79% în SUA, 3,29% în Japonia și 4,2% în Coreea de Sud (Eurostat, 2019). Europa este un lider global în sectoare precum auto și biopharma, dar este mai puțin prezentă în sectoarele tehnologice, electronice și digitale, sectoare care sunt într-o creștere rapidă, și care vor sprijini din ce în ce mai mult energia curată, mobilitatea curată și soluțiile pentru clădiri inteligente.[30] Iar pentru a transforma decarbonizarea într-o oportunitate industrială, UE trebuie să determine sectorul întreprinderilor comerciale să își extindă investițiile în cercetare și dezvoltare în aceste sectoare.

Factorii de decizie consideră prioritară îmbunătățirea bazei de cunoștințe a Europei cu privire la poluarea industrială. În conformitate cu Convenția de la Aarhus, „Al șaptelea program de acțiune pentru mediu”

[28] G. Clayse, S. Tagliapietra, și G. Zachmann, *op.cit.*, p. 12.
[29] *Ibidem*, p. 13.
[30] *Ibidem.*

include un obiectiv de difuzare la scară mai largă și într-un mod mai eficient a informațiilor privind aplicarea legislației în domeniul controlului poluării. Directiva privind Emisiile Industriale impune ca statele membre să furnizeze informații consolidate îmbunătățite cu privire la instalațiile industriale.[31] Reducerea emisiilor în toate sectoarele industriale va depinde de principiul „eficiența energetică pe primul loc” și de o ofertă sigură și suficientă de energie cu emisii scăzute de dioxid de carbon, la prețuri competitive, lucru care va necesita o planificare și investiții în tehnologii, capacități și infrastructuri de producție cu emisii scăzute de dioxid de carbon.[32]

Pactul Ecologic European stabilește obiectivul de a crea noi piețe pentru produsele neutre din punctul de vedere al impactului asupra climei, și circulare, cum ar fi oțelul, cimentul și produsele chimice de bază. Pentru a impulsiona schimbările, Europa are nevoie de procese industriale noi și de tehnologii mai curate vizând reducerea costurilor și îmbunătățirea stadiului de pregătire pentru introducerea pe piață. În acest sens, Comisia Europeană sprijină tehnologiile revoluționare legate de producția nepoluantă a oțelului, antrenând un proces de producție a oțelului fără emisii de dioxid de carbon. Prin Fondul pentru inovare EU ETS, Comisia dorește să contribuie la implementarea altor proiecte inovatoare la scară largă pentru a sprijini produsele curate în toate sectoarele mari consumatoare de energie.[33]

Tranziția ecologică, dar și cea digitală, va afecta toate segmentele economiei, ale societății și ale industriei și va necesita noi tehnologii, precum și investiții și inovare, creând noi produse, servicii, piețe și modele de afaceri. Aceasta va crea noi tipuri de locuri de muncă inexistente încă, care vor necesita competențe pe care lucrătorii nu le dețin cel puțin deocamdată. Pentru a fi competitiv, sectorul industrial va trebui să recruteze sau să formeze forță de muncă înalt calificată. Având în vedere că dubla tranziție capătă un ritm tot mai susținut și alert, Europa va trebui să se asigure că educația și formarea profesională țin pasul cu aceasta. Transpunerea în practică a învățării pe tot parcursul vieții pentru toată lumea va deveni cu

31 ***,„Industria”, *Agenția Europeană de Mediu,* Mai, 2019, https://www.eea.europa.eu/ro/themes/industry/intro, accesat la 19.02.2021.

32 Comisia Europeană, 2020, *op.cit.,* p. 8.

33 *Ibidem*, p. 7.

atât mai importantă. Numai în următorii cinci ani, 120 de milioane de europeni vor trebui să își perfecționeze competențele sau să se recalifice[34], lucru care reflectă valoarea competențelor și a oportunităților pe care tranziția le poate determina în beneficiul cetățenilor. Se preconizează că tranziția (până în 2030) va conduce la crearea a peste 1 milion de locuri de muncă. Pentru lucrătorii din industrie, digitalizarea, automatizarea și progresele în materie de inteligență artificială vor necesita o schimbare fără precedent în aria lor de competențe[35] (în Europa există deja 1 milion de posturi vacante pentru experții în tehnologia digitală). Sistemul de învățământ superior, dar și cel profesional va trebui să formeze un număr mare de oameni de știință, ingineri sau tehnicieni pentru a răspunde nevoilor de pe piața forței de muncă. Uniunea Europeană va trebui, de asemenea, să își intensifice investițiile în competențe, iar învățarea pe tot parcursul vieții să devină o realitate, pentru a face acest lucru, însă, atât industria, cât și statele membre, partenerii sociali sau alte părți interesate vor trebui să inițieze acțiuni colective care să contribuie la perfecționarea și la recalificarea lucrătorilor și care să deblocheze investiții publice și private în forța de muncă. În acest sens, Pactul va pune accentul pe sectoarele cu un potențial de creștere ridicat pentru Europa sau pe cele care suferă schimbări majore.[36]

Concluzii

Comisia Europeană a continuat să urmărească acțiunile climatice într-un cadru internațional ostil, printre tensiuni geopolitice crescânde și încetinirea activității economice generată de pandemie. În acest context, punerea în aplicare a Pactului Ecologic European va trebui să facă față unor obstacole, pentru asigurarea progresului acestuia fiind necesară o examinare atentă a mai multor factori. Succesul său va depinde de promovarea în mod inteligent a unei decarbonizări profunde, însoțită de transformarea economică și industrială pe care aceasta o presupune, și asigurând incluziunea socială în procesul general.

[34] *Ibidem*, p. 15.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*, p. 11.

Transformarea ecologică nu trebuie să sacrifice competitivitatea industriei europene, de dorit fiind aplicarea unor măsuri precum asigurarea unor finanțări adecvate care să sprijine procesul de transformare al industriei, chiar și dincolo de procesul de redresare economică, și un regulament bine definit privind ajutoarele de stat, care să nu creeze impedimente pentru industria europeană și companiile statelor membre, în raport cu terții. Menținerea în avangardă a cercetării și a inovării, extinderea infrastructurii necesare, dar și furnizarea unor stimulente, vor fi esențiale pentru a se asigura că industriile europene își mențin poziția de lider tehnologic la nivel mondial.

Green Deal-ul european aduce în discuție dezechilibrele care se pot produce pe piața muncii, mai ales în sectorul industriilor tradiționale, iar din acest punct de vedere, Comisia Europeană va trebui să ia în considerare dezechilibrele care se pot produce în economiile dependente de sursele neregenerabile, și fără îndoială acțiunea marilor poluatori, al căror ritm de adaptare la politicile de mediu poate diferi ca obiectiv și timp de ambițiile europene.

Angajamentul asumat de Comisia Europeană vis-à-vis de European Green Deal presupune presiuni enorme atât pe plan extern, cât și pe plan intern, însă succesul său ar consolida relevanța și legitimitatea UE. Eșecul CE față de acest obiectiv ar însemnă exact opusul, decredibilizarea și resuscitarea naționaliștilor care se împotrivesc procesului de integrare europeană.

Bibliografie

Agabrian, Mircea, *Analiza de conținut*, Iași: Polirom, 2006.

Claeys, Grégory, Tagliapietra, Simone, și Zachmann, Georg, „How to make the European Green Deal work”, în *Policy Contribution,* Nr. 14, 2019, pp. 1-21.

Comisia Europeană, „Pactul ecologic european-Să fim primul continent neutru din punctul de vedere climatic”, [https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_ro], accesat la 18. 12. 2019.

Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- A new industrial strategy for Europe,* COM(2020) 102 final, Bruxelles, 10 martie 2020.

Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- A new industrial strategy for Europe,* COM(2020) 102 final, Bruxelles, 10 martie 2020.

Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor- Pactul Ecologic European*, COM(2019) 640 final, Bruxelles, 11.12.2019, p. 2.

Consiliul European, *A new strategic Agenda 2019-2024*, Bruxelles, 2019, p. 1, [https://www.consilium.europa.eu/media/39921/a-new-strategic-agenda-2019-2024-ro.pdf], accesat la 12. 02. 2021.

Grant, Zack, și Tilley, James, „Fertile soil: explaining variation in the success of Green parties", în *West European Politics*, Vol. 42, Nr. 3, 2019, pp. 495–516.

Lindberg, Marie, Byskov, „The EU Emissions Trading System and Renewable Energy Policies: Friends or Foes in the European Policy Mix?", în *Politics and Governance*, Vol. 7, Nr. 1. 2019, pp. 105–123.

Oberthür, Sebastian, „Hard or Soft Governance? The EU's Climate and Energy Policy Framework for 2030", *Politics and Governance*, Vol. 7, Nr. 1, 2019, pp. 17–27.

Parker, Charles, Karlsson, Christer, și Hjerpe, Mattias, „Assessing the European Union's global climate change leadership: from Copenhagen to the Paris Agreement", în *Journal of European* Integration, Vol. 39, Nr. 2, 2017, pp. 239–252.

Siddi, Marco, „The European Green Deal: assessing its current state and future implementation", *FIIA Working Paper 114*, Mai, 2020, [https://www.researchgate.net/publication/341701815_The_European_Green_Deal_Assessing_its_current_state_and_future_implementation],accesat la 12. 02. 2021.

Szulecki, Kacper, „European energy governance and decarbonization policy: learning from the 2020 strategy", în *Climate Policy*, Vol. 16, Nr. 5, 2016, pp. 543–547.

Vihma, Antto, „What's next for UN climate negotiations? The UNFCCC in the era of populism and multipolar competition", *FIIA Briefing Paper 257*, Martie 2019, p. 5, [https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2019/03/bp257_un_climate_negotiation-1.pdf], accesat la 12. 02. 2021.

von der Leyen, Ursula, *Starea Uniunii 2020,* Comisia Europeană, Strasbourg, 2020.

***, Arghire Simona, „Green Deal sau forța motrice a responsabilizării globale", *URBACT*, 5 Februarie 2020, [https://urbact.eu/green-deal-sau-for%C5%A3a-motrice-responsabiliz%C4%83rii-globale], accesat lan 15. 02. 2021.

***, „Industria", *Agenția Europeană de Mediu,* Mai, 2019, [https://www.eea.europa.eu/ro/themes/industry/intro], accesat la 19.02.2021.

***, „Noua strategie industrială a UE: ce probleme are de rezolvat?" *Parlamentul European Actualitate,* 15.12.2020, [https://www.eea.europa.eu/ro/themes/industry/intro], accesat la 17.02.2021.

*** „Romanian Energy Day", *Agenda Construcțiilor*, 19 octombrie 2020, [https://agendaconstructiilor.ro/files/expozitii-conferinte/centrul-roman-al-energiei-organizeaza-maine-romanian-energy-day-online.html], accesat la 12.02.2021.

Cum afectează criza Covid-19 granițele Uniunii Europene? Restricții, securitate, perspective

Drd. Tudor-Octav DAN
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The health challenges of the past year have drastically changed the way of life of Europeans. Quarantine, isolation, social distance have become common terms in the vocabulary of the citizens of the old continents. These otherwise normal concepts, used as means of combating the pandemic, can have long-term repercussions. Certainly specialists can make extensive analyses on how these limits psychologically affect humanity, both individually and as a society. But in addition to these issues that I would call 'emotional', European decision-makers must also take into account how the human need to travel can be safely facilitated after we finally defeat the pandemic. Man in his complex nature is a social being, eager to explore and travel. The reasons why an individual travels are extremely varied. From refuge to work opportunities, from tourism to the need for a new life, all these needs must be respected. How these needs can be met and met is the research question of this article. This analysis proposes the analysis of the current European legislative framework on customs policies and travel rules, how it acted during the pandemic to limit movement, but also what are the main forecasts for an open and hospitable post-pandemic European Union. This article will provide the reader with solutions proposed by European decision-makers, opinions that focus on both social and health, political and security issues. As research tools, in addition to the analysis of the current legislative framework, analyses of press articles or questionnaires will also be used. The expected results will provide an overview of what post-pandemic European society will look like from the perspective of freedom of travel.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, pandemie, politici externe, călătorii, granițe.

Introducere

În această lucrare propun să analizez imaginea de ansamblu a felului în care criza sanitară, pandemia din acest an, a schimbat conceptul de a călătorii la nivelul uniunii europene, atât între statele membre ale Uniunii, dar și între Uniunea Europeană și statele care nu fac parte din această structură. Este clar faptul că statele europene au acționat într-o anumită măsură ca structură unitară, coordonate de structura suprastatală din care fac parte, dar și-au păstrat și o marjă de suveranitate privind o serie de acțiuni specifice și singulare. De asemenea, modul în care statele europene și Uniunea Europeană în general a gestionat din punct de vedere al călătoriilor această criză, reprezintă un subiect de actualitate, într-o dinamică continuă.

Motivul pentru care am abordat acest subiect este acela de a descoperi care sunt principalele lecții pe care statele europene trebuie să și le asume în vederea unui viitor sigur, dar liber al călătoriilor, în conformitate cu principiile fundamentale ale Uniunii Europene, pentru care europenii au luptat în întreaga eră postbelică. Mai mult, dreptul la liberă circulație este unul fundamental al Uniunii și o deviză de necombătut pentru viitorul comun, european.

Pentru a înțelege modul în care viitorul poate fi influențat de acest trist eveniment, vă invit să ne aducem aminte care au fost principalele drepturi și beneficii pe care le-am avut până la declanșarea crizei sanitare, anume care a fost cadrul legislativ și politic care a facilitat dezvoltarea acestui fenomen al călătoriilor între statele Uniunii, dar și între acestea și partenerii externi, să recapitulăm principalele măsuri luate în timpul lockdown-ului și care au fost principalele segmente afectate de restricționarea călătoriilor, dar și să descoperim care este poziția Uniunii Europene privind „revenirea la normal” și gestionarea unui viitor prosper, care treptat va anula actualele restrângeri ale drepturilor. Pentru a înțelege acest proces continuu de tranziție între momentul pandemiei și un viitor sigur, propun analiza aspectelor generale privind modalitățile de călătorie, dar și abordarea elementelor de nișă, din domenii de interes precum turismul, criza refugiaților, desigur cu o atenția distribuită și în zona economică, pentru a

înțelege și demonstra principalul plan de lucru al Uniunii Europene, implicit a statelor membre.

Ca metodă de cercetare voi utiliza analiza documentelor și pozițiilor emise de către instituțiile europene, respectiv instituțiile statelor membre, iar pentru a lua în calcul percepția populației, voi analiza atât articole de presă cât și sondaje efectuate în rândul unor grupuri sociale.

Cum am călătorit?

În ultimii ani, în special după valurile de aderare din 2004 și 2007, când Uniunea Europeană aproape și-a dublat numărul de membri, automat, și cetățenii europeni au fost încurajați să călătorească. Eliminarea vizelor și introducerea „buletinului/C.I. europene" a facilitat o mobilitate spectaculoasă în interiorul uniunii europene. Uniunea Europeană se bazează pe principiul celor „patru libertăți", principiu care își are originea încă de la Tratatul de la Roma din 1957, dar care a evoluat de-a lungul istoriei europene, prin diferite tratate și ratificări. Un moment important a fost în anul 1993, imediat după Tratatul de la Maastricht, când Uniunea Europeană a fondat Piața Unică Europeană, a cărei principiu fundamental se bazează pe aceste „patru libertăți". Cele patru elemente de bază ale Pieței Unice Europene sunt libera mișcare a bunurilor, a capitalului, a oferirii și prestării de servicii și implicit, a libertății de circulație a persoanelor. Mai mult, Tratatul de la Maastricht a introdus și conceptul de cetățenie europeană.[1] De asemenea, politicile de colaborare ale statelor membre și ale Uniunii per ansamblu cu parteneri externi au oferit posibilitatea de a călătorii în și mai multe locații într-un mod accesibil, rapid și sigur. Acordul privind Aria Economică Europeană a extins și mai mult capacitățile de transport ale Uniunii Europene cu partenerii săi externi. Elveția, Norvegia, Islanda și Liechtenstein fiind statele membre ale acestui acord, alături de statele membre ale Uniunii Europene.

Mai mult, companiile de transport europene și nu numai, au înțeles această nevoie din ce în ce mai des exprimată și și-au adaptat ofertele pentru toate tipurile de clienți. Practic, nimeni nu are în acest moment o scuză

[1] *The four freedoms of the European Union*, EU3DOMS Project, [EU3_ENG_webre_1.pdf (bos.rs)], accesat 10.02.2021.

pertinentă pentru a refuza o oportunitate de a călători. Acordul Interbus este un exemplu de bună practică a serviciilor de transport și cuprinde înțelegeri între companii de transport dintre statele membre ale Uniunii și companii similare din state precum Ucraina, cele din Balcanii de Vest, Turcia sau chiar Nordul Africii.[2]

Desigur, motivele de a iniția o deplasare sunt diverse, de la turism la interes profesional, de la refugiu la posibilitatea schimbării domiciliului pentru o viață mai bună. Pentru toate acestea, Statele Europene și Uniunea Europeană în ansamblu, au creat variante, posibilități legale ți practice pentru a permite desfășurarea acestor acțiuni.

Măsurile din timpul pandemiei

Pentru prima dată în istoria sa, Uniunea Europeană și-a închis granițele externe, iar statele membre au impus la rândul lor restricții severe privind tranzitul între aceste țări, în pofida faptului că unele state sunt și membre Schengen. Cu adevărat, în primăvara acestui an, s-a produs o izolare completă a statelor europene pentru a combate răspândirea noului coronavirus. Cu excepția unor transporturi esențiale pentru a facilita comercializarea de echipamente medicale sau alimente și a repatrierilor, toate tipurile de transporturi non-esențiale au fost blocate. Desigur, repatrierea a fost permisă, dar carantinarea a fost clar condiționată. Chiar și pentru aceste motive, statele europene au introdus restricții suplimentare precum crearea unor coridoare de tranzit, escortarea convoaielor comerciale sau un orar strict pentru tranzitarea unui anumit teritoriu. Mai mult, in ceea ce privește subiectul repatrierilor, carantinarea timp de 14 zile la domiciliu sau în centre create special in acest sens a fost obligatorie. Măsuri proprii ale statelor membre ale Uniunii Europene au completat întregul fenomen de conservare întâlnit la nivelul Uniunii Europene. Astfel de măsuri s-au concretizat în special prin blocarea oricărei forme de transport între anumite state europene și țări afectate de pandemie din afara Uniunii Europene, cel mai frecvent exemplu fiind suspendarea zborurilor și a transporturilor între

[2] Comisia Europeană, *Non EU-countries | Mobility and Transport* (europa.eu), accesat la 10.02.2021.

țările europene și Republica Populară Chineză, principalul stat afectat de Covid-19 în acele momente. Desigur, astfel de măsuri, într-un context diferit de această criză financiară ar fi stârnit un întreg scandal diplomatic, dar într-o astfel de situație, izolarea a reprezentat soluția potrivită.[3]

Impact

Cu siguranța măsurile drastice impuse de către Uniunea Europeană și guvernele statelor membre ne-au schimbat brusc viața și poate, chiar, sistemul de valori. Referindu-ne strict la acest domeniu, al călătoriilor, am decis să îmi focusez atenția asupra a două aspecte deosebit de importante: turismul și valul de refugiați.

Din punct de vedere al turismului, întreg sectorul HoReCa a fost poate cel mai afectat domeniu în întreaga pandemie. Oamenii, și-au schimbat prioritățile, iar acest domeniu de activitate a fost complet paralizat. Cel puțin până la finalul valului I înspre vara anului 2020, noțiunea de turism a fost inexistentă, iar consecințele economice au fost devastatoare pentru agenții din acest domeniu. Veniturile operatorilor hotelieri au scăzut cu 50%, pentru operatorii din turism scăderile au fost de 70% iar pentru companiile aeriene deficitul a fost de 90%.[4] Norocul acestora a fost planul Uniunii Europene de a asista financiar IMM-urile din sectorul HoReCa și turism prin intermediul unui program în trei etape de relansare economică și abordare a călătoriilor europene. În prima etapă, se va efectua o analiză privind care dintre motivele non-esențiale de a călătorii vor fi permise. A doua etapă va propune ridicarea restricțiilor pentru cetățenii care călătoresc între regiuni cu o situație pandemică similară, iar în etapa finala, toate restricțiile vor fi retrase. În paralel, Uniunea Europeană va susține economic operatorii din turism și sectorul HoReCa.[5]

---

[3] World Tourism Organization, *Covid-19 Related Travel Restrictions A Global Review For Tourism*, First Report as of 16 April 2020, [TravelRestrictions_0.pdf] (amazonaws.com), accesat la 11.02.2021.

[4] United Nations, *Tourism: Europe is one of the hardest hit regions by Covid-19*, (unric.org), accesat la 11.02.2021.

[5] France 24, *Saving summer: EU proposes three-stage plan to boost tourism amid Covid-19*, 13.05.2020, accesat la 12.02.2021.

Referindu-ne la fenomenul valului de refugiați, fenomen continuu în ultimii ani, putem constata că în aprilie 2020 cererile de azil politic în uniunea europeană au scăzut cu 90%. Deși țări precum Croația, Grecia, Italia sau Franța au permis cetățenilor din țări terțe să rămână în țara până la finalul pandemiei, frica corelată cu măsurile specifice acestor vremuri, a făcut ca întregul proces de primire a acestor cetățeni proveniți din zone de conflict și nu numai să fie unul greoi, cu multe întârzieri. Mai mult, taberele de refugiați, concepute pentru a găzdui un număr mare de persoane, nu au fost de la bun început proiectate, pentru a respecta normele de distanțare socială sau nu au putut oferi condiții necesare precum conexiune la internet pentru școală online sau asistență medicală adaptată contextului Covid-19 și a simptomelor specifice.[6]

Desigur, la toate aceste simptome sociale cauze de pandemie, durerile de cap de natură economică au fost cele mai severe, atât în cazul turismului, dar și în cazul refugiaților, persoane, care în mod normal ar fi putut fi incluse în diferite domenii de lucru, ca forță de muncă ieftină.

Viitorul călătoriilor din perspectiva Uniunii Europene

Deși în acest moment ne îndreptăm spre finalul valului al doilea al pandemiei, Uniunea Europeană, prin intermediul instituțiilor sale precum Comisia Europeană și Parlamentul European, au pregătit tocmai din luna mai a anului 2020, o strategie pentru revenirea treptată la condițiile de dinaintea pandemiei, în paralel cu diminuarea efectelor acestei pandemii. Conform propunerilor Comisiei Europene din data de 13 mai 2020, deschiderea granițelor trebuie să se producă gradual, întâi între statele membre ale zonei Schengen, pentru ca mai apoi și restul statelor membre ale Uniunii Europene să preia exemplul celor din Schengen. Treptat, modalitatea de monitorizare a incidenței cazurilor de coronavirus se va reduce de la nivel național, la nivel regional, chiar și local, pentru a permite treptat cât mai multor persoane să își reia activitățile cu care s-au obișnuit.

---

[6] European Union Agency for Fundamental Rights, *Migration: COVID-19 continues to cause hardship for migrants and deprives children of access to education*, [europa.eu], accesat 13.02.2021.

Desigur, în prima etapă, vor fi încurajate doar acele deplasări care reprezintă subiectul unor activități profesionale, necesare, iar mai apoi, atenția către turism va fi adusă în discuție. Mai mult, la nivelul punctelor de tranzit, în funcție de evoluția pandemiei, se vor impune, după caz, testarea PCR, carantinarea timp de 14 zile și evident, purtarea măștilor de protecție și respectarea distanțării sociale. Uniunea Europeană a stabilit aceste măsuri în strânsă legătură cu principiile logice ale economiei și ale drepturilor omului. Comisia propune o abordare etapizată și coordonată care începe prin ridicarea restricțiilor între zonele sau statele membre cu situații epidemiologice suficient de similare. Abordarea trebuie, de asemenea, să fie flexibilă, inclusiv posibilitatea de a reintroduce anumite măsuri, dacă situația epidemiologică impune acest lucru. Statele membre ar trebui să acționeze pe baza următoarelor trei criterii: epidemiologic, economic și social. De asemenea, principiul nediscriminării este deosebit de important deoarece toate statele membre ale Uniunii Europene trebuie tratate egal.[7]

Viitorul turismului

Revenind la acest subiect de interes pentru europeni, Uniunea Europeană este conștientă că turismul european aduce beneficii imense pentru economia statelor membre și a Uniunii per ansamblu. State precum Grecia, Croația sau Portugalia au o economie bazată pe servicii din zona HoReCa și turism în general. Nu mai aduc în discuție state precum Franța, Italia sau Spania, care practică turismul la cele mai înalte nivele. La 19 iunie 2020, Parlamentul a adoptat o rezoluție privind transporturile și turismul prin care companiile HoReCa, operatorii de turism și companiile aeriene sau de transport turistic în general, în special acele companii care se identifică ca IMM-uri, vor benefica suport financiar de scurtă și lungă durată pentru a evita insolvența sau falimentul și pentru a se recupera. Practic, prin această măsură, Uniunea Europeană a înțeles necesitatea de a salva cei aproape 23 de milioane de cetățeni europeni, care lucrează în sectorul turistic. În

[7] Comisia Europeană, *Toursim and transport: Commission's guidance on how to safely resume travel and reboot Europe's tourism in 2020 and beyond*, 13 mai 2020, [europa.eu],[accesat 14.02.2021.

conformitate cu normele generale stabilite în acest context atipic, inclusiv turismul va aplica o abordare diferită. În prima etapă, vor fi încurajate activitățile cu scop turistic, care nu presupun un număr mare de participanți, precum turismul în natură, în mediu rural, turismul de nișă, tocmai pentru a respecta distanțarea socială. Ulterior, în funcție de cât de repede situația sanitară va permite acest lucru, treptat, se vor putea aborda activități de masă, redeschiderea completă a obiectivelor și stațiunilor de interes turistic.[8] Totuși, aceste măsuri propuse de către Uniunea Europeană depind în mod obligatoriu de o serie de aspecte generale care pot influența evoluția turismului european. În primul rând, turiștii europeni trebuie convinși că pot avea încredere în serviciile de turism oferite de către agenții economici europeni, cu atât mai mult, cu cât, turismul se va adapta noilor cerințe sanitare și noilor reguli impuse de pandemie. De asemenea, deși nivelul de încredere poate fi unul ridicat, e posibil ca acești turiști să nu respecte toate regulile de igienă sau distanțare socială, iar acest fapt poate avea un impact negativ asupra „liberalizării” condițiilor de turism. Nu în ultimul rând, condițiile de igienă și securitate vor trebui să fie la cele mai înalte standarde pentru a putea evita noi focare de infecție. Aceste măsuri trebuie implementate în paralel cu o foarte bună digitalizare a serviciilor de turism pentru a putea crea condițiile necesare, adaptate realității prezentului.[9]

Abordarea problemei refugiaților în viitor

Refugiații și persoanele strămutate nu sunt binevenite în mod pozitiv în întreaga lume. Ei nu se limitează la o singură țară și pot avea un efect negativ și asupra țărilor vecine, ceea ce necesită un răspuns imediat. Chiar dacă problema refugiaților și a persoanelor strămutate nu este prioritară precum economia, ci pentru securitatea globală și regională pe termen lung, statul și guvernul ar trebui să considere că este o prioritate, deoarece a incapacitat în mod covârșitor milioane de oameni în tabere. În concepția

---

[8] Parlamentul European, Rezoluții 19 iunie 2020, Texts adopted – Friday, 19 June 2020, [europa.eu], accesat 14.02.2021.

[9] OECD, *OECD Economic Outlook*, Volume 2020 Issue 2: Preliminary version, OECD Publishing, Paris, [https://doi.org/10.1787/39a88ab1-en], accesat la 1.12.2020].

Uniunii, este clar faptul că statele membre au obligația de a oferi sprijin persoanelor defavorizate, provenite din diferite zone ale lumii. Principiile Uniune Europene sunt de așa natură stabilite pentru ca bătrânul continent să rămână și după finele acestei pandemii, un teritoriu ospitalier și lipsit de prejudecăți. Principala temere a Uniunii Europene este modul în care va putea fi evitată crearea unor noi focare de infecție în taberele de refugiați sau la punctele vamale. Este clar faptul că zonele de tranzit sunt cele mai expuse, iar refugiații cu siguranță în timpul călătoriei dintre casă și viitoarea casă nu și-au pus problema distanțierii sociale sau a unor măsuri de precauție. În multe cazuri, simpla supraviețuire a fost pusă sub semnul întrebării. Pentru a adapta aceste puncte de tranzit noilor condiții, Uniunea Europeană a decis ca taberele de refugiați sau punctele vamale de risc să fie dotate cu infrastructură specifică acestui context. Cu siguranță, și după ce vom putea vorbi la timpul trecut despre pandemie, testele PCR, carantinarea timp de două săptămâni și distanțarea socială vor rămâne în vigoare în această speță, a refugiaților. Pandemia COVID-19 poate fi o oportunitate pentru inovații în guvernanță și, nu numai în domeniul refugiaților, ci și pentru restabilirea înstrăinării socio-culturale, socio-politice și socio-istorice care generează vulnerabilitate într-un anumit grup marginalizat.[10]

Rezultate

Este clar faptul că evenimentele anului 2020 au schimbat total felul în care europenii, atât simplii cetățeni, cât și instituțiile europene, se raportează la realitatea de zi cu zi. Tot ce era considerat normal înaintea pandemiei, a căpătat altă valoare, iar adaptarea în fața crizei a însemnat într-o anumită măsură și neglijarea pe moment a unor drepturi fundamentale, precum libertatea de a călătorii sau chiar libertatea de a munci.

Scopul acestei lucrări a fost tocmai de a evidenția faptul că Uniunea Europeană a reușit să se adapteze rapid situației și să conceapă strategii pentru revenirea treptată la o viață normală. Este de la sine înțeles că

[10] M., Orcutt, P. Patel, R. Burns, L. Hiam, R. Aldridge, D. Devakumar, *Global call to action for inclusion of migrants and refugees in the COVID-19 response*, The Lancet, 395(10235),1482-1483, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30971-5], accesat la 1.12.2020

urmează o tranziție înceată, treptată, dar bazată pe o rațiune constructivă, de a prioritiza sănătatea înaintea confortului personal, și care, dacă va fi respectată, va facilita revenirea completă la normalitate.

Desigur, pandemia din acest an a adus și beneficii indirecte care în viitor vor fi și mai clar percutate de către publicul larg. Această remarcă este susținută inclusiv de felul în care, dorința de a călătorii, a fost adaptată contextului. Majoritatea țărilor europene au înregistrat în vara anului 2020, creșteri față de anii precedenți, privind numărul de turiști interni, proveniți din aceeași țară ca aceea de destinație și mai mult, turismul rural, activitățile în natură au fost preferate în defavoarea unor activități clasice, de masă, urbane. Nu în ultimul rând, digitalizarea bruscă, forțată de împrejurările acestui an, contribuie direct la clădirea unor posibilități de a călătorii, în orice scop, mult mai accesibil decât în trecut, iar cu siguranță, după ce vom reveni la normal, numărul de persoane care călătoresc anual va atinge apogeul.

Tot ca un rezultat, întregul proces de primire a refugiaților va fi la rândul său unul simplificat datorită noilor instrumente digitale, dar și mai sigur datorită atenției sporite față de normele sanitare, de altfel banale și ușor de îndeplinit, stabilite în această perioadă.

Concluzii

Desigur, concluzia cea mai simplă este aceea că un eveniment de anvergura celui de anul acesta, își poate pune amprenta într-un mod drastic asupra vieților noastre din toate punctele de vedere, dar, cea mai solidă concluzie este aceea că Uniunea Europeană este o structură îndeajuns de complexă și bine-organizată pentru a putea gestiona o astfel de criză, precum cea provocată de pandemia actuală. Deși adaptarea a trebuit să fie una bruscă, iar întregul proces decizional european, împreună cu cel național al statelor membre, a trebuit să acționeze aproape instinctual, Uniunea Europeană a găsit soluția rațională pentru ca astăzi să putem privi cu optimism, că poate, la scurt timp după ce vom dispune și de vaccinuri, vom putea reveni treptat la normalitate.

Revenind la tema acestei lucrări, fenomenul european al călătoriilor, pot concluziona că deși a fost profund afectat de către restricțiile, de altfel

firești, impuse în acest context, europenii au profitat de această pauză forțată pentru a-și aduna ideile, s-au adaptat în fața realității, iar perspectivele sunt unele optimiste și sperăm că realitatea de după pandemie, va confirma faptul că noțiunea de a călători, indiferent de scop, va deveni una și mai accesibilă.

Bibliografie

Comisia Europeană, *Non EU-countries | Mobility and Transport*, [europa.eu, accesat la 10.02.2021.

Comisia Europeană, *Toursim and transport: Commission's guidance on how to safely resume travel and reboot Europe's tourism in 2020 and beyond*, 13 mai 2020, [europa.eu], accesat la 14.02.2021.

European Union Agency for Fundamental Rights, *Migration: COVID-19 continues to cause hardship for migrants and deprives children of access to education*, [europa.eu], accesat la 13.02.2021.

France 24, *Saving summer: EU proposes three-stage plan to boost tourism amid Covid-19*, 13.05.2020, accesat la 12.02.2021.

OECD, *OECD Economic Outlook*, Volume 2020 Issue 2: Preliminary version, OECD Publishing, Paris, [https://doi.org/10.1787/39a88ab1-en. 1 December 2020], accesat la 1.12.2020.

Orcutt, M., Patel, P., Burns, R., Hiam, L., Aldridge, R., Devakumar, D., *Global call to action for inclusion of migrants and refugees in the COVID-19 response*, The Lancet, 395(10235), 1482-1483. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30971-5], accesat la 1.12.2020.

Parlamentul European, Rezoluții 19 iunie 2020, Texts adopted – Friday, 19 June 2020, [europa.eu], accesat la 14.02.2021.

United Nations, *Tourism: Europe is one of the hardest hit regions by Covid-19*,], accesat la 11.02.2021.

World Tourism Organization, *Covid-19 Related Travel Restrictions A Global Review For Tourism*, First Report as of 16 April 2020, [TravelRestrictions_0.pdf (amazonaws.com)], accesat 11.02.2021.

***, *The four freedoms of the European Union*, EU3DOMS Project, [EU3_ENG_webre_1.pdf (bos.rs)], accesat la 10.02.2021.

Perspective de reziliență ale Uniunii Europene

Drd. Tana Alexandra FOARFĂ
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The 2019 European Commission faced an almost impossible challenge in the first months of office. It had the responsibility of finding a common, coherent approach to tackle the health, economic and social consequences of the COVID-19 pandemic. It had to find a common solution to cure the inflicted asymmetrical consequences for all the 27 Member States. As a result, led by the principle of solidarity, it built a series of instruments that all led to a common objective: a recovered and more resilient Union. The ambition of the European Union was transformed into a Recovery Plan that launched the most ambitious financial instrument: the Recovery and Resilience Facility. This paper offers a framework for researchers, practitioners and policy makers to have a more comprehensive understanding of the perspectives of the Union to reach the overall goal of becoming more resilient. The research describes the main elements that compose the concept of resilience and builds the analysis focusing on four dimensions, namely, green, digital, social and economic and, finally, geopolitical. Overall, our research found evidence to support the fact that green resilience has high prospects of success in the upcoming years. We outline that the digital resilience component can only be understood in liaison with the individual rights and values and thus the Union's challenge lies in its ability to provide an optimal digital environment for the European citizen wellbeing. It is our belief that the social and economic resilience relies its chances of success intrinsically to the degree of implementation of the Recovery and Resilience Facility. Finally, the geopolitical resilience result is the most difficult to foresee, as the complexities of the foreign and security policy of the Union require substantial transformations.

Cuvinte cheie: COVID-19 economic, reziliență verde, digital, social, geopolitic UE.

2019 – Noi ambiții europene

Alegerile europarlamentare din mai 2019 au reconfigurat scena politică la nivel european și au adus o nouă dinamică, noi ambiții și noi abordări pe scena europeană. Cetățenii europeni au arătat, prin votul lor și cea mai mare prezență la vot din ultimii 20 de ani (50%[1]) că își doresc o agendă diferită și un alt mod de a lua decizii la nivel european, fapt pentru care partidele tradiționale, în special cele de stânga, au fost taxate, fiind preferate partidele cu priorități pe schimbările climatice, partidele cu orientare liberală, spre inovare, spre modernizare și digitalizare. Astfel, Parlamentul European s-a transformat, din instituția previzibilă dominată de o majoritate clară a celor mai mari grupuri politice (Grupul Partidului Popular European – PPE și Grupul Alianței Progresiste a Socialiștilor si Democraților din Parlamentul European – S&D), într-o instituție dinamică în care deciziile depind de Grupul Renew Europe (fosta Alianță a Liberalilor și Democraților din Europa) și de Grupul Verzilor/Alianța Liberă Europeană. Totodată, s-a remarcat și o creștere a partidelor eurosceptice (parte din Grupul Identitate și Democrație – ID), fapt care îngreunează și mai mult posibilitatea unui consens pe teme esențiale pentru viitorul Uniunii Europene (UE).

Denumire grup politic	Rezultat alegeri 2014	Rezultat alegeri 2019	Redistribuire post-Brexit (01.01.2020)
EPP – Grupul Partidului Popular European	221	182	187
S&D – Grupul Alianței Progresiste a Socialiștilor si Democraților	191	154	147
Renew Europe (fosta Alianță a Liberalilor și Democraților din Europa)	67	108	98
ID – Grupul Identitate și Democrație	48	73	76
Grupul Verzilor/Alianța Liberă Europeană	50	74	67
ECR – Grupul Conservatorilor și Reformiștilor Europeni	70	62	61
NI – membrii neafiliați	52	57	30
The Left (fostul GUE/NGL) – Grupul Stângii din Parlamentul European	52	41	39
Total	**751**	**751**	**705**

Figura 1. *Componența Parlamentului European după alegerile din 2014, 2019 și post-Brexit (Prelucrarea datelor de pe website-ul oficial al Parlamentului European)*

[1] Parlamentul European, *Elections 2019: highest turnout in 20 years, 27.05.2019*, [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/201023STO2402/elections-201-highest-turnout-in-20-years], data accesării 09.12.2020.

Prima reuniune de plen al acestui nou Parlament a fost de asemenea și cea mai importantă, deoarece a avut drept obiectiv un vot esențial la început de mandat: desemnarea Președintelui Comisiei Europene. Fiecare grup a dorit să audă viziunea și soluțiile candidatei Ursula von der Leyen, în special cele legate de provocările imediate precum pregătirea ieșirii Marii Britanii din UE, negocierea și adoptarea Cadrului Financiar Multianual 2021-2027, dar și prioritățile sale strategice pentru cei cinci ani de mandat. Agenda sa a fost conturată pe 6 mari direcții, fiecare incluzând strategii și pași ambițioși pentru îndeplinirea acestor idealuri:

- ✓ Pactul Ecologic European
- ✓ O economie care funcționează pentru oameni
- ✓ Europa pregătită pentru era digitală
- ✓ Protejarea stilului de viață european
- ✓ Europa mai puternică la nivel global
- ✓ Un nou imbold pentru democrația europeană.

Ursula von der Leyen a trecut testul Parlamentului European, dar nu a primit cecul în alb la care se aștepta. Mandatul său a fost acordat cu doar 383 voturi pentru, față de 327 împotrivă[2], fapt care i-a oferit primei Președinte a Comisiei Europene un indiciu al dificultății mandatului ei.

Însă nimeni, la acel moment, nu avea să preconizeze ce va avea de înfruntat Uniunea Europeană în viitorul apropiat.

2020 – Pandemia COVID-19 și răspunsul Uniunii Europene

Noul tip de virus, SARS-CoV-2, a fost identificat pentru prima oară în China, în orașul Wuhan, unde a provocat un adevărat focar în decembrie 2019. La scurt timp după, virusul s-a extins rapid în China și a depășit granițele, cazuri izolate ajungând deja în Uniune în ianuarie 2020. La nivel european, existau discuții cu privire la răspândirea într-un ritm alert a

---

[2] Parlamentul European, *Parliament elects Ursula von der Leyen as first female Commission President*, 16.07.2019, [https//www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/201011PR24/parliament-elects-ursula-von-der-leyen-as-first-female-commission-president], data accesării 03.12.2020.

COVID-19, însă gravitatea situației pe teritoriul european nu a fost resimțită cu adevărat decât la final de februarie, când în Italia cazurile de COVID-19 au explodat, iar aproape toate statele membre au fost martore la creșteri alarmante de cazuri. În luna martie 2020, toate țările Uniunii Europene se confruntau cu pandemia care făcuse deja nenumărate victime, care dusese sistemele medicale la suprasaturație și care a forțat statele membre să ia măsuri radicale de închidere a frontierelor, restricționând una din cele 4 libertăți de mișcare esențiale ale Uniunii Europene.

Așadar, după doar câteva luni de mandat, noua Comisie Europeană a fost pusă în fața unei provocări aproape imposibile: aceea de a găsi o abordare comună, coerentă de luptă împotriva unui șoc simetric, dar cu consecințe asimetrice pentru 27 de state membre.

Răspunsul UE la pandemia COVID-19

De-a lungul proiectului european, unitatea și solidaritatea au fost îndelung testate de provocări economice, sociale, de securitate, ideologice. Războiul Rece, protestele societății prin mișcările „generației 68”, criza de petrol din 1973, criza financiară din 2008, iar perioada contemporană a avut parte de atacuri teroriste și fluxuri de refugiați ce au provocat o criză migratorie europeană.[3]

Răspunsurile instituțiilor europene la aceste probleme au alimentat adesea un discurs critic, eurosceptic, ce a făcut posibilă intrarea numeroasă a partidelor eurosceptice în Parlamentul European în 2014.[4] Pentru a demonstra că au fost învățate lecții de pe urma abordărilor precedente, UE a mobilizat resurse pentru a susține statele membre din punct de vedere economic, în timp ce la nivel global începea o cursă pentru dezvoltarea și accesul la echipamente medicale și, mai ales, la un vaccin care să stopeze definitiv pandemia.

---

[3] Foarfă, Tana, „Dinamica democrațiilor iliberale în Uniunea Europeană. O nouă cortină de fier?“, în Coordonatori: Valentin Naumescu, Raluca Moldovan (Coordonatori), Tensiunea liberal-iliberal pe agenda globală. Probleme fundamentale ale lumii contemporane, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019, p. 87.

[4] *Ibidem*, p. 87.

În lunile anului 2020 guvernate de cuvântul cheie „lockdown”, UE s-a concentrat pe promovarea solidarității, dorind să stopeze o competiție internă între statele membre în ceea ce privește măsurile de sănătate, cercetare, sociale și economice ale statelor membre. Au fost create astfel achiziții publice comune pentru cumpărarea de echipamente medicale și teste PCR de detectare COVID-19[5], a creat o rezervă strategică („RescUE”) de echipamente medicale[6], a sporit accesul la Redemsivir[7], primul medicament autorizat pentru tratamentul împotriva COVID-19 la nivel european, a facilitat accesul la echipamente medicale din țări non-UE prin scutirea temporară de taxe vamale și de TVA la import[8]. S-a instaurat obligativitatea de a utiliza bonuri electronice pentru a acorda ajutor alimentar și asistență materială de bază din Fondul de ajutor european destinat celor mai defavorizate persoane[9], introducerea de norme mai flexibile de politică agricolă[10], repatrierea cetățenilor europeni prin Mecanismul de protecție civilă al Uniunii[11], crearea

---

[5] Comisia Europeană, *Coronavirus: Procedura de achiziții lansată de Comisie pentru a asigura aprovizionarea cu echipamente individuale de protecție pentru Uniunea Europeană a avut succes,* 24.03.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_523], data accesării 08.12.2020.

[6] Comisia Europeană, *Covid-19: Comisia instituie prima rezervă rescEU de echipamente medicale,* 19.03.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_476], data accesării 05.12.2020.

[7] Comisia Europeană, *Comisia Europeană asigură accesul UE la Remdesivir pentru tratamentul COVID-19,* 29.07.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_1416], data accesării 03.12.2020.

[8] Comisia Europeană, *Covid-19: Commission puts forward taxation and customs measures to support access to more affordable equipment, vaccines and testing kits, 28.11.2020,* [https//ec.europa.eu/taxation_customs/news/covid-1-commission-puts-forward-taxation-and-customs-measures-support-access-more-affordable-equipment-vaccines-and-testing-kits_en], data accesării 06.12.2020.

[9] Parlamentul European, *Criza coronavirusului: acordarea de ajutor și protecție persoanelor care au cea mai mare nevoie de ele,* 05.05.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/2020041STO77204/acordarea-de-ajutor-si-protectie-persoanelor-care-au-cea-mai-mare-nevoie-de-ele], data accesării 07.02.2021.

[10] Parlamentul European, *Covid-19: emergency measures to help EU farmers and fishermen, 20.04.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-response-to-coronavirus/2020041STO203/covid-1-emergency-measures-to-help-eu-farmers-and-fishermen], data accesării 08.02.2021.

[11] Comisia Europeană, *Emergency Coordination Centre (ERCC). COVID-19 EU-Coordinated Repatriation of EU Citizens, 7.12.2020,* [https//ec.europa.eu/info/files/overview-repatriation-flights_ro], data accesării 08.12.2020.

de „culoare verzi" de trecere a frontierei pentru bunurile esențiale și echipamentele medicale și de protecție[12].

Redresare și reziliență

Din punct de vedere economic, UE a demonstrat cu vârf și îndesat că nu mai repetă greșelile trecutului. Au fost mobilizate resurse financiare solide, pentru a alunga de pe buzele tuturor experiența măsurilor de austeritate întreprinse pe durata crizei financiare din 2008. Astfel, 800 de milioane de euro au fost puse la dispoziția țărilor europene prin Fondul de solidaritate al Uniunii Europene pentru urgențele de sănătate publică[13].Mai multe instrumente financiare au fost create : SURE care acordă împrumuturi în condiții avantajoase statelor membre pentru a ajuta firmele să își susțină angajații pe durata pandemiei[14]; și Inițiativa pentru investiții ca reacție la coronavirus, cu budget de 37 de miliarde de euro din fondurile structurale UE[15]. Se acordă 8 miliarde de euro finanțare pentru IMM-uri pentru a le ajuta recuperarea economică[16], iar Banca Europeană de Investiții deschide un fond de garantare pentru economia europeană, mobilizând 240 de miliarde de euro[17].

---

[12] Parlamentul European, *Furnizarea transfrontalieră de măști: piața unică UE protejează sănătatea cetățenilor,* 18.03.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/2020031PR201/furnizarea-transfrontaliera-piata-unica-protejeaza-sanatatea-cetatenilor], data accesării 11.02.2021.

[13] Parlamentul European, *Coronavirus: statele UE vor primi ajutor de la Fondul de Solidaritate, 27.03.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200323STO2/corona virus- statele-ue-vor-primi-ajutor-de-la-fondul-de-solidaritate], data accesării 08.12.2020.

[14] Parlamentul European, *Covid-19's economic impact: 100 billion euro to keep people in jobs,* 06.11.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-response-to-coronavirus/2020041STO77205/covid-1-s-economic-impact-U100-billion-to-keep-people-in-jobs], data accesării 03.12.2020.

[15] Parlamentul European, *Coronavirus: Parlamentul aprobă suma de 37 de miliarde de euro ca răspuns la criză,* 27.03.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/economy/20200323STO75617/covid-1-parlamentul-aproba-suma-de-3-de-miliarde-de-euro-ca-raspuns-la-criza], data accesării 03.12.2020.

[16] Comisia Europeană, *Coronavirus: Comisia și Fondul European de Investiții (care face parte din Grupul BEI) deblochează 8 miliarde EUR pentru finanțarea a 100.000 de întreprinderi mici și mijlocii, 6.04.2020,* [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_569], data accesării 05.12.2020.

[17] European Investment Bank, *Coronavirus outbreak: EIB Group's response, 2020,* [https//www.eib.org/en/about/initiatives/covid-1-response/index.htm], data accesării 15.02.2021.

Dar acestea au fost doar răspunsurile imediate, pentru a putea menține Uniunea pe o linie de plutire temporară. Ori Uniunea avea nevoie de mai mult de atât, nu doar de o stagnare, ci de o creștere și de dezvoltare. De combaterea lipsurilor existente în capacitatea de producție de materiale și echipamente europene, de consolidarea sistemelor medicale, de evitarea unei noi crize care să lovească o Europă la fel de nepregătită.

Pentru complexitatea și mărimea impactului pandemiei, UE a venit cu un răspuns pe măsură și a propus în mai 2020 peste 2000 de miliarde de euro fonduri europene pentru viitorul Uniunii. Pe lângă cele peste 1000 de miliarde ale Cadrului Financiar Multianual, Comisia Europeană a propus „Next Generation UE", un plan de redresare în valoare de 750 de miliarde euro[18]. Planul de redresare se bazează în totalitate pe Mecanismul de redresare și reziliență, cel mai mare instrument financiar din istoria Uniunii Europene, de 672,5 miliarde euro[19].

Din acel moment, **reziliența** Uniunii Europene a fost laitmotivul și obiectivul principal al tuturor politicilor europene, devenind cuvântul-cheie nu doar pentru finalul anului 2020, ci în special pentru viitorul apropiat, 2021.

Conceptul de reziliență în politicile europene

Etimologie

Cu siguranță fiecare cetățean care a auzit sau a citit despre planul de redresare economică a Uniunii și-a imaginat o Uniune mai rezilientă în moduri extrem de variate. Iar acest lucru este perfect normal, deoarece termenul nu poate avea o definiție clară, ci este mai degrabă interpretat în funcție de domeniul de referință, de context și de nivelul de ambiție cu care se dorește a fi asociat. Substantivul *„reziliență"* derivă din latinescul

[18] Parlamentul European, *Covid-19: planul Uniunii de redresare economică, 15.12.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/economy/2020013STO79012/covid-1-planul-uniunii-de-redresare-economica], data accesării 09.02.2021.

[19] Parlamentul European, *COVID-19: deal to give go-ahead to the new Recovery and Resilience Facility, 18.12.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20201211PR32/covid-1-deal-to-give-go-ahead-to-the-new-recovery-and-resilience-facility], data accesării 10.02.2021.

„resilientia", care înseamnă *revenire, recuperare sau recul*[20]. În funcție de ramura în care a fost utilizat, acesta a căpătat înțelesuri diferite.

Din punct de vedere științific, acesta a devenit un termen tehnic, asociat cu conceptul de *„elasticitate"* și cu ideea că materialele reziliente sunt cele care au calități suficient de flexibile cât să nu provoace vibrații în exces[21]. Juha Vuori explică crearea noțiunii de *„reziliență ecologică"* de către Crawford S. Holling în 1970, care se îndepărta de viziunea științifică a rezilienței, aceea că un sistem are un singur punct de echilibru și că reziliența este perioada necesară pentru un sistem să se întoarcă la starea sa de echilibru după o perturbare[22]. Vuori explică faptul că Holling considera că un sistem este mult mai complex, cu mai multe puncte de echilibru, care îl face capabil să reziste în fața a mai multor schimbări.[23] Astfel, reziliența ajunge să fie o adaptare la schimbări inevitabile. În psihologie, reziliența presupune capacitatea de a se reface ușor și rapid după o întâmplare nefericită[24].

Utilizarea termenului în politică este mult mai abstractă, iar dintr-o trecere în revistă a discursului Președintei Comisiei Europene Ursula von der Leyen la anunțarea Planului de redresare și implicit Mecanismului de Redresare și Reziliență[25], putem deduce că reziliența este înțeleasă nu doar ca o redresare și recuperare după un eveniment neprevăzut, sau ca o revenire la normalul anterior, ci mai degrabă ca o oportunitate de avansare și de a combate vulnerabilitățile evidențiate de un șoc extern.

---

20 Rogers, Peter, „The Etymology and Genealogy of a Contested Concept", în Editori: David Chandler; Jon Coaffee, The Routledge Handbook of International Resilience, Abingdon, UK: Routledge, 2017.

21 Humbert, Clemence; Joseph, Jonathan, „Introduction: the politics of resilience: problematising current approaches" în Resilience, Volum 7, număr 3, 2019, 215-223.

22 Juha, Vuori, *Politics of Resilience*, în International relations, 2021, [https://www.oxford bibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0297.xml], data accesării 18.01.2021.

23 *Ibidem*

24 Bourbeau, Philippe, „A Genealogy of Resilience" în *International Political Sociology*, Volum 12, număr 1, 2018, pp. 19-35.

25 Comisia Europeană, *Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the EU Recovery package*, 27.05.2020, [https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_941], data accesării 05.12.2020.

Această interpretare se mulează pe o noțiune neoliberală a conceptului de reziliență realizată de Bouchard, care caracterizează termenul în trei moduri:

- rezistență cu succes la șocuri externe și întoarcerea la forma inițială;
- adaptare cu succes la o situație nouă ce presupune ajustare, negociere și compromis;
- oportunitatea de a răspunde în mod creativ și inovativ la noi provocări.[26]

Evoluția conceptului la nivel european

Această interpretare flexibilă a noțiunii de reziliență și combinarea sa cu o caracteristică de avansare a fost însușită de Uniunea Europeană în mod constant, însă modalitatea prin care se poate consolida această trăsătură a fost diferită de-a lungul timpului.

Prima mențiune a termenului de *reziliență* într-un document strategic al Uniunii Europene este destul de recentă, în 2012, într-o comunicare a Comisiei Europene către Parlamentul European și Consiliul UE intitulată *„Abordarea Uniunii Europene în privința rezilienței: lecții învățate din crizele de securitate alimentară”*[27]. Uniunea Europeană considera reziliența ca fiind parte din politica de dezvoltare și cooperare, în special cea de dezvoltare sustenabilă. Practic, dezvoltarea rezilienței constituia partea principală a politicilor de ajutor umanitar, iar UE era actorul care putea să ofere expertiză și să îndrume țările vulnerabile în a se consolida, scopul ultim european fiind acela de a combate sărăcia:

> „Reziliența este capacitatea unei persoane, a unei gospodării, a unei comunități, a unei țări sau a unei regiuni de a rezista, de a se adapta și de a se recupera rapid în urma șocurilor.”[28]

---

[26] Bouchard, Gerard, „Neoliberalism in Québec: The response of a small nation under pressure”, în Editori: Peter A. Hall, Lamont Michele (editori), Social resilience in the neoliberal era, New York: Cambridge University Press, 2013, pp. 267-292.

[27] Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The EU approach to resilience: learning from food security crises. COM (2012) 586 final*, 03.10.2020, [https//ec.europa.eu/echo/files/policies/resilience/com_2012__resilience_en.pdf], data accesării 03.12.2020.

[28] *Ibidem*, p. 5.

Definiția oferă o perspectivă largă asupra actorilor care își pot spori reziliența, abordând acest concept de la nivel micro (individual) la nivel macro (regiune), fiind aliniată cu primele două caracteristici ale rezilienței definite de Bouchard, acelea de rezistență la șocuri și întoarcere la forma inițială, precum și adaptare la o situație nouă. De notat că, din perspectiva europeană din 2012, reziliența presupunea o recuperare **rapidă**.

Termenul a fost apoi preluat în 2016, ca parte a *„Strategiei Globale de Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene”*. De data aceasta, reziliența se aplică pentru statele și societatea atât din spațiul extern UE, cât și din interiorul acesteia. UE păstrează principiul de susținere și ajutorare a altor țări și societăți de a deveni mai reziliente, explicând că va fi un partener în combaterea crizelor guvernamentale, economice, climatice, energetice. Conceptul devine însă și o modalitate de consolidare a democrației și a valorilor europene, reziliența fiind totodată o promovare a drepturilor omului, statului de drept și libertăților fundamentale:

> „Capacitatea statelor și a societăților de a se reforma, rezistând și recuperându-se astfel după crizele interne și externe.”[29]

Se poate observa că perspectiva asupra actorilor rămâne la nivel macro, reziliența fiind o caracteristică a statelor și societăților, dar și introducerea unui nou principiu, acela că rezistența și recuperarea după crize se realizează prin reforme. Reziliența devine astfel intrinsec legată de reforme, însemnând astfel că principala acțiune necesară după confruntarea cu un șoc, fie intern și extern, este aceea de **reformă**. Această perspectivă se apropie de cea de-a treia caracteristică a rezilienței explicată de Bouchard, aceea că reziliența reprezintă oportunitatea de a răspunde în mod creativ și inovativ la noi provocări. Cu toate acestea, definiția lasă loc interpretării asupra caracteristicilor și tipului de reforme care să poată într-adevăr să ducă la reziliență.

Anul 2020 este momentul în care conceptul de reziliență oferă o perspectivă de viitor și modalități clare de realizare. Comisia Europeană lansează în septembrie 2020 un raport de analiză prospectivă strategică prin

---

[29] European External Action Service, *Shared vision, Common action: a stronger Europe. A global strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, June 2016, [https//eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf], data accesării 03.12.2020., p. 26.

care descrie *„drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă”*[30]. Pandemia a forțat Uniunea Europeană să observe nevoia de reziliență internă și să își concentreze toate eforturile în a consolida economia și societatea statelor membre și a Uniunii per total:

> „Reziliența se referă la capacitatea nu numai de a face față provocărilor, ci și de a înfăptui transformări în mod durabil, echitabil și democratic.”[31]

Dacă în trecut se vorbea de recuperare, de un fel de revenire la forma inițială, definiția curentă este orientată exclusiv spre viitor, reziliența fiind legată strâns de **evoluție**, dezvoltare. Astfel, o Europă mai rezilientă este cea care realizează reforme sau transformări durabile, echitabile și democratice, calități care provin din cele patru mari dimensiuni de reziliență identificate în raport: verde, digitală, socială și economică, geopolitică.

Pentru prima dată de la însușirea conceptului de către UE, vorbim de arii de acțiune concrete care împreună însumează politici de consolidare a rezilienței europene. Criza COVID-19 obligă la o analiză a capacităților Uniunii Europene de a deveni mai rezilientă, de a ține cont și a combate vulnerabilitățile care pot încetini sau influența gradul de reziliență și de a lua măsuri pentru a crea oportunitățile de dezvoltare a acestei caracteristici. Perspectivele de succes a acestora depind, conform ecuației descrise, de gradul de intuiție al evoluțiilor celor patru dimensiuni, a unei analize obiective a vulnerabilităților și a ambiției măsurilor luate.

Perspectivele de reușită ale celor 4 dimensiuni de reziliență

În decursul a 8 ani, UE face trecerea, în descrierea și abordarea conceptului de reziliență, de la o viziune idealistă, în care UE este deja o structură consolidată care poate ajuta alte regiuni și comunități vulnerabile în a atinge această calitate, fără a da detalii despre modalitățile de acțiune, la

---

[30] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp. 6-7.

[31] Manca, Anna, Rita; Benczur, Peter; Giovannini, Enrico, *Building a scientific narrative towards a more resilient EU society*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.

o viziune pragmatică și realistă, în care UE își recunoaște vulnerabilitățile și deficitul de reziliență și propune direcții concrete de transformări pentru a atinge această calitate. Raportul de analiză prospectivă strategică explică faptul că este necesară identificarea factorilor care pot influența semnificativ viitorul UE atât pe plan intern, cât și pe plan global, iar cea mai bună modalitate de analiză este aceea de a ne uita la megatendințele globale. Platforma pentru megatendințe a Comisiei Europene[32] vorbește despre paisprezece megatendințe globale, care fac obiectul raportului european strategic.

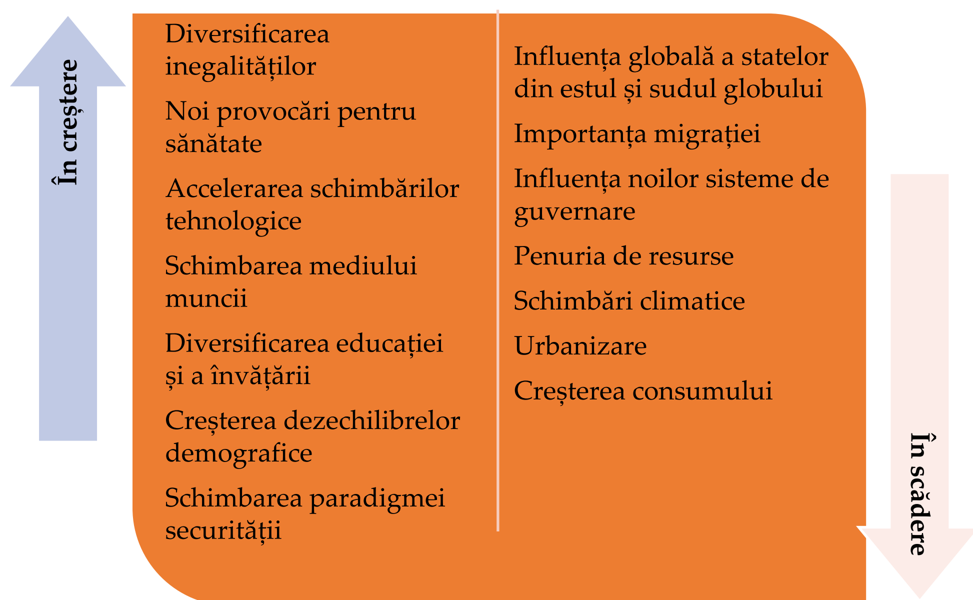

Figura 2. *Evoluția pozitivă sau negativă a celor 14 megatendințe identificate de Platforma pentru megatendințe a Comisiei Europene în contextul COVID-19*
(Sursă: Raport de analiză prospectivă strategică al Comisiei Europene, 2020)

Raportul explică necesitatea analizei megatendințelor în contextul pandemiei COVID-19 pentru identificarea de oportunități de măsuri politice pentru sporirea rezilienței în cele patru dimensiuni de reziliență. Provocările în materie de sănătate nu erau considerate, până acum, un motiv de îngrijorare, însă impredictibilitatea pandemiei a schimbat această

[32] Definițiile celor 14 megatendințe pot fi consultate aici: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/foresight/tool/megatrends-hub_en.

mentalitate, astfel că provocările în materie de sănătate au ajuns să fie un element de influență al politicilor de consolidare internă și externă. De asemenea, dezechilibrele demografice au fost influențate de numărul mare de decese în rândul populației vulnerabile sau mai în vârstă. Extinderea uniformă (fără a ține cont de granițe) a pandemiei a scos la iveală inegalitățile economice, a capacității de reacție sistemelor de sănătate, a accesului la echipamente medicale și a dus de asemenea și la schimbarea paradigmei securității, observându-se o trecere de la consolidarea securității militare înspre măsuri pentru securitatea industriei, a lanțurilor valorice și a capacității de producție și stocare a industriei europene. Măsurile de stare de alertă, de restricționarea și limitarea activităților profesionale sau educaționale au forțat și schimbări pozitive în societate, demult necesare dar niciodată tratate cu prioritate. Digitalizarea și modernizarea infrastructurii sistemelor publice, a modalităților de interacțiune a devenit domeniul primar de investiții, iar noile tehnologii promovate sau testate în statele membre europene vor duce la o revoluție digitală care va propulsa Uniunea Europeană la nivel global în materie de inovare. Sistemul educațional a fost de asemenea impactat, pandemia obligând statele membre să investească în echipamente digitale și infrastructură pentru continuarea cursurilor pentru copii. Piața muncii a trecut printr-o adevărată revoluție, telemunca devenind norma, iar noi concepte și măsuri de flexibilizare a legislației muncii vor spori adaptabilitatea firmelor, a companiilor la nevoile angajaților. Cu toate acestea, pandemia a diluat și durata programului de lucru, ducând la nevoia introducerii de prevederi pentru deconectare și detașare de la platformele sociale care conectează angajații cu colegii de muncă.

Pe de altă parte, alte megatendințe au stagnat sau chiar au înregistrat involuții din perspectiva prioritizării în contextul pandemiei. Închiderea granițelor a dus la scăderea intensității fenomenului de migrație, lipsa posibilității de călătorie și deplasare dar și încetinirea capacității de producție sau a activității anumitor sectoare industriale au limitat puterea de consum și nu au mai contribuit la exploatarea resurselor. De asemenea, acestea au dus și la o îmbunătățire semnificativă a calității aerului și reducerii poluării, dar și a supraaglomerării urbane, mulți cetățeni preferând să rămână în zone mai verzi, izolate sau retrase pe perioada pandemiei. Pe plan

global, pandemia a afectat în mod simetric toate continentele, astfel încât concurența geopolitică și expansiunea economică a țărilor în curs de dezvoltare cu precădere de pe continentul asiatic a înghețat, contextul oferind o resetare sau o aducere la același nivel a opțiunilor țărilor care doresc supremația pe piața globală. Cu toate acestea, cursa pentru realizarea și obținerea vaccinului aduce din nou în prim plan căutarea rolului dominant pe scena globală, marile puteri care își vor reveni complet cel mai repede după criză fiind cele care vor căpăta avantaje considerabile din perspectiva comercială, economică dar și geostrategică. Nu în ultimul rând, modul rapid, coordonat și solidar de acțiune al Uniunii Europene pentru a susține atât statele membre, cât și statele din vecinătate să facă față dificultăților a pus în umbră influența democrațiilor iliberale, demonstrându-le dezavantajele lipsei de cooperare și de participare la o entitate cu principii și fundamente solide.

Date fiind aceste considerente, se poate efectua o trecere în revistă a celor patru tipuri de reziliență pe care le poate obține Uniunea Europeană în viitorul apropiat.

Reziliența verde

Conform raportului Comisiei Europene, reziliența verde presupune

> „realizarea obiectivului privind neutralitatea climatică până în 2050, în paralel cu atenuarea schimbărilor climatice și cu adaptarea la acestea, cu reducerea poluării și cu restabilirea capacității sistemelor ecologice, astfel încât să putem să trăim bine în limitele resurselor planetei noastre."[33]

Din perspectiva capacității Uniuni Europene de a realiza aceste obiective, UE a devenit campioană de reglementare pe plan global în privința politicilor climatice, fiind pionerul mondial al promovării de standarde înalte pentru o economie și dezvoltare sustenabilă. Semnarea Acordului de la Paris, strategiile de punere în aplicare a țintelor climatice asumate pentru 2030, a obiectivului de neutralitate climatică până în 2050, și

[33] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp 23-31.

a obiectivelor de dezvoltare durabilă, Legea Europeană a Climei, toate aceste elemente legislative susțin angajamentul european în acest domeniu și au transformat UE în prima regiune globală care a adoptat acte legislative obligatorii pentru a își îndeplini țintele climatice și energetice. Dar capacitatea legislativă trebuie complementată de capacitatea de acțiune, iar în acest sens ambițiile redactate au fost complementate de finanțări semnificative pentru acțiuni de combatere a schimbărilor climatice. Pactul Ecologic European, împreună cu Mecanismul și Fondul pentru o Tranziție Justă, fondurile din Mecanismul de Redresare și Reziliență, precum și instrumentele din Cadrul Financiar Multianual 2021-2027, toate prezintă criterii sustenabile și posibilități de finanțare pentru o tranziție spre verde cât mai rapidă și mai de succes. Astfel, prin măsuri de furnizare a unei energii curate, investiții în economia circulară, construirea și renovarea clădirilor în mod sustenabil și eficient energetic, măsuri de mobilitate urbană durabilă și inteligentă, modernizarea și ecologizarea agriculturii sau refacerea ecosistemelor și a biodiversității, UE prezintă un potențial ridicat de a deveni mai rezilientă din punct de vedere climatic, dat fiind că se află deja la un nivel mai ambițios și avansat față de ceilalți actori externi.

Cu toate acestea, este de menționat faptul că există anumite riscuri care pot încetini progresul european în acest domeniu, iar raportul subliniază câteva dintre ele. Deși pandemia a avut un impact pozitiv semnificativ asupra mediului înconjurător, poluarea chimică și deșeurile toxice încă prezintă un risc, în special când deșeurile toxice sunt exportate către state terțe care nu aplică normele europene. Și de asemenea, fenomenele meteorologice externe pot avea un impact imprevizibil masiv asupra economiei și societății europene, iar secetele și incendiile din Spania sau Grecia, cutremurele din Italia și Croația sau inundațiile din România pot afecta agenda climatică și implementarea ei.

La nivel general, reziliența verde reprezintă gradul de reușită al UE cu cel mai ridicat potențial, prezentând ingredientele necesare care, odată integrate în economia europeană, în piața forței de muncă, în industrie și societate, poate dezvolta o reziliență sustenabilă la scară largă.

Reziliența digitală

Pandemia a subliniat necesitatea tehnologiilor digitale în activitatea cotidiană, în asigurarea continuității activităților profesionale, educaționale, academice sau a serviciilor administrative, de producție și în special nevoia de echipamente medicale moderne în sistemul medical. Raportul definește reziliența digitală ca fiind

> „asigurarea faptului că modul în care trăim, lucrăm, învățăm, interacționăm și gândim în această eră digitală respectă și consolidează demnitatea umană, libertatea, egalitatea, securitatea, democrația și alte drepturi și valori fundamentale europene."[34]

Practic, evoluția digitală nu este privită doar ca pe un proces de inovare și de utilizare a noilor tehnologii, însă este intrinsec legată de respectarea valorilor europene. Practic, reziliența digitală pune în prim-plan individul și se referă la capacitatea Uniunii Europene de a oferi un mediu de viață optim pentru cetățeanul european în contextul unei ere digitale ce avansează extrem de rapid. Din această perspectivă, succesul îndeplinirii acestei calități este unul mai relativ față de dimensiunea de reziliență anterioară, deoarece nu există ținte specifice, ci mai degrabă un cumul de acțiuni concertate pe mai multe planuri care să ducă la o bunăstare generală a individului. Din punct de vedere al capacității de reglementare, Regulamentul general european privind protecția datelor a oferit norme de protecție a informațiilor cu caracter personal, iar Regulamentul privind o piață unică pentru serviciile digitale și al Regulamentului pe piețele concurente din sectorul digital clarifică regulile pentru furnizorii de servicii digitale și pentru platformele online mari. Pe partea de capacitate de acțiune, Mecanismul de Redresare și Reziliență solicită statelor membre să aloce 20% din fondurile destinate lor pe reforme și investiții digitale, iar coroborat cu instrumentele financiare deja existente și cu posibilitățile de parteneriat cu întreprinderile mici și mijlocii, start-up-uri și alte firme cu tehnologii

[34] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final*, 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp. 31-36.

inovative, potențialul de digitalizare există din plin. Astfel, investiții în tehnologii digitale pentru sistemul medical, inovarea în sistemul educațional și în sistemele de administrație publică, conectivitatea 5G și extinderea și sprijinirea clusterelor de digitalizare și inovare sunt măsuri care pot crea o reziliență digitală internă a UE, urmând ca apoi aceasta să se reflecte într-un model european ce poate fi promovat la nivel global.

Cu toate acestea, ritmul accelerat al progresului tehnologic duce la riscuri complexe ce justifică legătura dintre progresul tehnologic și componenta de bunăstare a individului și de promovare a valorilor fundamentale. Fiindcă nu este suficient să existe tehnologii de top, dacă acestea duc la riscuri de securitate cibernetică ce dăunează democrației europene, sau să promovăm inteligența artificială fără formarea de competențe a personalului pe piața muncii sau oferirea siguranței la locul de muncă.

Abordarea Uniunii Europene în ceea ce privește reziliența digitală este una ambițioasă, ce dorește să modeleze tehnologii digitale centrate pe factorul uman. Din perspectiva protecției datelor și informațiilor sensibile, UE este o entitate mult mai pregătită decât SUA și China de exemplu. Cu toate acestea, la capitolul inovare, potențialul nu a fost pe deplin exploatat, lăsând loc de eforturi substanțiale necesare pentru a recupera decalajele față de continentul american și mai ales cel asiatic.

Reziliența socială și economică

Dimensiunea socială și economică a rezilienței este centrată în raportul Comisiei Europene pe nevoia de recuperare economică și de a realiza reforme și transformări cu impact pozitiv asupra societății: *„capacitatea de a face față șocurilor economice și de a realiza schimbări structurale pe termen lung într-un mod echitabil și favorabil incluziunii.”*[35] Această perspectivă, pe cât de vagă în exprimare, pe atât de concretă este în implementare. Din perspectiva capacității de reglementare, competențele europene în politici economice și monetare au ajutat foarte mult la

[35] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp. 8-14.

consolidarea competitivității pe plan global și la elaborarea de politici economice solide. De asemenea, pe plan social, cadrul Pilonului European al Drepturilor Sociale oferă o privire detaliată asupra acțiunilor strategice pe termen mediu și lung. Cu toate acestea, la nivel de implementare există deficiențe. Pe de o parte, statele membre care încă nu fac parte din zona euro prezintă decalaje din perspectiva convergenței intra-europene. Pe de altă parte, politicile sociale sunt competențe ale statelor membre, și deși Semestrul European a încercat să ofere un cadru de implementare cu recomandări specifice de țară și rapoarte care să explice nivelul de coeziune economică și socială la nivel european, realitatea este că doar jumătate din recomandările specifice de țară emise de Comisia Europeană sunt cu adevărat implementate de statele membre[36].

Pandemia a subliniat și mai mult vulnerabilitățile societății europene, instituțiile rezidențiale și serviciile de asistență pentru persoanele vulnerabile fiind nepregătite pentru impactul cu o pandemie atât de agresivă. Industria farmaceutică, sistemele de sănătate și inegalitățile economice între statele membre și regiuni au dus la lipsă de coordonare, capacități limitate de susținere a economiei naționale și șocuri pe piața muncii în special în țările din Europa centrală și de est. Raportul subliniază că este de așteptat ca ratele natalității să scadă în Europa din cauza incertitudinii cauzate de pandemie și a recesiunii[37].

Pe cât de dificil pare, reziliența economică și socială a Uniunii Europene este posibilă datorită creării Mecanismului de Redresare și Reziliență[38]. Cel mai mare instrument financiar creat de Uniunea Europeană pune la dispoziția statelor membre 672,5 miliarde de euro pentru o recuperare completă post-pandemie, atât din perspectivă economică, dar și socială.

---

[36] Parlamentul European, *Country-specific recommendations: An overview- September 2020, 2020,* [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/624404/IPOL_BRI(2018)624404_EN.pdf], data accesării 05.12.2020.

[37] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp. 8-14.

[38] Regulamentul (UE) 2021/241 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 februarie 2021 de instituire a Mecanismului de redresare și reziliență, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 057, 18 februarie 2021, pp. 17-76.

Pentru a accesa aceste fonduri, statele membre trebuie să prezinte planuri naționale de redresare și reziliență, în care să explice în detaliu cum vor realiza reforme și investiții în șase piloni: verde, digital, economie, coeziune socială, administrație și instituții, tineri și copii. Durata implementării acestor planuri este de șase ani, iar dacă Mecanismul de Redresare și Reziliență va fi un succes, atunci acesta va asigura reziliența economică și socială a Uniunii Europene.

Abordarea pragmatică în acest caz a liniilor de acțiune pentru îndeplinirea rezilienței economice și sociale este una necesară în contextul post-COVID-19 și permite o monitorizare concretă a ratei de succes. Succesul sau eșecul Mecanismului de Redresare și Reziliență în a crea convergență economică și socială la nivel european va determina succesul sau eșecul obținerii rezilienței economice sau sociale a Uniunii Europene.

Reziliența geopolitică

Prioritățile europene pe plan global au fost întotdeauna, din perspectiva politicilor externe și de securitate, promovarea valorilor europene și menținerea unei politici multilaterale și a unei economii deschise. De această dată, se adaugă, în contextul pandemiei care a descoperit dependența continentului european de producția de echipamente medicale de pe continentul asiatic, nevoia de consolidare a securității aprovizionării și a lanțurilor valorice. Astfel, reziliența geopolitică se referă, conform raportului, *„la consolidarea „autonomiei strategice deschise" a Europei și a rolului său de lider la nivel mondial"*.[39]

Este adevărat că pandemia, precum și deciziile strategice ale fostului Președinte american Donald Trump au lăsat un vid de putere pe scena globală, care oferă o șansă Uniunii Europene de a se afirma și a-și consolida o poziție de supremație într-un domeniu cheie, fie că vorbim de capacitatea comercială, de influența în vecinătate, de puterea normativă deja cunoscută și apreciată la nivel mondial sau de promovarea multilateralismului. Cu toate

---

[39] Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020, pp. 14-23.

acestea, pentru ca UE să poată juca un rol de lider și a se comporta ca o adevărată *Echipa Europa*[40], atunci politica sa externă și de securitate trebuie consolidată.

Din păcate, principala vulnerabilitate a Uniunii Europene din punct de vedere geopolitic este lipsa competențelor europene în materie de mandat de politică externă și de securitate. Incapacitatea UE de a se impune pe plan global vine din incapacitatea de a obține un mandat solid pentru Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate. Acest deficit se poate corecta cu o revizuire a tratatelor și a competențelor în materie de politică externă, altfel posibilitatea de progres este scăzută.

Cu toate acestea, noua revenire a SUA la valorile democratice deschide oportunitatea de cooperare și consolidare a parteneriatului trans-atlantic. Însă recentele acțiuni ale UE de încheiere a negocierilor unui acord cuprinzător privind investițiile cu China, precum și vizita inoportună a lui Josep Borell în Rusia au demonstrat incoerență în politica externă europeană, fiind taxată chiar de numeroase critici aduse de Parlamentul European.

Prin urmare, perspectivele de reziliență geopolitică sunt unele cu termen mai îndelungat decât celelalte, necesitând schimbări sistemice de reglementare și de viziune strategică.

Concluzii

După doar câteva luni de mandat, noua Comisie Europeană a fost pusă în 2020 în fața unei provocări aproape imposibile: aceea de a găsi o abordare comună, coerentă de luptă împotriva pandemiei COVID-19, un șoc simetric la nivel global, dar cu consecințe asimetrice pentru 27 de state membre.

Recuperarea economică după pandemie a devenit prioritară, iar conceptul de reziliență a devenit obiectivul principal al politicilor europene de combatere a consecințelor crizei provocate de virusul SARS-CoV-2. Dacă în trecut reziliența era similară cu ideea de recuperare, de un fel de revenire la forma inițială, evoluția termenului până la conceptul de după pandemie este orientată exclusiv spre viitor, reziliența fiind legată strâns de **evoluție**, dezvoltare. Astfel, o Europă mai rezilientă este cea care realizează reforme

[40] Exprimare folosită de Președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, în discursurile sale de după pandemie, pentru a sublinia nevoia de solidaritate și eforturi consolidate ale Uniunii Europene în vederea depășirii crizei.

sau transformări durabile, echitabile și democratice, calități care provin din cele patru mari dimensiuni de reziliență identificate în Raportul Comisiei Europene pe 2020 de analiză prospectivă strategică: verde, digitală, socială și economică, geopolitică.

După o analiză a evoluției și involuției sau stagnării celor 14 megatendințe identificate de Comisia Europeană în contextul pandemiei COVID-19, se pot formula câteva scenarii pentru șansele de succes al sporirii rezilienței europene în cele patru dimensiuni prezentate.

La nivel general, reziliența verde reprezintă gradul de reușită al UE cu cel mai ridicat potențial, prezentând ingredientele necesare care, odată integrate în economia europeană, în piața forței de muncă, în industrie și societate, poate dezvolta o reziliență sustenabilă la scară largă.

Abordarea Uniunii Europene în ceea ce privește reziliența digitală este una ambițioasă, ce dorește să modeleze tehnologii digitale centrate pe factorul uman. Din perspectiva protecției datelor și informațiilor sensibile, UE este o entitate mult mai pregătită decât SUA și China de exemplu. Cu toate acestea, la capitolul inovare, potențialul nu a fost pe deplin exploatat, lăsând loc de eforturi substanțiale necesare pentru a recupera decalajele față de continentul american și mai ales cel asiatic.

Abordarea pragmatică a liniilor de acțiune pentru îndeplinirea rezilienței economice și sociale este una necesară în contextul post-COVID-19 și permite o monitorizare concretă a ratei de succes. Succesul sau eșecul Mecanismului de Redresare și Reziliență în a crea convergență economică și socială la nivel european va determina succesul sau eșecul obținerii rezilienței economice sau sociale a Uniunii Europene.

Din punct de vedere geopolitic, perspectivele de reziliență sunt unele cu termen mai îndelungat decât celelalte, necesitând schimbări sistemice de reglementare și de viziune strategică care conțin, printre altele, nevoia de dezvoltare a competențelor UE în ceea ce privește politica externă și de securitate a UE.

Conceptul de reziliență a devenit, așa cum notează Comisia Europeană în raport, *„noua busolă după care se ghidează politicile UE în contextul crizei provocate de pandemia de COVID-19.”* Dacă această busolă va fi folosită în mod optim, din punct de vedere strategic și financiar și va duce UE pe

drumul dorit de consolidare, coeziune și convergență, rămâne o chestiune de explorat în următorii ani.

Bibliografie

Alexander, E., David, „Resilience and Disaster Risk Reduction: An Etymological Journey", în *Natural Hazards and Earth System Science*, Volum 13, 2013, 2707-2716.
Bouchard, Gerard, „Neoliberalism in Québec: The response of a small nation under pressure", în Editori: Peter A. Hall, Lamont Michele (editori), *Social resilience in the neoliberal era*, New York: Cambridge University Press, 2013, pp. 267-292.
Bourbeau, Philippe, „A Genealogy of Resilience" în *International Political Sociology*, Volum 12, număr 1, 2018, pp. 19–35.
Comisia Europeană, *Coronavirus Comisia și Fondul European de Investiții (care face parte din Grupul BEI) deblochează 8 miliarde EUR pentru finanțarea a 100.000 de întreprinderi mici și mijlocii*, 6 aprilie 2020, [https//ec.europa.eu/romania/news/2020040_finantare_100000_imm_ro], data accesării 07.12.2020.
Comisia Europeană, *Comisia Europeană asigură accesul UE la Remdesivir pentru tratamentul COVID-19*, 29.07.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_1416],data accesării 03.12.2020.
Comisia Europeană, *Covid-19: Commission puts forward taxation and customs measures to support access to more affordable equipment, vaccines and testing kits, 28.11.2020,* [https//ec.europa.eu/taxation_customs/news/covid-1-commission-puts-forward-taxation-and-customs-measures-support-access-more-affordable-equipment-vaccines-and-testing-kits_en], data accesării 06.12.2020.
Comisia Europeană, *Emergency Coordination Centre (ERCC). COVID-19 EU-Coordinated Repatriation of EU Citizens, 7.12.2020,* [https//ec.europa.eu/info/files/overview-repatriation-flights_ro], data accesării 08.12.2020.
Comisia Europeană, *Coronavirus: Procedura de achiziții lansată de Comisie pentru a asigura aprovizionarea cu echipamente individuale de protecție pentru Uniunea Europeană a avut succes,* 24.03.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_523], data accesării 08.12.2020.
Comisia Europeană, *Covid-19: Comisia instituie prima rezervă rescEU de echipamente medicale,* 19.03.2020, [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_476], data accesării 05.12.2020.
Comisia Europeană, *Coronavirus: Comisia și Fondul European de Investiții (care face parte din Grupul BEI) deblochează 8 miliarde EUR pentru finanțarea a 100.000 de întreprinderi mici și mijlocii, 6.04.2020,* [https//ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_569], data accesării 05.12.2020.
Comisia Europeană, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The EU approach to resilience: learning from food security crises. COM(2012) 586 final,* 03.10.2020, [https//ec.europa.eu/echo/files/policies/resilience/com_2012__resilience_en.pdf], data accesării 03.12.2020.

Comisia Europeană, *Comunicare a comisiei către Parlamentul European și Consiliului. Raport pe 2020 de analiză prospectivă strategică. Analiză prospectivă strategică – drumul de parcurs către o Europă mai rezilientă, COM/2020/493 final,* 09.09.2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020 DC0493&from=RO], data accesării 05.12.2020.

Comisia Europeană, *Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the EU Recovery package*, 27.05.2020, [https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_941], data accesării 05.12.2020.

Comisia Europeană, *The Megatrends Hub, 2020,* [https//ec.europa.eu/knowledge4 policy/foresight/tool/megatrends-hub_en], data accesării 04.12.2020.

European External Action Service, *Shared vision, Common action: a stronger Europe. A global strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, June 2016, [https//eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf], data accesării 03.12.2020.

European Investment Bank, *Coronavirus outbreak: EIB Group's response, 2020,* [https//www.eib.org/en/about/initiatives/covid-1-response/index.htm], data accesării 15.02.2021.

Foarfă, Tana, „Dinamica democrațiilor iliberale în Uniunea Europeană. O nouă cortină de fier?", în Coordonatori: Valentin Naumescu, Raluca Moldovan (Coordonatori), *Tensiunea liberal-iliberal pe agenda globală. Probleme fundamentale ale lumii contemporane*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019.

Grove, Kevin, *Resilience*, Abingdon, UK: Routledge, 2018.

Humbert, Clemence; Joseph, Jonathan, „Introduction: the politics of resilience: problematising current approaches" în *Resilience*, Volum 7, număr 3, 2019, pp. 215-223.

Juha, Vuori, *Politics of Resilience*, în International relations, 2021, [https://www.oxford bibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0297.xml], 18.01.2021.

Manca, Anna, Rita; Benczur, Peter; Giovannini, Enrico, *Building a scientific narrative towards a more resilient EU society*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.

Parlamentul European, *COVID-19: deal to give go-ahead to the new Recovery and Resilience Facility, 18.12.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/2020 1211PR32/covid-1-deal-to-give-go-ahead-to-the-new-recovery-and-resilience-facility], data accesării 10.02.2021.

Parlamentul European, *Covid-19: planul Uniunii de redresare economică, 15.12.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/economy/2020013STO790 12/covid-1-planul-uniunii-de-redresare-economica], data accesării 09.02.2021.

Parlamentul European, *Criza coronavirusului: acordarea de ajutor și protecție persoanelor care au cea mai mare nevoie de ele,* 05.05.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/2020041STO77204/acordarea-de-ajutor-si-protectie-persoanelor-care-au-cea-mai-mare-nevoie-de-ele], data accesării 07.02.2021.

Parlamentul European, *Covid-19: emergency measures to help EU farmers and fishermen, 20.04.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-

response-to-coronavirus/2020041STO203/covid-1-emergency-measures-to-help-eu-farmers-and-fishermen], data accesării 08.02.2021.

Parlamentul European, *Furnizarea transfrontalieră de măști: piața unică UE protejează sănătatea cetățenilor,* 18.03.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/2020031PR201/furnizarea-transfrontaliera-piata-unica-protejeaza-sanatatea-cetatenilor], data accesării 11.02.2021.

Parlamentul European, *Coronavirus: statele UE vor primi ajutor de la Fondul de Solidaritate, 27.03.2020,* [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200323STO2/coronavirus-statele-ue-vor-primi-ajutor-de-la-fondul-de-solidaritate], data accesării 08.12.2020.

Parlamentul European, *Covid-19's economic impact: 100 billion euro to keep people in jobs,* 06.11.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-response-to-coronavirus/2020041STO77205/covid-1-s-economic-impact-U100-billion-to-keep-people-in-jobs], data accesării 03.12.2020.

Parlamentul European, *Coronavirus: Parlamentul aprobă suma de 37 de miliarde de euro ca răspuns la criză,* 27.03.2020, [https//www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/economy/20200323STO75617/covid-1-parlamentul-aproba-suma-de-3-de-miliarde-de-euro-ca-raspuns-la-criza], data accesării 03.12.2020.

Parlamentul European, *Rezultatele alegerilor europarlamentare din 2014*, 2014, [https//www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-introduction-2014.html], data accesării 06.12.2020.

Parlamentul European, *Elections 2019: highest turnout in 20 years, 27.05.2019,* [https//www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/201023STO2402/elections-201-highest-turnout-in-20-years], data accesării 09.12.2020.

Parlamentul European, *Parliament elects Ursula von der Leyen as first female Commission President,* 16.07.2019, [https//www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/201011PR24/parliament-elects-ursula-von-der-leyen-as-first-female-commission-president], data accesării 03.12.2020.

Parlamentul European, *Country-specific recommendations: An overview- September 2020, 2020,* [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/624404/IPOL_BRI(2018)624404_EN.pdf], data accesării 05.12.2020.

Regulamentul (UE) 2021/241 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 februarie 2021 de instituire a Mecanismului de redresare și reziliență, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 057, 18 februarie 2021, pp. 17-76.

Rogers, Peter, „The Etymology and Genealogy of a Contested Concept”, în Editori: David Chandler; Jon Coaffee, The Routledge Handbook of International Resilience, Abingdon, UK: Routledge, 2017.

Walker, Jeremy; Melinda Cooper, „Genealogies of Resilience: From Systems Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation” în *Security Dialogue, Volum 22, număr 2, 2011,* 143-160.

Zebrowski, Chris, *The Value of Resilience: Securing Life in the Twenty-First Century*, Abingdon, UK: Routledge, 2015.

Viitorul verde al Europei – un model de bună practică la scară globală?

Iulia-Anamaria GHIDIU
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

In the last years, the transatlantic relation has encountered visible changes on many plans, and fighting climate change was not an exception from this rule. The US withdrawal from the Paris Agreement has imposed a reconsideration of the EU-US stakes for cooperation and a consolidation of the Union's own potential to react. However, a new vision from the current US administration can infuse a dose of optimism. The future of a Europe concerned about its sustainability can be discussed in a more ample paradigm by taking such an initiative to a global level. As a best practice model, sometimes perhaps too ambitious, the European Green Deal has the chances to inspire a global climate policy, especially by cooperating with referential like-minded international actors, such as the United States or China. President Joe Biden's action plan can provide a stimulus in this regard to which other countries might adhere eventually (coalition of the willing). Despite these, measures like the carbon border adjustment mechanism or China's perspective through (green) technological advancement or the possible extension of the Belt and Road Initiative as to cover sustainability and environmental protection could challenge the primacy of a joint transatlantic approach.

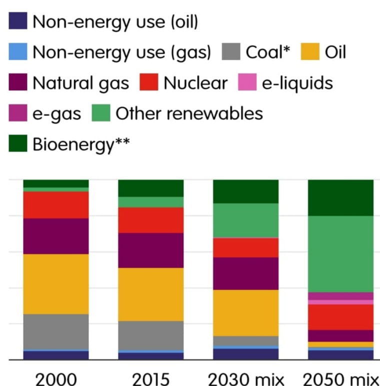
Cuvinte cheie: Pact ecologic European, neutralitate climatică, alianțe verzi.

Introducere

Pactul verde (ecologic) european se înscrie în sfera acțiunilor UE de consolidare a poziției sale ca actor de primă mână la nivelul sistemului internațional, prin ambițiosul obiectiv de a deveni primul continent neutru

din punct de vedere climatic până în 2050. Totodată, acest deziderat poate constitui și un model real de bună practică la nivel global, care să inspire și alte state/continente să urmeze aceeași traiectorie privind abordarea schimbărilor climatice. Mai mult decât atât, UE are în vedere posibilitatea creării de alianțe verzi la nivel internațional, așadar vorbim despre disponibilitatea Uniunii de a coopera în acest domeniu de interes major la scară globală.

Discuția devine interesantă atunci când încercăm să descoperim care sunt potențialii actori dornici să adopte comportamentul european sau să își alinieze politicile energetice și de mediu astfel încât acestea să corespundă cu ceea ce se dorește la nivelul Uniunii Europene. Să fie SUA, așa cum oferă perspective noua administrație americană, sau, poate, China, dacă ne gândim la o posibilă extindere a Belt and Road Initiative (BRI) la domeniul sustenabilității și al protecției mediului, ceea ce ar putea, în final, concura cu o abordare transatlantică privind gestionarea schimbărilor climatice.

EU energy mix evolution 55 percent lower emissions in 2030 compared to 1990 and climate neutrality in 2050

Among the various scenarios consistent with EU climate targets used by the European Commission, we picked the MIX scenario. E-liquids and e-gas are synthetic fuels, resulting from the combination of green hydrogen produced by electrolysis of water with renewable electricity and CO2 captured either from a concentrated source or from the air. Bioenergy includes solid biomass, liquid biofuels, biogas, waste.

EU energy mix evolution
(https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/])

La modul concret, European Green Deal își propune să introducă prima Lege Europeană a Climei, pentru a asigura o bază legală obiectivului ca Europa să devină primul continent neutru din punct de vedere climatic până în anul 2050. De asemenea, se dorește reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu până la 55% până în 2030 (față de nivelul anilor 1990), decarbonizarea sectorului energiei electrice, a transporturilor și industriei, precum și îmbunătățirea eficienței energetice a clădirilor. Uniunea Europeană își propune asumarea leadership-ului în ceea ce privește un model de economie circulară și tehnologii ecologice, dar și când vine vorba despre reutilizarea obiectelor din plastic.

Există interes în privința decarbonizării industriilor intensiv consumatoare de energie, în privința utilizării sustenabile a resurselor, în special în sectoare precum cel al construcțiilor sau în industria textilă.

Totodată, Pactul ecologic european își propune să protejeze și să valorifice zonele rurale, producția agricolă și să sprijine micii fermieri, asigurându-le un trai decent.

Fondurile de coeziune joacă un rol extrem de important în susținerea financiară a implementării acestor acțiuni la nivel regional și la nivelul zonelor rurale. Asigurarea unei tranziții echitabile pentru toate statele membre și pentru toți cetățenii europeni (prin finanțare publică și privată) este un scop important pe care Comisia Europeană îl are în vedere, așa cum reiese din Direcțiile Politice de Acțiune prezentate de președintele Comisiei, Ursula von der Leyen în anul 2019[1].

Trebuie menționat faptul că planul președintelui american Joe Biden se aliniază în bună măsură cu ambițiosul proiect european, din punct de vedere al obiectivelor. Domeniul schimbărilor climatice reprezintă o prioritate pentru noul președinte. Intenția este de a asigura neutralitatea climatică până în 2050. De asemenea, planul prevede decarbonizarea sectorului energiei electrice până în 2035, protejarea biodiversității, reducerea costurilor pentru tehnologiile ecologice de bază, sprijinirea micilor

---

[1] Ursula von der Leyen, *A Union that strives for more My agenda for Europe-POLITICAL GUIDELINES FOR THE NEXT EUROEAN COMMISSION 2019-2024*, pp. 5-7, [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf], accesat la data de 8 decembrie 2020.

producători, a afacerilor locale, crearea de locuri de muncă în mod sustenabil prin revigorarea economiilor regionale, cu un plus de inovare la nivel național.

Un alt obiectiv vizează introducerea unor opțiuni de transport public ecologic (fără emisii nocive), prin investiții federale flexibile și, în egală măsură, au fost propuse investiții majore pentru sporirea eficienței energetice a clădirilor.

Președintele Biden are în vedere o investiție accelerată în valoare de 2 trilioane de dolari, în linie cu ambiția Uniunii Europene de a aloca 1 trilion de euro în perioada 2020-2030 pentru a investi în cercetare și inovare prin intermediul Planului de Investiții Europa Sustenabilă.

Modelul de bună practică al unui Pact Climatic European, care ar implica deopotrivă comunitățile locale, societatea civilă, industriile și mediul academic în vederea consultărilor se regăsește printre obiectivele președintelui american de a împuternici comunitățile locale în dezvoltarea și susținerea financiară a unui sistem de transport ecologic și accesibil.[2]

Dacă luăm în considerare similitudinile modelului UE și cel al SUA de dezvoltare a unei economii circulare, sustenabile, cu emisii reduse de carbon, putem afirma că există oportunități reale de cooperare între cei doi actori în domeniul combaterii schimbărilor climatice.

Din partea Uniunii Europene se remarcă o deschidere în acest sens, după cum se poate observa și în cadrul propunerii Comisiei Europene privind o nouă agendă transatlantică pentru schimbările globale. Modelul european se dorește, așadar, a fi exportat și dincolo de granițele UE, ale continentului, în spiritul multilateralismului, al creșterii puterii colective și al conservării valorilor transatlantice comune.

Această conlucrare a modelelor european și american pentru un scop comun are la bază perspectiva optimistă oferită de reintrarea SUA În Acordul de la Paris privind schimbările climatice la începutul mandatului președintelui Joe Biden. Un angajament transatlantic comun în privința neutralității climatice până în 2050 ar stabili un model de referință la scară globală (în apropierea următoarei Conferințe ONU, Glasgow, 2021).

[2] *THE BIDEN PLAN FOR A CLEAN ENERGY REVOLUTION AND ENVIRONMENTAL JUSTICE*, [https://joebiden.com/climate-plan/], accesat la data de 8 decembrie 2020.

Se mai iau în considerare propunerea unei noi agende transatlantice privind comerțul ecologic (*green trade agenda*), obiectivul unei alianțe a tehnologiilor ecologice (*green tech alliance*), în vederea cooperării în domeniul energiei regenerabile, a hidrogenului pur, a stocării și manipulării carbonului, obiectivul protejării ample a naturii și a mediului înconjurător (biodiversității).

În accepțiunea Comisiei Europene, UE și SUA trebuie să valorifice potențialul cooperării, pentru a deveni liderii luptei împotriva despăduririlor la nivel global. Se consideră necesar chiar și un tratat global pentru reglementarea utilizării plasticului, iar UE invită partenerii americani să i se alăture în susținerea acestei inițiative la nivelul forurilor internaționale.[3]

Dincolo de aceste oportunități de cooperare transatlantică ce se prefigurează, există și o serie de provocări ce trebuie avute în vedere. Una dintre ele este legată de faptul că în sectorul energetic din SUA condițiile favorabile procedurii de fracturare hidraulică rămân (ne aducem aminte că această procedură a fost unul dintre aspectele controversate în cadrul dezbaterii privind acordul TTIP) și, totodată, ar putea exista tendința utilizării combustibililor fosili, pe când în țările europene se încearcă tot mai mult evitarea unor astfel de variante neprietenoase cu mediul.

Apoi, marja de acțiune a președintelui Biden depinde de configurația politică a Congresului american, pentru ca inițiativele să fie susținute și să fie implementate cu succes.

Mai mult, proiecte concurente cum ar fi Belt and Road Initiative ar putea încerca să stârnească și mai mult interesul europenilor, cu toate că problema schimbărilor climatice este o chestiune globală și, ca atare, răspunsul și implicarea trebuie în final să survină din partea tuturor actorilor internaționali. Problema se pune însă din perspectiva calității și a sustenabilității investiției.

Dacă ar fi să analizăm obiectivele și acțiunile Chinei până la acest moment, vorbim despre dezideratul neutralității climatice până în 2060 (deși privită uneori cu scepticism la nivelul UE) cu un capital estimat la circa 15

---

3 European Commission, *A NEW EU-US AGENDA FOR GLOBAL CHANGE*, decembrie 2020, [file:///C:/Users/user/Downloads/EU_US_Agenda_for_global_change.pdf.pdf], accesat la data de 9 decembrie 2020.

trilioane de dolari[4], reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră până în 2030, reafirmarea angajamentului de a respecta prevederile Acordului de la Paris. Chiar dacă potențialul energiei regenerabile a fost luat în calcul și exploatat, majoritatea proiectelor BRI de investiții în infrastructură s-au bazat pe utilizarea combustibililor fosili (cărbune). Creșterea economică generată s-a bazat pe un model care utilizează emisii ridicate de carbon (fenomenul externalizării poluării). Totodată, BRI International Green Development Coalition (BRIGC) a venit cu o propunere în 10 puncte (parteneriate tematice) care se regăsesc și în modelul transatlantic privind abordarea schimbărilor climatice:

1. Managementul biodiversității și ecosistemelor
2. Energie verde și eficiență energetică
3. Finanțare și investiții sustenabile
4. Îmbunătățirea calității mediului și orașe verzi
5. Cooperare climatică
6. Tehnologii ecologice, inovare, CSR
7. Transport public sustenabil
8. Guvernanță în domeniul combaterii schimbărilor climatice
9. Legislație și standarde în domeniul mediului
10. Guvernanță în domeniul maritim[5].

Cu toate acestea, deși China a înregistrat anumite progrese, ritmul reformelor în domeniu necesită a fi accelerat, pentru a se putea alinia modelului european și, implicit, a se alătura unei lupte la nivel global privind gestionarea aspectelor ce țin de mediul înconjurător.

Pe lângă provocările deja amintite, este necesar să aducem în discuție câteva implicații geopolitice ale modelului european pentru asigurarea unui viitor verde, model denumit European Green Deal.

Obiectivul amplu al decarbonizării la nivel mondial ar putea atrage unele repercusiuni pentru țările exportatoare de petrol și gaze din

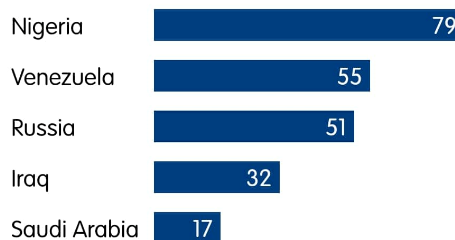
---

[4] *China's Top Climate Scientists Plan Road Map to 2060 Goal*, 28 septembrie 2020, [https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-28/china-s-top-climate-scientists-lay-out-road-map-to-hit-2060-goal], accesat la data de 28 februarie 2021.

[5] Green Belt and Road Initiative Center, *Belt and Road Initiative International Green Development Coalition (BRIGC)*, [https://green-bri.org/belt-and-road-initiative-green-coalition-brigc/], accesat la data de 9 decembrie 2020.

vecinătatea Europei (Rusia, Orientul Mijlociu, Africa de Nord, Bazinul Mării Caspice, Asia Centrală). Economiile acestor parteneri comerciali se bazează pe exportul de combustibili fosili, în special către țările europene.

O altă consecință va fi vizibilă la nivelul piețelor energetice globale. O scădere a cererii de petrol în Europa (în urma tranziției treptate către energia regenerabilă) va determina o depreciere a valorii activelor de petrol și o scădere a prețurilor. Desigur, producătorii vor fi afectați în mod diferit, în funcție de gradul de concentrare asupra activității în domeniul petrolier și în funcție de pragul de rentabilitate al fiecăruia în parte. De pildă, dacă Arabia Saudită și Irakul pot produce petrol relativ ieftin, fiind capabile să acopere costurile la un preț de 30 de dolari per baril sau chiar mai puțin, alte state precum Rusia, Venezuela sau Nigeria au nevoie de prețuri de vânzare mai ridicate pentru a se putea susține (a fi rentabil).[6]

Break-even oil price
(https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/)

Reducerea dependenței energetice a statelor europene față de importul de gaz rusesc și asigurarea securității energetice au reprezentat un deziderat constant și care cunoaște premisele de a fi satisfăcut odată cu implementarea celor propuse în cadrul European Green Deal. Totuși, există

---

[6] Leonard, Mark, Pisani-Ferry, Jean, Shapiro, Jeremy, Tagliapietra, Simone, Wolff, Guntram, *The geopolitics of the European Green Deal*, 3 februarie 2021, [https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/], accesat la data de 20 februarie 2020.

posibilitatea ca noi factori de risc să apară dacă luăm în calcul materiile prime necesare construirii panourilor solare, turbinelor eoliene, bateriilor litiu-ion sau a automobilelor electrice. Aceste metale și materiale prezintă anumite particularități și adesea nu au produse substituibile. Unele dintre aceste materii prime sunt larg disponibile și relativ ușor de exploatat, însă altele sunt fie dispersate geografic, fie procesate în anumite țări (puține la număr), ceea ce le face greu accesibile. În Europa sunt produse doar 3% din totalul materiilor prime necesare, de pildă, în cazul bateriilor litiu-ion.

Conform datelor Comisiei Europene, China reprezintă exportatorul principal de astfel de materii prime, ceea ce atrage atenția asupra faptului că această dependență ar putea spori în viitor, odată cu creșterea cererii de tehnologii ecologice în țările europene. Estimarea Comisiei indică o dublare a cererii în Europa până în anul 2050.[7]

Main suppliers to the EU of critical raw materials
(https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/)

[7] European Commission, *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Stepping up Europe's 2030 climate ambition Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people*, 17 septembrie 2020, [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:749e04bb-f8c5-11ea-991b-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF], accesat la data de 28 februarie 2020.

Mecanismul european de ajustare a emisiilor de carbon la frontieră (*carbon border adjustement mechanism*, sub forma unei bariere tarifare) ar putea constitui, de asemenea, o provocare demnă de luat în seamă pentru modelul european de combatere a schimbărilor climatice.

Din punct de vedere tehnic, este dificil de ținut un inventar al emisiilor generate de importurile în țările membre UE, întrucât în acest calcul trebuie considerate toate emisiile care intervin de-a lungul întregului lanț valoric.

În plan geopolitic, măsura poate determina consecințe nedorite, deoarece există riscul represaliilor din partea altor state, care ar putea considera această inițiativă drept o măsură protecționistă în calea comerțului liber (vezi SUA în timpul mandatului președintelui Donald Trump).

Revenind la modelul unei abordări transatlantice conjugate, tocmai această inițiativă de ajustare a emisiilor la frontieră constituie una dintre provocările majore pentru americani în a adopta o strategie comună cu partenerii europeni. O barieră tarifară asupra emisiilor de carbon ar urma să aibă un impact considerabil asupra exporturilor americane de cărbune, gaz natural și multe alte produse fabricate. În funcție de configurația politică a Congresului american, inițiativa unei asemenea bariere comerciale ar putea fi vehement combătută de o majoritate republican și, deci, cele două modele, european și american vor trebui să găsească noi mijloace de a converge și a conlucra pentru un țel global comun.[8]

Expertiza analiștilor de specialitate recomandă o viziune de politică externă asupra noului plan European Green Deal, care să se concentreze pe două direcții paralele clare, mai precis pe o serie de acțiuni necesare pentru a gestiona eficient repercusiunile în plan geopolitic și, respectiv, pe acțiuni concrete de consolidare a poziției de lider global a UE în domeniul combaterii schimbărilor climatice. Figura de mai jos rezumă aceste două dimensiuni, detaliind asupra fiecăreia dintre ele.[9]

[8] Leonard, Mark et al., *loc cit.*

[9] *Ibidem*.

A foreign policy action plan for the European Green Deal

(https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/)

În privința mecanismului de ajustare a emisiilor de carbon, propunerea vizează o conlucrare UE-SUA în vederea stabilirii unui mecanism comun (astfel încât să se evite divergențele datorate standardizării diferite), mai ales că și în planul președintelui american Biden se regăsesc măsuri de intervenție similare. Ideea unui club climatic (*climatic club*) ar impune practicarea unor măsuri de comun agreate, funcționând sub forma unui parteneriat deschis oricui (aici includem și China), iar apartenența ar urma să fie evaluată în funcție de criteriul nivelului de reducere a emisiilor nocive (în compatibilitate cu prevederile Acordului de la Paris). UE și SUA reprezintă împreună peste 40% din PIB-ul la nivel mondial și aproximativ 20% din totalul importurilor globale.

Ținând cont de dimensiunile economiei transatlantice, riscul unor represalii în plan comercial din partea unor țări terțe ar putea fi evitat, desigur, în condițiile în care un eventual mecanism comun UE-SUA de ajustare a emisiilor ar fi în așa fel gândit încât să se conformeze standardelor Organizației Mondiale a Comerțului.[10]

[10] *Ibidem*.

Concluzii

Modelul European Green Deal pentru asigurarea unui viitor verde al continentului european cunoaște premisele exportării și dincolo de granițele Uniunii Europene, întrucât se observă tendințe similare și în alte state/continente, astfel că există oportunitatea de a coopera și a contura o abordare comună pentru un obiectiv cu impact la nivel global.

Îndeosebi modelul american se aliniază strategiei europene în domeniul combaterii schimpărilor climatice, iar la nivelul comunității epistemice internaționale se manifestă un suport vizibil pentru o direcție stabilită de comun de cei doi parteneri tradiționali, direcție la care să se ralieze și alte state, așa cum problemele ce țin de mediu ne afectează pe toți, într-un sistem internațional cu interdependențe puternice. Indiscutabil, China nu este și nu poate fi exclusă din proiectul unui viitor verde pentru întreaga omenire. Ea reprezintă un partener important și reformele deja începute necesită a fi accelerate.

Implementarea Pactului ecologic european cunoaște și o serie de provocări (în plan geopolitic, al piețelor energetice globale) care necesită a fi gestionate cu atenție, pentru ca obiectivele inițiale să poată fi puse în practică, totodată reducându-se, pe cât de mult posibil, costurile aferente schimbării modului de utilizare a energiei.

Bibliografie

China's Top Climate Scientists Plan Road Map to 2060 Goal, 28 septembrie 2020, [https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-28/china-s-top-climate-scientists-lay-out-road-map-to-hit-2060-goal], accesat la data de 28 februarie 2021.

European Commission, *A NEW EU-US AGENDA FOR GLOBAL CHANGE*, decembrie 2020, [file:///C:/Users/user/Downloads/EU_US_Agenda_for_global_change.pdf.pdf], accesat la data de 9 decembrie 2020.

European Commission, *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Stepping up Europe's 2030 climate ambition Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people*, 17 septembrie

2020, [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:749e04bb-f8c5-11ea-991b-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF], accesat la data de 28 februarie 2020.

Green Belt and Road Initiative Center, *Belt and Road Initiative International Green Development Coalition (BRIGC)*, [https://green-bri.org/belt-and-road-initiative-green-coalition-brigc/], accesat la data de 9 decembrie 2020.

Leonard, Mark, Pisani-Ferry, Jean, Shapiro, Jeremy, Tagliapietra, Simone, Wolff, Guntram, *The geopolitics of the European Green Deal*, 3 februarie 2021, [https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/], accesat la data de 20 februarie 2020.

THE BIDEN PLAN FOR A CLEAN ENERGY REVOLUTION AND ENVIRONMENTAL JUSTICE, [https://joebiden.com/climate-plan/], accesat la data de 8 decembrie 2020.

Ursula von der Leyen, *A Union that strives for more My agenda for Europe-POLITICAL GUIDELINES FOR THE NEXT EUROEAN COMMISSION 2019-2024*, pp. 5-7, [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf], accesat la data de 8 decembrie 2020.

Dezideratele Pactului Verde European – Problematica tranziției către o climă neutră și externalizarea proceselor poluatoare

Drd. Cristian Gabriel IANC, Drd. Andra Nicoleta MECU
Școala Doctorală *Economie și Afaceri Internaționale*
Academia de Științe Economice din București

Following the United Nations framework conventions, the Kyoto Protocol and the Paris Agreement, the emergence of the European Green Pact underlines the urgency of reducing and combating global warming. This pact aims to transform Europe into the first climate-neutral continent by 2050, so the main topics of analysis addressed in this paper are to identify sensitive issues in this process of transition to a neutral climate along with analyzing the relocation of natural resource consumption and of polluting industrial activities to countries with a low standard of environmental protection. In order to be able to answer the questions effectively, we have initiated a process of quantitative analysis based on research into international treaties, programming documents, press releases provided by the European Commission and specialist papers. All this has helped us to outline what problems and barriers the transition to a society based on 100% renewable consumption creates, what effects the Green Deal pact produces in Europe at the level of aligning the policies of each state, what gears will be involved in the transition to a sustainable green economy and whether this pact will not only produce an effect of relocating intra-European pollutants to non-EU countries. Evoking the already existing scientific arguments for the phenomenon of global warming, this paper highlights a number of theoretical and practical aspects, identifying gaps and offering possible solutions to overcome systemic barriers and dysfunctions proposed by the European Green Pact.

Cuvinte cheie: sustenabilitate, Pactul Verde European, climă.

Introducere

Pactul Verde European reprezintă o viziune politică ambițioasă ce urmărește pe de-o parte creșterea prosperității economice și pe de altă parte sustenabilitatea. Principiul de la care pornește este că pe termen lung nu există compromisuri între economie și mediu. Consecințele încălzirii globale și degradarea mediului sunt amenințări majore pentru economie și astfel este imperativ contracararea acestora, nu doar pentru durabilitatea continentului European, ci și pentru societatea în ansamblu. Acordul verde european anunțat de Comisia Europeană în decembrie 2019 este o foaie de parcurs menită să încurajeze tranziția Uniunii Europene către o economie neutră din punct de vedere climatic prin reducerea emisiilor de carbon până la 55% până în 2030 și realizarea neutralității carbonului până în 2050.

Strategia vizează „transformarea UE într-o societate corectă și prosperă, cu o economie modernă, eficientă din punct de vedere al resurselor și competitivă, în care nu există emisii nete de gaze cu efect de seră în 2050 și în care creșterea economică este decuplată de utilizarea resurselor. De asemenea, își propune să protejeze, să conserve și să consolideze capitalul natural al UE și să protejeze sănătatea și bunăstarea cetățenilor de riscurile și impacturile legate de mediu. În același timp, această tranziție trebuie să fie justă și incluzivă. Trebuie să pună oamenii pe primul loc și să acorde atenție regiunilor, industriilor și lucrătorilor care se vor confrunta cu cele mai mari provocări”[1].

Comisia Europeană și-a îndreptat programul de lucru, printre altele, spre noi planuri de acțiune privind o economie circulară și durabilă, „poluare zero” a aerului, apei și solului, ecologizarea Politicii Agricole Comune (PAC) și strategia „de la fermă la furculiță”, ce au ca scop crearea unei agriculturi durabile; noi strategii privind biodiversitatea și pădurile; un plan de investiție în vederea satisfacerii nevoilor de finanțare prin implementarea unui mecanism de tranziție justă (JTF), inclusiv un fond de tranziție justă (JTF).

Mai mult, Pactul Verde European poate fi văzut ca un amalgam de proiecte politice suprapuse, fiecare având propriile scopuri, riscuri și factori de succes. Acesta reprezintă concomitent un proiect climatic, menit să facă din

[1] EC (2019b). The European Green Deal. COM(2019) 640 final, Brussels.

Europa primul continent neutru din punct de vedere climatic; proiect social, pentru a sprijini o tranziție justă; proiect economic, menit să restabilizeze investițiile și competitivitatea în Uniunea Europeana; proiect european, pentru a conferi un nou scop și pentru a întări unitatea UE; precum li proiect internațional cu o abordare geopolitică a securității climatice globale.

Reprezintă o provocare pentru Uniunea Europeană să transforme ambițiile agendei climatice în instrumente eficiente pentru a asigura strategia „într-un mod corect, fără a lăsa pe nimeni în urmă”[2].

Green Deal și COVID-19

Mulți specialiști consideră că eforturile de combatere a impactului pandemiei asupra economiei ar putea reprezenta o oportunitate pentru regândirea și reproiectarea planurilor sociale, financiare și economice ale societății europene. Redresarea Europei după pandemia de COVID-19 ar trebui să fie una compatibilă climatic și să se bazeze pe construirea unei societăți mai rezistente, inclusiv prin promovarea acordului verde european.

Cu toate că au existat întârzieri minore, anumite propuneri ce erau în curs de desfășurare, au fost adoptate în timpul pandemiei de COVID-19. Putem aminti aici strategia „Farm to Fork” și strategia pentru biodiversitate.

În timpul pandemiei coronavirusului, activitatea economică a încetinit, provocând o reducere a emisiilor de carbon, dar lăsând UE să se confrunte cu recesiune. Într-o rezoluție adoptată la 15 mai 2020, Parlamentul a solicitat un plan ambițios de redresare, cu acordul verde în centrul său.

Ca răspuns, Comisia Europeană a venit cu următoarea generație UE, un plan de redresare de 750 miliarde EUR. Planul, alături de următorul buget pe termen lung al UE, care încă trebuie aprobat de statele membre și de Parlament, are ca scop crearea unei Europe mai ecologice, mai incluzive, digitale și durabile și creșterea rezistenței la viitoarele crize, cum ar fi criza climatică.

În acest sens, Comisia Europeană a prezentat o primă „Foaie de parcurs pentru recuperare” pe 23 aprilie, numită „Towards a more resilient,

---

[2] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655î, accesat la 1.12.2020.

sustainable and fair Europe". Însă Consiliul European nu a acceptat acest lucru, dorind o altă prioritizare pentru redresare: solidaritate, coeziune și convergență, adoptând un prim pachet de 540 miliarde de euro pentru plasa de siguranță.

Parlamentul European dorește să adopte o strategie de redresare bazată pe principiile coeziunii economice și teritoriale, dialogului social și transformării către o economie rezistentă, durabilă, justă din punct de vedere social și competitivă. Prin urmare a solicitate prioritizarea acordului verde, a agendei digitale și realizarea suveranității europene în sectoare strategică, care prezinta consecvență.

Pe 27 mai, Comisia Europeană a publicat propunerea sub denumirea de „Next Generation EU", prin care se dorește ca European Green Deal să definească strategia de recuperare a Europei. Revitalizarea pieței unice, garantarea unor condiții de concurență echitabile și sprijinirea urgentă a investițiilor, în special în tranzițiile ecologice și digitale sunt principalele aspecte ce trebuie avute în vedere, conform Comisiei Europene în vederea creării unei Europe prospere și rezistente.

Pandemia de corona și criza economică care a rezultat au crescut considerabil importanța EGD: pe de o parte, există o sinergie între pachetele de stimulente și tehnologiile durabile, precum energia regenerabilă, neglijate de mulți ani. Pe de altă parte, totuși, trebuie prevenit, de asemenea, ca, sub impactul crizei politice și economice, părțile interesate convenționale ale sistemului de energie fosilă (cărbune, gaz, petrol) și fisibil (nuclear) să devină frâna durabilă dezvoltarea prin subvenții. Exemplul recent de subvenții extinse pentru industria gazelor naturale fosile reprezintă un prim punct scăzut în acordul european „verde" aici, ridicând îndoieli cu privire la gravitatea pachet.

Convergență versus divergență

În rândul statelor Europene, alinierea cu dezideratele Pactului Verde este diferită în funcție de funcționalitățile regionale. Obținerea unei clime neutre, cu 0 emisii de carbon poate fi ușor îndeplinită de țările a căror rețea energetică este orientată înspre energia verde, dar pentru țările ce au făcut

parte din blocul comunist cum ar fi Polonia, Cehia, Ungaria, Slovacia, România și Bulgaria, realizarea acestei ținte este o adevărată provocare dat fiind faptul că producția internă de energie este dependentă de cărbune.

Pentru Polonia, Cehia, România, Bulgaria, Ungaria și Slovacia, care sunt printre cele mai mari consumatoare de cărbune din UE, un plan de eliminare treptată a folosirii combustibilului fosil nu este ușor de implementat ținând cont de faptul că, consumul mediu de cărbune și lignit existent în rețea acoperă „două treimi din capacitatea carboniferă a Europei, iar echivalentul de producție energetică este de 50 GW"[3], astfel cărbunele este un element critic în planul de securitate energetică al acestor țări, care în momentul actual nu au o politică bine conturată de stopare a acestui consum.

Actualele condiții ale pieței, cât și politicile existente la nivel European reprezintă un avantaj ce poate accelera tranziția de la cărbune la surse de energie verde, mult mai accesibilă, facilitând astfel o convergență mult mai rapidă. Lucrarea realizată de către Fundația Mondială a Naturii, se raportează prin studiul de caz la cazul Poloniei, Greciei și Bulgariei și subliniază faptul că deși fiecare regiune este caracterizată de disparități în ceea ce privește industria extractivă carboniferă și folosirea cărbunelui ca resursă energetică, problematica tranziției este predominată de similarități ce pot fi combătute eficient dacă există strategii bine puse la punct. Planificarea timpuriei a tranziției către o economie verde va permite eficientizarea costului și va permite descoperirea și dezvoltarea unor noi potențiale surse de câștig economic neexploatate până în prezent. Pentru aceste țări, raportul subliniază modul în care tranziția către sursele regenerabile de energie poate „debloca 54 de miliarde de euro în investiții și poate crea 45.000 de locuri de muncă"[4] – exact genul de stimul pe care economia trebuie să îl recupereze după impactul pandemiei Covid-19.

Cooperarea statelor aflate în situații de divergență față de Green Deal și stabilirea unor punți de tranziție presupune stabilirea unei date reper de

---

[3] Alves Dias, P. et al., 2018, *EU coal regions: opportunities and challenges ahead*, EUR 29292 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

[4] Marta Anczewska, Juliette de Grandpré et al., 2020, *Just Transition to climate neutrality*, WWF Germany.

la care să înceapă eliminarea treptată a utilizării combustibililor fosili în producția de energie.

Acest tablou al convergenței și divergenței este completat și de către statele avansate cu o proporție majoritară a producției de energie verde. Acestea susțin tot ceea ce înseamnă Green Deal, dar dezaprobă alocarea majoritară a bugetului către țările codașe.

Toate aceste aspecte arată cum condițiile actuale, lipsa consensului și dezechilibrele existente în cadrul European, pot fi ajustate prin corelarea politicilor existente cu solicitările tuturor statelor membre și prin accelerarea tranziției către dezideratul climei neutre cu eficientizarea maximă a costurilor pentru statele aflate în Estul Europei.

Agendele naționale și armonizarea acestora cu atingerea obiectivului de „Climă neutră"

Pornind de la indicele eco-inovării, putem observa faptul că țările se împart în 3 secțiuni în funcție de randamentul acestora.

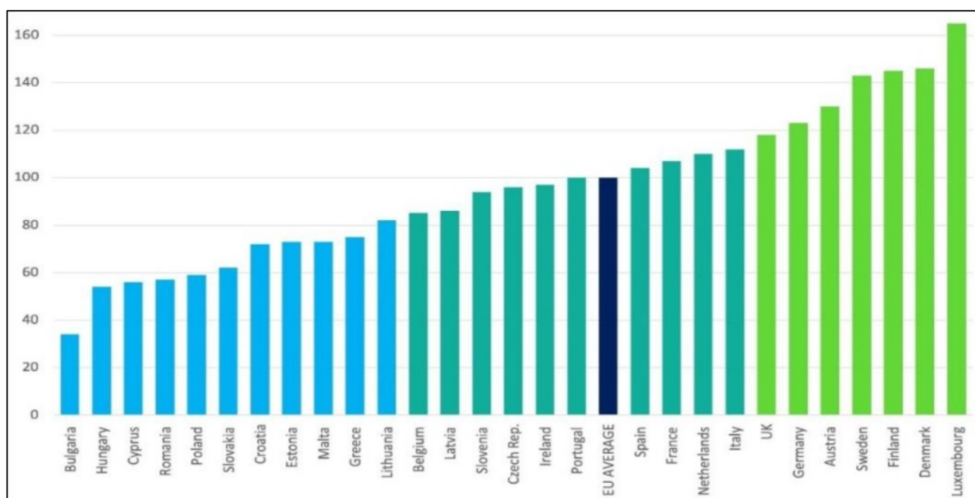

Figura 1. *Graficul eco-inovării*
(https://ec.europa.eu/envi ronment/ecoap/indicators/index_en)

Agendele naționale în privința politicilor de mediu diferă în funcție de interesele naționale, de resursele disponibile, de programele politice și de prioritățile interne & externe.

Există o serie de factori care împiedică tranziția unei țări către o economie eco-inovativă. Aceștia includ o prezență scăzută a firmelor cu profile inovatoare, o cerere redusă internă de produse reciclabile, inteligente, cu consum de energie scăzut și o conștientizare scăzută în rândul populației generale, precum și un cadru politic dificil, lipsit de o viziune concretă.

În multe dintre statele aflate în secțiunea 3 (Figura 1) nu există nicio strategie care să vizeze în mod direct economia eco-inovativă, deși politicile europene solicită existența unei baze pentru strategiile viitoare. Cadrul politic în aceste state trebuie să fie setat către îmbunătățirea performanței de mediu, cu măsuri de sprijin care vizează îmbunătățiri la gestionarea deșeurilor în special al celor periculoase.

Pentru a îndeplinii angajamentele asumate prin Pactul Verde, toate țările trebuie să își crească performanța în materie de eco-inovare. Astfel, este nevoie de o gândire mai sistemică și de un accent mai mare pus pe prevenirea și minimizarea materialelor poluante. De asemenea calitatea aerului, agricultura ecologică, eficiența energetică a clădirilor și investiții în orașe inteligente, reprezintă puncte ce trebuiesc dezvoltate, existând în acestea potențial pentru dezvoltarea ulterioară și permițând o creștere rapidă și performantă în domeniul economiei circulare.

Ținând cont de toate aceste diferențe, la nivelul armonizării cu pactul verde european, discrepanțele sunt extrem de mari, dar prin corelarea agendelor naționale și prin promovarea intensă a unor politici ce vor sprijinii inițiativele inovatoare și nepoluante, se va reușii atingerea obiectivului de climă neutră.

Alte critici aduse Green Deal

O primă problemă identificată în ceea ce privește adoptarea unui Pact Verde European o reprezintă lipsa concretă a unor măsuri specifice și tehnologii necesare pentru implementarea acestuia.

Laurent (2020) identifică două lacune majore ale acestui acord și anume inconsecvența obiectivelor și inadecvarea instrumentelor față de obiective. Acordul își propune ca până în 2050 să ajungă la neutralitatea carbonului, acest lucru ridicând destul de multe probleme din punct de vedere metodologic: perimetrul gazelor luate în considerare, utilizarea unor

tehnologii netestate de chiuvete artificiale, compensarea între reducerea emisiilor și creșterea capacităților de absorbție.

Pe de altă parte, Green Deal își propune reducerea gazelor cu efect de seră, concomitent cu o creștere a PIB-ului UE, însă din textul pactului nu se poate extrage în mod clar cum anume se poate ajunge la acest obiectiv. Însă acest obiectiv este unul realist, având în vedere tendința din ultima perioadă la nivel național observată pentru un anumit număr de țări.

De asemenea, în ceea ce privește indicatorii după care ar trebui să se ghideze noua strategie europeană și compatibilitatea acestora cu indicatorii deja existenți la nivel european, precum și modalitatea prin care acest Green Deal se poate corela cu obiectivele de dezvoltare durabilă ale Națiunilor Unite, textul nu oferă foarte multe informații.

Pactul Verde European se bazează pe producția sau emisiile teritoriale în conformitate cu prevederile Protocolului de la Kyoto. Textul acordului propune introducerea unei taxe pe carbon la frontierele UE pentru a evidenția dimensiunea globală a luptei împotriva schimbărilor climatice, fapt ce este în contradicție cu spiritul de cooperare al Acordului de la Paris.

Green Deal este o continuare Acordului de la Paris și Acordului de la Kyoto, strategii ce nu au fost implementate cu mare succes în rândul statelor membre. Drept urmare, Pactul Verde European ar trebui să fie mai concret, măsurile să fie croite pentru fiecare stat European în parte și dimensionate în funcție de necesitățile statului respectiv.

Este esențială revizuirea metodologiei privind modul în care cheltuielile sunt contabilizate drept elemente ce contribuie la obiectivele climatice, deoarece metodologia actuală este defectuoasă, iar acest aspect lipsește în propunerea actuală

Riscul relocării emisiilor de carbon, prin care industriile UE ar externaliza producția către alte țări care doresc prețuri mai mici de poluare, rămâne unul presant. Impozitul la frontieră ajustat la carbon este propus ca principal instrument pentru a contracara acest lucru. Cu toate acestea, acest instrument ar trebui să fie utilizat doar ca opțiune de ultimă instanță și să se gândească la contramăsurile care ar putea fi adoptate față de economiile unor state membre (SM) și sectoare ale UE.

Dedublarea poluării & ocolirea standardelor

Cele mai dezvoltate țări din cadrul Uniunii Europene, prin transferarea proceselor de producție ce implică emisii de CO2, externalizează tot mai mult poluarea cu carbon către China și alte economii în faza de dezvoltare. Potrivit raportului ONU, externalizarea emisiilor vine sub formă de producție industrială de „dispozitive electronice, cum ar fi smartphone-uri, produse de îmbrăcăminte și alte bunuri" fabricate în zona extra-europeană, dar consumate în Statele Unite și Europa.

Uniunea Europene reprezintă un centru de putere comercială, iar acțiunile sale în materie de comerț intern-extern au un impact enorm în întreaga lume. Aceste proceduri comerciale, ascund în fapt o dedublare a poluării și o evadare din fața standardelor europene, iar costurile acestei dedublări nu sunt suportate de comunitatea europeană, ci transferate în alte zone globale.

Din perspectivă comercială, UE apare ca marele câștigător, deoarece exportă materii prime și obține la schimb semifabricate și importuri de produse finite. Cum industria extractivă este poluantă iar exportul de materii brute nu poate acoperii cererea de consum, are loc o dedublare și în ceea ce privește minarea resurselor prime. Conform OMC, pentru fiecare european, în medie, sunt necesare „trei și jumătate tone de importuri, iar producția acestor importuri implica opt tone de resurse brute"[5], obținute prin extracție a materialelor în zona extra- europeană.

Acest mod de comerț ascunde un transfer masiv de daune poluante în afara Europei. Acest flux poate fi urmărit prin identificarea circulației materiilor prime și a produselor finite ce intră înapoi în economia europeană, dar indicatorii care să reliefeze exact dimensiunea acestei externalități, sunt încă dezbătuți.

Ocolirea standardelor este ancorată în principal în fluxurile globale de deșeuri a căror „schemă de evadare" este extrem de complexă și diferă în funcție de tipul deșeurilor. O parte din procedura de ocolire a standardelor presupune mobilitatea deșeurilor într-un circuit intern European – „anumite tipuri de deșeuri considerate nepericuloase sunt expediate dintr-un stat

[5] Organizația Mondială a Comerțului, 2020, *Raportul Anual*, pag. 89-113.

membru în altul". Unele tipuri de deșeuri ce pot fi reciclate și reîntrebuințate sunt importate în UE, iar altele, a căror reciclare nu mai este posibilă, sunt exportate în zone extra-europene. Astfel, unele deșeuri sunt vândute pentru recuperarea pagubelor, în timp ce altele sunt pur și simplu eliminate. Pentru a se putea concretiza această „schemă de evadare", o mare parte a materialelor scoase din uz sunt comercializate legal, în timp ce altele, ce nu pot fi implicate în procese de externalizare, sunt exportate cu încălcarea legislației europene și internaționale, fiind expediate din UE nu cu titlul corect de „deșeuri ci cu eticheta de reutilizare"[6], iar imediat ce transportul părăsește granițele comunitare, acestea devin imediat deșeuri. Deșeurile de echipamente electrice și electronice și deșeurile chimice sunt unul dintre cele mai cunoscute exemple ale acestui fenomen. UE dedublează poluarea și ocolește standardele transferând impactul negativ asupra mediului către țările terțe și prin abandonarea navelor de transport ajunse la limita folosirii în diferite zone externe.

Uniunea Europeană are o bază strategică de aprovizionare formată din importuri, iar zonele de proveniență ale importurilor sunt situate în spații extra-comunitare unde restricțiile și mediul legal sunt permisive atunci când vine vorba de agenți poluatori sau de substanțe chimice a căror folosire este interzisă în zona Europeană.

Implementarea dezideratelor din pactul verde va duce la o scădere a potențialului agricol, astfel numărul importurilor va crește, cererea fiind acoperită tot de aceleași state. Acest fenomen va împlini dezideratul european, dar va externaliza procesele poluatoare către alte zone ale globului.

Externalizarea poluării

Dezideratul ecologizării și al formării unei clime neutre în Europa va presupune înlăturarea proceselor poluatoare din industrie, agricultură și din toate zonele producătoare de emisii de carbon. Acest lucru va conduce automat la o diminuare a producțiilor intra-europene și o solicitare mai mare de importuri din zonele extra europene ce au un standard legal permisiv în materie de poluare.

---

[6] Jaaskinen, N, Sikora, A., *Constituționalismul Protecției Mediului în Legea Europeană*, Europa Law Publishing, Zutphen, 2020.

Europa depinde în mare măsură de importurile agricole. Volumul importurilor din anul 2019 a fost de „118 megatone produse vegetale și 45 megatone produse de origine animale.”[7]

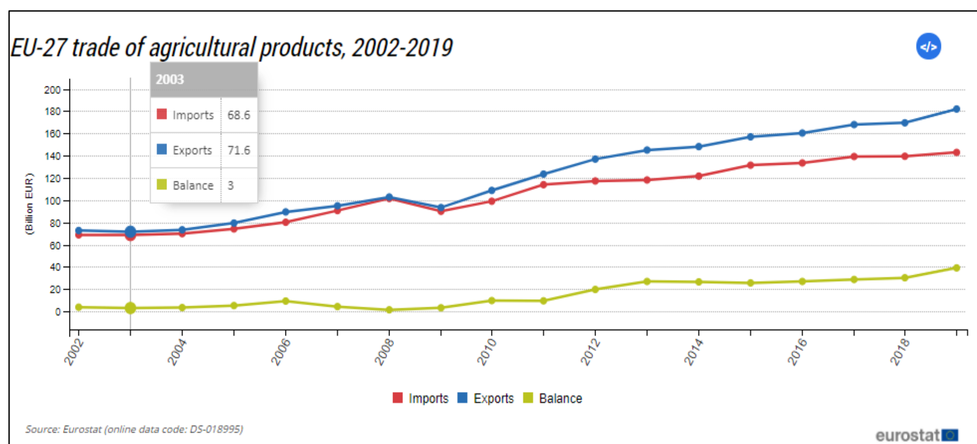
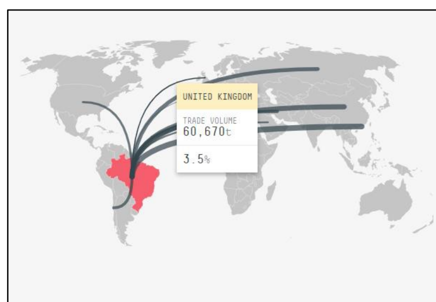

Figura 2. EU-27 comerțul cu produse agricole 2002-2019 (Eurostat)

Originea importurilor se găsește în țări cu legi de mediu mai puțin stricte decât cele din Europa. Iar acordurile comerciale ale UE nu impun ca importurile să fie produse în aceleași condiții ca în interiorul granițelor.

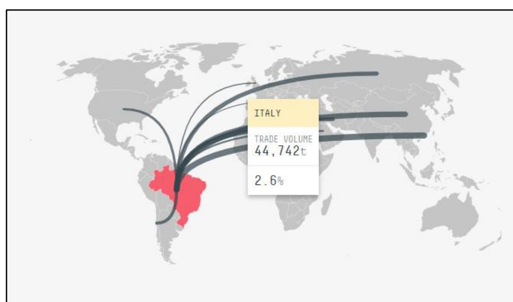

Figura 3. *(https://trase.earth/explore)* ***Figura 4.*** *(https://trase.earth/explore)*

Prin urmare, ratele de certificare sunt scăzute. De exemplu, în 2017, doar 22% din soia utilizată în Europa respecta reglementările agenției de sănătate. UE importă carne de vită în valoare de 500 milioane USD în fiecare an din Brazilia, cea mai mare parte fiind furnizată de companii care

[7] Comisia Europeană, 2020, *Agri-food trade statistical factsheet European Union – Extra EU27.*

furnizează carne din zone recent defrișate. „Importurile agricole din UE sunt legate de mai mult de o treime din toate defrișările înglobate în comerțul global cu culturi începând cu anul 1990.”[8]

Actuala amprentă de carbon a economiei UE din cele trei sectoare principale de producție, acoperă singură trei sferturi din emisiile globale: „energie (34%), industrie (22%) și transporturi (14%)”[9].

În acest scop, UE ar trebui să depășească simplul obiectiv de reducere a emisiilor de carbon, care ar putea fi externalizate și să vizeze reducerea consumului absolut de energie și realizarea unei tranziții complete către energia regenerabilă, reducerea consumului de materiale, reducerea deșeurilor per persoană și creșterea reciclării, crescând opțiunile de mobilitate și de proprietate auto, oferind oportunități de transport prin opțiuni comune și publice, stabilizând sau reducând în același timp numărul vehiculelor aflate în circulație. Dând exemplul acasă, UE va fi într-o poziție mai bună pentru a susține obiective similare la nivel global.

Concluzii

Decalajul fizic al eco-inovării dintre statele membre cât și dependența de resurse energetice poluatoare trebuie ajustate și combătute cu măsuri specifice și ținte diversificate, fezabile pentru fiecare țară.

Raportarea trebuie să fie mult mai exactă pentru statele ce înregistrează un progres mai lent iar susținerea comunitară trebuie să treacă la măsuri concrete de stabilizare energetică prin implementarea unei rețele comune europene.

Formarea unei clime neutre europene nu trebuie făcută prin externalizarea proceselor către zonele extra-europene. Același standard trebuie aplicat la nivel global în mod unitar. În acest sens dublul standard al poluării trebuie transformat într-un dublu standard:

1. de verificare și stopare vamală a produselor extra-comunitare ce au fost obținute prin nerespectarea condițiilor asumate prin pactul verde.

[8] D. Cuypers, et al., *The Impact of EU Consumption on Deforestation*, European Union, 2013.
[9] Eurostat, *Greenhouse gas emission statistics – carbon footprints*, 2020.

2. de promovare și susținere a standardului european de mediu și în rândul statelor unde aceste reglementări lipsesc.

Ceea ce este cu adevărat necesar pentru a împinge statele membre UE să crească investițiile ecologice este o schimbare a cadrului fiscal al UE, o opțiune care este substanțial diminuată în propunerea Comisiei. Unul dintre aceste instrumente principale este cadrul fiscal al UE, care ar trebui reformat pentru a autoriza investițiile verzi finanțate prin deficit. Adică, țărilor UE ar trebui să li se permită să profite de oportunitatea oferită de ratele dobânzii scăzute și chiar negative, de a investi în active ecologice. Acesta este cel mai important instrument la dispoziția UE. În sfârșit, Comisia ar trebui să se concentreze pe crearea unui cadru favorabil pentru investițiile private. Prețul carbonului are un rol esențial de jucat în această privință și acesta este un domeniu în care sunt necesare acțiuni. O dezbatere complexă cu privire la tarifarea carbonului este în curs. Aceasta este o problemă care este examinată de Comisia Europeană, cu caracteristici multidimensionale care privesc atât domeniul de aplicare, cât și proiectarea mecanismelor UE de reducere a carbonului. Problemele spinoase din dezbatere sunt posibila extindere a sistemului de comercializare a cotelor de emisii (ETS) la sectoarele transporturilor și încălzirii și introducerea unei ajustări la frontierele de carbon. Aceste aspecte își asumă o dimensiune critică atunci când sunt văzute din punctul de vedere al emitenților mari și al actorilor industriali a căror competitivitate este în joc într-un moment de criză economică.

Readaptarea acestor planuri la noile obiective va necesita efort și timp substanțial. Costurile administrative și juridice pentru jucătorii din sectorul privat de a-și adapta planurile de investiții pot fi, de asemenea, dificile, mai ales într-un moment în care ceasul se bifează deja pentru a transforma resursele UE de următoarea generație în planuri de investiții.

Bibliografie

Alves Dias, P. et al., *EU coal regions: opportunities and challenges ahead*, EUR 29292 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018.

Bianchi, M., Colantoni, L. and Franza, L., *Green Deal Watch*, No. 1, Istituto Affari Internazionali (IAI), (1), 2020.

Bianchi, M., Colantoni, L. and Franza, L., 2020. *Green Deal Watch*, No. 1, Istituto Affari Internazionali (IAI), (2).

Comisia Europeană, *Agri-food trade statistical factsheet European Union – Extra EU27*, 2020.

Cuypers, D. et al., *The Impact of EU Consumption on Deforestation*, European Union, 2013.

EC, *The European Green Deal*, COM(2019) 640 final, Brussels, 2019.

Éloi Laurent, *The European Green Deal: Bring back the new*, OFCE Policy brief 63, January 28, 2020.

Euro Memo Group, *A Green New Deal for Europe—Opportunities and Challenges*, European Union: European Economists for an Alternative Economic Policy in Europe, 2020, [http://www.euromemo.eu/show/10813271.html], accesat la 1.12.2021.

Eurostat, *Greenhouse gas emission statistics – carbon footprints*, 2020.

Jaaskinen, N, Sikora, A., *Constituționalismul Protecției Mediului în Legea Europeană*, Europa Law Publishing, Zutphen, 2020.

Marta Anczewska, Juliette de Grandpré et al., *Just Transition to climate neutrality*, WWF Germany, 2020.

Organizația Mondială a Comerțului, *Raportul Annual*, 2020, pp. 89-113.

Sikora, A., *European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change,* ERA Forum, 2020.

von der Leyen, Ursula, '*A Union that strives for more: My agenda for Europe*', *Political Guidelines for the Next European Commission 2019-2024*, 2019, [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-nextcommission_en.pdf], accesat la 1.12.2020.

Consiliul European: managementul crizei pandemice

Drd. Ovidiu LUNGU
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The article aims to offer a picture of European's Council reunions, since the onset of the pandemic crisis up to now. With the help of this overall picture, we can chronologically observe the steps that were made at European Union Management level, in order to respond to the pandemic crisis. Wishing to achieve a more complex approach within the study, member states positions, articulated within discussions for a and their result of negotiations between them, will also be presented.. Therefore, looking from different angles to the way that the crisis was managed, we will have the possibility to identify the answers to those questions that have been plaguing us, in relation to the decisions taken and their efficiency.

Cuvinte cheie: Uniune Europeană, Consiliu European, proces decizional, criza pandemică, dezbatere, negocieri, consens, decizii.

Introducere

Societatea contemporană traversează în aceste momente o situație dificilă, nemaiîntâlnită în istoria sa. Ne confruntăm de aproximativ un an calendaristic cu o pandemie violentă, generată de virusul SARS-Cov II, care a pus stăpânire pe întregul glob și care se află în plină expansiune. De-a lungul istoriei, omenirea a fost încercată de numeroase evenimente biologice, fie că vorbim de epidemii, care au afectat un areal geografic mai restrâns, fie de pandemii care s-au răspândit într-un spațiu mai larg. Spre deosebire de situațiile precedente, pandemia curentă se manifestă într-un mod mai violent și produce numeroase dezechilibre sociale și economice

care afectează majoritatea statelor lumii. Modul de transmitere al virusului, prin intermediul aerului, îi conferă un grad ridicat de contagiozitate în rândul indivizilor. Mai mult, societatea în care trăim astăzi, cuprinsă de fenomenul globalizării, unde indivizii se bucură de o libertate generoasă de circulație, iar socializarea între persoane fundamentează relațiile umane, contribuie la formarea unui cadru perfect pentru răspândirea maladiei.

Efectele negative produse de pandemia SARS-Cov II, au condus într-un ritm accelerat la o criză de anvergură globală, care a afectat toate segmentele societății. Printre victimele acesteia se numără și Uniunea Europeană, confruntându-se în aceste momente cu numeroase probleme de natură economică și socială, dificil de gestionat și care împiedică sau întârzie proiectele importate planificate. Gestionarea crizei cauzată de maladie, a condus la numeroase tensiuni între liderii europeni, datorită unghiurilor diferite din care a fost privită situația și a viziunilor distincte în raport cu modul de acțiune și control.

Articolul de față își propune să identifice și să ilustreze modul în care este gestionată criza generată de pandemie, la nivelul Uniunii Europene. În acest sens, atenția noastră va fi îndreptată spre „managerul" formațiunii, instituția care elaborează și adoptă strategiile care direcționează comunitatea europeană, și anume, Consiliul European. Consiliul European mai poate fi întâlnit în literatura de specialitate și sub denumirea de summit-ul șefilor de stat și guvern, fiind instituția cu cea mai importantă greutate politică, reunind liderii europeni la cel mai înalt nivel. Pentru a concretiza cele propuse, va trebui să realizăm o abordare detaliată, cu scopul identificării problemelor generate de criză și a soluțiilor gândite de liderii europeni, menite să depășească situația critică, să restaureze ordinea și echilibrul în toate segmentele afectate.

Pandemia: consecințe globale și regionale

Scopul acestui studiu, așa cum am putut observa în rândurile de mai sus, este acela de identifica și prezenta strategiile elaborate la nivelul Consiliului European, pentru combaterea pandemiei care a pus stăpânire pe întregul glob. Pentru început consider oportun, să ne concentrăm atenția pe

realizarea unui tablou al fenomenului biologic, să înțelegem ce presupune pandemia cu care ne confruntăm și cum se prezintă situația cauzată de aceasta la nivel european și mondial.

Totul a început în urmă cu aproximativ un an, în orașul Wuhan din Republica Populară Chineză, unde a fost înregistrat primul caz de infectare cu virusul SARS-Cov2, momentul fiind considerat și startul pandemiei. Modul de răspândire a virusului, pe calea aerului, îi conferă un grad ridicat de contagiozitate, acesta fiind și justificarea pentru amploarea la care a ajuns infecția întru-un timp relativ scurt[1] .

Organizația Mondială a Sănătății monitorizează în permanență evoluția pandemiei și publică în timp real date referitoare la evoluția numărului de infecții și decese, înregistrate la nivelul țărilor și continentelor. Ultimele actualizări realizate de O.M.S., la nivel global, confirmă un număr total de infectări care depășește pragul de 110 milioane de cazuri. De asemenea, numărul deceselor cauzate în urma infecției este unul îngrijorător, la nivel global sunt înregistrate în prezent aproximativ 2,5 milioane de decese.[2]

Organizația Mondială a Sănătății monitorizează evoluția situației și defalcată pe continente, unde putem urmări modul în care se prezintă infecția la nivelul regiunilor. Cel mai afectat continent este America de Nord, având cel mai ridicat număr de infectări și decese, depășind 50 milioane de cazuri confirmate și peste 1,2 milioane de decese. Statele Unite ale Americii concentrează circa jumătate din totalul cazurilor confirmate și al deceselor de pe întregul continent, fiind astfel statul care se clasează în topul negativ al țărilor aspru lovite de pandemie, atât la nivelul Americi de Nord cât și la nivel mondial. Următoarea regiune serios avariată de infecția cu coronavirus este Europa, care se aproprie de 40 milioane de cazuri confirmate și mai bine de 800 mii de decese. Țările europene poziționate în vârful clasamentului, din punct de vedere al efectelor negative provocate de pandemie, sunt după cum urmează, în urma bilanțului înregistrat: Rusia, Marea Britania, Franța,

---

[1] Buletinul Organizației Mondiale a Sănătății, [https://www.who.int/bulletin/volumes/98/7/20-254045/en/], accesat la 20.02.2020.

[2] Organizația Mondială a Sănătății, *Date cu privire la situația globală – Covid-19*, [https://covid19.who.int/table], accesat la 25.02.2021.

Spania, Italia și Germania. Acestea din urmă, înregistrează în mod individual un număr de îmbolnăviri care se situează în intervalul 2 milioane și 4,5 milioane.[3]

Strategiile dezvoltate la nivelul Consiliul European

Paragrafele următoare, sunt alocate abordării empirice, cu ajutorul căreia ne propunem să identificăm și să prezentăm strategiile care au fost elaborate de Consiliul European, în scopul combaterii pandemie Covid-19. Într-o notă mai detaliată, vom analiza toate reuniunile summit-ului șefilor de stat și de guvern, desfășurate de la izbucnirea maladiei și până în prezent. În vederea identificării și prezentări corecte a strategiilor, vor fi urmărite discuțiile de la masa Consiliului European și concluziile acestora. Abordarea reuniunilor, urmează să fi realizată într-o ordine cronologică, începând cu prima reuniune pe această temă din luna martie a acestui an și până în prezent, respectiv luna ianuarie a anului 2021. Privind dintr-o perspectivă cronologică, se va contura o imagine panoramică a evoluției strategiilor elaborate și a impactului pe care le-au avut acestea asupra crizei pandemice. Astfel, ne va fi mai ușor să observăm eventuale sincope care au contribuit la modificarea rezultatului scontat, în situația în care acestea există și au influențat așteptările.

În cadrul celor mai importante dintre reuniuni, vom urmări și pozițiile statelor membre, exprimate prin liderii lor. Astfel, vom putea observa interesele articulate de actori în cadrul dezbaterilor pe subiectul Covid-19 și rezultatele negocierilor desfășurate. Pentru că studiul își propune să contureze o imagine cât mai aproape de realitatea politică europeană, vor fi selectate state din fiecare regiune a Uniunii Europene: Germania, Franța, Spania, Suedia, Polonia și România. De asemenea, statele selectate pentru studiul de caz, sunt membre ale unor cercuri de putere, formate pentru a amplifica vocea în Consiliul European a unor state cu interese comune.

---

[3] Organizația Mondială a Sănătății, *Tablou Coronavirus*, [https://covid19.who.int/], accesat la 25.02.2021.

Videoconferința membrilor Consiliului European din data de 10.03.2020

Prima reuniune a summit-ului șefilor de stat și de guvern pe subiectul pandemiei și crizei provocate de aceasta, s-a desfășurat în prima jumătate a lunii martie din acest an. Întâlnirea s-a derulat prin intermediul unei videoconferințe, la care a luat parte pe lângă liderii statelor membre și șefii unor instituții comunitare importante, printre care amintim: Ursula von der Leyen – președintele Comisiei Europene, Josep Borrell – înaltul reprezentat pentru politică externă și securitate comună al Uniunii Europene, Christine Lagarde – președintele Băncii Europene și Mario Centeno – președintele Eurogrupului. Membrii grupului și-au propus în cadrul întâlnirilor să identifice prioritățile pentru perioada următoare, necesare pentru a răspunde provocărilor generate de pandemia Covid19. Discuțiile liderilor au conturat patru mari priorități, care au rolul de a coordona politicile europene în combaterea infecției.[4]

Prima dintre acestea constă, în limitarea răspândirii virusului și a fost adoptată în unanimitate de către membrii grupului. Sănătatea cetățenilor europeni, reprezintă una dintre cele mai importante responsabilități și constituie prioritatea principală în viziunea Consiliului European. Asigurarea sănătății cetățenilor, necesită implementarea unor măsuri atent realizate, fundamentate pe informații verificate științific și recomandări venite din elita medicală. Grupul cade de acord și asupra faptului că, măsurile trebuie să fie proporționale și să nu depășească limite care să creeze condiții excesive pentru societate. De asemenea, membrii se poziționează favorabil în raport cu existența unui schimb de informații utile, în scopul combaterii fenomenului biologic, cu ajutorul mecanismelor de coordonare.[5]

Următoarea pe lista priorităților stabilite de Consiliul European, este furnizarea echipamentelor medicale. Comisia Europeana este instituția pe umerii căreia a căzut responsabilitatea de a analiza nevoile în această zonă și de a construi inițiative potrivite care să asigure fluxul de echipamente necesar în combaterea maladiei.[6]

---

[4] Concluziile Consiliului European din 10.03.2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/03/10/], accesat la 12.01.2021.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

Un alt punct extrem de importat pe care s-au concentrat liderii europeni și au convenit să-l includă pe lista priorităților, este promovarea cercetării. Cu siguranță, cea mai eficientă metodă de combatere a pandemiei se rezumă la identificarea unui tratament eficient care să lupte cu virusul și crearea unui vaccin care să imunizeze populația. Statele europene au subliniat necesitatea de a intensifica eforturile în zona cercetării cu scopul de a realiza cele anterior menționate. În acest sens, primele acțiuni s-au concretizat prin constituirea de către Comisia Europeană a unui fond de 140 de milioane de euro și selecția a 17 proiecte gândite să conducă la realizarea obiectivelor asumate.[7]

Ultimul punct de pe lista priorităților stabilită în cadrul reuniunii din 10 martie, constă în combaterea consecințelor socioeconomice. Prin urmare, statele europene sunt pregătite să apeleze la toate instrumentele și mecanismele necesare, cu scopul de a sprijini sectoarele economice puternic afectate de lipsa lichidităților și a minimaliza efectele resimțite la nivelul societății. De asemenea, pentru un răspuns mai rapid și eficient în contextul dat, normele Uniunii Europene vor fi aplicate cu un grad mai ridicat de flexibilitate în anumite zone de interes. Comisiei Europene îi revine rolul de a monitoriza îndeaproape evoluțiile din sfera economică și va răspunde cu măsurile necesare care se impun la momentul dat. Totodată, statele membre și celelalte instituții vor răspunde în timp util situațiilor.[8]

Liderii europeni au informat cetățenii statelor pe care le reprezintă cu privire la deciziile luate și lista priorităților stabilite pentru perioada următoare. De asemenea, i-au îndemnat pe cetățeni să respecte măsurile luate la nivel european, care sunt menite să limiteze răspândirea virusului până la identificarea unor soluții viabile. Într-un comunicat de presă, lansat pe site-ul oficial al Guvernului Federal German, în ziua ce a succedat reuniunea liderilor europeni, cancelarul Angela Merkel, a cerut compatrioților germani să fie solidari în raport cu măsurile și să contribuie la limitarea răspândirii virusului. Cancelarul a subliniat importanța timpului în contextul pandemiei, fiind nevoie să câștigăm timp, care este absolut

[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*

necesar până la identificarea unui tratament eficient și dezvoltarea unui vaccin. Totodată, Merkel a evidențiat faptul că, nerespectarea măsurilor privind limitarea răspândirii virusului, antrenează presiunea asupra sistemul medical și produce sincope la nivelul acestuia.[9]

Videoconferința membrilor Consiliului European din data de 17.03.2020

A doua reuniune a Consiliului European, focalizată pe combaterea pandemiei, s-a desfășurat pe data de 17.03.2020. Summit-ul a reprezentat o continuarea a discuțiilor începute pe 10 martie, unde liderii europeni au revenit asupra priorităților stabilite, în vederea completării acestora. În centrul atenției, la masa dezbaterilor, s-a regăsit sănătatea cetățenilor din Uniunea Europeană și a fost punctată importanța unei colaborări strânse între state, cu scopul gestionării eficiente a crizei generate de pandemie și a efectelor produse.[10]

Consiliul European a decis să mențină cele patru priorități în formatul stabilit anterior (*limitarea răspândirii virusului; furnizarea de echipamente medicale; promovarea cercetării; combaterea consecințelor socioeconomice*), revenind asupra lor cu o serie de completări, menite să le adapteze situației și să răspundă previziunilor conturate în raport cu evoluția crizei.[11]

În privința primei priorități, referitoare la limitarea răspândirii virusului, Consiliul European a aprobat recomandările înaintate de Comisia Europeană, care își propun să gestioneze în mod eficient frontierele. Astfel, liderii europeni, au căzut de acord că, în contextul dat, trebuie facilitată circulația medicamentelor, produselor alimentare și bunurilor. Discuțiile derulate pe marginea subiectului au atins și circulația cetățenilor statelor membre, în spațiul comunitar, unde s-a convenit, ca cetățenii să aibă posibilitatea de a se deplasa în țările de origine. Concluziile reuniunii

---

[9] *Ibidem.*

[10] Consiliului European, *Concluzii formulate de președintele Consiliului European după videoconferința cu membrii Consiliului European referitoare la Covid-19*, 17.03.2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/03/17/conclusions-by-the-president-of-the-european-council-following-the-video-conference-with-members-of-the-european-council-on-covid-19/], accesat la 14.01.2021.

[11] *Ibidem.*

menționează și faptul că, vor fi identificate soluții rezonabile în privința lucrătorilor transfrontalieri.[12]

Referitor la cea de-a doua prioritate, Consiliul European apreciază eforturile Comisiei Europene, pentru a facilita exportul de echipamente medicale, executivul european adoptând o autorizație specială în acest sens. De asemenea, Consiliul European oferă sprijin Comisiei Europene în realizarea obiectivelor propuse, printre cele mai importante regăsindu-se: colaborarea eficientă cu industria; realizarea de achiziții publice comune, care își propun să asigure necesarul de echipamente medicale cu ajutorul cadrului de protecție civilă.[13]

În raport cu a treia prioritate de pe lista stabilită în reuniunea anterioară, Consiliul European sprijină eforturile derulate în scopul cercetării. Printre realizările în materie de cercetare, susținute de Consiliul European, se regăsește Grupul consultativ privind Covid-19.[14]

Instituția subliniază din nou importanța schimbului de informații care trebuie să existe în interiorul spațiului comunitar și necesitatea dezvoltării unui vaccin de care să beneficieze toate persoanele care au nevoie. În vederea celor anterior amintite, Consiliul Europeana afirmă că va sprijini companiile europene.[15]

O atenție deosebită în cadrul reuniunii a fost acordată situației cetățenilor blocați în țările terțe. Membrii Consiliului European au căzut de acord să colaboreze îndeaproape cu ambasadele și delegațiile diplomatice ale Uniunii Europene cu misiuni în țările terțe. Un rol important în realizarea celor propuse vor avea Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Securitate Comună și Serviciul European pentru Acțiune Externă. Acestea din urmă, vor acorda sprijinul necesar pentru atingerea obiectivelor propuse. Într-o altă ordine de idei, liderii europeni, în colaborare cu instituțiile europene și naționale cu putere de decizie în această zonă, și-au propus să repatrieze cetățenii comunității.[16]

[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*

Într-un comunicat de presa publicat pe site-ul oficial al guvernului german, referitor la reuniunea Consiliului din 17.03.2020, la care a participat și cancelarul federal Angela Merkel, sunt prezentate câteva subiecte abordate și deciziile asupra cărora s-a căzut de acord. În cadrul conferinței de presă, Merkel, precizează că membrii summit-ului au fost de acord să impună o serie de restricții la intrarea în Uniunea Europeană pe o perioadă determinată de 30 zile, însă care nu va afecta partenerii AELS și Marea Britanie. Cancelarul afirmă că, Germania va implementa de îndată măsurile și va impune restricții la intrare în țară, pentru a limita răspândirea virusului.[17]

Prin intermediul conferinței de presă, șeful guvernului german, adresează salutări Comisiei Europene, pentru orientările adoptate în privința gestionării frontierelor Uniunii Europene. Merkel, evidențiază importanța fluxului de mărfuri necesar, pentru a asigura funcționarea eficientă a pieței interne, susținând poziția și în cadrul reuniunii liderilor Uniunii Europene. Referitor la această chestiune, cancelarul german afirmă că, Uniunea Europeană întâmpină dificultăți, însă, reprezentanții statelor membre s-au pus de acord să depună eforturile necesare pentru a fluidiza fluxul de mărfuri și a reduce timpul de așteptare la frontiere.[18]

În încheierea prelegerii pe marginea subiectului, cancelarul subliniază din nou importanța fluxului liber de mărfuri în contextul pieței europene, guvernată de principiul diviziunii muncii. De asemenea, afirmă că în centrul atenției în perioada pe care o traversăm, se află cetățenii și sănătatea lor, aprovizionarea de aparatură și materiale medicale, precum și reducerea consecințelor economice.[19]

Într-un comunicat de presă, publicat pe site-ul administrației prezidențiale române, referitor la videoconferința șefilor de stat și de guvern, sunt prezentate câteva poziții ale Președintelui României în raport cu

---

[17] Guvernul Federal al Germaniei, transcrierea conferinței de presă, [https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-nach-dervideokonferenz-der-staats-und-regierungschefs-der-europaeischen-union-videokonferenz-der-bundeskanzlerin-mit-den-staats-und-regierungschefs-der-tuerkei-frankreichs-und-grossbritanniens-1731734], accesat la 02.02.2021.

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

subiectele discutate. Șeful statului, în cadrul intervenției sale de la summit, a pus accentul pe *„interdependențele importante care există între statele membre ale Uniunii și, în consecință, la nevoia de a aborda această criză prin acțiuni comune la nivel european, cu măsuri proporționale și adecvate."*[20]

Într-un buletin de știri, publicat pe site-ul oficial al guvernului polonez, la puțin timp după reuniunea Consiliul European, cetățeni sunt anunțați de deciziile luate de executiv și restricțiile care se impun în această perioadă. Membrii au adoptat o serie de noi măsuri, mai drastice, care să limiteze răspândirea virusului. Restricțiile urmează să fie aplicate pe o perioada de 30 de zile.[21]

Suedia răspunde recomandărilor făcute de către Consiliul European și Comisia Europeană, referitoare la limitarea temporară a călătoriilor neesențiale în afara graniței. Un comunicat de presă, publicat pe site-ul oficial al guvernului suedez, anunță limitarea temporară a călătoriilor în extern, începând cu data de 19 martie 2020, ca urmare a deciziilor luate la nivel european. Măsura are un caracter temporar și se va aplica pe o perioadă determinată, atât cât este necesar.[22]

Spania, una dintre țările europene grav afectate de consecințele pandemiei, răspunde solicitărilor Consiliului European, de a limita călătoriile neesențiale în extern. Pedro Sanchez, premierul Spaniei, afirmă că guvernul spaniol va susține eforturile coordonate ale Uniunii Europene de a limita răspândirea maladiei. Șeful executivului spaniol susține măsurile de limitare a circulației, însă atrage atenția că, piața unică trebuie să funcționeze în continuare, iar fluxul de mărfuri asigurat. De asemenea, Sanchez, consideră utilă libera circulație a lucrătorilor.[23]

[20] Administrația Prezidențială a României, comunicat de presă, 17.03.2020, [https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/videoconferinta-cu-membrii-consiliului-european-pe-tema-masurilor-privind-gestionarea-epidemiei-covid-19], accesat la 06.02.2021.

[21] Guvernul Poloniei, 24.04.2020, [https://www.gov.pl/web/premier/premier-w-walce-z-koronawirusem-musimy-ograniczyc-przemieszczanie-sie-do-absolutnego-minimum], accesat la 06.02.2021.

[22] Guvernului Suediei, comunicat presă, 18.02.2020, [https://www.government.se/press-releases/2020/03/temporary-ban-on-travel-to-sweden-due-to-covid-19/], accesat la 07.02.2021.

[23] Guvernul Spaniei, comunicat de presă, 17.03.2020, [https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2020/20200317eucouncil-covid19.aspx], accesat la 07.02.2021.

Videoconferința membrilor Consiliului European din data de 26.03.2020

A treia reuniune a Consiliul European s-a desfășurat în 26 martie 2020, la o săptămâna de la întâlnirea anterioară. Discuțiile au continuat pe marginea celor cinci priorități, care au fost menținute și completate astfel încât, să răspundă provocărilor curente generate de pandemie. Finalul întâlnirii a debutat cu adoptarea *„Declarației comune a membrilor Consiliului European, 26 martie 2020"*, care prezintă elaborat acțiunile întreprinse de Uniunea Europeană pentru combaterea pandemiei generate de SARS Cov 2.[24]

Liderii europeni au abordat în cadrul întâlnirii consecințele și experiența cu totul nouă generată de pandemie, care schimbă paradigma modului în care trebuie acționat și a evenimentelor noi ce pot avea un impact negativ asupra comunității europene. În contextul dat, șefii de stat și guvern, consideră necesare demararea unor acțiuni urgente care să combată situația de criză. Conform membrilor Consiliului European, trebuie gândite măsuri eficiente care să conducă la restabilirea parametrilor sociali și economici normali, anteriori crizei. În scopul realizării acestui deziderat, este absolut necesară o strategie coordonată a statelor membre și instituțiilor europene, *„un plan de redresare cuprinzător și investiții fără precedent"*.[25] De asemenea, membrii summit-ului au lansat invitația Președintelui Consiliului European și Președintelui Comisiei Europene, să colaboreze strâns cu instituțiile europene, subliniind importanța consultării cu Banca Centrală Europeană, în vederea realizării unei agende și a unui plan de acțiune care să răspundă problemelor cu care se confruntă comunitatea europeană. Seria de invitații a fost completată de solicitarea Comisiei Europene să realizeze un set de *„propuneri privind un sistem îmbunătățit de gestionare a crizelor"*.[26]

[24] Consiliul European, *Concluziile videoconferinței membrilor Consiliului European*, 26 martie 2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/03/26/], accesat la 08.02.2021.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

Videoconferința membrilor Consiliului European, 23 aprilie 2020

O nouă reuniune a Consiliul European, a patra videoconferință pe tema Covid-19, a avut loc pe data de 23 aprilie 2020. Dezbaterile liderilor au abordat progresele realizate în combaterea pandemiei, ca urmare a măsurilor adoptate și implementate de instituțiile europene și statele membre. Un alt subiect discutat în cadrul videoconferinței, a fost foaia de parcurs pentru redresare. Liderii europeni au apreciat eforturile depuse de Președintele Comisiei Europene și Președintele Consiliului European, în realizarea acesteia.[27]

Foaia de parcurs pentru redresare, reprezintă un document care înglobează eforturile celor doi președinți, și vizează etapele și domeniile în care urmează să se realizeze ridicarea măsurilor de limitare a răspândirii virusului Cov 19. Într-o altă ordine de idei, așa cum este menționat în document, președinții celor două instituții sunt mandatați să conceapă un *„plan de redresare cuprinzător și a unor investiții fără precedent care să ne ajute să ne relansăm și să ne transformăm economiile”*.[28]

Foaia de parcurs comună pentru redresare, definește patru domenii importante, unde este necesar să se acționeze în mod prioritar, și anume: piața unică; investiții fără precedent; acțiunea la nivel mondial; guvernanță funcțională și eficientă. De asemenea, documentul menționează și o serie de principii care vor guverna întregul proces și care sunt menite să contribuie la construirea unei comunități reziliente, unite și eficiente: solidaritate, coeziune, convergență, agilitate, flexibilitate, evoluție, incluziune, etc.[29]

În cadrul reuniunii, șefii de stat și de guvern au aprobat propunerea Eurogrupului, referitoare la realizarea a trei plase de siguranță, care să vină în sprijinul lucrătorilor, întreprinderilor și statelor. Acestea din urmă, constau într-un pachet financiar care se ridică la o valoare de 540 miliarde de

---

[27] *Ibidem.*

[28] Foaia de Parcurs pentru Redresare, [https://www.consilium.europa.eu/media/43421/20200421-a-roadmap-for-recovery_ro.pdf], accesat la 08.02.2021.

[29] *Ibidem.*

euro. Liderii europeni au stabilit și un termen limită la care pachetul financiar ar fi necesar să devină operațional, și anume, data de 01.06.2020.[30]

Pe ordinea de zi a reuniunii s-au aflat în dezbatere, fondul de redresare și cadrul financiar multianual. Membrii Consiliului European au fost de acord în privința depunerii unor eforturi în scopul realizării unui fond de redresare, Comisia Europeană fiind însărcinată să analizeze nevoile în contextul actual și să înainteze o propunere.[31]

Videoconferința membrilor Consiliului European, 27 Mai 2020

În cadrul întâlnirii din 27 mai, Comisia Europeană prezintă membrilor Consiliului European, planul de redresare și cadrul financiar multianual. Comisia Europeană, la reuniunea din 26 aprilie, a primit sarcina să gândească un plan de redresare pe care să-l prezinte la următorul summit. Planul de redresare, în formula prezentată de Comisie, urmează să fie analizat și dezbătut în Consiliul Uniunii Europene. Totodată, președintele Consiliul European, Charles Michel, urmează să discute individual cu statele membre propunerea înaintată, pentru a ajunge la un consens asupra planului.[32]

Videoconferința membrilor Consiliului European, 19 iunie 2020

Videoconferința șefilor de stat și de guvern din 19 iunie 2020, a fost centrată pe abordarea celor două subiecte majore de pe ordinea de zi, planul de redresare întocmit pentru a răspunde crizei generate de pandemia SARS Cov 2 și viitorul cadru financiar multianual 2021-2027. Prima etapa din adoptarea fondului de redresare a început în urma reuniunii din 27 mai, prin consultare statelor membre. În cadrul întâlnirii din 19 iunie, președintele Charles Michel, anunță că va trece cea de-a doua etapă a procesului de adoptare a planului de redresare, și anume, negocierile individuale cu fiecare stat. Referitor la acest subiect, Michel, anunță că urmează să se desfășoare un

---

[30] Consiliul European, *Concluziile videoconferinței membrilor Consiliului European*, 23 aprilie 2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/04/23/], accesat la 08.02.2021

[31] *Ibidem.*

[32] Consiliul European, *Concluziile videoconferinței membrilor Consiliului European*, 27 mai 2020.

summit față în față, cu membrii consiliului, undeva la mijlocul lunii iulie. Întâlnirea de la jumătatea lunii iulie, care se va desfășura la Bruxelles, va fi centrată pe propuneri concrete în raport cu planul de redresare.[33]

Într-un comunicat de presă, publicat pe site-ul guvernului federal german, este prezentată poziția Germaniei, în raport cu planul de redresare și reziliență propus de Comisia Europeană. Cancelarul german susține, că a fost o dezbatere obiectivă și constructivă, însă nu s-a ajuns la un consens unanim acceptat. Merkel, afirmă că discuțiile trebuie aprofundate pe acest subiect, pentru a se ajunge la un consens. Germania se declară mulțumită de arhitectura planului de redresare, însă consideră că trebuie lucrat la conținutul planului. Planul ridică numeroase semne de întrebare în privința mai multor chestiuni de fond, care trebuie abordate pentru a fi îmbunătățite și a răspunde neclarităților. Șeful guvernului german subliniază nevoia de finanțe și necesitatea unui flux imediat de fonduri, care presupune o relaxare birocratică și un timp restrâns de execuție a procesului. De asemenea, Germania se angajează să lucreze pentru a ajunge la un acord rapid, având în vedere nevoia de soluții la probleme generate de pandemie.[34]

Un mesaj oficial este publicat pe site-ul administrației române, în data de 18.06.2020, anterior reuniunii Consiliului European. În cadrul mesajului, sunt prezentate subiectele care urmează să fie abordate de liderii europeni și poziția României în raport cu aceste subiecte. Referitor la subiectul Covid-19, care se află în centrul preocupării noastre, România a evidențiat câteva din așteptările vis a vis de pachetul de relansare economică. În primul rând, Klaus Iohannis, apreciază eforturile Comisiei Europene în realizarea planului de redresare și consideră că propunerile înaintate de executivul european constituie un pas important în începerea negocierilor. Președintele României evidențiază importanța sprijinului financiar, de care are nevoie fiecare stat european în parte, în funcție de nivelul avariilor generate de criză. Iohannis, afirmă că mecanismele și instrumentele interne ale statelor sunt depășite de anvergura pagubelor. Șeful statului, își dorește și va sprijini

---

[33] Consiliul European, *Concluzii videoconferinței membrilor Consiliului European*, 19 iunie 2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/06/19/], accesat la 10.02.2021.

[34] Guvernul Federal al Germaniei, comunicat de presă, 19.06.2020, [https://www.bundes kanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/europaeischer-rat-1763472], accesat la 10.02.2021.

în acest sens, avansarea negocierilor în scopul realizării unui acord asupra bugetului multianual într-un orizont de timp cât mai redus.[35]

Premierul spaniol, Pedro Sanchez, afirmă că are încredere că șeful summit-ului european, va coordona eficient negocierile și speră să se ajungă la un acord la jumătatea lunii iulie. Șeful guvernului spaniol, menționează că fondul de redresare, mult așteptat de statele europene, se află într-o relație strânsă cu cadrul financiar multianual și este destinat sectoarelor și zonelor geografice care au suferit prejudicii grave în urma pandemiei. Sanchez, evidențiază faptul că, fondul de redresare trebuie să intre în vigoare până cel târziu în luna ianuarie 2021, în caz contrar, riscăm ca criza economică să ia o amploare mai mare. Premierul Spaniei atrage atenția, că în joc se află proiectul european, iar lipsa unui acord se transpune într-o pierdere generalizată pentru toți membrii comunității.[36]

Premierul Suediei își manifestă îngrijorarea pentru situația din Europa, în condițiile pierderilor de vieți și a adâncirii dezechilibrelor economice și sociale. Lofven subliniază importanța și necesitatea pachetului de redresare, însă susține că nu este suficient pentru a rezolva criza economică. Acesta, afirmă că o pondere mai însemnată în fondul de redresare ar trebui să o ocupe împrumuturi și nu subvențiile, care ar fi util să aibă o pondere mai redusă.[37]

Înainte de reuniunea Consiliul European, premierul Poloniei, a avut o videoconferință cu membrii Grupului de la Visegrad, unde au elaborat o poziție comună în raport cu planul de redresare. Mateusz Morawiecki, șeful guvernului polonez, afirmă că grupul de la Visegrad este unul dintre cercurile de putere, care influențează deciziile Uniunii Europene. În raport cu planul de redresare, Polonia susține adoptarea unor mecanisme echitabile, prin intermediul cărora resursele să fie distribuite în funcție de bogăția reală a fiecărui stat membru. Conform poziției Poloniei,

---

[35] Administrația Prezidențială a României, comunicat presă, 18.06.2020, [https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/participarea-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-la-reuniunea-consiliului-european1592472513], accesat la 10.02.2021.

[36] Guvernul Spaniei, 19.06.2020, [https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2020/20200619eu-council.aspx], accesat la 10.02.2021.

[37] Guvernul Suediei, comunicat de presă, 22.06.2020, https://www.government.se/articles/2020/06/video-conference-on-long-term-eu-budget/, accesat la 10.02.2021.

mecanismele financiare trebuie să realizeze distribuția resurselor în funcție de nevoile statelor și să fie flexibile. Referitor la bugetul multianual, Polonia pune accentul pe construirea unui sistem echitabil bazat pe resurse proprii, care trebuie să țină cont de statele mai puțin dezvoltate și să evite împovărarea lor. De asemenea, o importanță deosebită în cadrul noului buget multianual va trebui acordată politicii de coeziune și politicii agricole comune.[38]

La scurt timp după Consiliul European, la Meseberg, a avut loc o întâlnire între președintele Macron și cancelarul federal Merkel, unde au discutat aplicat pe planul de redresare. Liderii celor două state importante din comunitate, își propun să obțină 500 de miliarde de euro pentru subvenții, fonduri de care să beneficieze regiunile cu un grad scăzut de dezvoltare. Macron, afirmă că pentru mobilizarea sumei, este necesar un acord între liderii statelor membre, la întâlnirea programată la jumătatea lunii iulie. Șeful statului francez, mai adaugă și faptul că, împreună cu cancelarul Merkel, vor continua negocierile cu liderii statelor membre și speră să convingă partenerii să susțină propunerea.[39]

Propunerea președintelui Charles Michel, privind planul de redresare și CFM

La data de 10 iulie 2020, Charles Michel, președintele Consiliului European, își prezintă propunerea referitoare la planul de redresare și cadrul financiar multianual. Conform lui Michel, planul de redresare poate fi prezentat sumar, prin obiectivele propuse și anume: *convergență*, *reziliență* și *transformare*. Planul de redresare și obiectivele își propun să repare prejudiciile create de criza pandemică, să reformeze economiile statelor membre și să remodeleze societățile din comunitate.[40]

---

[38] Guvernul Poloniei, 18.06.2020, https://www.gov.pl/web/premier/rzecznik-rzadu-o-szczycie-przywodcow-unii-europejskieîj, accesat la 10.02.2021.

[39] Administrația Prezidențială a Franței, conferință de presă, 29.06.2020, https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/06/29/plan-de-relance-europeen-le-president-emmanuel-macron-retrouve-la-chanceliere-angela-merkel-a-meseberg, accesat la 10.02.2021.

[40] Consiliul European, *Propunerea președintelui Charles Michel, privind planul de redresare și CFM*, 10 iulie 2020, [https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/07/10/president-charles-michel-presents-his-proposal-for-the-mff-and-the-recovery-package/], accesat la data de 10.02.2021.

În urma discuțiilor și negocierilor purtate cu statele membre, precum și a reuniunilor formale și informale din Parlamentul European, președintele Michel a identificat șase elemente de bază care fundamentează un viitor acord politic. Liderul Consiliului European, subliniază că este nevoie să se realizeze un consens la nivelul summit-ului pe baza propunerilor, pentru a se ajunge la un acord politic între șefii de stat și de guvern.[41]

Cei șase piloni ai pe care se fundamentează viitorul acord politic sunt:

– Dimensiunea cadrului financiar multianual, unde președintele propune un fond de 1074 miliarde de euro, necesari realizării obiectivelor pe termen lung ale Uniunii Europene și pentru a susține planul de redresare.
– Mecanismele de corecție, care urmează a fi susținute pentru anumite state pe parcursul anului 2020 și constau în anumite sume forfetare.
– Dimensiunea fondului de redresare a fost stabilită la o valoare de 750 de miliarde euro, sumă care urmează să fie utilizată pentru împrumuturi proprii și cheltuieli direcționate (CFM).
– Împrumuturi și granturi, care sunt menite să sprijine statele membre cu niveluri ridicate ale datoriei.
– Alocarea mecanismului de redresare și reziliență, care urmează să fie împărțit în funcție de prejudiciile la nivelul PIB. Astfel, un procent de 70% fiind alocat pentru anii 2021 și 2022, iar unul de 30% pentru anul 2023, pachetul urmând să fie plătit până cel târziu în 2026.
– Chestiunea guvernanței și condiționalității, care presupune etapele și condițiile prin care statele pot apela la resursele din fondul de redresare. Statele vor trebui să depună individual un plan de redresare și reziliență, care urmează să fie analizat si aprobat de Consiliu, la propunerea Comisiei.[42]

Consiliul European extraordinar din 17-21 iulie 2020

Prima reuniune față în față a liderilor europeni de la debutul pandemiei, desfășurată la Bruxelles, a avut pe ordine de zi două mari subiecte: planul de redresare și cadrul financiar multianual. Dezbaterile

---

[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem.*

șefilor de stat și de guvern s-au încheiat cu succes, membrii ajung la consens asupra celor două teme abordate, fiind încheiat un acord.[43]

Pachetul final asupra căruia liderii europeni au convenit de acord, însumează 1834,3 miliarde de euro și cuprinde cadrul financiar multianual 2021-2017 și planul de redresare (Next Generation EU). Bugetul multianual 2021-2027 înglobează o sumă care se ridică la valoarea de 1074,3 miliarde de euro. Rolul principal al bugetului este acela de a îndeplinii obiectivele pe termen lung ale comunității europene și de a sprijinii derularea cu succes a planului de redresare. Planul de redresare, precum am prezentat și în analiza reuniunilor anterioare, își propune să răspundă la problemele generate de criza pandemică. Fondul de redresare presupune o valoare de 750 miliarde de euro, pe care Comisia Europeană o poate împrumuta de pe piețe. Sumele din fondul de redresare pot fi accesate pentru împrumuturi reciproce și cheltuieli direcționate (CFM). Mecanismul de redresare și reziliență ocupă cea mai mare pondere dintre programele fondului, respectiv 672,5 miliarde de euro. Din această sumă, pentru împrumuturi sunt alocate 360 miliarde de euro, iar pentru granturi 312, 5 miliarde euro.[44]

Premierul Spaniei afirmă că s-a ajuns la un acord istoric în Consiliul European, în urma negocierilor dure care au avut loc pe cadrul financiar multianual și fondul de redresare. Sanchez, a subliniat că era absolut necesar un acord, în condițiile în care negocierile s-au desfășurat pe o durată generoasă de timp, iar rezolvarea problemelor financiare generate de pandemie nu mai puteau fi amânate. De asemenea, liderul guvernului spaniol, a vorbit despre rezultatul negocierilor și sumele obținute de Spania. Astfel, guvernul a reușit să obțină 140 miliarde de euro din bugetul anual, respectiv 11% din PIB-ul țării. Din fondul de redresare și reziliență, Spaniei îi revin 59 miliarde de euro, iar din programul „ReactEu” 12,4 miliarde euro.[45]

---

[43] Consiliul European, *Concluziile Consiliul European extraordinar din 17-21 iulie 2020*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/07/17-21/], accesat la data de 12.02.2021.

[44] *Idem*, https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/07/17-21/, accesat la data de 12.02.2021.

[45] *Ibidem*.

La finalul reuniunii extraordinare a Consiliului European, cancelarul german Angela Merkel, afirmă că a fost dat un răspuns la cea mai dificilă criză din istoria comunității europene. Liderul guvernului german susține că au fost negocieri dure pe acest subiect de interes major, însă liderii europeni au migrat către un numitor comun care să pună bazele, în cele din urmă, unui acord extrem de important. În cadrul reuniunii, au fost stabilite coordonatele financiare ale Uniunii pentru următorii șapte ani, dar și identificată o soluție la criza generată de pandemie.[46]

Președintele Franței, Emmanuel Macron, adresează mulțumiri conducerii Comisiei Europene și Consiliului European, pentru munca și eforturile depuse în realizarea acordului pe cadrul financiar multianual și planul de redresare. Macron, asemenea lui Merkel, subliniază că acordul la care au ajuns liderii europeni este unul istoric. Liderul francez remarcă că suma care s-a stabilit pentru subvenții este sub așteptările Franței, care și-ar fi dorit un fond mai generos. Cu toate acestea, Macron, evidențiază cât de departe s-a ajuns din punctul de vedere al negocierilor, liderii europeni reușind în doar două luni să obțină un acord. Un timp care poate fi catalogat scurt, în condițiile complexității comunității europene, necesită în general un timp generos pentru realizarea unui acord.[47]

România își dorește la rândul său un acord asupra cadrului financiar multianual și planului de redresare economică, conform unui comunicat de presă publicat pe site-ul administrației prezidențiale. Președintele României, Klaus Iohannis, își propune să obțină rezultate pozitive în urma negocierilor, subliniind obiectivul major al țării, de-a obține o sumă cât mai importantă pentru Politica de Coeziune și Politica Agricolă Comună. Principalele traiectorii de dezvoltare ale tării, sunt susținute prin programele celor două mari politici amintite anterior.[48]

---

[46] Guvernul Germaniei, comunicat de presă, 21.07.2020, [https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/europaeischer-rat-1769398], accesat la 13.02.2021.

[47] Administrația Prezidențială a Franței, 21.07.2020, [https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/07/21/jour-historique-pour-leurop]e, accesat la 13.02.2021.

[48] Administrația Prezidențială a României, comunicat de presă, 16.07.2020, https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/participarea-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-la-reuniunea-consiliului-european1594885564, accesat la 13.02.2021.

Premierul Suediei, Stefan Lofven, afirmă că reuniunea a fost una tensionată din prisma intereselor divergente, cu negocieri dure. Cu toate acestea, deși startul a fost unul dificil, cu poziții diferite, reuniunea s-a încheiat cu un acord mult așteptat. Lofven menționează că Suedia a pierdut resurse importante în exercițiul viitor, cele mai însemnate reduceri în raport cu exercițiile anterioare. Șeful guvernului apreciază însă, că plățile vor condiționate de statul de drept, ceea ce reprezintă o schimbare majoră de paradigmă la nivelul Uniunii Europene. Reușita Suediei și țărilor nordice partenere, evidențiază Lofven, este înăsprirea condițiilor de utilizare a fondului de redresare și obținerea unor investiții serioase în zona digitală și ecologică.[49]

Consiliul European extraordinar de la jumătatea lunii iulie s-a încheiat cu un real succes pentru Polonia, conform premierului Mateusz Morawiecki. Polonia a obținut sume generoase din politica de coeziune și politica agricolă comună, care îi asigură o dezvoltare sustenabilă. Țara va avea la dispoziție din cadrul financiar multianual și planul de reconstrucție, subvenții în valoare de 139 de miliarde de euro și împrumuturi de până la 34 miliarde de euro. O altă reușită a Poloniei și Grupului de la Visegrad, este lipsa unor mecanisme care să condiționeze accesarea resurselor de statul de drept.[50]

Șeful guvernului polonez afirmă că rolul Poloniei în Uniunea Europeană s-a întărit semnificativ în ultimii ani, iar astăzi, votul său nu mai este unul consultativ și un vot decisiv sau codecisiv, în funcție de context. Morawiecki, subliniază că data de 21 iulie 2020 marchează începutul unui nou capitol a Poloniei în cadrul Uniunii Europene.[51]

Consiliul European extraordinar din 1-2 octombrie 2020

Luna octombrie a debutat la nivel european cu o reuniune a șefilor de stat și de guvern, care s-au întâlnit să abordeze mai multe subiecte

---

[49] Guvernul Suediei, comunicat de presă, 21.07.2020, [https://www.government.se/articles/2020/07/deal-reached-on-long-term-budget-at-eu-summit/], accesat la 13.02.2021.

[50] Guvernul Poloniei, 21.07.2020, https://www.gov.pl/web/premier/sukces-po-szczycie-rady-europejskiej--wynegocjowalismy-ponad-750-mld-zl-z-budzetu-unijnego-i-europejskiego-instrumentu-na-rzecz-odbudowy, accesat la 13.02.2020.

[51] *Ibidem.*

importante pentru comunitate. Ordinea de zi a fost destul de complexă, discuțiile pe criza pandemică fiind destul de limitate în raport cu celelalte subiecte abordate.[52]

Referitor la dezbaterile pe subiectul crizei generate de pandemie, în centrul atenției membrilor summit-ului a fost necesitatea unui vaccin care să imunizeze populația. În acest sens, liderii europeni, au solicitat Consiliului Uniunii Europene și Comisiei Europene, să depună mai multe eforturi pentru a sprijinii elaborarea unui vaccin și distribuirea acestuia în toată comunitatea europeană.[53]

Consiliul European din 15-16 octombrie 2020

Consiliul European s-a reunit la Bruxelles pe data de 15-16 octombrie 2020, în condițiile în care asistam la debutul valului doi al pandemiei. Liderii europeni au evaluat situația epidemiologică și au manifestat îngrijorări în privința acesteia. Având în vedere ascensiunea crizei, care a debutat din nou cu începutul toamnei calendaristice, membrii Consiliului au căzut de acord să intensifice eforturile în anumite zone precum: *„reglementările privind carantina; depistarea transfrontalieră a contacților; strategiile de testare; evaluarea comună a metodelor de testare; restricționarea temporară a călătoriilor neesențiale către UE*."[54]

Consiliul European a abordat și situația dezvoltării și distribuirii vaccinului la nivelul comunității europene. În acest sens, au salutat eforturile instituțiilor europene în sprijinirea dezvoltării și distribuirii vaccinului. De asemenea, liderii europeni au menționat că este necesar un proces serios de autorizare și monitorizare a vaccinării, precum și faptul că acesta trebuie distribuit în mod echitabil și să aibă un preț rezonabil.[55]

---

[52] Consiliul European, *Concluziile Consiliul European extraordinar din 1-2 octombrie 2020*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/10/01-02/], accesat la 14.02.2021.

[53] *Ibidem.*

[54] Consiliul European, *Concluziile Consiliul European din 15-16 octombrie 2020*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/10/15-16/], accesat la 14.02.2021.

[55] *Idem*, https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/10/15-16/, accesat la 14.02.2021.

Președintele României, se declară îngrijorat de evoluția negativă a cazurilor de noi infectări și decese, generate de covid-19. Un aspect important în această perioadă este consolidarea cooperării între state, care este absolut necesară pentru combaterea pandemiei, conform președintelui Klaus Iohannis. De asemenea, șeful statului, susține eforturile derulate pentru dezvoltare unui vaccin, care în opinia sa, trebuie pus imediat la dispoziția populației.[56]

Îngrijorată de parcursul negativ de infectări și decese, este și cancelarul german Angela Merkel. Șeful guvernului german afirmă, că trebuie depuse eforturi pentru a reduce contactele între indivizi. De asemenea, Merkel, consideră util un schimb de informații între state, cu scopul de a identifica soluții rapide la problemele urgente.[57]

În urma reuniunii Consiliului European, premierul Spaniei, subliniază rolul crucial pe care îl are coordonarea statelor membre. Sanchez, afirmă că a militat pe parcursul acestei perioade dificile, ca statele să nu ia măsuri în mod unilateral. Conform premierului, discuțiile liderilor europeni au fost concentrate pe identificarea unei formule de coordonare a măsurilor aplicate de state, pentru reducerea răspândirii virusului (circulație, carantinare, testare).[58]

Stefan Lofven, premierul Suediei, este îngrijorat de modul în care evoluează pandemia de Covid19. Șeful guvernului suedez, subliniază importanța cooperării în această situație și sprijinul reciproc pentru a depăși această perioadă dificilă. Mai mult, Lofven, afirmă că este important ca statele să împărtășească experiențele proprii, cu scopul de a identifica soluții mai eficiente de combatere a maladiei.[59]

---

[56] Administrația Prezidențială a României, comunicat de presă, 16.10.2020, [https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/participarea-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-la-reuniunea-consiliului-european1602852158], accesat la 14.02.2021.

[57] Guvernului Germaniei, conferință de presă, 16.10.2020, [https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-am-16-oktober-2020-1800216], accesat 14.02.2021.

[58] Guvernul Spaniei, comunicat de presă, 16.10.2020, [https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2020/20201016eu-council.aspx?qfr=121], accesat la 14.02.2021.

[59] Guvernul Suediei, comunicat presă, 16.10.2020, [https://www.government.se/articles/2020/10/brexit-and-climate-change-at-the-eu-summit2/], accesat la accesat la 14.02.2021.

Președintele Franței, Emmanuel Macron, a susținut o declarație de presă după reuniunea șefilor de stat și de guvern, unde a vorbit despre rezultatele discuțiilor desfășurate. Macron, a afirmat că se depun eforturi pentru coordonarea acțiunii statelor membre în privința strategiilor de testare și recunoaștere a testelor rapide, cu scopul de a reduce perioada de carantinare. De asemenea, Macron, susține că se lucrează la strategia comună de vaccinare, iar liderii europeni își doresc o coordonare eficientă a acțiunilor statelor în acest sens. Mai mult, membrii Consiliului European se vor întâlni în mod regulat pentru a analiza evoluția procesului.[60]

Polonia a abordat situația pandemiei, anterior reuniunii Consiliului European, în cadrul Grupului de la Visegrad. În cadrul întâlnirii, cei patru lideri ai țărilor membre, au abordat situația Covid19 și au realizat un schimb de informații în raport cu activitățile în desfășurare și planificate pentru limitarea răspândirii virusului. Liderii V4, au creat o structură de cooperare focusată pe Covid19, unde se va realiza un schimb de informații între cele patru state membre și va reuni experții ministeriali.[61]

La nivelul Uniunii Europene, Polinia cooperează strâns cu statele membre, realizând schimburi de informații pentru limitarea răspândirii virusului și identificarea unor acțiuni eficiente de intervenție. De asemenea, guvernul polonez, susține îmbunătățirea coordonării acțiunii statelor membre în raport cu restricțiile existente. Polonia este de acord cu intensificarea eforturilor pentru dezvoltarea și distribuirea unui vaccin.[62]

Videoconferința membrilor Consiliului European din 29 octombrie 2020

O nouă videoconferință a membrilor Consiliului European, avut loc la data de 29 octombrie 2020. Pe masa liderilor s-a aflat provocările generate de pandemie, discuțiile membrilor fiind concentrate pe consolidarea eforturilor pentru a depăși situația de criză. Pe ordinea de zi a reuniunii s-au

---

[60] Administrația Prezidențială a Franței, conferință de presă, 16.10.2020, [https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/10/15/deplacement-du-president-emmanuel-macron-au-conseil-europeen-du-15-et-16-octobre-2020-au-programme-brexit-climat-et-covid-19], accesat la 14.02.2021.

[61] Guvernul Poloniei, 16.10.2020, [https://www.gov.pl/web/premier/przyszlosc-polityki-klimatycznej-sytuacja-epidemiczna-i-sprawy-zagraniczne-tematami-na-szczycie-re-w-brukseli], accesat la 14.02.2021.

[62] *Ibidem.*

aflat două subiecte importante în combaterea pandemiei, și anume, politicile privind testarea și depistarea infecției și dezvoltarea unui vaccin.[63]

Membrii Consiliului European afirmă că în lupta cu coronavirusul, un rol important îl au testarea, depistarea și carantinarea. Cu ajutorul celor trei procese poate fi limitată răspândirea infecției și ținută sub control situația. Astfel, consideră utilă introducerea testelor rapide, care pot fi aplicate la o scală mai largă și pot oferi un răspuns imediat. De asemenea, șefii de stat și de guvern, au aprofundat discuțiile în privința dezvoltării unui vaccin. Referitor la acest subiect, liderii europeni au identificat patru traiectorii care ar trebui să ghideze cooperarea în dezvoltarea vaccinului: *„distribuirea echitabilă către statele membre, criteriile pentru stabilirea grupurilor prioritare; provocările și blocajele logistice, comunicarea cu privire la vaccinuri."*[64]

Videoconferința membrilor Consiliului European din 19 noiembrie 2020

Întâlnirea online a șefilor de stat și de guvern din data de 19 noiembrie, s-a concentrat pe răspunsul Uniunii Europene la criza generată de pandemie. Discuțiile liderilor au reprezentat o continuare a abordările anterioare din cadrul reuniunilor din decursul lunii octombrie. Principalele subiecte care s-au aflat pe masa decidenților europeni au fost politicile privind testarea, depistarea și carantinarea și eforturile coordonate în scopul dezvoltării unui vaccin.[65]

Merkel se declară mulțumită de evoluția cooperării între statele membre în lupta cu pandemia Covid-19, deși situația rămâne îngrijorătoare. Cancelarul german este optimist cu privire la dezvoltarea vaccinurilor și speră, ca la finalul anului în curs sau la începutul anului viitor să fie aprobate în Europa și puse la dispoziția populației. De asemenea, Merkel anunță că în statele europene se desfășoară pregătirea centrelor de vaccinare, unde urmează să fie imunizată populația.[66]

---

[63] *Ibidem.*

[64] *Ibidem.*

[65] *Ibidem.*

[66] Administrația Prezidențială a României, comunicat de presă, 19.11.2020, [https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/videoconferinta-cu-membrii-consiliului-european-pe-tema-masurilor-privind-gestionarea-pandemiei-covid-191605723232], accesat la 19.02.2021.

Președintele României subliniază din nou importanța cooperării și schimbului de informații între state, care contribuie la limitarea răspândirii virusului. Iohannis, consideră utilă recunoașterea reciprocă a testelor, care ar putea sprijini circulația în U.E. Șeful statului este încrezător că vom avea aprobate vaccinuri în scurt timp la nivelul U.E. și apreciază implicarea Comisiei Europene în tot acest proces. Mai mult, Iohannis, anunță că în România se află în plină desfășurare strategia de vaccinare.[67]

Stefan Lofven, premierul Suediei, a afirmat că trebuie făcute mai multe eforturi pentru a depăși criza și o coordonare mai bună între state. De asemenea, trebuie lucrat mai intens pentru a obține și implementa un vaccin care să imunizeze populația. Lofven, consideră utilă dezvoltarea și aplicarea testelor comune, a căror rezultat să fie recunoscut la nivelul comunității. Șeful guvernului suedez subliniază, că resurselor din cadrul financiar multianual și fondul de redresare trebuie puse la dispoziția statelor cât mai repede posibil.[68]

Consiliul European din data 10-11 decembrie 2020

Ultima reuniune a șefilor de stat și de guvern din anul 2020, un an plin de provocări pentru Uniunea Europeană, a debutat pe 10 decembrie. Lideri europeni au avut pe ordinea mai multe subiecte de interes, printre care: bugetul pe termen lung 2021-2027 și pachetul de redresare; pandemia SARS Cov 2; schimbările climatice; securitatea Uniunii Europene; relațiile externe; summit-ul zonei euro.[69]

Referitor la Covid-19, liderii europeni au salutat rezultatele eforturilor derulate pentru dezvoltarea vaccinurilor și demersurile Comisiei Europene pentru încheierea unor acorduri de achiziție. Membrii Consiliului European au manifest îngrijorări în raport cu situația epidemiologică și au convenit să continue eforturile pentru a limita virusul și evita noi valuri de

[67] Guvernul Germaniei, conferință, 19.11.2020, [https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/eu-rat-1817426], accesat la 19.02.2021.

[68] Guvernul Suediei, comunicat presă, 20.11.2020, [https://www.government.se/articles/2020/11/european-council-meeting-on-the-covid-19-pandemic/], accesat la 19.02.2021.

[69] Consiliul European, *Concluziile Consiliul European din 10-11 decembrie 2020*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2020/12/10-11/], accesat la 19.02.2021.

infectări. Mai mult, șefi de stat și de guvern, au abordat ridicarea treptată a restricțiilor, care urmează să se realizeze în funcție de evoluția pandemiei la nivelul comunității.[70]

Lucrările summit-ului au vizat și testarea, grupul solicitând Comisiei Europene să propună Consiliului Uniunii Europene, recunoașterea reciprocă între statele membre, a rezultatelor testelor rapide. Discuțiile au continuat pe marginea unui alt subiect relevant și anume, combaterea și gestionarea viitoarelor pandemii. Liderii europeni își doresc o colaborare aprofundată la nivel internațional pentru a oferii răspunsuri la posibilele pandemii viitoare și conturarea unui tratat în acest sens. Uniunea Europeană va face demersuri pentru concretizarea celor propuse în cadrul Organizației Mondiale a Sănătății.[71]

Videoconferința membrilor Consiliului European din 21 ianuarie 2021

Prima reuniune a Consiliului European din anul 2021, s-a desfășurat în a doua jumătate a lunii ianuarie, pe data de 21 ianuarie 2021. Principalele subiecte de ordine de zi au fost eforturile coordonate pentru combaterea pandemiei, testarea, procesul de vaccinare și noile tulpini identificate ale virusului. Liderii europeni și-au manifestat îngrijorarea vizavi de noile tulpini identificate și agresivitatea lor. Membrii summit-ului au fost de acord în privința adoptării unor măsuri de limitare a răspândirii la nivelul statelor membre și au evidențiat necesitatea *„creșterii capacității de secvențiere”*[72].

Șefii de stat și de guvern au primit cu entuziasm vestea adoptării de către Consiliul Uniunii Europene a recomandării utilizării testelor rapide și recunoașterea reciprocă la nivelul statelor membre a rezultatelor acestora. Grupul consideră că, procesul de vaccinare trebuie realizat într-un mod accelerat, având în vedere gravitatea problemei. De asemenea, Consiliul European subliniază necesitatea cooperării pentru a realiza un certificat standardizat care să ateste realizarea vaccinării.[73]

---

[70] *Ibidem.*

[71] *Ibidem.*

[72] Consiliul European, *Concluziile videoconferinței membrilor Consiliului European, 21 ianuarie 2021*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2021/01/21/], accesat la 20.02.2021.

[73] *Ibidem.*

Concluzii

In urma analizei reuniunilor Consiliul European și a pozițiilor șefilor de stat și de guvern, putem adăuga câteva concluzii importante vizavi de modul în care a fost gestionată criza generată de pandemia SARS COV 2. Astfel, puteam observa acele segmente din procesul decizional care funcționează eficient și acele segmente care necesită îmbunătățiri, unde este necesară o intervenție pentru a crește capacitatea instituțiilor europene de răspunde la viitoarele provocări.

Un prim aspect pe care îl putem remarca, este debutul problemei și momentul în care instituțiile Europene au început abordarea acesteia în vederea soluționării. La nivel instituțional, apariția noului coronavirus și efectele sale negative, au fost cunoscute din decursul lunii decembrie 2020. Cu toate acestea, prima reuniune a Consiliului European pe această temă a debutat în prima jumătate a lunii martie, respectiv pe 10 martie 2020. Între momentul zero al pandemiei și abordarea acesteia la nivelul forurilor europene, au trecut mai bine de trei luni calendaristice, timp suficient ca maladia să ajungă în spațiul comunitar și să se răspândească între indivizi. Identificarea primelor persoane infectate și a contacților acestora fiind foarte dificil de realizat, datorită timpului irosit și a modului ușor de transmitere a virusului. Nu trebuie să omitem faptul că, unele state membre au început să adopte măsuri împotriva răspândirii virusului, anterior abordării problemei la nivel european. Totuși, lipsa unor acțiuni coordonate între state și libera circulație în interiorul comunitar, au contribuit la răspândirea accelerată a virusului.

Frecvența reuniunilor Consiliului European este un alt aspect important pe care îl vom aborda și care a avut la rândul său un impact asupra evoluției situației. Consiliul European se reunește, în condiții normale, de două până la patru ori pe an. De la începutul crizei pandemice și până în luna februarie a acestui an, aproximativ un an calendaristic, au fost 14 reuniunii ale șefilor de stat și de guvern, o frecvență istorică în istoria instituției. Prin urmare, observăm îngrijorarea liderii europeni în raport cu criza și dorința de a oferi răspunsuri eficiente la provocările generate.

Interesul șefilor de stat și de guvern pentru a oferi un răspuns la criza pandemică poate fi dedus din frecvența întâlnirilor. Reuniunile dese, însă, pot fi interpretate în mai multe sensuri. Unul dintre acestea poate fi cel anterior menționat, dar putem deduce și alte cauze pentru aceste întâlniri. Una dintre cauze poate fi lipsa unor consensuri în negocierile derulate pe marginea unor subiecte de interes pentru statele membre, care au generat noi reuniunii pentru încheierea unor acorduri. Așa cum putem observa în analiza de mai sus, statele au avut poziții diferite în raport cu măsurile și acțiunile de limitare a virusului, dar și în chestiunea alocării resurselor din fondul de redresare.

Uitându-ne la pozițiile liderilor europeni articulate în cadrul celor mai importante dintre întâlnirile din acesta perioadă, prezentate mai sus, observăm opinii diferite. Statele au aplicat diferențiat măsurile de limitare a pandemiei. De asemenea, statele au manifestat interese distincte în privința alocărilor din fondul de redresare. Unele state și-au dorit ca o pondere mai însemnată din fond să fie alocată subvențiilor, în timp ce alte au considerat mai important ca o pondere mai generoasă să o ocupe împrumuturile. Mai mult, au fost state care au cerut condiții mai drastice pentru acordoarea resurselor din fondul de redresare, în timp ce alte au solicitat un acces rapid la resursele financiare.

Un alt aspect este acela că, reuniunile liderilor europeni s-au încheiat adeseori, fără un răspuns concret la problemele generate de criza pandemică. Concluziile Consiliului European venind cu un răspuns destul de general și interpretabil, care oferea multă liberate de acțiune statelor, fără a venit cu un set concret de măsuri și o perioadă bine delimitată de acțiune. De aici reiese lipsa de coordonare a statelor în a acționa în mod unitar, ceea ce a generat nemulțumiri în rândul anumitor liderilor, care au solicitat în mod repetat coordonarea măsurilor și acțiunilor.

Nu trebuie să omitem și faptul că, lideri europeni au trat cu superficialitate posibilitatea un val doi, care era considerat mai puțin agresiv în opinia unor lideri. Astfel, după depășirea primul val, lideri europeni s-au concentrat pe construirea fondului de redresare, pentru a repara dezechilibrele economice și restabili parametri optimi de funcționare a pieței

interne, reducând concentrarea pe limitarea și prevenția răspândirii virusului. Toate aceste erori, au degenerat un val doi, care a lovit mult mai agresiv comunitatea europeană și au adâncit dezechilibrele economice și sociale.

În contextul crizelor cu care s-a confruntat comunitatea europeană în ultimele două decenii (criza financiară, criza imigranților și criza generată de pandemia SARS Cov 2) și a perspectivelor privind viitorul Uniunii Europene, consider utilă reformarea tratelor care fundamentează funcționarea construcției europene. Evenimentele din ultimele două decenii au produs dezechilibre sociale și economice de anvergură, care au pus Uniunea Europeană în fața unor provocări nemaiîntâlnite. Prin urmare, este absolut necesară regândirea mecanismelor de luare a deciziilor la nivel instituțiilor europene, în situații de criză, astfel încât procesul de formare a consensului să se realizeze într-un timp rezonabil și să conducă la generarea unor soluții obiective și acțiunii coordonate.

Bibliografie

Consiliul European, *Concluziile reuniunilor Consiliului European*, informații preluate de pe site-ul oficial al Consiliului European, [https://www.consilium.europa.eu/ro/].

Consiliul European, *Foaia de Parcurs pentru Redresare*, [https://www.consilium.europa.eu/media/43421/20200421-a-roadmap-for-recovery_ro.pdf].

Organizației Mondiale ale Sănătății, *Date privind situația Covid-19*, [https://www.who.int/].

Administrația Prezidențială a Franței, Articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial, [https://www.elysee.fr/].

Administrația Prezidențială a României, Articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial [https://www.presidency.ro/].

Guvernul Federal al Germaniei, articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial [https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de].

Guvernul Poloniei, Articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial [https://www.government.nl/].

Guvernul Spaniei, Articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial, [https://www.lamoncloa.gob.es/].

Guvernul Suediei, Articole, declarații și comunicate de presă, preluate de pe site-ul oficial [https://www.government.se/].

Securitatea și Apărarea Europeană, un scop comun

Drd. Bogdan RUS
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

In a context in which war doctrines are unfortunately still a useful tool in making credible the deterrence of potential adversaries, and states such as the Democratic People's Republic of Korea openly threaten the United States, the European Union is facing extremely slow results regarding the consultations of the Common Security and Defense Policy (CSDP). Established since 1999 with the purpose of strengthening the European Union's military capabilities through concrete actions of cooperation and strategic integration, this progress has been relatively limited for more than two decades now. So is the European Union therefore capable of such a union of forces? Or the cultural barriers, political interests and the tendency of sovereignty of each state will still carry the burden of geopolitical alliances for many years to come, thus fueling the hegemonic status of the United States of America? And is the militarily integration a priority on the European Union's list of actions, or do they still prefer to rely endlessly on the world's economic and social interdependence, and using it almost always as a tool for managing political crises? These and many other such questions are forming the ground on which this analysis will seek to rise, in order to bring not only clarity in the current context, but also predictability in the future of the European Union's military defense status.

Cuvinte cheie: CSDP, securitate, apărare, armată, Uniunea Europeană.

Evoluția consultărilor

Conform specialiștilor în domeniu, capabilitatea de acțiune militară își are în mod ideal rădăcinile într-o strategie, care are particularitatea de a contura în mod specific obiectivele și mijloacele de acțiune ale acesteia. Fie

că este vorba de operațiuni de menținere a păcii, separarea părților prin forță, sau asistență umanitară, rezultatul pozitiv al acestora va fi mereu reprezentat de mixtul corect între strategia care oferă variante pentru dezvoltarea capacității, structuri instituționale de comandă și capacitatea efectivă de desfășurare militară[1].

Să fie așadar strategia militară de fapt cea mai mare lipsă a Uniunii Europene? Conflictele din zona Balcanică din anii '90 ar putea susține această ipoteză, căci în ciuda faptului că Europa dispunea de un efectiv de mai bine de 2 milioane de soldați, n-a fost totuși capabilă de o mobilizare promptă, solicitându-se suportul NATO.[2]

Astfel, în iunie 1999, Uniunea Europeană înființează în mod formal în cadrul Summit-ului de la Köln, Politica Europeană de Securitate și Apărare (ESDP), însă stabilește acțiuni concrete doar șase luni mai târziu, în cadrul Summit-ului de la Helsinki, unde aceasta constituie Obiectivul Principal al Helsinki-ului, sau „Helsinki Headline Goal (HHG)", care are ca țintă dezvoltarea în următorii trei ani a unui număr de 60.000 de trupe, capabile să se deplaseze în orice teatru de război în mai puțin de 60 de zile și să aibă o capacitate de acțiune de până la un an. De asemenea, statele membre au mai agreat constituirea unor organisme politico-militare în cadrul Consiliului Uniunii Europene, precum Comitetul Politic și de Securitate (PSC), Comitetul Militar al Uniunii Europene (EUMC), Statul Major al Uniunii Europene (EUMS) și Directoratul General pentru Relații Externe (DG E VIII) ca și organ de suport. Toate acestea au fost mai apoi reunite sub Planul European de Acțiune a Capabilităților (ECAP), iar în anul 2003, odată și cu implementarea primei Strategii Europene de Securitate (ESS), a avut loc și prima operațiune militară, Artemis, în Republica Democratică Congo.[3]

Ca urmare a acestor progrese, în iunie 2004 Statele Membre definesc un nou Obiectiv Principal pentru 2010 (HD 2010), care are ca scop crearea unei capacități rapide de intervenție, formată din aproximativ 1.500-2.500 de

---

1 Ettore Greco, Nicoletta Pirozzi and Stefano Silvestri, *EU Crisis Management: Institutions and Capabilities in the Making*, Roma, Quaderni IAI, 2010, pp. 11-12.

2 Branka Magaš & Ivo Žanić, *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina 1991–1995,* Abingdon, Frank Cass Publishers, 2001

3 Greco, Pirozzi and Silvestri, *op.cit.*, pp. 12-13.

trupe, și care urmează a fi alcătuită printr-o contribuție multinațională agreată. Totodată, pentru îmbunătățirea cooperării dintre state – un element de coagulare extrem de important de altfel – a fost necesară și crearea Agenției Europene de Apărare (EDA); însă realizarea unei astfel de cooperări a rămas din păcate o sarcină extrem de acută și în anii care au urmat. Cu alte cuvinte, cheltuielile cu grupările de luptă aflate în așteptare, interesele de protejare a propriilor economii naționale când erau puse în discuție achiziția de armamente, sau stabilirea bugetelor pentru întreg acest sector al armamentelor, precum si efectele crizei financiare care a urmat, au împins statele să rămână oarecum reticente în ceea ce privește angajamentele de susținere a Politicii Europene de Securitate și Apărare (ESDP). Ba mai mult decât atât, un alt obstacol cultural major în obținerea unei cooperări mai profunde, îl reprezenta tendința Statelor Membre de a își conserva suveranitatea națională și capacitatea proprie de acțiune. Pragul de încredere pe care nu reușeau însă acestea să-l depășească, reprezintă însăși modalitatea de a își păstra această suveranitate națională și de a își spori totodată capabilitățile militare de acțiune – și anume tocmai prin consolidarea cooperării și a integrării reciproce. În anul 2009, odată cu împlinirea a 10 ani de existență, Politica Europeană de Securitate și Apărare (ESDP) își schimbă sugestiv numele în Politica Comună de Securitate și Apărare (CSDP), cu scopul de a acorda probabil o și mai mare greutate tratatului în sine.[4]

Cu toate acestea, deși în perioada 2003-2009 au fost derulate sub coordonarea ESDP nu mai puțin de 26 de misiuni, din anul 2009 până în anul 2011 numărul acestora a rămas surprinzător – zero. Chiar dacă acest aspect a fost la acea vreme unul strâns legat și de criza financiară globală izbucnită în 2008, a cărei efecte erau resimțite la nivel tot mai profund și care a dus la reducerea semnificativă a bugetelor pentru acest sector, putem discuta și de o criză în coagularea viziunilor la nivelul țărilor membre – acțiunile de respectare a unor angajamente ratificate își găsesc eficiența și randamentul maxim pe timp de criză și nu pe timp de pace și bunăstare. Însă nu putem nega faptul că toate acele divergențe erau și sunt în continuare fundamentate: 1) în timp ce Europa de Est percepe în continuare Federația Rusă ca fiind cea mai reala amenințare la adresa existenței sale, Europa de Vest este îngrijorată în schimb de terorism; 2) de ce fel de fuziune sunt

[4] *Ibidem*, pp. 14-18.

capabile NATO (a cărui existență depinde într-o anumită măsură și de activitatea sa perpetuă) și CSDP, este de asemenea o temă văzută diferit la nivelul Uniunii Europene; 3) strategia comună de gestionare a instabilității politice din Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA), reprezintă un alt motiv nu doar de îngrijorare, ci și de dispută politică; 4) poziția Uniunii Europene față de tranziția de la o ordine globală unipolară la una multipolară, prin ascensiunea unor țări precum Brazilia, Rusia, India și China, sunt din nou chestiuni percepute extrem de diferit. Așadar, dacă va servi sau nu o viitoare Armată Europeană rolului de „școală a uniunii", este o întrebare pe care ne-o adresăm în mod legitim și noi.[5]

Rezultate și repere actuale

Analizând situația actuală din punct de vedere al realizărilor efective în această direcție, cel mai avansat punct al negocierilor îl reprezintă decizia Consiliului Uniunii Europene de instituire a Capabilității Militare de Planificare și Conducere (MPCC)[6], publicată oficial în 9 iunie 2017. Aceasta vine ca urmare a necesității subliniate de către Consiliul European încă din decembrie 2016, și implică îmbunătățirea capacitatea de reacție militară a UE. Acest demers este unul extrem de important, deoarece reprezintă – cel puțin la nivel teoretic – un exemplu ceva mai relevant de constituire a unei punți de comunicare între un corp politic și unul militar, esențial în astfel de situații. Ba mai mult decât atât, conform deciziilor Consiliului, această unitate de comandă ar trebui, ca până la finele anului 2020, să fie capabilă de a prelua responsabilități de planificare operațională și de a conduce atât misiuni non-executive regionale, cât și operațiuni militare executive din cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună (CSDP)[7], limitate la grupul de luptă al Uniunii Europene.[8]

---

[5] Maxime H. A. Larivé, *Debating European Security and Defence Policy – Understanding the Complexity*, Abingdon UK, Routledge, 2016, Chapter 12.

[6] Consiliul Uniunii Europene, *Comunicate*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/06/08/military-mpcc-planning-conduct-capability/], accesat în 15.06.2020.

[7] Ministerul Afacerilor Externe, *Securitate Internațională*, [https://www.mae.ro/en/node/2064], accesat la 15.06.2020.

[8] Yf Reykers, „A permanent headquarters under construction? The Military Planning and Conduct as a proximate principal", Taylor & Francis, 2019, [https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1599882], accesat la 15.06.2020.

Continuând cu realizările efective în materie de activități de consolidare a capacității de securitate si intervenție, Uniunea Europeană s-a axat se pare în ultimii ani mai mult pe misiuni de construcție a păcii, decât pe intervenție militară sau consolidare a capacității acesteia. Analizând situația laturii Vestice a regiunii Balcanice, care include țări precum Bosnia și Herțegovina, Republica Kosovo, Republica Croația, Republica Serbia sau Muntenegru, cât și regiunea Cornul Africii, cu precădere Republica Federală Somalia, dar și țări precum Republica Djibouti, Republica Seychelles, Republica Unită a Tanzaniei sau Republica Kenya – țări care s-au confruntat și se confruntă în parte cu o serie de nereguli și provocări economice și de securitate – vedem că acestea au fost beneficiarii direcți ai desfășurării mai multor misiuni UE, care vizau o gamă largă de reforme în domeniul securității naționale, inclusiv reforma militară, a poliției, a sectorului închisorilor, a securității maritime, dar și a frontierelor de stat. Conduse de la Bruxelles în colaborare cu autoritățile locale ale statelor implicate, acestea au avut un impact pozitiv care ar putea justifica decizia Uniunii de a-și focaliza o bună parte din resursele disponibile pe instalarea pe termen lung a păcii în țările cu risc ridicat de conflict și mai puțin pe construcția unei structuri de apărare Europene.[9] Chiar și în acest context, agenda fostului Președinte al Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, pare să nu fi exclus această perspectivă. Citând din arhivele Comisiei Europene, acesta spunea: „De asemenea, cred că trebuie să lucrăm la o Europă mai puternică atunci când vine vorba de probleme de securitate și apărare. Da, Europa este în principal o „putere moale". Dar chiar și cele mai puternice structuri cu putere de influență („putere moale") nu pot face acest lucru pe termen lung fără cel puțin unele capacități de apărare integrate."[10]

Cu toate că șansele de reușită a unei asemenea aspirații vechi de mai bine de șapte decenii nu au fost niciodată mai favorabile decât acum Europei, aceasta se pare că deși dezbate constant această posibilitate, ezită oarecum

---

[9] Timothy Edmunds, Ana E. Juncos and Gilberto Algar-Faria, „EU local capacity building: ownership, complexity and agency", Taylor & Francis, 2018, [https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1528878], accesat la 15.06.2020.

[10] European Comision, *Reflection Paper on the Future of European Defence*, Bruxelles, 2017 [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf], accesat la 15.06.2020.

mereu să o și ducă la îndeplinire, preferând să proiecteze la nivel global imaginea tipar a unei superputeri democratice, cu viziuni liberale, care nu dorește să folosească forța și violența ca unelte de influențare. Dacă aducem în context reacția Statelor Unite ale Americii după atentatele de la 11 septembrie 2001, cu declarațiile și acțiunile lor ferme de război, și le comparăm cu cele ale Uniunii Europene după atacurile teroriste de la Madrid, Londra, Bruxelles sau Paris, discrepanța este fără îndoială una extrem de evidentă.[11] Nu vom intra în controversele invaziei Irakului din 2003 și nici în detaliile privind restricțiile de acordare a vizelor impuse ulterior de către Statelor Unite ale Americii, însă merită să amintim totuși de aceste măsuri, într-o scurtă comparație cu politica de integrare a imigranților și a refugiaților negociată și aplicată de către Uniunea Europeană în ultimii ani. Probabil că însuși contextul istoric al Europei – unul parcă prea plin de conflicte, indiferent că vorbim de Antichitate, Evul Mediu sau Epoca Modernă – face ca această variantă să nu mai reprezinte o soluție viabilă în proiecțiile culturale ale unor lideri cu putere de decizie. Oricum, atât în fundamentarea unei asemenea viziuni generale, cât și în negocierile spre constituirea unei Armate Europene, voința publică este și ea o precondiție; iar sondajele arată constant că deși sunt foarte deschiși spre cooperare, europenii sunt încă parțial reticenți în ceea ce privește necesitatea integrării militare.[12] Într-un Eurobarometru efectuat în Noiembrie 2018, datele arată că doar 22% dintre respondenți au considerat conflictele din afara UE ca reprezentând o reală amenințare pentru comunitate, și doar 15% dintre ei pe cele din interiorul Uniunii. Principalele temeri ale acestora rămânând de departe atacurile teroriste, managementul deficitar al migrației și poluarea. Însă acestea sunt doar valori medii exprimate, iar decalajele mari de opinie dintre țările Estice și cele Vestice ale Uniunii Europene rămân un aspect greu de neglijat – în special în contextul anexării Peninsulei Crimeea în 2014 de către Federația Rusă. Chiar dacă rezultatul mediu al comunității nu susține Armata

[11] Alessandro Dal Lago and Salvatore Palidda, „Conflict, Security and the Reshaping of Society; The civilization of war”, Abingdon, Routledge, 2010, pp. 103-115.

[12] Amanda von Trapp and Mark O. Hatfield, „European Defense Integration: Public Opinion and Instinct”, European Union Studies Association, 2019, [https://www.eustudies.org/eusa-forum/eusa-interest-section-essays/18/download], accesat la 15.06.2020.

Uniunii Europene ca fiind o prioritate, se impune totuși o analiză extinsă a acestei decizii având în vedere că între 50% și 71% dintre respondenții statelor Europei de Est s-au arătat în favoarea aprofundării Politicii Comune de Securitate și Apărare, iar în cazul statelor învecinate direct cu Federația Rusă, intervalul acestora urcând la valori între 71% și 87%.[13]

Rămânând însă la temerea cea mai mare a cetățenilor Uniunii Europene – cea a amenințărilor teroriste – și corelând-o cu tema analizei de față, putem remarca progrese considerabile în această direcție. Prin ratificarea Tratatului de la Amsterdam (1997)[14], care reprezintă de fapt o revizuire a Tratatului de la Maastricht[15], statele membre au agreat transferarea anumitor puteri ale guvernelor naționale în slujba Parlamentului European. Concret, au decis în baza articolul K.1 constituirea Oficiului European de Poliție (Europol)[16], care beneficiind de susținere legislativă constantă din partea Uniunii Europene, a reușit în următorii ani să se dovedească a fi cel mai important instrument de luptă împotriva terorismului și a criminalității dezvoltat vreodată de către aceasta. Prin eforturi extinse ale agenților, s-a reușit nu doar dejucarea a numeroase atacuri, dar și împiedicarea susținerii sau formării de noi grupări teroriste prin acțiuni strategice de combatere a finanțării acestora. Este de remarcat în consecință că aceste reușite au fost posibile nu doar printr-o simplă colaborare, ci mai degrabă printr-o integrare strategică, bazată pe un plan cu o viziune comună, și în acord de asemenea cu Gijs de Vries, primul lider al Biroului Coordonator al Uniunii Europene Contra-terorismului, care susținea activ asemenea măsuri de coagulare instituționalizată și care afirma încă de pe atunci într-una din intervențiile sale: „noi nu suntem Statele Unite ale Europei ... noi nu avem o forță de poliție a UE, sau o armată a UE."[17]

---

[13] *Ibidem.*

[14] Documente Uniunea Europeană, *Tratatul de la Amsterdam*, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf], accesat la 20.06.2020.

[15] Documente Uniunea Europeană, *Tratatul de la Maastricht*, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf], accesat la 20.06.2020.

[16] Documente Uniunea Europeană, *Europol*, [https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/europol_ro], accesat la 20.06.2020.

[17] Christian Kaunert, „The external Dimension of EU Counter-Terrorism Relations: Competences, Interests, and Institutions", Taylor & Francis, 2019, [https://doi.org/10.1080/09546550903409551], accesat la 15.06.2020.

Printre măsurile vizibile luate de către Europol în vederea sporirii securității în rândul cetățenilor, găsim și implementarea tot mai activă a tehnologiei dronelor pentru supravegherea și intervenția din zonele de frontieră ale Uniunii Europene – menite inițial să combată migrația – cât și a camerele video tot mai sofisticate amplasate în marile metropole Europene și nu numai. Eficiența acestor măsuri arată că această direcție ar putea reprezenta în viitorul apropiat o abordare semnificativă în materie de apărare locală și regională[18], cum de altfel ne confirmă și un studiu UNESCO[19] organizat în rândul comunității tinerilor în 2015 la Paris, care în materie de previziuni asupra vieții și securității în 2040 ne arată că probabilitatea existenței pe atunci a dronelor de intervenție împotriva teroriștilor, este una extrem de mare chiar și la nivel global.[20] Așadar, reușita Europol nu ar trebui să reprezinte doar un model de succes al Uniunii Europene în ceea ce privește cooperarea instituționalizată, dar și un punct relevant de pornire și extindere în direcția unei cooperării eficiente și în materie de apărare militară.

Chiar și așa, în contextul imposibilității Uniunii Europene de a lua o hotărâre fermă în sensul creării unei Armate Europene – datorată în parte evoluției lente a negocierilor care au la bază discrepanțele culturale și economice semnificative dintre statele membre – nu este totuși de neglijat tendința celorlalte state în această direcție, în special cea a marilor puteri: 1) Federația Rusă spre exemplu, întreprinde încă de la sfârșitul Războiului Rece cel mai amplu program de reforma militară ale cărui rezultate au fost deja demonstrate atât în exerciții, cât și pe câmpul de luptă; 2) Statele Unite ale Americii explorează în prezent modalități de dezvoltare a tehnologiilor de inteligență artificială, robotică, biotehnologie și știința materialelor în vederea integrării lor în cadrul următoarelor generații de capacități militare; 3) Republica Populară Chineză s-a angajat încă din anul 2015 într-un

---

[18] Michael Friedewald, J. Peter Burgess, Johann Čas, Rocco Bellanova and Walter Peissl, „Surveillance, Privacy and Security; Citizens' Perspectives", Abingdon, Routledge, 2017, pp. 107-122.

[19] UNESCO, *About us*, [https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco], accesat la 15.06.2020.

[20] Riel Miller, „Transforming the Future; Anticipation in the 21st Century", Abingdon, Routledge, 2018, pp. 177-186.

program de reformă militară ce implică o modernizare completă până în 2035 și atingerea celui mai înalt standard global până cel târziu în 2050.[21]

Impact climatic

Având în vedere complexitatea abordării alese, nu putem să începem analiza de la un interes îngust și cu beneficii punctuale imediate – acela de a avea o Uniune Europeană mai puternică și mai sigură pentru cetățenii ei – fără a lua în calcul și analiza extinsă care se impune asupra mediului înconjurător. Orice măsura care nu ține seama de impactul climatic și de actuala direcție a acestuia, riscă să contribuie la o agravare ireversibilă a sănătății mediului, indiferent de natura rezultatelor scontate pe termen scurt sau mediu. Vinod Thomas (2017) face referire în cartea sa la schimbările climatice severe și dezastrele naturale care le preced, cât și despre cum doar o schimbare de mentalitate în viziunile politice – una care să depășească interesul propriu imediat – poate să confere o strategie sustenabilă și cu un coeficient de eficientizare ridicat pe termen lung.[22]

Deși conștientă de toate aceste aspecte negative și riscurile asociate lor, arena globală pare să nu acționeze totuși la unison atunci când vine vorba de securitatea climatică globală și importanța măsurilor imediate; rezultatele economice naționale sau alte diverse interese regionale având se pare întâietate în multe dintre cazuri. O astfel de situație cu un impact climatic și diplomatic enorm, îl constituie spre exemplu anunțul de retragere a Statelor Unite ale Americii din Acordul de la Paris privind schimbările climatice[23], măsură în total dezacord cu direcția climatică globală dacă este să aducem în context fie și măcar un singur astfel exemplu de catastrofă naturală recentă, precum este și cea a incendiilor de vegetație din Australia.[24]

---

21 Ian Anthony, „Military Dimensions of a Multipolar World: Implications for Global Governance" Taylor & Francis, 2018, [https://doi.org/10.1080/09700161.2018.1463957], accesat la 15.06.2020.

22 Vinod Thomas, „Climate Change and Natural Disasters; Transforming Economies and Policies for a Sustainable Future", Abingdon, Routledge, 2017, pp. 95-102.

23 United Nations, *Climate Change*, [https://unfccc.int/news/official-communication-from-the-us-on-its-intention-to-withdraw-from-the-paris-agreement], accesat la 10.11.2020.

24 United Nations, *News*, https://news.un.org/en/story/2019/11/1051131, accesat în 10.11.2020.

În sens asociat, un raport al Parlamentului European din 2019 relevă cum țările membre ale Uniunii Europene risipesc resurse și sume colosale de bani anual, doar prin lipsa de eficiență în cooperare pe plan de apărare strategică. Mai precis, acesta argumentează că doar în situațiile suprapunerii forțelor, a capacităților militare depășite și a barierelor în cazul achizițiilor, țările irosesc anual un total de 26.4 miliarde de euro.[25] Aceste cheltuieli evidențiază în consecință nu doar necesitatea imediată de a perfecționa cooperarea militară la nivelul Uniunii Europene, dar și dezacordul privind exploatarea ineficientă a resurselor (în special cea a armamentelor și a combustibililor) în raport cu cerințele de mediu. Așadar, o astfel de abordare n-ar presupune neapărat o extindere a forțelor militare în materie de personal a vreunui stat în parte – ci mai degrabă doar măsuri de coagulare și standardizare ale celor existente, prin acțiuni cum ar fi:

- centralizarea conducerii militare în vederea obținerii unei comunicări mai eficiente;
- stabilirea clară a obiectivelor și alinierea lor pe o direcție comună, favorabilă tuturor statelor membre;
- uniformizarea standardelor militare prin programe comune de instruire și echipare;
- perfecționarea modului de deplasare și intervenție rapidă a unităților militare în funcție de zonele de conflict cu prioritate;
- măsuri de specializare a echipajelor în direcția prevenției conflictelor.

Neproliferare și contra-proliferare nucleară

Analiza comparativă generală a interdependenței în raport cu integrarea politică constituie cu certitudine o abordare extrem de vastă având în vedere multitudinea domeniilor implicate, însă rămânând pe nișa apărării statale și a perspectivelor acestuia, nu putem să trecem cu vederea importanța unui acord precum cel al Tratatului de Neproliferare Nucleară (NPT).[26]

---

[25] Parlamentul European, *Apărare*, [https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/security/20190612STO54310/apararea-va-crea-ue-o-armata-europeana], accesat la 14.06.2020.

[26] Organizația Națiunilor Unite, Biroul pentru Negocieri de Dezarmare, [https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/], accesat la 20.11.2020.

Deși magnitudinea subiectului și riscurile asociate lui impuneau o abordare cu prioritate încă din anul 1968, odată cu deschiderea spre semnare a acordului, progresele în fapt sunt și aici extrem de lente – ele fiind alimentate fie de tendința de suveranitate și spiritul naționalist a unor state în parte, fie de nevoia de supremație a altora. Un impas reprezentativ în această situație îl reprezintă spre exemplu și tendința hegemonică a statelor cu cele mai puternice economii, sau cu cele mai bine organizate capacități militare, care prin acțiunile lor nu permit următoarelor țări din acest top de a se apropia de aceste performanțe, amenințându-le astfel poziția de actor dominant. Concret, precum Republica Populară Chineză reprezintă spre exemplu o amenințare pentru Statele Unite ale Americii din aceste puncte de vedere, la fel pentru aceasta amenințarea este reprezentată de către Republica India – care este de asemenea tot mai conștientă în ultimele decenii de capacitățile proprii și dorește se pare cu orice preț să și le pună în lumină, avansând nu doar pe plan economic, ci și pe plan militar prin proiecte ample de cercetare atomică, în total dezacord cu Tratatul de Neproliferare Nucleară.[27]

Așadar, într-un context în care intimidarea încă mai reprezintă o opțiune de negociere pe plan internațional, este aproape imposibil să demontezi doctrine nocive precum cele care susțin că cea mai eficientă formă de descurajare a unui potențial adversar sau invadator, este aceea de a-i arăta acestuia că deții armament de atac nu doar convențional ci și nuclear, și că ești pregătit oricând în a-l folosi dacă situația o impune – de aici spre exemplu și criza globală generată de Republica Populară Democrată Coreeană, care declara în ianuarie 2016 detonarea cu succes a unei bombe nucleare cu hidrogen în cadrul unui test, după mai bine de 14 ani de cercetare. Deși majoritatea tensiunilor s-au desfășurat atunci în mod public între liderul Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, și cel al Republicii Nord Coreene, Kim Jong-un, situația a escaladat și în rândul organizațiilor internaționale precum Organizația Națiunilor Unite (ONU), atrăgând numeroase sancțiuni

[27] Sverre Lodgaard, „Nuclear Dissarmament and Non-Proliferation”, Abingdon, Routledge, 2011, p. 15.

– în special economice – pentru aceasta din urmă, însă fără a ajunge la un acord ferm, ratificat, de dezarmare nucleară totală a peninsulei.[28]

În ciuda evidenței că un război nuclear nu merită a fi luptat pentru simplul motiv că nu va putea fi câștigat niciodată de vreo parte anume – el fiind atât de dăunător omenirii ca un întreg, mediului înconjurător și tuturor speciilor vii ale planetei – încât depășește cu ușurință orice barieră sau graniță convențională. Interdependența acestuia reiese cu ușurință și dacă ne raportăm doar la cazul dezastrului de la Cernobîl, din aprilie 1986, unde norul radioactiv generat de explozie s-a răspândit atât de repede asupra Europei, încât nici o măsură nu a putut fi luată, și care a provocat în anii care au urmat atâtea pagube – în special în rândul sănătății populației – încât până și o cifră estimativă a fost greu enunțat.[29] Cu toate acestea, nu toate statele par să împărtășească aceeași înțelegere asupra acestui fenomen, iar uneltele de negociere ale suveranității și independenței statului, sau diferitele ambiții politice, primează se pare în raport cu siguranța și viitorului omenirii.

Tabel 1. Renunțarea și proliferarea nucleară, țară cu țară
(Sverre Lodgaard, Nuclear Dissarmament and Non-Proliferation, Abingdon, Routledge, 2011, p. 118)

Nu au încercat niciodată (abstinență nucleară)	Au încercat însă au renunțat (revenire)	Au obținut însă au renunțat	Încearcă încă?	Au obținut și încă mențin
Toate celelalte state (?)	Algeria	Belarus	Iran	USA
	Argentina	Kazahstan	Siria	URSS/Rusia
	Australia	Africa de Sud	Birmania	UK
	Brazilia	Ucraina	Altele?	Franța
	Canada			China
	Chile			Israel
	Egipt			India
	Germania			Pakistan
	Indonezia			Coreea de Nord
	Irak			
	Italia			
	Japonia			

[28] Gong Keyu, „North Korea's Nuclear Tests and Sino–U.S. Cooperation, North Korean Review”, vol. 13, no. 1, 2017, pp. 94–102. JSTOR, [www.jstor.org/stable/26396111], accesat la 30.11.2020.

[29] Rudi H. Nussbaum, „The Chernobyl Nuclear Catastrophe: Unacknowledge Health Detritment”, *Environmental Health Perspectives*, vol. 115, no. 5, 2007, pp. A238–A239. JSTOR, [www.jstor.org/stable/4488991], accesat la 30.11.2020.

Nu au încercat niciodată (abstinență nucleară)	Au încercat însă au renunțat (revenire)	Au obținut însă au renunțat	Încearcă încă?	Au obținut și încă mențin
	Libia			
	Olanda			
	Nigeria			
	Norvegia			
	România			
	Coreea de Sud			
	Spania			
	Suedia			
	Elveția			
	Taiwan			
	Iugoslavia/Serbia			

Dacă efectuăm însă o analiză succintă asupra țărilor din ultima categorie a tabelului de mai sus – și anume a celor care au obținut și încă dețin armament nuclear – vom observa cu ușurință că statutul și prestigiul posesorului de armament nuclear i-a conferit acestuia din punct de vedere istoric un avantaj politic de multe ori decisiv, chiar și fără a fi purtat vreodată un astfel de război nuclear. Simpla probabilitate teoretică a câștigării unei astfel de confruntări oferă se pare din oficiu rolul de actor dominant și titlul de mare putere globală, întărind astfel note de extremă stângă care susțin încă din secolele trecute că „cea mai eficientă putere este cea structurală care funcționează fără a fi folosită”.[30] Așadar, statusul actual al Tratatul de Neproliferare Nucleară, își are în parte justificat progresul lent – în special fiindcă spre finele primei decade a secolului XXI, China rămânea din păcate singura țară care își mai păstra încă angajamentul de a nu folosi prima armele nucleare într-o confruntare deschisă la nivel global.[31]

În ceea ce privește Uniunea Europeană și poziția acesteia față de acest Tratat, regăsim o viziune comună pe care se poate conta în arena globală când vine vorba de susținerea dezarmării nucleare și de strategia pe termen lung a acesteia. Însă dacă abordăm ceva mai specific situația din punct de vedere intern, și punem în dezbatere poziția individuală a unor state membre precum Franța și Germania spre exemplu, nu putem să negăm faptul că avem de a face cu o viziune pro-nucleară în raport cu una non-

[30] Lodgaard, *op.cit.*, p. 53.

[31] *Ibidem*, p. 72.

nucleară. Deși Franța și-a motivat inițial procesul de înarmare nucleară ca pe o unealtă strategică de descurajare a celorlalte state – amenințarea principală fiind la acea vreme reprezentată în special de către URSS – Jacques Chirac afirma în mod direct în anul 2006 într-un discurs ținut la baza principală a submarinelor nucleare din regiunea Bretania, că Franța extinde aplicabilitatea armamentului său nuclear și ia în calcul utilizarea acestor capabilități și ca instrumente de atac. Acest mesaj a venit în acord cu evoluția politicii de apărare care a urmat atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii, și a fost adresat statelor care sponsorizează terorismul sau intenționează să folosească arme de distrugere în masă, afirmând: „Flexibilitatea și reactivitatea forțelor noastre strategice ne-ar permite să ne exercităm un răspuns militar direct împotriva centrelor de putere și a capacității acestora de a acționa”.[32]

În suportul incertitudinii acelei perioade (de menționat și eșecul conferinței de revizuire a NPT din 2005 (RevCon), cât și eșecul Summit-ului ONU din septembrie 2005 de a agrea aspecte și acțiuni concrete legate de neproliferarea nucleară și dezarmare)[33], Consiliul de Securitate al ONU se întrunește în data de 24 septembrie 2009 pentru a-și întări angajamentele față de Tratatul de Neproliferare Nucleară (NPT), notând în conținutul Rezoluției 1887: „Subliniind că NPT rămâne piatra de temelie a regimului de neproliferare nucleară și fundamentul esențial pentru urmărirea dezarmării nucleare și pentru utilizarea pașnică a energiei nucleare, reafirmându-și totodată angajamentul ferm față de NPT și convingerea că regimul internațional de neproliferarea nucleară ar trebui menținut și consolidat pentru a-i asigura implementarea sa eficace.”[34]

De asemenea, într-un discurs ținut la Praga în data de 5 aprilie 2009, președintele Barack Obama a reconfirmat angajamentul Statelor Unite ale Americii de a căuta o lume fără armament nuclear, menționând: „Astăzi, afirm clar și cu convingere angajamentul Americii de a căuta pacea și securitatea unei lumi fără arme nucleare.” Doar două luni mai târziu, în

[32] *Ibidem*, pp. 18-69.
[33] *Ibidem*, p. 96.
[34] Consiliul de Securitate al ONU, *Rezoluții*, [http://unscr.com/en/resolutions/1887], accesat la 3.12.2020.

Cairo, făcea o trimitere similară: „Nici o națiune nu ar trebui să aleagă ce națiune deține arme nucleare. De aceea am reafirmat cu hotărâre angajamentul Americii de a căuta o lume în care nici o națiune să nu dețină arme nucleare."[35] Poziția acestuia nu doar rezonează cu angajamentele oficiale ale Statelor Unite ale Americii în susținerea neproliferării, ci și întărește convingerea administrațiilor prezidențiale americane anterioare. În acest sens, rămâne emblematică afirmația secretarului George P. Shultz care a urmat întâlnirii dintre Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov din cadrul Summitului de la Reykjavik pe probleme nucleare, din perioada 11-12 octombrie 1986: „Cum le-am spun adesea criticilor de la Reykjavik și susținătorilor statu-quoului, ce este atât de bine la o lume în care poți fi șters fără urmă în treizeci de minute? Nu am învățat niciodată să iubesc bomba – sau racheta balistică care o purta."[36]

Chiar și așa, odată cu primul război din Golf din 1991, unde SUA a dezvăluit lumii întregi adevăratele sale capabilități militare de atac, a început să se vehiculeze pe plan internațional și ideea că acțiunile de neproliferare și contra-proliferare nucleară nu ar face decât să întărească statutul hegemonic al Statele Unite ale Americii, nici un alt stat nefiind astfel capabil sa-i egaleze forțele militare convenționale de care dăduse dovadă.[37] Acest aspect a dus așadar nu doar la o și mai mare reticență de dezarmare nucleară a unor state, ba chiar a și alimentat ambiția sau necesitatea altora de înarmare imediată. Și făcând o analiză obiectivă asupra acestui aspect, atitudinea acestora din urmă era într-o anumită măsură justificată: dezarmarea reciprocă este un proces în strânsă legătură cu încrederea și cooperarea, iar încrederea și cooperarea cu transparența. Iar transparența în astfel de chestiuni politico-militare este un șablon greu de egalat într-o lume reală plină de interese.

Cu toate acestea, Africa de Sud a demonstrat încă din anul 1989, din timpul administrației președintelui F.W. de Klerk, că o astfel de renunțare la întreg arsenalul nuclear este o măsură realizabilă chiar și într-o perioadă extrem de tensionată. Până în iunie 1991, aceasta a depozitat în condiții de

---

35 Lodgaard, *op.cit.*, p. 195.

36 George P. Shultz, „Turmoil and Triumph: Diplomacy, Power, and the Victory of the American Deal", Charles Scribner's Sons, New York, 2010.

37 Lodgaard, *op.cit.*, pp. 198-199.

siguranță la Centrala Nucleară Pelindaba întreaga cantitate de uraniu îmbogățit (din cele șapte bombe finalizate și opt în curs de dezvoltare), oferind Agenției Internaționale pentru Energie Atomică toate motivele pentru ca aceasta să confirme la nivel de tratat revenirea Africii de Sud la statutul de țară non-nucleară.[38] La celălalt pol, țări precum Israel, Republica India sau Republica Islamică Pakistan, care nu au deținut niciodată titlul de semnatari ai Tratatului de Neproliferare Nucleară, sau Republica Populară Democrată Coreeană care l-a semnat inițial însă s-a retras ulterior din acesta, par să nu conștientizeze nevoia globală de neproliferare, riscurile uriașe asociate posesiei de armament nuclear, și în special implicațiile rolului de prim atacator.[39]

Însă deși îngrijorările reale ale izbucnirii unei confruntări nucleare sunt orientate mai degrabă spre Asia de Sud și Orientul Mijlociu, Uniunea Europeană nu poate să rămână pasivă în evoluția consultărilor. Sunt într-adevăr necesare măsuri și inițiative globale pentru a evita o astfel de catastrofă și pentru a garanta siguranța și sănătatea populației, însă statutul militar al Uniunii Europene are cu siguranță o greutate semnificativă în evoluția acestor demersuri și în securizarea intereselor regionale – în special când Orientul Mijlociu reprezintă și o zonă cu risc ridicat în utilizarea armelor chimice și biologice împotriva populației, iar valul imens de emigrări din ultima decadă spre țări din cadrul acesteia nu este un aspect de neglijat. Mai mult decât atât, având în vedere și atitudinea ostilă a grupărilor teroriste față de marile puteri ale Uniunii Europene, aceasta nu poate să excludă nici varianta că anumite state perfide ar putea favoriza astfel de grupări să intre în posesia unor tehnologii nucleare, a unor materialelor fisionabile în vederea construirii unor bombe de primă generație, sau chiar în posesia unor arme nucleare complet funcționale.[40]

Așadar, dacă vor fi statele în măsură să cedeze întreg arsenalul nuclear pe tratate de pace și reconciliere în viitorul apropiat, este încă un aspect destul de incert din cercetarea efectuată. Însă o nouă mentalitate, una

---

[38] *Ibidem*, p. 117.

[39] Lee Manseok and Michael Nacht, „Challenges to the Nuclear Non-Proliferation Treaty”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 14, no. 3, 2020, pp. 95-120. JSTOR, [www.jstor.org/stable/26937413], accesat la 7.12.2020.

[40] Lodgaard, *op.cit.*, pp. 196-221.

care ar avea capacitatea de a schimba radical percepția asupra posesiei sau înarmării nucleare – dintr-una de forță, autoritate și putere de decizie, într-una poate de slăbiciune, teamă vizibilă sau vulnerabilitate împotriva unui potențial inamic – ar putea cu siguranță influența semnificativ direcția și viteza unui asemenea progres. Alianțele de cooperare și integrare militară cu spectru și acoperire largă de acțiune ar reprezenta cu certitudine o poziție mult mai fermă de putere, net superioară în aspect practic și totodată mult mai utilă în raport cu o apărare militară nucleară individuală; însă demersurile specifice către o astfel de destinație par încă neclare, iar riscurile asociate lor parcă prea greu de asumat. Între timp, arta diplomatică rămâne cu certitudine unealta care încă mai poate cumpăra timp prețios – iar Uniunea Europeană pare să aibă nevoie de el.

Cooperare, interdependență și integrare

În ciuda numărului în creștere a tratatelor de cooperare între țări la nivel global – fie că este vorba de acorduri în domeniul economic, al educației, sănătății, mediului, dezvoltării sau chiar și cel al apărării – situația stă ceva mai diferit atunci când analizăm evoluția tratatelor de integrare pe oricare dintre aceste domenii; cooperarea și interdependența fiind încă departe de orice formă de integrare politică. Spre exemplu, din punct de economic, Republica Populară Chineză și-a deschis piețele către restul lumii încă din anul 1978, Federația Rusă odată cu reconstrucția sa din 1990, iar Republica India din 1991 – însă toate subliniază și în prezent importanța suveranității statului.[41]

Dacă încercăm să găsim răspuns acestor tipuri de provocări trecându-le prin filtrul conceptelor relațiilor internaționale, teoria care pare să fi stat în mod paradoxal la baza întăririi relațiilor din cadrul Politicii Comune de Securitate și Apărare a Uniunii Europene, este chiar cea a realismului structural, sau neorealismului. Deși guvernată de dilema securității și de dorința fiecărui stat de a-și maximiza puterea relativă în vederea asigurării propriei supraviețuiri, această teorie își are totodată în mod ideal proiectată ideologia în favoarea unui sistem bipolar de distribuție

[41] *Ibidem.*, p. 23.

a puterilor. Așadar, în special în perioada Războiului Rece cât și după, Europa a avut toate motivele de a crea alianțe nu doar regionale dar și internaționale, cu scopul de a preveni instituirea unui sistem multipolar de distribuție a puterilor – unul mult mai predispus războaielor, calculelor greșite și a altor schimbări sistemice – cât și pentru a contrabalansa împreună cu Statele Unite ale Americii amenințările puterilor estice în continuă ascensiune. În același timp, pe plan intern, din dorința de îndeplinire a propriilor nevoi și cu o distribuție a capacităților de execuție extrem de variată, statele membre s-au constrâns reciproc de-a lungul timpului în nenumărate rânduri și moduri, rezultând astfel într-un randament de cooperare semnificativ redus, cât și într-un echilibru al puterii nu neapărat favorabil Uniunii Europene ca întreg – iar argumentarea acestui statu-quo își are aproape invariabil răspunsul într-o ipoteză extrem de bine fundamentată, și anume că însăși această balanță a puterii reprezintă elementul care justifică cooperarea dintre state, sau absența ei.[42] În consecință, această abordare Europeană de cooperare aparentă, viciată în mod simultan de o competiție internă tacită, reprezintă cu certitudine un paradox asupra căruia ar trebui reflectat ceva mai profund în vederea enunțării unor soluții viabile și unanim acceptate. În sens contrar, o bipolaritate internațională cumulată în mod concomitent cu o multipolaritate internă în ceea ce privește sistemul de distribuție al puterilor, ar putea constitui tocmai elementul de degradare ireversibilă a stabilității Uniunii Europene – iar exemplul Brexitului s-ar putea să reprezinte cel mai evident semnal de până acum în acest sens. Precum susținea și renumitul cercetător american Kenneth Neal Waltz într-una dintre lucrările sale: „Deși se vorbește adesea despre integrarea națiunilor, ea rareori are loc. Națiunile s-ar putea îmbogății reciproc împărțind în continuare nu doar forța de muncă care intră în producția de bunuri, ci și unele dintre celelalte sarcini pe care le îndeplinesc, precum managementul politic și apărarea militară. De ce nu are loc integrarea lor? Structura politicii internaționale limitează cooperarea statelor […]”[43]

---

[42] Larivé, *op.cit.*, pp. 11-20.

[43] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Long Grove (IL), Waveland Press, Inc., 2010, p. 105.

Privind dintr-un unghi mai optimist al aceleiași teorii, instituțiile internaționale sunt cele care pot diminua dilema securității și pot contribui la întărirea cooperării, prin acțiuni de asistare și coordonare (care în mod ideal sunt lipsite de influență politică) – iar Uniunea Europeană face eforturi considerabile în acest sens. Doar prin procese instituționalizate bine structurate – care au menirea și capacitatea de a coborî gradul de incertitudine în rândul statelor membre, de a proba în mod neutru acțiunile fiecăruia în parte și de a le sancționa acolo unde este cazul – se poate crește transparența, întărindu-se treptat relațiile de cooperare și punându-se astfel bazele unei integrări. O doctrină politică contemporană care sporește în acest sens cooperarea, ducând către o interdependență extrem de complexă, este neoliberalismul. Pe plan economic și social, aceasta are deja o aplicabilitate extrem de vastă la nivel global, în special în rândul țărilor cu o democrație stabilă; însă este cât se poate de adevărat că respectivele arii se bazează în principal pe un nivel redus de politică externă a statelor implicate, sau „low politics". Adevăratele provocări ale neoliberalismului rămânând în schimb ariile care implică un nivel crescut de politică externă, sau „high politics" – cum îl reprezintă de altfel și cazul nostru al Politicilor Comune de Securitate și Apărare.[44]

Analizând în continuare în mod pragmatic lipsa acestei abilități ferme de integrare la nivel militar și de apărare a Uniunii Europene, este util să observăm că întreg conceptul este structurat din punct de vedere al desfășurării sale în trei mari etape: 1) identificarea intereselor naționale, 2) discuțiile de la masa negocierilor și 3) delegarea puterii de execuție și implementare unei instituții suprastatale. Deși de cele mai multe ori procesul este încetinit, stagnează, sau este blocat în cea de-a doua etapă, nu este de neglijat faptul că totul începe în etapa întâi cu incoerența dintre propunerile inițiale care ajung să fie dezbătute. Cu alte cuvinte, deși potențialul de reușită a intereselor politice este dictat într-un astfel de context regional multinațional de balanța puterii, natura intereselor însă, vine din preferințele liderilor politici interni (care la rândul lor vin în mod ideal din așteptările sau presiunile cetățenilor acelei națiuni) și pot fi în unele cazuri extrem de diferite, sau chiar extrem de comune în raport cu cele ale altor state. Deci de

[44] Larivé, *op.cit.*, pp. 21-29.

reținut aici este faptul că tocmai acest grad de asemănare a intereselor politice reprezintă în concret cheia spre adâncirea relațiilor de integrare, iar Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) reprezintă doar un exemplu concludent în acest sens – interesele naționale au fost aceleași, negocierile au ajuns astfel la un acord comun, instituția de securitate NATO a fost creată, iar de atunci ea funcționează independent de structurile Uniunii Europene.[45] Așadar, sunt în concluzie cerințele și așteptările noastre ca și cetățeni europeni atât de diferite în această privință de la stat la stat, încât cursul și viteza acestui concept de apărare comună să fie de fapt consecința unui fenomen cât se poate de natural și de justificat? Unii cercetători ar susține că da, iar cauza principală ar fi reprezentată în principal de contextul istoric al acelei țări (sau regiuni) din ultimele două secole.

Revenind însă la capacitățile instituțiilor internaționale, teoria constructivistă argumentează că acestea au prin natura lor și abilitatea de a modela în timp „comportamentul, identitățile și preferințele nu doar ale indivizilor, dar și ale statelor membre a Uniunii Europene".[46] Mai precis, prin decizii bazate pe calcule statistice, interese regionale ale liderilor politici cât și previziuni economice sau sociale, reprezentanții națiunilor delegă instituțiilor internaționale (prin acorduri comune) acțiuni specifice de implementare ale unor măsuri, ale căror efecte ajung mai apoi să influențeze sau chiar să formeze anumite preferințe ale cetățenilor. Este adevărat că acele măsuri decise și implementate trebuie să fie în acord cu valorile și nevoile respectivilor cetățeni; însă acest lucru nu exclude varianta ca primul pas să-l constituie de fapt deservirea unei nevoi aparent inexistente, care doar mai apoi să ducă la o preferință – modelând astfel precum susțineam anterior, comportamentele și identitățile cetățenilor.

Un ultim aspect paralel care a inhibat evoluția negocierilor Uniunii Europene în a-și crea și integra propriile capacități militare de apărare, îl constituie și poziția liderilor din statele Europei Centrale și de Est, aflate în vecinătatea Federației Ruse, care odată cu căderea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) din decembrie 1991, au văzut în Statele Unite ale Americii (SUA) – care le-a sărit de altfel în ajutor – ca fiind singurul aliat

[45] *Ibidem.*, pp. 29-30.
[46] *Ibidem.*, p. 37.

temeinic și incontestabil. Traumatizați de regimurile totalitare anterioare ale URSS și de instabilitatea și incapacitatea istorică militară a Europei de Vest, aceștia au căutat să-și întărească constant acordurile de apărare strategică cu SUA, chiar cu prioritate în raport cu evoluția Politicii Comune de Securitate și Apărare (CSDP), sau uneori chiar și în detrimentul acesteia. Consolidarea bazelor militare Americane în țări precum Polonia, România, Bulgaria sau alte state Est Europene, nu au făcut decât să relaxeze nevoia acestor state în special, dar și a Europei în general, de a căuta cu fermitate și fără întârziere o soluție fezabilă în privința apărării militare proprii. Cu alte cuvinte, un catalizator indirect în evoluția accelerată a acestor Politici Comune de Securitate și Apărare ale Uniunii Europene, l-ar putea reprezenta mai degrabă îmbunătățirea semnificativă a relațiilor dintre Federația Rusă și Statele Unite ale Americii, urmată de o retragere a scuturilor și a bazelor militare NATO de pe teritoriul Europei – frontul Central-Estic al acesteia rămânând astfel descoperit din punct de vedere al apărării – fapt care ar putea duce în consecință la o evoluție exponențială a acestor negocieri de integrare militară Europeană.[47]

Concluzii

În consecință, crearea Armatei Europene rămâne totuși o misiune extrem de complicată atunci când vine vorba de punerea ei în practică, chiar dacă în linii mari ea poate părea doar o chestiune de comunicare eficientă și negocieri favorabile a unui acord comun. Atunci când vine vorba de decizii concrete în acest sens, diferențele majore între nivelele de dezvoltare ale potențialelor state membre, precum și politicile culturale extrem de diferite ale acestora își fac intens resimțită prezența – iar materializarea, sau măcar concluzionarea unei asemenea idei rămâne din păcate în continuă așteptare. Nematerializarea ei însă, lasă cu atât mai mult locul opiniilor exterioare și ale cercetărilor în acest sens, iar suma tuturor viziunilor și a soluțiilor inovatoare asupra cât mai multor scenarii posibile ar putea contribui substanțial la aprofundarea stadiului actual al consultărilor, și în final chiar la realizarea unei astfel de forțe militare; sau măcar la invalidarea definitivă a ei.

[47] Lodgaard, *op.cit.*, pp. 15-17.

Bibliografie

Anthony Ian, „Military Dimensions of a Multipolar World: Implications for Global Governance”, Taylor & Francis, 2018, [https://doi.org/10.1080/09700161.2018.1463957], accesat la 15.06.2020.

Boening Astrid, Kremer Jan-Frederik and Van Loon Aukje, *Global Power Europe – Vol. 1; Theoretical and Institutional Approaches to the EU's External Relations*, Heidelberg DE, Springer, 2013.

Dal Lago Alessandro and Palidda Salvatore, *Conflict, Security and the Reshaping of Society; The civilization of war*, Abingdon, Routledge, 2010.

Edmunds Timothy, Juncos Ana E. and Algar-Faria Gilberto, „EU local capacity building: ownership, complexity and agency”, Taylor & Francis, 2018, [https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1528878], accesat la 15.06.2020.

Friedewald Michael, Burgess J. Peter, Bellanova Johann Čas, Rocco and Peissl Walter, *Surveillance, Privacy and Security; Citizens' Perspectives*, Abingdon, Routledge, 2017.

Greco Ettore, Pirozzi Nicoletta and Silvestri Stefano, *EU Crisis Management: Institutions and Capabilities in the Making*, Roma, Quaderni IAI, 2010.

Kaunert Christian, „The external Dimension of EU Counter-Terrorism Relations: Competences, Interests, and Institutions”, Taylor & Francis, 2019, [https://doi.org/10.1080/09546550903409551], accesat la 15.06.2020.

Keyu, Gong, „North Korea's Nuclear Tests and Sino–U.S. Cooperation” *North Korean Review*, vol. 13, no. 1, 2017. JSTOR, [www.jstor.org/stable/26396111], accesat la 30.11.2020.

Larivé Maxime H. A., *Debating European Security and Defence Policy – Understanding the Complexity*, Abingdon UK, Routledge, 2016.

Lodgaard Sverre, *Nuclear Dissarmament and Non-Proliferation*, Abingdon, Routledge, 2011.

Magaš Branka and Žanić Ivo, *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina 1991–1995,* Abingdon, Frank Cass Publishers, 2001.

Manseok Lee and Nacht Michael, „Challenges to the Nuclear Non-Proliferation Treaty”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 14, no. 3, 2020, pp. 95–120. JSTOR, [www.jstor.org/stable/26937413], accesat la 07.12.2020.

Miller Riel, *Transforming the Future; Anticipation in the 21st Century*, Abingdon, Routledge, 2018.

Nussbaum Rudi H., „The Chernobyl Nuclear Catastrophe: Unacknowledge Health Detritment”, *Environmental Health Perspectives*, vol. 115, no. 5, 2007, pp. A238–A239. JSTOR, [www.jstor.org/stable/4488991], accesat la 30.11.2020.

Olsen Odd Einar, Juhl Kirsten, Lindøe Preben H. and Engen Ole Andreas, *Standardization and Risk Governance; A Multi-Disciplinary Approach*, Abingdon, Routledge, 2020.

Reykers Yf, „A permanent headquarters under construction? The Military Planning and Conduct as a proximate principal”, Taylor & Francis, 2019, [https://doi.org/10.1080/07036337.2019.159988], accesat la 15.06.2020.

Salmon Trevor C. and Shepherd Alistair J. K., *Toward a European Army – A Military Power in the Making?*, Colorado USA, Lynne Rienner Publishers, 2003.

Thomas Vinod, *Climate Change and Natural Disasters; Transforming Economies and Policies for a Sustainable Future*, Abingdon, Routledge, 2017.

Von Trapp Amanda and Hatfield Mark O., „European Defense Integration: Public Opinion and Instinct”, European Union Studies Association, 2019, [https://www.eustudies.org/eusa-forum/eusa-interest-section-essays/18/download], accesat la 15.06.2020.

Waltz Kenneth N., *Theory of International Politics*, Long Grove (IL), Waveland Press, Inc., 2010.

European Commission, *Reflection Paper on the Future of European Defence*, Bruxelles, 2017, [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper- defence_en.pdf], accesat la 15.06.2020.

Consiliul Uniunii Europene, *Brexit*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-uk-after-referendum/], accesat la 01.06.2020.

Consiliul Uniunii Europene, *Comunicate*, [https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/06/08/military-mpcc-planning-conduct-capability/], accesat la 15.06.2020.

Documente Uniunea Europeană, *Tratatul de la Amsterdam*, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf], accesat la 20.06.2020.

Documente Uniunea Europeană, *Tratatul de la Maastricht*, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf], accesat la 20.06.2020.

Documente Uniunea Europeană, *Europol*, [https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/europol_ro], accesat la 20.06.2020.

Ministerul Afacerilor Externe, *Securitate Internațională*, [https://www.mae.ro/en/node/2064], accesat la 15.06.2020.

Ministerul Apărării Naționale, *Despre noi*, [https://www.mapn.ro/legislatie/index.php], accesat la 14.06.2020.

Organizația Mondială a Sănătății, *Urgențe, Boli, COVID-19*, [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it], accesat la 13.06.2020.

Parlamentul European, *Apărare*, [https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/security/20190612STO54310/apararea-va-crea-ue-o-armata-europeana], accesat la 14.06.2020.

Reprezentanța Comisiei Europene, *Despre noi*, [https://ec.europa.eu/romania/about-us_en], accesat la 14.06.2020.

UNESCO, *About us*, [https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco], accesat la 15.06.2020.

United Nations, *Climate Change*, [https://unfccc.int/news/official-communication-from-the-us-on-its-intention-to-withdraw-from-the-paris-agreement], accesat la 10.11.2020

United Nations, *News*, [https://news.un.org/en/story/2019/11/1051131], accesat la 10.11.2020.

United Nations, *Biroul pentru Negocieri de Dezarmare*, [https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/], accesat la 20.11.2020.

Societatea Europeană (SE) în Romania și Italia

Drd. Ramona Valeria TOD
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

The article examines the European Society (SE) in Romania and Italy. Analyzing the two countries comparatively, in terms of company law specific to the initial share capital required to set up companies and the conditions for the possibility of setting up a European company, the article emphasizes that although the legal and institutional framework is created, Romania is not a relevant European business player. Both analyzed countries have the status of EU member with all the rights and obligations deriving from it, presenting common elements regarding company law and certain particularities that differentiate them, placing Italy in a privileged position. With reference to SE, the research result is meant to reveal that in Romania, even if this type of company knows an express regulation and an institutional framework that would allow its establishment, operation and termination, given its particularities (initial share capital of 120,000 Euro, pre-existence as a Joint Stock Company) it is present in isolated cases. The lack of unitary regulation of companies at EU level, brings to the Romanian legislative framework, adapted to the European one, instability and unpredictability.

Cuvinte cheie: societate europeană, antreprenoriat, cadru legislativ, instabilitate, impredictibilitate.

Introducere

În sens larg, studiul efectuat vizează politicile antreprenoriale și comerciale la nivelul UE, în sens restrâns, Societatea Europeană (SE).

Pornind de la conceptul de SME – instrument cu un rol determinant în cadrul relațiilor naționale și internaționale în ansamblu, privit prin prisma politicilor antreprenoriale și comerciale comune la nivelul UE în contextul globalizării, ținând cont de faptul că o analiză sub acest aspect s-a realizat în

cazuri izolate, lucrarea își propune: Analiza sistemului internațional contemporan, sub aspectul interacțiunii comerciale, ca formă a interacțiunii, particularizat asupra SME la nivelul UE; Realizarea unei decelări a ariei de analiză a procesului complex al globalizării printr-o proiecție a acestuia asupra politicilor antreprenoriale și comerciale la nivelul Uniunii Europene; Furnizarea instrumentelor necesare pentru a înțelege în ce măsură transpunerea legislativă a politicilor antreprenoriale și comerciale incidente la nivelul UE afectează politica antreprenorială a României; A demonstra dacă, cadrul legislativ românesc, fundament al politicii antreprenoriale curente, adaptat celui european, aduce stabilitate și predictibilitate sistemului legislativ incident în materia antreprenoriatului. *Vulnerabilități;* A demonstra existența premiselor rolului activ al actorului statal România, în cadrul acestui proces global, cu implicații directe atât asupra politicilor antreprenoriale uzitate cât și asupra sistemului legislativ incident. *Potențialități;* Crearea premiselor realizării unei *propuneri de lege ferenda* în vederea îmbunătățirii cadrului legal național și implicit a politicii comerciale în deplină concordanță cu necesitățile reale ale antreprenorilor din sectorul de activitate al IMM –urilor.

Am ales să fac o incursiune în lumea politicii antreprenoriale la nivelul UE, privită prin prisma procesului de globalizare din raționamente de ordin practic, în mediul antreprenorial relevându-se tot mai pregnant necesitatea de a înțelege care sunt motivele pentru care activitatea IMM-urilor din România ca și actor relevant în contextul politicii antreprenoriale europene, este în continuare strânsă.

Totodată, studiul efectuat este menit a răspunde întrebării dacă, politica antreprenorială internă, adaptată modelului european, aduce stabilitate și predictibilitate, inclusiv sistemului legislativ incident în materia tipului de societăți comerciale analizate.

Pentru a putea aduce îmbunătățiri cadrului legislativ, nucleu al oricărui parteneriat (național sau internațional) și al relațiilor internaționale în ansamblu, consider de strictă necesitate cunoașterea în profunzime a acestuia și a mecanismelor care au concurat la definirea în maniera curentă. Deoarece pulsul real al eficienței cadrului legal actual este dat de rezultatul activității profesioniștilor (societățile comerciale), studiul de caz efectuat are în prim plan Societatea Europeană (SE) în Romania și Italia.

Societatea Europeană

Societatea europeană (în limba latină, **Societas Europaea sau SE**) este un tip de societate pe acțiuni constituită în condițiile și prin mecanismele prevăzute de Regulamentul Consiliului (CE) nr. 2.157/2001 privind statutul societății europene. Din perspectiva actelor de reglementare aceasta este prezentă atât în România cât și în Italia, cei doi actori obiect ai analizei.

Antreprenorii care doresc să-și extindă activitatea în altă țară europeană, pot lua în considerare crearea unei societăți europene. Societatea europeană (SE) – este un tip de societate pe acțiuni care permite **desfășurarea activității în diferite țări europene în baza aceluiași set de norme.**

Înființarea unei societăți europene oferă multiple avantaje:

- modalitate mai simplă de a face afaceri în mai multe țări din UE. Activitățile pot fi organizate sub un singur nume de marcă european și administrate fără a înființa o rețea de filiale.
- o mai mare mobilitate în cadrul pieței unice. De exemplu, antreprenorii își pot transfera sediul social dintr-o țară a UE în alta.
- un cadru pentru a implica în administrarea întreprinderii angajați stabiliți în mai multe țări din UE.
- posibilitatea de a înființa una sau mai multe filiale care vor fi, la rândul lor, tot societăți europene.

Societatea Europeană poate fi constituită la momentul înregistrării în orice stat membru UE în conformitate cu Regulamentul CE 2157/2001. Legislația europeană impune statelor membre să considere SE ca societate pe acțiuni în conformitate cu legislația statului membru în care aceasta are înregistrat sediul social. Prin intermediul SE, activitățile derulate în mai multe state membre pot fi controlate de o singura societate, în loc să respecte diferite norme pentru fiecare stat în parte în care dețin filiale. SE sunt potrivite pentru societățile mari.

În funcție de situația în care se află persoana care dorește să constituie o astfel de societate, exista 4 (patru) posibilități:

a. fuziunea – pentru societățile comerciale pe acțiuni stabilite în cel puțin 2 (doua) țări din UE;

b. crearea unui holding – pentru societățile comerciale pe acțiuni și societățile comerciale cu răspundere limitată care au sedii înregistrate în țări diferite din UE sau care au filiale/sucursale în țări din UE diferite de țara în care au fost înregistrate în urmă cu cel puțin 2 (doi) ani;
c. înființarea unei filiale comune – în aceleași condiții ca și în cazul holdingului;
d. simpla transformare din societate comercială pe acțiuni în societate europeană – dacă întreprinderea are un sediu înregistrat într-o țară din UE și o filială în alta, de cel puțin 2 (doi) ani.

Societățile europene prezintă următoarele caracteristici: Forma juridică: societate pe acțiuni; Societatea europeană are personalitate juridică; Capitalul – *cel puțin 120 000 de euro* – trebuie împărțit în acțiuni; Sediul social și cel central trebuie să se afle în aceeași țară. Procedurile de faliment, lichidare și insolvență sunt cele prevăzute de legislația țării respective.

Metodologia cercetării

Strategia de cercetare aleasă pentru a demonstra și răspunde întrebărilor de cercetare în scopul furnizării rezultatelor preconizate este de tip **calitativ.**

Metodele de cercetare utilizate sunt:

- analiza documentelor – se realizează prin Analiză comparativă a politicilor antreprenoriale și comerciale uzitate la nivelul UE și a legislației europene în materia societăților comerciale de tip IMM.
- studiu de caz – Societatea Europeană (SE) în Romania și Italia.

Pentru a demonstra întrebările de cercetare și a furniza un răspuns sub forma rezultatelor preconizate, am uzat de **metoda cercetării comparative** în materia actelor de reglementare a societăților comerciale din România și Italia folosind următoarele **direcții de analiză***:*

- direcția nr.1– Valoarea capitalului social aferent fiecărui tip de societate comercială comună (existentă atât în România cât și în Italia) – element determinant în constituirea de (SE). Am analizat în mod comparativ tipurile de societăți din România și Italia sub aspectul *capitalului social inițial*, al *condițiilor privind posibilitatea înființării societății europene*.

- direcția nr. 2 – Jurisprudența Curții Europene de Justiție, izvor de drept în legislația românească. *Principiul libertății de stabilire a societăților comerciale* – cadru legal controversat. Am analizat *Principiul libertății de stabilire a societăților comerciale,* principiu fundamental consacrat de legislația europeană în privința societăților comerciale verificând, pe baza practicii relevante în această materie, dacă el este respectat întocmai.

Analiza documentelor

Cercetarea vizează: posibilitatea înființării de SE în condiții de egalitate – real versus formal, având ca date cunoscute: (i) actele de reglementare în materia societăților comerciale naționale și la nivelul UE; (ii) faptul că normele UE coexistă cu normele de drept ale statului membru; metodele prin care actele normative iau naștere;(iii) forța juridică a actelor de reglementare și modul de operare al acestora;(iv) existența a patru tipuri de societăți reglementate la nivel european, Societatea Europeană (SE) fiind cel mai adesea uzitată; (v) în legislația statelor membre, inclusiv în Italia, sunt reglementate, ca tipuri de societăți comune, S.R.L. și S.A.

Ținând cont că o comparație justă trebuie să pornească de la **premise de egalitate**, s-au relevat informațiile menite a servi ca instrumente necesare analizei celor doua țări membre ale UE (România și Italia) sub două aspecte: **valoarea capitalului social inițial** necesar pentru constituirea SE și aplicabilitatea **principiului libertății de stabilire** – principiu fundamental consacrat de normele UE.

Studiul de caz

1. Valoarea capitalului social inițial aferent fiecărui tip de societate comercială comună (existentă atât în Romania cât și în Italia) – element determinant în constituirea de (SE)

Societatea pe acțiuni în Italia – capital social inițial: 100.000 Euro
Societatea pe acțiuni în România – capital social inițial: 25.000 Euro

Astfel cum relevă situația prezentată în materia capitalului social inițial al societăților de tip SA și SE, la nivelul celor doua state membre UE

se remarcă deosebiri semnificative, fapt cu consecințe directe în participarea activă la viața societăților europene.

În Italia, capitalul social al unui SA nu este cu mult diferit fața de cel al unei SE (instrument juridic care face posibilă participarea la viața economică europeana în mod nemijlocit), în timp ce în Romania, capitalul social al unui S.A. este de 25.000 Euro față de minimul de 120.000 Euro cât ar fi necesar pentru a pune bazele unei SE.

Chiar și în aceste condiții, al unui capital social de 25.000 Euro, constituirea societăților comerciale de tip SA – Societate pe Acțiuni se realizează într-o pondere mică față de totalul societăților comerciale constituite la nivelul unui an calendaristic (conform evidenței statistice a Oficiului National al Registrului Comerțului*)*.

Cum o condiție necesară pentru a constitui o SE este să participe în cadrul acesteia Societăți pe Acțiuni, premisele unui aflux al constituirii unui astfel de tip de societate în România proximilor ani sunt sub semnul întrebării.

2. Decizie relevantă – Decizia Centros
(CJCE, 9 martie 1999, Centros, af. C-212/97)

Dezvoltarea afacerilor presupune și extinderea dincolo de granițele țării. În acest sens, al posibilității concrete de realizare a acestui deziderat, la nivelul normelor legale europene este reglementat *Principiul libertății de stabilire a societăților*.

Instrumentul pe care îl avem la dispoziție pentru a răspunde întrebării de cercetare, îl constituie verificarea pe baza practicii relevante a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), a respectării Principiului analizat și a constata astfel, dacă într-o interpretare echivocă se aduce atingere unui alt principiu fundamental, *Principiul certitudinii juridice*, potrivit căruia aplicarea legii la o situație specifică trebuie să fie previzibilă.

Cazul concret analizat, vizează înființarea de către o SE a unei sucursale în alt stat membru UE, putându-se aduce atingere *Principiului certitudinii juridice*, un alt principiu fundamental.

Decizia Centros este importantă atât din perspectiva cronologică a hotărârilor CJUE, cât și prin efectele juridice pe care le comportă pentru

viitor, în ceea ce privește stabilirea unui sediu secundar (entitate fără personalitate juridică), într-un alt stat membru al UE.

În Decizia Centros o curte națională (din Danemarca) a adresat, în temeiul Art.177 din Tratatul CE, o întrebare preliminară privind interpretarea Art.52, 56 si 58 din Tratat. Această întrebare a fost formulată în cadrul unui litigiu între *Centros Ltd* „private limited company" înregistrată la 18 mai 1992 în Anglia și în Tara Galilor, și *Erhvervs – ogSelskabsstyrelsen* (Direcția generală pentru societăți – DGSC), organism care aparține de Ministerul Comerțului din Danemarca, privind refuzul acestei autorități de a înmatricula o sucursală a Centros în Danemarca.

Din dosarul acțiunii principale reiese că, Centros nu a desfășurat nicio activitate de la înființare. Cum legislația Regatului Unit nu prevede pentru societățile cu răspundere limitată nicio obligație privind subscrierea și vărsarea unui capital social minim, capitalul social al Centros, care se ridica la 100 GBP, nu a fost nici vărsat, nici pus la dispoziția societății. Acesta este repartizat în două părți sociale deținute de către domnul și doamna Bryde, resortisanți danezi cu reședința în Danemarca. D-na. Bryde este directorul Centros, societate al cărui sediu se află în Regatul Unit, la domiciliul unui prieten al d-lui Bryde.

Conform dreptului danez, Centros, în calitate de „private limited company", este considerată o societate străină cu răspundere limitată. Normele în materie de înmatriculare a sucursalelor „filialelor" unor asemenea societăți sunt stabilite în Legea privind societățile cu răspundere limitată.

În cursul verii anului 1992, d-na Bryde a solicitat Erhvervs – ogelskabsstyrelsen (Direcția generală pentru comerț și societăți – DGCS, în continuare) înmatricularea unei sucursale Centros în Danemarca.

DGCS a refuzat înmatricularea în special, pe motiv că societatea Centros, care nu desfășoară nicio activitate comercială în Regatul Unit, dorește în realitate să deschidă în Danemarca nu o sucursală, ci un sediu principal, eludând în special normele naționale privind vărsarea unui capital minim stabilit la 200.000 DKK prin Legea nr.886 din 21 decembrie 1991.

Conform Centros, faptul că nu a desfășurat nicio activitate de la înființarea sa în Regatul Unit nu are niciun efect asupra dreptului său de liberă stabilire.

Pe de alta parte, DGCS consideră că refuzul înmatriculării nu este contrar dispozițiilor Art.52 si 58 din Tratat, de vreme ce înființarea societății în Danemarca pare a fi un mijloc de a se sustrage reglementărilor naționale privind subscrierea și vărsarea unui capital minim. Refuzul înmatriculării s-ar justifica, în plus, prin necesitatea de a proteja creditorii publici sau privați și alte părți contractante sau chiar prin necesitatea de a combate bancruta frauduloasă.

Curtea daneză a hotărât să amâne pronunțarea și să adreseze Curții de Justiție următoarea întrebare preliminară:

> „Este compatibil cu art.52, precum și cu art.56 si 58 din Tratatul CE refuzul de a înmatricula o sucursală a unei societăți înființate în alt stat membru, care, pe baza unui capital social de 100 GBP (aproximativ 1000 DKK), a fost legal constituită și există în conformitate cu legislația acestui stat membru dacă societatea în cauză nu desfășoară ea însăși activități comerciale, ci intenționează să înființeze sucursala menționată tocmai pentru a-și desfășura întreaga activitate în statul în care se înființează această sucursală și se consideră în mod justificat că metoda utilizează evitarea constituirii unei societăți în statul membru din urma, cu scopul de a se sustrage vărsării unui capital minim de 200.000 DKK”

Ca răspuns la această solicitare CJUE a decis:

> „Art.52 (în prezent, art.43) si 58 (în prezent 48) din tratat se opun ca un stat membru să refuze înmatricularea unei sucursale constituite în conformitate cu legislația unui alt stat membru, în care își are sediul, dar unde nu desfășoară activitate în statul în care se va înființa o sucursală, evitând astfel constituirea unei societăți în statul membru în cauză și eludând astfel aplicarea normelor privind constituirea societăților din statul membru respectiv, mai stricte în materie de vărsare a unui capital social minim. Totuși, această interpretare nu exclude posibilitatea autorităților statului membru în cauză de a lua orice măsură pentru a preveni sau pentru a sancționa fraudele, fie împotriva societății în sine, după caz, în cooperare cu statul membru în care a fost înființată, fie împotriva asociaților despre care s-a stabilit că încearcă de fapt, prin înființarea unei societăți, să se sustragă obligațiilor pe care le au față de creditorii publici sau privați stabiliți pe teritoriul statului membru în cauză.”

Iată, așadar, o decizie interpretabilă a Curții, care, pe de-o parte, apară principiul fundamental al libertății de stabilire și, pe de altă parte, conferă statului gazdă dreptul de a aplica propriile reguli, propria

convingere, apreciind arbitrar, de la caz la caz. Deși teoretic, statului gazda îi este permis de aceasta decizie să acționeze în spețe similare, în realitate, prima parte a deciziei, consider că exclude posibilitatea aplicării (in condiții de legalitate) a celei de-a doua. Orice hotărâre adoptată în plan intern trebuie să se conformeze dispozițiilor Curții, care, așa cum am văzut, cu privire la principiul dreptului de stabilire, este într-adevăr neechivocă și în lipsa unor reglementari exprese ale garantării respectării principiului libertății de stabilire, are forță obligatorie.

În contextul pronunțării acestei decizii, în baza argumentelor care au fundamentat-o, consider că statelor membre le este deschisă calea înspre speculații financiare care nu sunt în concordanță cu valorile și normele europene. Sancțiuni planează numai asupra celor a căror vinovăție se probează, așa încât, până la această proba irefragabilă certă, este creat prin vidul legislativ un spațiu neconcurențial, aflat în totală contradicție cu ceea ce înseamnă sau trebuie să însemne securitatea, stabilitatea și predictibilitatea normelor legale europene.

Aceasta decizie a avut un impact deosebit în domeniul societăților comerciale, dând naștere unor controverse ample. Curtea Supremă din Austria referindu-se la Decizia Centros admite că teoria sediului real este incompatibilă cu libertatea de mișcare în ceea ce privește stabilirea unei sucursale. Decizia CJUE a fost criticată (aceasta observație aplicându-se tuturor țărilor care admit teoria sediului real, inclusiv România) pentru următoarele considerente:

> „(i) În decizia Centros atât Marea Britanie cât și Danemarca admit teoria înmatriculării; (ii) Curtea a greșit când a afirmat că „Danemarca aplică teoria sediului real"; (iii) Pornind de la ipoteze greșite, Curtea ajunge la concluzii greșite: teoria sediului real este în contradicție cu art.43 si 48 din Tratat"[1]

Impactul acestei decizii în domeniul societăților a fost pe de-o parte concluzia că nu există o reglementare unitară (transpunerea în acest domeniu nu s-a încheiat astfel încât problema sediului societății este un element cheie) și o astfel de decizie poate conduce la o cursă între state în a înregistra societăți în condiții cât mai simple încălcându-se astfel alte

[1] Norbert Kuehrer, *Cross-border company establishment between the UK and Austria*, în *European Business Law Review*, may/june 2001, p.117.

principii ale dreptului european, respectiv, *Principiul certitudinii juridice*, principiu fundamental, potrivit căruia aplicarea legii la o situație specifică trebuie să fie previzibilă.

În lipsa unei reglementări exprese privind dreptul de stabilire al sediului societăților comerciale, practica jurisdicțională oferă soluții care răspund numai în parte protecției societăților comerciale privită prin prisma respectării tuturor principiilor care guvernează raporturile de drept comercial european.

Rezultate și discuții

Cadrul legal și instituțional existent, aplicabilitate restrânsă. Stat membru Italia – postură privilegiată.

Cu referire la SE, rezultatul cercetării este menit a releva faptul că în România chiar dacă acest tip de societate cunoaște o reglementare expresă și un cadru instituțional care să îi permită constituirea, funcționarea și încetarea, date fiind particularitățile sale (capital social inițial de 120.000 Euro, preexistența ca Societate pe Acțiuni) ea este prezentă în cazuri izolate.

Lipsa reglementării unitare a societăților comerciale la nivelul UE, aduce cadrului legislativ românesc, adaptat celui european, instabilitate și impredictibilitate. Implicații directe de tip cauză – efect asupra politicii antreprenoriale și afacerilor europene în care IMM-urile românești participă.

Analiza deciziei Centros este menită a demonstra că nu există o reglementare unitară în materia *dreptului de stabilire* fapt ce poate conduce la încălcarea altui principiu fundamental al dreptului european, respectiv, *Principiul certitudinii juridice,* potrivit căruia aplicarea legii la o situație specifică trebuie să fie previzibilă.

Rolul determinant al actorului statal România în procesul transpunerii politicii antreprenoriale și comerciale europene

Deși există și vor exista constrângeri în privința ritmului propriu de adoptare a reglementărilor comune la nivelul UE în materia politicilor antreprenoriale și comerciale, rolul actorului statal nu se erodează, acesta va continua să dețină pârghiile pentru adoptarea reglementărilor și politicilor

comunitare, atât la nivel instituțional cât și într-o strânsă corelare cu realitatea și dinamica economică, socială și politică proprie.

Concluzii

Prezentul articol evidențiază necesitatea și utilitatea practică a existenței unui studiu de cercetare menit a identifica vulnerabilitățile politicii antreprenoriale și comerciale interne spre a servi ca reper în realizarea demersurilor subsecvente, respectiv, conturarea teoretică a unei *propuneri de lege ferenda* privind modificarea legislației incidente în materia antreprenoriatului. Scopul imediat este al unei reale valorificări a potențialului IMM în contextul afacerilor europene.

Este esențială asigurarea unității economice și juridice în cadrul Comunității. În acest scop, consider imperios necesară adoptarea dispozițiilor legale care se impun pentru ca societățile europene să funcționeze în mod real, în baza aceluiași set de norme comune.

Totodată, cercetarea efectuată în materia societății europene a relevat concluzia că dezideratul privind unitatea economică și juridică va putea fi atins printr-un cumul de demersuri precum: *creșterea gradului de informare și conștientizare al antreprenorilor în privința drepturilor de care se bucură și a obligațiilor care le incumbă în calitate de actori ai afacerilor europene; derularea unor proiecte din sfera antreprenoriatului social (introducerea cursurilor de antreprenoriat în școli); schimbarea fundamentală a paradigmei în privința culturii antreprenoriale în sensul orientării acesteia înspre elemente sineqvanon precum: competență, profesionalism, competitivitate, responsabilitate, răspundere, responsabilizare a antreprenorilor.*

Bibliografie

Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale.
Regulamentul Consiliului (CE) nr. 2157/2001 din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE).
Decizia Centros (CJCE, 9 martie 1999, Centros, af. C-212/97).
[http://eur-lex.europa.eu]
[http://www.infoeuropa.ro]
[http://www.europa.eu]

[http://www.imf.org/external/about.htm]
[https://socinro.me/category/afaceri-romanesti-in-uniunea-europeana/]
[http://ccir.ro/]
[http://www.onrc.ro/index.php/ro/legislatie]
[http://www.infolegal.ro/]
[https://ec.europa.eu/romania/news_ro]
[https://europa.eu/european-union/topics/trade_ro]
[https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/better-regulation-why-and-how_ro]
[http://www.fonduri-structurale.ro/stiri/9843/ce-a-lansat-o-consultare-publica-asupra-viitorului-legislatiei-europene-privind-societatile-comerciale]
[http://eur-lex.europa.eu]

SECȚIUNEA III.
Restructurarea Sistemului Internațional în secolul XXI

Paradigma de securitate în secolul al XXI-lea: de la securitatea militară la securitatea umană

Drd. Cornelia DRUGESCU-CIUTA
Școala Doctorală de Științe Politice
Universitatea București

The geopolitical situation of the 21st century has imminently led to the transformation of the concept of security. If during the Cold War security meant the absence of a threat, and in international relations the absence of armed conflict or war, its end comes with new threats, with new security problems. David A. Baldwin in the article „The concept of security" talks about redefining security. He argues that security is increasingly focused on issues such as human rights, the economy, the environment, drug trafficking, epidemics, crime and social injustice. These add to the traditional security concern posed by the external military threat. This article aims to analyze how the concept of security has changed in the 21st century and how it has adapted to new threats to peace. Moreover, if Francis Fukuyama in the work „The End of History and the Last Man" told us that after the fall of communist regimes the end of military conflicts will take place, it is interesting to see if this prediction came true. Therefore, I aim to find out what security entails in the 21st century and whether there are other threats to it compared to the last century and especially during the Cold War.

Cuvinte cheie: securitatea umană, secolul al XXI-lea, globalizare.

Conceptul de securitate și transformările sale

În general, „în timpul Războiului Rece securitatea tindea să fie definită esențialmente în termeni militari".[1] Însă, precum este subliniat și în cadrul unei rezoluții privind politica de securitate adoptată de Parlamentul

---

[1] „Etude de conceptions et politiques de sécurité axées sur la défense '', în *Désarmement*, Série d'études 26, Nations Unies, New York, 1993, p. 4.

European la data de 10 iunie 1991: „securitatea este mai mult decât simpla prevenire a războiului, deoarece se bazează și pe aspecte economice, ecologice, demografice, tehnologice și alte aspecte ale interacțiunii sociale și internaționale".[2]

Bogdan Ștefanachi în articolul denumit „Globalizare, dezvoltare și securitate umană", publicat în revista „Sfera Politicii" afirmă faptul că în cadrul unui eseu, ce poartă numele „Redefining Security", publicat în „Foreign Affairs" în 1989 Jessica Tuchman Mathews argumentează că[3]: „securitatea ca și concept trebuie regândită deoarece evoluția contextului global impune ca securitatea națională să includă problemele legate de resurse, mediu precum și problemele demografice."[4]

Astfel, „majoritatea amenințărilor, descoperite de cei care optează pentru o redefinire a securității, țin de sănătatea și bunăstarea indivizilor, de problemele sociale, de sursele interne de instabilitate, precum și de costurile sociale implicate".[5] Poate fi observat faptul că legătura dintre stat și securitate este alterată de noile amenințări care apar pe fondul globalizării.

Analizând conceptul de securitate poate fi susținut că inițial acesta se referea la menținerea păcii și era strâns legat de stat. După anul 1990 securitatea capătă o nouă dimensiune și deși își păstrează legătura cu entitatea statală și cu precădere cu dorința de a menține pacea, apar noi provocări la adresa acesteia : probleme legate de resurse, de mediu, probleme demografice, economice, tehnologice. Teodor Repciuc susține că „în ultimii ani au apărut tot mai frecvent în limbajul științific și cel jurnalistic, dar și în discursul politic, sintagme derivate din termenul de securitate, cum ar fi : securitatea politică, economică, militară, publică, alimentară, ecologică, socială, sanitară, informațională, a comunicațiilor, umană, întrebuințate în relație atât cu aspectul internațional, cât și cu cel național ale securității."[6]

---

2 Teodor Repciuc, *Conceptele securității*, București, Editura Axioma Print, 2008, p. 6.

3 Bogdan Ștefanachi, „Globalizare, dezvoltare și securitate umană" în *Sfera Politicii*, nr. 12 (166), decembrie 2011, p. 103.

4 Jessica, Mathews Tuchman, „Redefining Security" în *Foreign Affairs* nr. 68, 1989, p. 162.

5 Bogdan Ștefanachi, *op.cit.*, p. 103.

6 Teodor Repciuc, *op.cit.*, p. 7.

Fundamentele conceptului de securitate umană

Siguranța a stat în centrul vieții omului din cele mai vechi timpuri. Principalul obiectiv al omului a fost dintotdeauna apărarea propriei vieți și conservarea sa. Cu alte cuvinte, acesta și-a dorit să aibă o viață lipsită de pericole și prin urmare, dominată de sentimentul de pace. Aceasta este subliniată de diverși gânditori, precum spre exemplu: Thomas Hobbes.

Thomas Hobbes în lucrarea „The Leviathan" susține faptul că cea mai puternică pasiune ce îi unește pe oameni derivă din caracterul stării de natură care se definește prin război, ură și dușmănie. Astfel că, toate aceste trăsături, punându-i în pericol viața, omul se teme pentru ea, pentru viața lui, îi este fircă de moarte. Această teamă de moarte este cea care are menirea de a-i aduce împreună pe oameni. Mai mult decât atât, ea este întărită și de celelalte pasiuni. Ca de exemplu, foamea își găsește expresia directă, naturală în furt, hoție, într-un jaf, exercitat asupra naturii sau asupra celorlalți oameni.[7] „Astfel spus, dacă societate nu îi este naturală omului, dacă pasiunile naturale tind să provoace ostilitate, de vreme ce societatea există ea nu se poate naște decât din ostilitate."[8] Singurul mod în care oamenii pot scăpa de această teamă este semnarea contractului social. Prin acesta, oamenii își cedează de bună voie dreptul de a se autoguverna. Acest drept este preluat fie de un suveran, fie de o adunare de oameni: „Astfel este produs acest Leviathan, sau mai degrabă pentru a vorbi cu mai multă reverență, acest zeu muritor, căruia îi datorăm, mai prejos de Dumnezeul nemuritor, pacea și protecția noastră."[9]

Poate fi observat deci, deși ne raportăm la o perspectivă filosofică, faptul că oamenii au renunțat la libertatea absolută în scopul securității, reprezentată în acest stadiu de apărarea propriei vieți. Securitatea reprezintă în fapt esența guvernării. Deși Hobbes nu susține în mod absolut existența unei asemenea „stări de natură" trebuie precizat că în cadrul comunităților preistorice, în interiorul comunităților în care nu exista o guvernare propriu-zisă, pentru toți, pericolul morții era iminent. Astfel că, o primă formă de

[7] Thomas Hobbes, *The Leviathan*, f.l., Editura Prometheus Books, 1998.

[8] *Ibidem.*

[9] *Ibidem.*

securitate apare încă din cele mai vechi timpuri, fiind reprezentată de conservarea propriei vieți.

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de securitate „își are originea în Imperiul Roman, în perioada domniei împăratului Hostilian-250 d. Hr. Zeița care asigura protecția și bunăstarea imperiului se numea Securitas, ce însemna libertate în fața amenințării. În perioada modernă sensul noțiunii de securitate este derivat din conceptul medieval de rațiune de stat, înțeles ca stare de necesitate, prin care guvernanții unui stat își rezervă o situație judiciară, ce le permite să justifice măsuri excepționale pentru asigurarea funcționării și integrității statului".[10]

Securitatea umană s-a aflat dintotdeauna în atenția Organizației Națiunilor Unite începând cu Declarația Universală a Drepturilor Omului: „Orice om are dreptul la viață, la libertate și la securitate personală" (articolul 3); „Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitate socială; ea este îndreptată ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale" (articolul 22).[11]

După 1990 și mai ales după 11 septembrie 2001, securitatea este extinsă către domeniul politic, economic și social. După încheierea Războiului Rece securitatea internă a statelor, cu alte cuvinte securitatea populației lor începe să facă obiectul atenției Comunității Internaționale. Astfel că, pentru prima dată în anul 1991 Consiliul de Securitate califică drept amenințare la adresa păcii o atingere a securității civililor din interiorul unui stat, deschizând prin aceasta poarta tuturor consecințelor capitolului al VII-lea al Cartei Organizației Națiunilor Unite, inclusiv folosirea forței. Această intervenție umanitară „a fost urmată de altele, atunci când comunitatea internațională a apreciat că într-un stat sau altul s-au încălcat

---

[10] „Securitate internațională și diplomație publică" în *Investește în oameni*, Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, POSDRU, p. 2156/12/G/39490, [http://www.cisr-md.org/ROM/cont-nhdr.html], accesat la 09.01.2021.

[11] Declarația Universală a Drepturilor Omului.

drepturile fundamentale ale omului, că astfel populația respectivă se află într-o avansată stare de insecuritate."[12]

Având în vedere fundamentele conceptului de securitate poate fi susținut faptul că securitatea în sensul apărării propriei vieți a existat încă din cele mai vechi timpuri. Conceptul de securitate se consolidează în secolul al XX-lea, ca urmare a celor două războaie mondiale. Securitatea umană din punct de vedere conceptual apare după căderea regimurilor comuniste, ca urmare a unor noi amenințări care prin faptul că vizează în mod direct individul, aduc atingere securității ca întreg. De asemenea, securitatea privită tradițional, din punct de vedere militar, în contextul securității umane se va raporta la intervenția militară în scopul apărării vieții indivizilor. Importanța și totodată vechimea securității ca obiectiv este subliniată și de Nicoleta Lașan în articolul „Securitatea: concepte în societatea contemporană" publicat în „Revista de Administrație Publică și Politici Sociale": „securitatea a reprezentat încă de la începutul omenirii o preocupare esențială, așa cum reiese și din piramida lui Maslow, unde nevoia de securitate este plasată ca nivel de importanță imediat după nevoile fiziologice. În ciuda faptului că acest concept este unul cu vechime, o simplă lecturare a unor texte din domeniul relațiilor internaționale, și în special din teoria relațiilor internaționale, ne relevă faptul că nu există o definiție larg acceptată a „securității", un termen contestat și ambiguu.''[13]

Securitatea umană și amenințările secolului al XXI-lea

Punând accentul pe securitatea umană poate fi susținut faptul că un raport al Grupului pentru cercetare avansată al NATO din 2006 afirma că prerogativele cheie a abordării ce promovează securitatea umană este protecția populației civile în fața violenței și a temerii că ea va avea loc.[14] Prin intermediul acestui raport se poate observa plasarea individului și a nevoilor sale în centrul oricărei operațiuni militare cu scopul eficientizării acesteia.[15]

---

[12] *Ibidem.*

[13] Nicoleta Lașan, „Securitatea: concepte în societatea contemporană" *în Revista de Administrație Publică și Politici Sociale*, An II, Nr.4 (5), Decembrie, 2010, p. 39.

[14] Alexandra Sarcinschi, *Operațiunile de stabilitate și securitate umană*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008, p. 5.

[15] *Ibidem.*

Conceptul de securitate umană a fost dezvoltat inițial de către Organizația Națiunilor Unite în interiorul „Raportului asupra dezvoltării umane", din 1994, având drept obiectiv principal extinderea sensului militar tradițional al securității către un nivel superior, cu un caracter multidimensional ce cuprinde securitatea economică, a hranei, a sănătății, a mediului, personală, a comunității și politică. Prin urmare, definind securitatea umană poate fi susținut faptul că aceasta se referă la necesitatea abordării centrate pe individ a securității, ca modalitate unică de realizare a stabilității naționale, regionale sau chiar globale."[16]

De asemenea în „New Dimensions of Human Security" este susținut faptul că „securitatea umană nu constă doar în grija de existența armelor, ci în preocuparea față de viața și demnitatea umană. Securitatea umană se axează pe individualitatea umană. Se preocupă de modul în care oamenii trăiesc și cât de liber se simt în societate, cât de liber își pot exercita multitudinea de opțiuni, în ce măsură au acces la piață și oportunitățile sociale-și dacă trăiesc în stare de conflict sau de pace".[17] Poate fi susținut faptul că dimensiunea militară a securității privită din punctul de vedere al conceptului de securitate umană este folosită doar în scopul apărării vieții, dar și a drepturilor și libertăților indivizilor. În plus, poate fi identificată legătura dintre securitate umană și democrație. Spre exemplu, securitatea umană își propune să pună accentul și pe exercitarea multitudinii de opțiuni într-un mod liber.

Când analizăm securitatea umană un aspect important este reprezentat de amenințările și riscurile la adresa acesteia. Laviniu Bojor și Mircea Cosma susțin că „secolul al XXI-lea debutează cu noi caracteristici în ceea ce privește starea generală a societății, în cadrul căruia securitatea rămâne unul dintre dezideratele majore ale comunității locale, naționale și internaționale."[18]

În acest cadru, al preocupărilor teoretice și al acțiunilor practice, societatea post-modernă cunoaște tot mai mult creșterea interesului pentru

---

[16] *Ibidem*, p. 7.

[17] „New Dimensions of Human Security'' în *Human Development Report*, 1994, pp. 22-24, [http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994], accesat la 09.01.2021.

[18] Laviniu Bojor, Mircea Cosma „Securitatea umană, obiectiv principal în cadrul securității internaționale în primele decenii ale secolului al XXI-lea" în *Papers of the Sibiu*, Alma Mater University Conference, Seventh Edition, Vol. II, Sibiu, 28-30 March, 2013, p. 57.

rezolvarea problemelor specifice securității umane. În prezent securitatea statală nu mai poate fi percepută fără o securitate a cetățeanului, a populației, a cărui viață face totodată posibilă existența națiunii respective.

Amenințările anterioare, care în marea lor majoritate au provenit din partea unor actori externi și s-au materializat printr-o cucerire fizică a teritoriului în urma unui conflict armat, au fost înlocuite de o multitudine de riscuri contemporane precum: guvernarea ineficientă; crima organizată; nerespectarea drepturilor fundamentale ale omului; eșecul economic; degradarea mediului; discriminările de natură etnică, politică sau religioasă; accesul inechitabil la resurse vitale (hrană, apă, energie); violența; separatismul; actele teroriste.

Teodor Frunzeti și Mihai Neag în lucrarea „Dezvoltarea durabilă și perspectiva securității umane" susțin că „dacă în trecut, în general superioritatea forței militare era suficientă pentru asigurarea independenței teritoriale și păstrarea granițelor naționale, prezentul context necesită trecerea de la securitatea statului la securitatea persoanelor, fără ca acestea două să se excludă reciproc".[19]

Paradigma realistă existentă în timpul Războiului Rece dispare, fiind înlocuită cu un puternic accent asupra individului. Acum atenția este îndreptată asupra individului și a bunăstării sale, ci nu asupra statului. Cu toate acestea, un aspect important este faptul că amenințările la adresa securității existau și în perioada din timpul Războiului Rece, însă teama degenerării acestuia, precum și istoria a două războaie mondiale au făcut să fie pus accentul pe aspectele militare. De exemplu, accidentul nuclear de la Cernobîl din 1986 a produs pagube uriașe mediului înconjurător ducând la poluare acestuia, efectele negative resimțindu-se și azi.

Pe de altă parte, criza petrolului produsă în 1973 a pus în pericol economia globală, dar și securitatea energetică. Acestea sunt doar două exemple care arată că amenințările la adresa securității în timpul Războiului Rece erau la fel de puternice ca în zilele noastre și nu se limitau doar la aspectele militare, însă nu era acordată importanța de acum.

[19] Teodor Frunzeti, Mihai Neag, *Dezvoltarea durabilă și perspectiva securității umane*, Sibiu, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu", 2009, p. 17.

Rolul globalizării asupra securității umane

Globalizarea poate fi definită drept „intensificarea la nivel mondial a relațiilor sociale astfel încât evenimentele dintr-o parte a lumii sunt influențate de cele care au loc în zone foarte îndepărtate”[20]. O altă accepțiune a globalizării susține că aceasta reprezintă „procesul prin care tranzacțiile sociale de toate tipurile tot mai mult au loc fără a se ține cont de granițele naționale, cu rezultatul că lumea a devenit o sferă socială fără granițe”[21]. Observând definițiile globalizării poate fi susținut că aceasta presupune atât apariția unor noi actori internaționali, cât și a unei opinii publice internaționale. Dacă prima definiție pare oarecum neutră, din a doua ar rezulta că globalizarea unește lumea, în timp ce alți specialiști ar sublinia mai degrabă rolul de fragmentare și cel conflictual pe care globalizarea îl are asupra lumii.

Astfel, printre efectele pozitive ale globalizării se pot enumera: promovarea deschiderii economice, liberalizarea comerțului, circulația liberă a capitalului.[22] De asemenea, în mod negativ globalizarea promovează proliferarea armamentelor, violența etnică și religioasă, terorismul[23], la acestea adăugându-se statele problemă, conflictele „înghețate”, dar interminabile, amenințările cibernetice, penuria energetică, degradarea mediului și riscurile de securitate asociate, dezastrele naturale provocate de om, epidemiile și multe altele”.[24] Totodată, Dan Dungaciu și Sandra Cincă afirmă că: „Globalizarea presupune coexistența terorismului și a criminalității organizate. Globalizarea implică managementul problemelor globale extrem de importante, uneori insurmontabile, în special ale încălzirii globale sau ale accesului la resursele minerale”.[25]

---

[20] Anthony Giddens, *Consecințele modernității*, București, Editura Univers, 2000, p. 64.

[21] Stephen Hobden, Jones Richard Wyn, *Marxist theories of international relations*, în Baylis John, Smith Steven, *The Globalization of World Politics*, third edition, New York, Editura Oxford Universiy Press, 2005, p. 25.

[22] Paul Dobrescu, *Viclenia Globalizării-Asaltul asupra puterii americane*, Iași, Editura Institutul European, 2010, p.15.

[23] Teodor Frunzeti, *Globalizarea securității*, București, Editura Militară, 2006, p.5.

[24] *Ibidem*, p.8.

[25] Dan Dungaciu, Sandra Cincă, *NATO post-Lisabona și provocările regionale*, București, Editura Institutul de Științe Politice și relații internaționale, 2011, p.23.

Astfel că, problemele din ziua de azi, nu mai implică doar dimensiunea războiului, precum se întâmpla de exemplu în timpul Războiului Rece când „conceptul de securitate nu se extindea dincolo de sfera apărării, de descurajarea prin mijloace eminamente militare a unui atac sovietic”[26], ci are o dimensiune globală. Prin urmare, noile amenințări la adresa securității se găsesc în strânsă legătură cu apariția unei societăți globale, cu granițe din ce în ce mai slăbite și cu oameni care interacționează tot mai mult. Dacă în timpul Războiului Rece libera circulație era limitată îndeosebi în privința statelor sovietice, după căderea regimurilor comuniste această barieră a dispărut. Libertatea de circulație este într-adevăr un avantaj al secolului nostru, însă în același timp reprezintă și un important dezavantaj. Aceasta contribuie la răspândirea fenomenului terorist, a epidemiilor sa violenței etnice.

Analizând conceptul de securitate și totodată securitatea umană din perspectiva globalizării, Sakiko Fukuda-Parr susține că în contextul globalizării, conceptul de securitate umană se concentrează mai degrabă asupra bunăstării și demnității oamenilor, ci nu pe protecția națională a frontierelor.[27] O importantă observație este dată de faptul că odată cu criza migrației din anul 2015 Uniunea Europeană s-a găsit în poziția de a alege între asigurarea bunăstării și demnității oamenilor și protecția națională a frontierelor. Această situație a stârnit numeroase discuții în rândul statelor membre, părerile fiind împărțite. Cu toate acestea, deși s-a avut în vedere și consolidarea frontierelor, decizia principală a Uniunii Europene a fost aceea de a accepta refugiații. Aceasta duce la afirmarea faptului că la nivelul UE securitatea umană are un loc important.

Rolul actorilor internaționali în menținerea securității umane

Uniunea Europeană este o entitate politico-economică interguvernamentală internațională care dispune de o politică proprie de securitate și apărare. Aceasta permite, pe de o parte, Uniunii să acționeze consecvent și sistematic pentru realizarea securității și apărării comune, și, pe de altă parte,

[26] *Ibidem*, p. 8.

[27] Sakkiko Fukuda-Parr, „New Threats to Human Security in the Era of Globalization”, în *Journal of Human Development*, vol. 4, no. 2, July, 2003, p. 1.

țărilor membre să-și integreze politica națională de securitate și apărare în cea a Uniunii Europene. De aici rezultă o amplificare atât a eficacității politicii de securitate și apărare comună promovată de Uniune, cât și a celei naționale.

Rolul global al Uniunii Europene s-a extins în ultimii ani. Uniunea a contribuit la stabilitate și democrație în vecinătatea sa, și-a consolidat relațiile cu partenerii săi internaționali, a contribuit la abordarea crizelor și conflictelor la nivel mondial, a promovat buna guvernare. Comparativ cu un deceniu în urmă, îmbunatățirile se văd, dar amenințările nu întârzie să apară. Problemele cu care Uniunea se confruntă – terorismul și crima organizată, proliferarea, dezastrele naturale, conflictele regionale, schimbările climatice, migrația ilegală – au devenit tot mai complexe și mai interconectate. Pentru a preveni aceste fenomene nedorite, se impun, de asemenea, parteneriate cu țările și organizațiile din întreaga lume. Pe scurt, o politică externă europeană, pro-activă, eficientă și bine coordonată.

După 1990 Uniunea Europeană se implică în mai multe misiuni civile și militare pentru a consolida securitatea externă. Printre acestea se numără: misiunea EUFOR ALTHEA din Bosnia și Herțegovina din 2004, EUFOR RCA din 2014, EUTM-Mali declanșată la 18 februarie 2013, EUTM Somalia, lansată în 10 aprilie 2010 și extinsă până în martie 2015. Toate acestea sunt capacități militare ale Uniunii Europene printre ale căror obiective s-au enumerat: redresarea economică și socială a statelor, protejarea civililor, restaurarea ordinii constituționale și democratice a statului, combaterea crimei organizate și a actelor teroriste, protecția drepturilor omului.

Din punctul de vedere al capacităților civile ale Uniunii Europene pot fi date următoarele exemple: EUBAM Libia, adoptată la 22 mai 2013 de către Consiliul UE, EUCAP Sahel Niger, înființată de Consiliul UE la 16 iulie 2012, EUCAP Sahel Mali, înființată de Consiliul UE la 15 aprilie 2014, etc.. Printre obiectivele acestora se numără: instaurarea ordinii democratice și constituționale pentru menținerea durabilității păcii și a autorității statale, combaterea amenințărilor la adresa securității, terorismului, crimei organizate și a migrației ilegale etc.

Consider important realizarea unei scurte distincții între operațiunile militare și cele civile. Dacă operațiunile militare vizează descurajarea războiului, promovarea păcii, rezolvarea conflictului și totodată sprijinirea autorităților civile, operațiunile civile pun accentul pe asistența umanitară,

precum și pe consolidarea instituțiilor democratice ale unui stat. Consider că încercarea de a diminua amenințările la adresa securității este mai eficientă pentru consolidarea acesteia decât intervențiile în spațiul european, însă nici acestea nu pot fi neglijate.

În domeniul securității umane ONU s-a remarcat prin elaborarea „Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului" odată cu „Declarația Mileniului" ce a avut loc în septembrie 2000 în cadrul Summitului Mileniului denumit „Rolul ONU în Secolul XXI". Acest document reprezintă agenda ONU pentru secolul al XXI-lea și are un număr de opt puncte: eliminarea sărăciei severe și a foametei, acces universal la educația primară, promovarea egalității dintre sexe și încurajarea femeilor, reducerea mortalității infantile, îmbunătățirea sănătății materne, combaterea HIV/SIDA, malariei și tuberculozei, asigurarea sustenabilității mediului înconjurător, realizarea unui parteneriat global pentru dezvoltare (susținerea statelor sărace de către cele bogate).[28] Se poate observa faptul că „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului" sunt strâns legate de securitatea individului, neexistând mențiuni cu privire la securitatea militară.

Una dintre cele mai puternice dovezi ale faptului că globalizarea este strâns legată de transformarea conceptului de securitate este reprezentată de faptul că Organizația Nord-Atlantică, înființată în timpului Războiului Rece, având cu caracter pur-militar, după căderea regimurilor comuniste își redefinește obiectivele. Aici mai poate fi adăugat faptul că această reorganizare a avut loc imediat după sfârșitul Războiului Rece. După anul 1990 în ceea ce privește conceptul strategic al NATO un moment important este reprezentat de reuniunea de la Londra din 1990 (cu toate că acest an poate fi considerat ultimul an al secolului al XXI-lea și totodată un an în care URSS nu se destrămase de facto- dispariția URSS-ului producându-se în anul 1991) a șefilor de stat și de guvern a țărilor membre ale acestei organizații, a cărei obiectiv a fost reconfigurarea acestei Alianțe la noua Europă și la nevoile sale.

Rezultatul acestei întâlniri a fost reprezentat de realizarea unui nou concept strategic, care a fost adoptat la reuniunea de vârf a Consiliului Nord Atlantic de la Roma din noiembrie 1991. Acest concept își propunea

[28] *The Millennium Development Goals (MDGs),* declarație semnată în aprilie 2000, [www.un.org/milenniumgoals/], accesat la 09.01.2021.

cooperare în locul confruntării cu foștii adversari, însă adăuga obligația de a depune eforturi pentru extinderea și întărirea securității în Europa. Odată cu acest moment începe și procesul de transformare a NATO dintr-o alianță militară într-o alianță de apărare și securitate.[29] Acest concept strategic „definea reafirmarea caracterului defensiv al NATO și voința membrilor săi de a-și apăra securitatea, suveranitatea și integritatea lor teritorială, dar și intenția de a participa la gestionarea crizelor și conflictelor, la asigurarea securității spațiului euroatlantic, orientând politica de securitate a Alianței pe baza dialogului, cooperării și pe o apărare colectivă eficientă."[30]

Concluzii

Poate fi susținut faptul că securitatea umană prin punerea accentului pe individ are ca efect contribuția la securitatea statelor, dând o dimensiune suplimentară dezvoltării umane și întărind totodată drepturile omului. Totodată, așa cum a fost subliniat, securitatea umană contribuie și la dezvoltarea umană prin creșterea echității sociale și diminuarea factorilor de insecuritate. Securitatea umană își propune să elibereze oamenii de teamă și de nevoi, precum și să contribuie la dezvoltarea ființei umane. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că așa cum susțin și Teodor Frunzeti și Mihai Neag în lucrarea „Dezvoltarea durabilă și perspectiva securității umane" „dacă în trecut, în general superioritatea forței militare era suficientă pentru asigurarea independenței teritoriale și păstrarea granițelor naționale, prezentul context necesită trecerea de la securitatea statului la securitatea persoanelor, fără ca acestea două să se excludă reciproc".[31]

Din cadrul prezentului articol mai poate fi subliniat faptul că odată cu globalizarea rolul statului este diminuat în asigurarea securității umane. Acesta nu mai este singurul element care asigură securitatea umană atât la nivel național, cât și internațional. Apariția și dezvoltarea organizațiilor

---

[29] Visarion Neagoe, Olga Dănilă, *Noul concept strategic al Alianței Nord-Atlantice și implicațiile sale pentru România*, Sibiu, Editura Universitatea Alma Mater din Sibiu, 2011, p. 72.

[30] *Ibidem*, p. 73.

[31] Teodor Frunzeti, Mihai Neag, *op.cit.*, p. 17.

internaționale, dar și a corporațiilor transnaționale diminuează rolul acestuia. Spre exemplu, Nicoleta Lașan susține faptul că: „statul nu mai este nici singurul actor și nici cel mai important. Organizațiile internaționale, cum ar fi NATO sau cele suprastatale, precum UE au un cuvânt din ce în ce mai greu pe scena internațională. Corporațiile transnaționale, internaționale sau ONG-urile și-au clarificat deja rolurile internaționale."[32]

Totuși, statul rămâne singura entitate care deține monopolul legal asupra violenței, fiind în același timp principalul protector al individului, dar în funcție de regimurile politice din fiecare țară tot statul poate deveni și principala sursă de pericol la adresa individului.[33] Deși, așa cum a mai fost susținut, putem vorbi despre o pierdere a importanței statului ca asigurator al securității umane, rolul său în ceea ce privește protecția indivizilor rămâne esențial. Mai corect spus, odată cu globalizarea mai mult decât despre scăderea rolului statului în domeniul asigurării securității umane, putem vorbi despre completarea acestuia prin apariția altor elemente care au acest obiectiv.

Ca o concluzie finală, plecând de la obiectivele propuse în partea inițială poate fi subliniat faptul că în secolul al XXI-lea există alte amenințări la adresa securității față de secolul trecut sau cel puțin acestea au devenit mai cunoscute și mai amplu discutate. Cu toate acestea, deși rolul individului în paradigma de securitate devine unul central și apar totodată actori nonstatali, securitatea militară și rolul statului pe de o parte și pe de altă parte amenințările de natură militară nu sunt excluse complet. Cel puțin, putem vorbi mai degrabă despre diversificarea amenințărilor la adresa păcii și a securității în secolul al XXI-lea.

Bibliografie

Baldwin, David, „The concept of security'' in *Review of International Studies,* no. 23, 1997.

Bojor, Laviniu, Cosma, Mircea, „Securitatea umană, obiectiv principal în cadrul securității internaționale în primele decenii ale secolului al XXI-lea", în *Papers of the Sibiu*, Alma Mater University Conference, Seventh Edition, Vol. II, Sibiu, 28-30 March, 2013.

[32] Nicoleta Lașan, „Securitatea: concepte în societatea contemporană", în *Revista de Administrație Publică și Politici Sociale,* An. II, Nr.4(5), Decembrie, 2010, p. 9.

[33] *Ibidem.*

Dobrescu, Paul, *Viclenia Globalizării-Asaltul asupra puterii americane*, Iași: Editura Institutul European, 2010.

Dungaciu, Dan, Cincă, Sandra, *NATO post-Lisabona și provocările regionale*, București: Editura Institutului de Științe Politice și relații internaționale, 2011.

***, „Etude de conceptions et politiques de sécurité axées sur la défense'' în *Désarmement*, Série d'études 26, Nations Unies, New York, 1993.

Fukuda-Parr, Sakkiko, „New Threats to Human Security in the Era of Globalization" in *Journal of Human Development*, vol. 4, no. 2, July, 2003.

Frunzeti, Teodor, *Globalizarea securității*, București: Editura Militară, 2006.

Frunzeti, Teodor, Neag, Mihai, *Dezvoltarea durabilă și perspectiva securității umane*, Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu", 2009.

Fukuyama, Francis, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, trad. Mihaela Eftimiu, București: Editura Paideia, 1992.

Giddens, Anthony, *Consecințele modernității*, București: Editura Univers, 2000.

Hobbes, Thomas, *The Leviathan*, f.l., Editura Prometheus Books, 1998.

Hobden, Stephen, Wyn Jones, Richard, *Marxist theories of international relations*, în Baylis John, Smith.

Steven, *The Globalization of World Politics*, third edition, New York: Editura Oxford University Press, 2005.

Lașan, Nicoleta, „Securitatea: concepte în societatea contemporană" *în Revista de Administrație Publică și Politici Sociale*, An II, Nr.4(5), Decembrie, 2010.

Mathews, Jessica, Tuchman, „Redefining Security" în *Foreign Affairs* nr. 68, 1989, p. 162.

Neagoe, Visarion, Dănilă, Olga, *Noul concept strategic al Alianței Nord-Atlantice și implicațiile sale pentru România*, Sibiu: Editura Universitatea Alma Mater din Sibiu, 2011.

***, „New Dimensions of Human Security'' în *Human Development Report*, 1994, pp. 22-24, [http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994], accesat la 09.01.2021.

Repciuc, Teodor, *Conceptele securității*, București: Editura Axioma Print, 2008.

Sarcinschi, Alexandra, *Operațiunile de stabilitate și securitate umană*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008.

***, „Securitate internațională și diplomație publică" în *Investește în oameni*, Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, POSDRU, p. 2156/12/G/39490, [http://www.cisr-md.org/ROM/cont-nhdr.html], accesat la 09.01.2021-

Ștefanachi, Bogdan, „Globalizare, dezvoltare și securitate umană" în *Sfera Politicii*, nr. 12 (166), decembrie 2011.

The Millennium Development Goals (MDGs), declarație semnată în aprilie 2000, [www.un.org/milenniumgoals/], accesat la 09.01.2021.

Vetchera, Heinz, „International Law and International Security: The Case of Force Contro", *în German Yearbook of International Law,* Vol. XXIX, 299, Berlin, Editura Duncker & Humboldt, 1982.

Conceptul de secularizare, între realitate și paradigmă

Drd. Alexandru-Gabriel NEGOIȚĂ
Școala Doctorală de Științe Politice
Universitatea București

The paradigm of secularization has occupied for many decades an important place in scientific research of a political-social nature. Over time, researchers have opined that religion will gradually narrow its political, social and mystical role with the modern and post-modern era. However, the global revival of religions and their politicization in the 1980s led to sudden changes, so some researchers have argued that secularization has no cause in Western modernity, but only in everyday religious conditions, which are constantly in syncretist motion. The question that arises, naturally, among contemporary researchers is whether we are witnessing a period of renewal (rebirth) of religion or going through a period of ideological secularization? In my opinion, as I will try to show in this article, we are witnessing both: the secularization and rebirth of religion. Thus, we should not look at them as contradictory concepts or paradigms, but as interconnected processes. To do this, we should review two basic concepts: religion and secularisation. We need to break down the mega-concept of secularization into empirically observable trends and conceptualize religion in a way that helps explain its re-emergence, so that we can view the concept of secularization as a normal decline in religious authority, not as a decline of religion.

Cuvinte cheie: secularizare, politică, diplomație, modernitate.

Secularizarea, aspect natural al modernității?

Până la sfârșitul anilor 1970, majoritatea sociologilor știau exact rolul pe care religia îl va ocupa în lumea modernă. Ca parte a procesului de modernizare occidentală toate societățile au fost, de asemenea, în cursul unui proces treptat de secularizare. Astfel s-a opinat că religia nu va dispărea, ci

ar fi doar marginalizată și privatizată. Teoriile sociologice din anii 1960 descriu modernizarea mai mult sau mai puțin în mod weberian, ca raționalizare prin diferențiere instituțională.[1]

Diferențierea produce sfere sociale relativ autonome și le eliberează de controlul și influența religioasă. Acest lucru se aplică, în special, prin separarea bisericii de stat dar duce, de asemenea, la apariția diferitelor ordine instituționale, cum ar fi economia, politica și cultura seculară, care acum își pot urmări propriile scopuri și își pot dezvolta propriile reguli fără a fi constrânse de religie. Dar, evident, acest proces de diferențiere, instituționalizează, de asemenea, religia într-o sferă socială separată. Această strămutare a religiei, de la o forță care pătrunde în societate în ansamblu, la o sferă proprie sau privată, a fost înțeleasă inițial ca fiind caracteristica centrală a secularizării, despre care se credea că este o necesitate de necontestat pentru apariția societăților cu adevărat moderne.[2]

Dacă teoreticienii secularizării ar fi analizat doar teza diferențierii instituționale, dezbaterea secularizării ar fi fost mai puțin confuză. Dar, din păcate, majoritatea cercetătorilor au făcut ca dezbaterea despre conceptul secularizării să fie mult mai complexă. Mulți au motivat că această diferențiere instituțională ar trebui să implice un declin general al religiei.[3] Aceasta ar fi retrogradată din centrul societății la periferie, știința ar înlocui credințele religioase iar religia ar dispărea din sfera publică și ar deveni în primul rând o chestiune privată; asociațiile religioase și participarea la practicile rituale religioase ar scădea.

Adesea, dovezile oarecum limitate din diferite țări europene au fost suficiente pentru a transforma această predicție a declinului religios într-o lege universală.[4] Din păcate, acești teoreticieni nu au explicat modul în care aceste procese concomitente de diferențiere instituțională și privatizare au fost de fapt legate. În schimb, ei au presupus că toate făceau parte dintr-un

---

[1] Laurențiu Tanase, *Pluralisation religieuse et société en Roumanie*, éd. Peter Lang, Bern, 2008, pp. 256-266.

[2] Peter Berger, *The Sacred Canopy*. Garden City, N.Y, 1967, pp.112-154; K. Dobbelaere, *Secularization. An Analysis at Three Levels*, New York, 2002; Bryan Wilson, *Religion in Sociological Perspective*. Oxford, 1982, pp.65-98.

[3] Albert Piette, *Religiozitățile laice: o hibriditate exemplară pentru antropologia religiosului*, Social Compass, vol. 41, 1994

[4] Davie Grace, *Religia în Marea Britanie din 1945.Credință fără apartenență*, Oxford, Blackwell, 1994.

proces epocal complex, numit secularizare. Această asumare a unui declin religios general și necesar s-a dovedit a fi, de asemenea, o strategie de marketing slabă pentru sociologia religiei.

Având în vedere aceste opinii puternice despre rolul religiei în lumea modernă, aproape nimeni nu a fost pregătit pentru renașterea dramatică[5] a religiei, care s-a întâmplat de la sfârșitul anilor 1970. În acest sens putem aminti de unele evenimente:

- în 1979 am asistat la Revoluția Islamică din Iran și la războiul mujahedinilor islamici împotriva ocupației sovietice din Afganistan.
- în 1980 Ronald Reagan a fost ales președinte al Statelor Unite cu sprijinul creștinilor evanghelici politizați dar și al catolicilor, evreilor și mormonilor.
- în Israel naționaliștii religioși au contestat sionismul secular.
- în Palestina, prima Intifada (mișcare populară și naționalistă de nesupunere, care a izbucnit în 1987, în teritoriile palestiniene ocupate de Israel, e numită și „războiul pietrelor”) a mutat puterea de la naționaliștii seculari la grupurile islamiste.[6]
- în India, separatiștii Sikh au contestat statul secular; și după cucerirea violentă a templului de aur din Amritsar, gărzile de corp sikh au asasinat-o pe Indira Gandhi. În 1980 a avut loc și ascensiunea partidului hindu-naționalist BJP.
- în Polonia, Solidarnosc, cu sprijinul Bisericii Catolice a contestat statul comunist.

Aceste câteva exemple ar trebui să fie suficiente pentru a demonstra că renașterea religiei, în politică a fost reală.[7] De la sfârșitul anilor 1970, religia a reapărut ca o forță publică, ca un marker al identităților etnice, ca un evidențiator de subiecte moderne a modurile lor de viață. Această importanță politică reînnoită a religiei s-a dovedit a fi un fenomen global, care a avut loc în America de Nord, Orientul Mijlociu, Africa, Asia de Sud și de Est, precum și în America Latină și chiar în Europa, unde Iugoslavia s-a destrămat de-a lungul liniilor religioase.

---

[5] Jean–Paul Willaime, *Sociologie des religions*, Paris, PUF, 1995, p. 82.

[6] https://dexonline.ro/definitie/intifada, accesat la 30.11.2020.

[7] Mark Juergensmeyer, *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley, 1993. Martin RIESEBRODT, *Die Rückkehr der Religionen. Fundamentalismus und der ‹Kampf der Kulturen›*, München, 2000.

Aceste evenimente au avut un impact profund asupra studiului religiei, cel mai important contestând teoriile convenționale ale secularizării. După ce s-a vorbit despre marginalizarea religiei[8], despre religia invizibilă[9], aceasta a căpătat din nou, un loc central, fiind brusc vizibilă mulțimilor.[10] Contrar așteptărilor de secularizare, mișcările religioase au contestat statul secular, iar cercetătorii paradigmei secularizării au trebuit să facă față disonanței lor cognitive, reacțiile tipice fiind negarea și conversia instantanee.[11] Alți autori au ales calea opusă de „conversie instantanee" prin negarea oricărei tendințe generale spre secularizare în Occident și în altă parte. Pentru ei, secularizarea nu are nimic de-a face cu modernitatea, ci este doar un efect al condițiilor de piață. Folosind modele din economie, au susținut că secularizarea se întâmplă atunci când firmele mari, leneșe, numite biserici, nu au stimulente pentru a urmări viguros creșterea în calitatea lor de membru. Dar, în cazul în care multe firme mici concurează între ele, ca în Statele Unite, religia își va menține puterea de-a lungul istoriei și în modernitate.[12]

O mare parte din această dezbatere a avut loc ca o dispută tribală între „avocații" europeni ai secularizării și americanii care nu susțin ipoteza secularizării, care se acuză reciproc de a folosi propria lor experiență istorică ca bază unică pentru cererile lor. În opinia mea, ambele au redus înțelegerea paradigmei secularizării și împărtășesc o perspectivă euro-americană destul de limitată. Cercetătorii în domeniu, au schimbat eticheta secularizării, redefinind-o doar în ceea ce privește apartenența la asociații religioase și credințe religioase. Ei recunosc diferențierea instituțională ca fapt, dar nu o mai numesc secularizare.[13] Aceștia resping orice perspectivă teoretică mai

---

[8] Laurențiu Tanase, *op.cit.*, p. 258.

[9] Thomas Luckmann, *The Invisible Religion*, New York, MacMillan, 1967.

[10] Jean–Paul Willaime, *Sociologie des…*, 1995, p. 82.

[11] Waardenburg Gellner, *Muslim Society*. Cambridge, 1981, pp.131-48; Waar Jacques, „The Puritan Pattern in Islamic Revival Movements”, în: *Schweizerische Zeitschrift für Soziologie*, 3, 1983, pp. 687-702.

[12] Roger Finke și Rodney Stark, *The Churching of America, 1776–1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick; Lawrence Iannaccone, ‘Introduction to the Economics of Religion, în *Journal of Economic Literature*, vol. 36, 1465–1496; Stephen Warner, ‘Work in Progress Toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States, în: *American Journal of Sociology*, 98, pp.1044–1093.

[13] Rodney Stark, ‘Secularization, R.I.P.’ In: *Sociology of Religion*, 60, 1999, pp. 249-73.

largă asupra condiției modernității și cred că modelul lor de a defini noile realități religioase funcționează în istorie, ca principiu universal.

Unii cercetători europeni ai secularizării au ales modelul lor de explicare, definind paradigma secularizării ca o coincidență a diferențierii instituționale și a privatizării în timp ce alții, au adoptat criteriile de apartenență la asociațiile religioase și credințele religioase. Ei încearcă neobosit să arate că ambele sunt într-adevăr în scădere, cel puțin în Occident.[14] De exemplu, sociologul, Detlef Pollack, interpretează ca dovadă a secularizării, faptul că numărul de oameni din Statele Unite care nu se mai simt atașați de o religie a crescut de la 3% la 20% în ultimele decenii.[15]

Atunci când se confruntă cu dovezi non-europene de renaștere religioasă în societățile în mod evident moderne, cum ar fi China, India, sau Coreea de Sud, teoreticienii secularizării afirmă că teza lor se aplică numai la societățile occidentale. Dar, dacă își abandonează pretențiile universale inițiale, abandonează și ambițiile teoretice pe care le susțineau anterior. Explicațiile teoriilor alegerilor raționale eșuează și atunci când vine vorba de cazuri din afara Statelor Unite sau a Europei, deoarece presupunerile lor se bazează pe un model organizațional preluat din SUA, unde există o piață competitivă și religiile sunt organizate ca asociații voluntare exclusive, oricine fiind liber să schimbe calitatea de membru. Grupul exercită un anumit grad de control social asupra conduitei vieții cuiva și se așteaptă ca acesta să participe activ la viața socială a asociației.[16]

În opinia mea, nici teoriile secularizării, nici teoriile alegerii raționale nu sunt capabile să descrie și să explice rolul religiei în lumea modernă și mai ales renașterea acesteia în mod adecvat. Prin urmare, în loc să trecem de la o teorie deficitară (a modernizării și secularizării) la alta (teoria pieței religiei), să ne oprim și să analizăm exact ce nu a funcționat în legătură cu teoriile secularizării și eșecul general al sociologiei de a prezice renașterea religiei. Sarcina reală, la îndemână, nu este de a decide dacă există secularizare sau o renaștere a religiei. În schimb, avem nevoie de o explicație

[14] Steve Bruce, *God is Dead. Secularization in the West*, Oxford, 2002, pp. 112-165.

[15] https://www.uni-muenster.de/Religion-undModerne/aktuelles/forschung/standpunkte/pollack_usa_saekularisierung.htm.

[16] Daniele Hervieu-Leger, *La religion en mouvement: le pèlerin et le converti*, Paris, Flammarion, 1999, p. 36.

a modului în care aceste procese sunt interconectate. Pentru a face acest lucru, trebuie să revizuim conceptul de secularizare, precum și teoriile religiei care au dominat sociologia pentru o lungă perioadă de timp.

Diferențierea instituțională nu duce automat la pierderea importanței religiei în societățile moderne. O astfel de consecință nu este nici logică, nici susținută istoric. Diferențierea socială restructurează relația dintre diferitele ordine instituționale. Economia, politica, cultura seculară, precum și religia câștigă mai multă autonomie în relația cu celelalte sfere.[17] Este adevărat că rolul religiei în reglementarea afacerilor economice, politice și culturale scade. Dar este la fel de adevărat că și controlul politic asupra instituțiilor religioase scade. Instituțiile religioase își pot crea propria sferă publică și pot participa la discursuri publice generale. S-ar putea argumenta chiar că, din cauza diferențierii sociale, câștigurile religie fac referire la autonomie și legitimitatea de a critica alte sfere publice.

Secularizarea în termeni de diferențiere instituțională a avut loc, în mod evident în Occident, și nu numai în Occident, dar în diverse forme și având o coerență inegală.[18] În SUA, desființarea religiei, „zidul separării" dintre stat și religie, a fost instituționalizat destul de consistent, mai întâi la nivel federal, mai târziu în diferitele state ale Uniunii. Cu toate acestea, în multe țări europene, religia nu era strict diferențiată, ci, mai degrabă, naționalizată. Chiar și acum țările europene, cum ar fi Anglia, Danemarca și Norvegia, încă mai cunosc biserici de stat stabilite.

Liberalismul democratic și tradiția autoritară și-au lăsat urmele. În timp ce, în SUA, statul chiar și astăzi nu are statistici despre apartenența la asociații religioase, statul german colectează chiar și taxe pentru biserici. Statul social german a predat părți importante din serviciile sale marilor biserici. Cu peste un milion de angajați, cei mai mari doi angajatori din Germania sunt serviciile sociale ale bisericilor catolice și luterane („Caritas" și „Diakonie"), sponsorizate de stat.[19]

---

[17] Jean Pierre Bastian, „Les religions dans l'espace européen", dans L'Europe a la recherché de son âme – Les Eglises entre l'Europe et la nation, J. P. BASTIAN et J.F. COLLANGE (eds.), Genève, Labor et Fides, p. 25.

[18] Thomas Luckmann, „Transformations of Religion on Morality", in *Social Compass*, vol. 50 (3)/2003, p. 281.

[19] Friedrich Wilhelm Graf, *Kirchendämmerung*. München: C.H. Beck 2013.

Toate acestea sugerează că secularismul ar trebui înțeles ca un tip ideal. Aproape nici un stat sau societate nu sunt total seculare, nici măcar în Statele Occidentale. Există doar diverse aproximări ale tipului ideal de secularism, iar gradul și calitatea acestora variază în funcție de structurile instituționale preexistente și de distribuția puterii între forțele secularisté și antiseculare. În parte, gândirea religioasă a fost înlocuită cu gândirea științifică iar aceasta domină toate instituțiile majore, cum ar fi guvernele, universitățile, industriile, spitalele sau organizarea transporturilor. Știința a devenit un standard universal al modernității astfel încât grupurile religioase conservatoare din SUA se opun predarea teoriei evoluției în numele „creaționismului științific." Cu toate acestea, gândirea științifică nu a înlocuit în nici un caz gândirea religioasă, desființarea religiei a fost întotdeauna însoțită de reinventarea acesteia. Există multe industrii, care profită de pe urma reinventării lumii (cărți despre spiritualitate, ezoterism, misticism, și new age, și multe site-uri de Internet care sunt specializate pe tipul de religii *do-it-yourself*).[20]

De asemenea, tendința spre raționalizarea internă a religiei este ambiguă. Pe de o parte, reformele liturgice care elimină obiectele cultice și practicile liturgice au avut loc încă din secolul al XVIII-lea, în special în creștinismul protestant și în iudaism. Și mișcările de reformă religioasă din Asia, de exemplu în budismul Theravada și hinduism, s-au modelat, de asemenea, după organizațiile misionare protestante.[21] Dar, pe de altă parte, noi mișcări religioase cu caracteristici puternic ezoterice au apărut deja în paralel cu raționalizarea mișcărilor de reformă în timpul Iluminismului, cum ar fi Pietismul sau Metodismul. Și în prezent penticostalismul și alte curente carismatice în creștinism sunt la nivel global printre religiile cu cea mai rapidă creștere.

Pentru a rezuma: teoreticienii secularizării au exagerat de fapt măsura în care diferențierea instituțională și desființarea religiei au avut loc, în societățile occidentale. Aceștia nu au reușit să sublinieze ambiguitatea acestor procese și diferitele forme și grade în care au fost efectiv puse în aplicare, făcând secularizarea prescriptivă, tratând-o ca pe un pas istoric necesar pentru a ajunge în țara promisă a modernității occidentale.

---

[20] Jean–Paul Willaime, *Sociologie des…*, 1995, p. 82.

[21] Richard Gombrich și Gananath Obeyesekere: *Buddhism Transformed*, Princeton 1988, pp. 202-240.

Secularizarea ca politică

Diversitatea rezultatelor proceselor de secularizare atestă faptul că secularizarea a avut întotdeauna o componentă politică puternică. În Europa, absolutismul iluminat a restructurat statul și societatea în conformitate cu criteriile de administrare rațională depășind arbitrariul nobilimii și al bisericilor. Dar, în loc să privim secularizarea ca principiu de punere în aplicare a rațiunii istorice, ar trebui să o analizăm și din perspectiva luptelor pentru putere dintre diferite grupuri sociale, clase și medii culturale. Cât de departe pot merge politicile de secularizare, depinde întotdeauna de structurile de putere din fiecare țară.

Susținătorii secularizării tind să fie, de asemenea, susținători ai unui stat birocratic centralizat, în care elitele locale au fost înlocuite de elitele naționale de avocați, birocrați și profesioniști. În consecință, secularizarea este de asemenea, un proces care implică centralizarea politică, eroziunea autonomiilor locale și regionale, marginalizarea și destabilizarea elitelor vechi. De asemenea, tinde să reprezinte o revoluție în morala socială[22]. Statul secular produce o imagine a omului ca un individ abstract, care este deposedat de toate particularitățile de gen, vârstă, etnie, și religie. Secularizarea nu ar trebui privită doar în termeni tehnocrati, ca diferențiere instituțională de dragul unei guvernări raționale și corecte, ci și ca un război cultural între diferite formațiuni sociale în orice societate dată. Secularizarea reprezintă o revoluție socială și, ca atare, invită la rezistență. Fundamentalismele religioase oferă cea mai radicală contra-viziune a idealurilor secularistе. Dar astfel de contra-viziuni nu folosesc pur și simplu un idiom religios pentru a urmări în cele din urmă obiective seculare, ci resping ordinea ideală și antropologia regimurilor seculare.[23]

Religia nu este doar ideologia cea mai evidentă pentru a lupta împotriva secularismului; este, de asemenea, o opțiune clasică pentru a face față situațiilor neprevăzute ale vieții. Aceasta înseamnă că eșecurile și deficiențele regimurilor seculare pot fi abordate în mod ideal prin

---

[22] Thomas Luckmann, *op.cit.*, p. 281.

[23] M. Marty, și R. S. Appleby, *Fundamentalisms Observed*; *Fundamentalisms and Society*, Chicago: University of Chicago Press, 1993.

intermediul resurselor religioase. Pentru a analiza acest aspect, trebuie să stabilim concret însăși conceptul de religie. Timp de multe decenii, sociologii au interpretat religia fie ca viziune civilă, etică, asupra lumii, fie ca „spiritualitate" (orice ar însemna asta). Niciuna dintre aceste definiții nu este deosebit de utilă în explicarea reapariției religiei și a subiectelor centrale abordate de mișcările religioase de protest.[24] În primul rând, în discursul modernității occidentale multe înțelegeri diferite ale religiei au concurat între ele în ultimii două sute de ani. De exemplu, noi cunoaștem religia ca dar divin al rațiunii, ca experiență a revelației, ca proiecție, ca proto-știință.

În al doilea rând, conceptul de religie este mult mai vechi. Aproape toate societățile au comparat practicile și credințele lor legate de puterile supraomenești cu cele ale altora. Actorii și instituțiile religioase s-au recunoscut reciproc ca fiind similare. Toate imperiile au cunoscut politici religioase și chiar au creat birouri care supraveghează afacerile religioase.

Din păcate, în sociologia religiei o definiție formalistă, funcțională a religiei a fost larg răspândită, care diluează conceptul până când devine inutil. Stimulate de o lectură foarte superficială a lui Durkheim, toate fenomenele care exprimă emoții colective și, prin urmare, servesc integrării sociale sau formării identității sunt subsumate sub conceptul de religie.

Dar chiar și abordările clasice ale religiei au fost mai interesate de efectele religiei asupra comportamentului politic și economic decât de comportamentul religios propriu-zis. Religiile au fost studiate ca și când, practicile religioase nu ar avea nici un sens și scop al lor. Pentru a defini religia, trebuie să ne concentrăm asupra structurilor specifice de semnificație încorporate în relațiile sociale exprimate în practicile religioase. În consecință, putem defini religia ca fiind un sistem de practici semnificative cu referire la puterile extra-omenești. Această referire exprimă o relație socială precum conceptul de rudenie care structurează comportamentul uman. Calitatea supraumană a acestor puteri constă în convingerea că ele sunt capabile să influențeze sau să controleze dimensiunile vieții practicienilor pe care practicanții înșiși nu sunt capabili să le controleze. De obicei, aceste dimensiuni sunt legate de mortalitatea corpului uman, controlul forțelor

[24] Martin Riesebrodt, *The Promise of Salvation. A Theory of Religion*. Chicago: Chicago University Press 2010, pp. 46-70.

naturale, și precaritatea relațiilor sociale (cum ar fi inegalitatea, schimbările în statutul social, sau conflicte). Această definiție indică, de asemenea, că ar trebui să facem distincția între religie, tradiție religioasă și religiozitate. O religie este un sistem de practici în timp și spațiu, în timp ce o tradiție religioasă reprezintă construcția intelectuală a continuităților simbolice în timp și spațiu iar religiozitatea este însușirea subiectivă a religiei.

Renașterea publică a religiilor

În timp ce explicațiile funcționale ale religiei deduc sensul religiei din cerințele societale, propun să interpretăm practicile religioase ca un seismograf al socialului. În cazul în care sensul practicilor religioase constă la nivel central în evitarea ghinionului, furnizarea de binecuvântări și mântuire, apoi practicile religioase – atent analizate – ar trebui să ne informeze despre nenorocirea care urmează să fie evitată, despre crizele care urmează să fie depășite, despre binecuvântările sperate, și imaginația de fericire veșnică.

Pentru sociologi, secularizarea apare ca un process inevitabil, religia găsindu-se în mod inevitabil descalificată în raporturile sale cu modernitatea și cu procesul raționalizării.[25] Fie că vorbim despre Marx, Durkheim sau Weber, toți au anunțat pierderea influenței și importanței religiei în societățile moderne.[26]

Abandonarea teoriilor privind evoluția liniară a secularizării în sensul dispariției religiosului în societatea modernă, a fost motivată prin reîntoarcerea vizibilă a religiosului, care s-a remarcat încă din anii 1990. Dificultatea de a explica întoarcerea religiosului în societățile moderne l-a făcut pe Peter Berger, unul dintre susținătorii teoriei secularizării, să afirme că lumea în care trăim nu este secularizată și, în consecință, teoriile secularizării – inclusiv cele care îi aparțin – sunt false. El consideră că lumea

[25] https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-din-bucuresti/educatie-religioasa/note-de-curs/suport-curs-educatia-religioasa-pluralism-si-fundamentalism-religios/3789153/view.

[26] Jean Pierre Bastian, *Aspecte ale credinței; considerații sociologice asupra credințelor și practicilor religioase contemporane*, în Bernard KAEMPF (coord.), *Introducere în teologia practică*, Strasbourg, Presse Universitaire de Strasbourg, 1997, p. 64.

de astăzi, cu mici excepții, nu s-a schimbat și rămâne religioasă ca întotdeauna, în unele aspecte mai religioasă chiar decât acum treizeci de ani. În zilele noastre, religiosul nu numai că a supraviețuit, dar este pretutindeni înfloritor. Berger și-a reiterat opiniile într-o lucrare cu un titlu semnificativ: „De-secularizarea lumii" (*The Desecularisation of theWorld*).[27]

Practicile religioase exprimă anxietățile și speranțele, problemele și soluțiile imaginate ale indivizilor și familiilor, ale grupurilor de rudenie și ale grupurilor etnice, ale comunităților și națiunilor religioase, ale bărbaților și femeilor, ale tinerilor și bătrânilor, ale privilegiaților și celor defavorizați. Religiile au abordat întotdeauna mortalitatea corpului uman, lipsa controlului asupra mediului natural și fragilitatea relațiilor umane bazate pe diferențele de putere și bogăție. Cu cât mai mulți oameni sunt expuși la crize pe care nu le pot gestiona cu mijloacele umane disponibile, cu atât este mai probabil să se refugieze în practicile religioase. Astfel de crize sunt recurente, dar își schimbă locația socială.

Max Weber a sugerat, în ceea ce privește Orientul Apropiat și Grecia, că „epocile propagandei profetice puternice", în toate formele sale diferite, sunt legate de „reconstituirea marilor imperii mondiale din Asia și de reluarea și intensificarea comerțului internațional".[28] Aceste procese din lumea antică pot prezenta unele paralele interesante cu ceea ce ne place în prezent să numim „globalizare".

Dacă înțelegem că religia este o resursă culturală generate pentru a gestiona crizele și pentru a obține binecuvântări și mântuire prin acțiuni semnificative, cu greu ne așteptăm ca religia să dispară odată cu modernizarea. Dimpotrivă, dacă modernizarea implică un anumit grad de secularizare, religia rămâne una dintre alternativele evidente de a critica și

---

[27] „Consider că presupunerea potrivit căreia trăim într-o lume secularizată este falsă. Lumea de astăzi, cu unele excepții, (…) este la fel de atinsă de religie ca întotdeauna și, în unele aspecte, chiar mai mult. Aceasta semnifică faptul că o întreagă latură a literaturii a fost etichetată fără exactitate de către istorici și oameni de știință – teoria secularizării este falsă. Religia de astăzi nu numai că a supraviețuit, dar se află într-o înflorire continuă. Din Peru la Guatemala, din China în Sudan, din Los Angeles la templele din New York, vedem dovezile acestei renașteri." Peter BERGER, „The Desecularisation of the World: a global overview", în Peter BERGER (ed.) *The Desecularisation of the World; Resurgent religion and World Politics*, Washington D.G., Ethics and Public Policy Center, 1999, p.2.

[28] Max WEBER, *Sociology of Religion*, Boston, p. 48.

de a se opune eșecurilor și exagerărilor statului secular percepute ca fiind, corupția elitelor seculare și – din punct de vedere religios – depravarea moralității seculare.

Bibliografie

Bastian Jean Pierre, *Aspecte ale credinței; considerații sociologice asupra credințelor și practicilor religioase contemporane*, în Bernard KAEMPF (coord.), *Introducere în teologia practică*, Strasbourg, Presse Universitaire de Strasbourg, 1997.

Berger Peter, *The Sacred Canopy*, Garden City, N.York, 1967.

Bruce Steve, *God is Dead. Secularization in the West*, Oxford, 2002.

Dobbelaere K., *Secularization. An Analysis at Three Levels*, New York., 2002.

Gellner Waardenburg, *Muslim Society*, Cambridge, 1981.

Gombrich Richard și Obeyesekere Gananath, *Buddhism Transformed*, Princeton, 1998.

Grace Davie, *Religia în Marea Britanie din 1945. Credință fără apartenență*, Oxford, 1994.

Graf Friedrich Wilhelm, *Kirchendämmerung*. München, C.H. Beck, 2013.

Finke Roger și Stark Rodney, *The Churching of America, 1776–1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*, New Brunswick, 1999.

Hervieu-Leger Daniele, *La religion en mouvement: le pèlerin et le converti*, Paris, Flammarion, 1999.

Jacques Waar, 'The Puritan Pattern in Islamic Revival Movements', în: *Schweizerische Zeitschrift für Soziologie*, 1983.

Juergensmeyer Mark, *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*, Berkeley, 1993.

Luckmann Thomas, *The Invisible Religion*, New York, MacMillan, 1967.

Luckmann Thomas „Transformations of Religion on Morality", in *Social Compass*, vol. 50 (3)/2003.

Marty M., și Appleby R.S, *Fundamentalisms Observed*; *Fundamentalisms and Society*, Chicago: University of Chicago Press, 1993.

Piette Albert, *Religiozitățile laice: o hibriditate exemplară pentru antropologia religiosului*, Social Compass, vol. 41, 1994.

Riesebrodt Martin, *The Promise of Salvation. A Theory of Religion*. Chicago: Chicago University Press, 2010.

Riesebrodt Martin, *Die Rückkehr der Religionen. Fundamentalismus und der ‹Kampf der Kulturen›*, München, 2000.

Stark Rodney, „Secularization, R.I.P." In: *Sociology of Religion*, 60, 1999.

Tanase Laurențiu, *Pluralisation religieuse et société en Roumanie*, éd. Peter Lang, Bern, 2008.

Warner Stephen, „Work in Progress Toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States", în: *American Journal of Sociology*, 1998.

Willaime Jean-Paul, *Sociologie des religions*, Paris, PUF, 1995.

Wilson Bryan, *Religion in Sociological Perspective*, Oxford, 1982.

Atotprezența chineză în Africa. Inventează China o nouă ordine în Republica Democratică Congo?

Drd. Andreea Bianca URS
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Actuellement, la Chine joue un rôle principal dans les activités économiques en Afrique. La Chine est en concurrence agressive avec l'Occident pour le contrôle des réserves minérales stratégiques du continent. Le grand acteur considère que l'imposition des valeurs démocratiques occidentales à l'Afrique est l'une des principales causes de l'instabilité politique et de la stagnation économique, c'est pourquoi il a choisi d'adopter une attitude différente qui s'est avérée prolifique dans le contexte de la mondialisation. La coopération de la République Démocratique du Congo (RDC) avec la Chine est actuellement considérée par le peuple congolais comme une soupape de sécurité, une assurance contre les risques. Essentiellement, la RDC est en tête de la liste des partenaires stratégiques de la Chine en Afrique, et la RDC vise à attirer la Chine pour aider à construire des infrastructures. Cette coopération porte la marque de Joseph Kabila (président du pays de 2001 à 2018), son discours étant un point central de cette recherche. Si les deux pays se vantent d'un modèle exemplaire de coopération gagnant-gagnant, cet article vise à examiner s'il s'agit vraiment d'une collaboration gagnant-gagnant ou plutôt la Chine tente d'inventer un nouvel ordre en utilisant un néocolonialisme cosmétisé. Pour répondre à cette question, je me suis appuyé sur les éléments théoriques construits par Kwame Nkrumah autour du concept de néocolonialisme et sur les indices fournis par des experts du domaine tels que Nuah M. Makungu, le but étant de clarifier les intérêts et les besoins des deux pays. Ce travail de recherche est divisé en trois parties : la première partie ancre la recherche dans l'histoire, la deuxième partie révèle le support théorique, et la troisième partie répond à la question posée.

Cuvinte cheie: Republica Democratică Congo, China, neocolonialism, bilateralism, reconstrucție**.**

Introducere

În plină ascensiune, China își asumă rolul de actor principal în activitățile economice din Africa. China concurează în mod agresiv cu Occidentul pentru controlul rezervelor de minerale strategice ale continentului. Aceasta mare putere consideră că impunerea valorilor democratice occidentale asupra Africii este una dintre principalele cauze ale instabilității politice și stagnării economice, de aceea China a ales să adopte o atitudine diferită care s-a dovedit a fi prolifică în contextul globalizării. Cooperarea Republicii Democratice Congo (RDC) cu China este considerată în prezent de către poporul congolez o supapă de siguranță, o asigurare împotriva riscurilor. În esență, RDC se află în fruntea listei partenerilor strategici ai Chinei în Africa, iar RD Congo își propune la rândul ei să atragă China pentru a contribui la construcția infrastructurii. Această cooperare poartă marca lui Joseph Kabila (președintele țării din 2001 pana în 2018), discursul său fiind un reper central pentru această cercetare. Pornind de la premisa că ambele țări se mândresc cu un model exemplar de cooperare *win-win*, lucrarea de față își propune să analizeze dacă este vorba într-adevăr de o de o astfel de relație sau, mai degrabă, China încearcă să inventeze o nouă ordine recurgând la un neocolonialism cosmetizat. Pentru a investiga această ipoteză, mă voi apleca asupra elementelor teoretice construite de Kwame Nkrumah în jurul conceptului de neocolonialism și asupra indiciilor oferite de experți în domeniu precum Nuah M. Makungu, obiectivul fiind acela de a clarifica interesele și nevoile ambelor țări. Prezenta cercetare este structurată în trei părți : prima parte ancorează cercetarea în istoria mișcărilor, a doua parte prezintă suportul teoretic, iar a treia parte încearcă să răspundă la întrebarea mai sus formulată.

Cronologia relațiilor sino-congoleze

Relațiile sino-africane încep devreme, în 1965, când China se declară apărătorul celor oprimați. În ceea ce privește prezența Chinei în Africa, semnalăm atât infiltrarea economică, dar mai ales cea culturală. Sfârșitul *Françafrique* a permis guvernelor africane să-și diversifice parteneriatele comerciale cu noile țări emergente. Africa a trecut de la comerțul bilateral la

cel multilateral, o strategie care îi permite să dea un nou suflu economiei și dezvoltării sale. De îndată ce China a devenit cel mai mare partener comercial din Africa, aceasta a venit în detrimentul Franței. Între 2000 și 2017, China a împrumutat sume consistente[1] țărilor africane, cu scopul de a finanța proiecte mari de construcție a infrastructurii. Pentru a da doar câteva exemple, amintim faptul că pe platoul etiopian se întinde „Dragonul de fier" – linia feroviară între Etiopia – Djibouti a fost inaugurată în 2018 și a costat 4 miliarde de dolari fiind un împrumut pe 15 ani[2]. Un alt proiect este drumul național nr. 1 din Congo-Brazzaville care a fost apreciat de populația locală drept un „drum de vis" și a fost finalizat în 2016. Cu o investiție totală de 2,82 miliarde de dolari și la 536 de kilometri, acesta din urmă reprezintă cel mai mare proiect de cooperare dintre China și Congo, care a scurtat durata călătoriei de la o săptămână la șase ore. Președintele Sassou N'guesso a lăudat producătorii chinezi pentru că „fac din visul mai multor generații de congolezi o realitate", adăugând „China ne ajută sincer să ne dezvoltăm economia[3]".

China devine populară în RDC în 1973 după vizită lui Mobutu Sese Seko: Palatul N'sele, Gbandolite, „Palais du people", Stadionul Martirilor din Kinshasa sunt roadele prieteniei dintre Mobutu și Mao Zedong. Din 1974 până în 1990, China a sprijinit guvernul din Congo prin investiții mici legate de educație, știință, cultură, sănătate și servicii sociale. În această perioadă, China a oferit asistență financiară în valoare de 3 milioane de dolari. Pe durata primului război congolez (1996 -1997), China susține ambele părți implicate în conflict, atât rebeliunea lui LD Kabila cât și vechile structuri ale prietenului sau Mobutu. Un an mai târziu, la izbucnirea celui de-al doilea război congolez, China trimite armament serios către L.D.- Kabila în război cu țările vecine Rwanda și Uganda[4].

---

[1] Rezumat economic din Africa de Vest, nr. 272, 2018, [https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/ef62f1f7-5c99-42e0-bb69-2115e8c6992e/files/818e1243-5d97-47dc-9454-c1a9e2315162], accesat la 15 ianuarie 2021.

[2] Nathalie Tissot, *Entre l'Ethiopie et Djibouti, la renaissance du train du négus*, 2018, [https://www.letemps.ch/monde/entre-lethiopie-djibouti-renaissance-train-negus], accesat la 10.01.2021.

[3] Wang Yunsong, *La coopération Chine-Afrique en matière d'infrastructures se renforce*, 2018, [http://french.people.com.cn/Economie/n3/2018/0828/c31355-9494762.html], accesat la 10.01.2021.

[4] Nuah M. Makungu, « Is the Democratic Republic of Congo (DRC) being Globalized by China », *Quarterly Journal of Chinese Studies*, 2(1), p. 94.

Începând cu 2005 prezența Chinei se intensifica prin serviciile diplomatice, grupuri forestiere, grupuri de combustibili fosili, grupuri de telecomunicații, înființarea de întreprinderi mici, grupuri miniere Alegerile din 2006 marchează o reînnoire a relațiilor sino-congoleze, câștigătorul Joseph Kabila vede în China un real model de urmat. Kabila a tratat permanent China ca pe o oportunitate de a contribui la creșterea capacității de producție a țării, o sursă de finanțare pentru dezvoltarea infrastructurii și consolidarea parteneriatelor între sectorul public și cel privat în domeniul informațiilor și investițiilor tehnologice – programul *La Modernité* al fostului președinte se bazează în totalitate pe modelul chinezesc. Această cooperare este însoțită de relații diplomatice puternice: președintele Joseph Kabila a efectuat trei călătorii în China (2002, 2005 și 2008), dintre care a două a condus la semnarea unui acord de cooperare tehnică și economică, precum și a unui acord de cooperare militară; a fost înființată o comisie economică mixtă; ambasada Chinei, care este una dintre cele mai mari delegații străine din Kinshasa (aproximativ 100 de persoane, fiind în curs de extindere) și MONUC este prima misiune de menținere a păcii la care armata chineză participă ca „intermediarul unui regiment de ingineri cu sediul în Bukavu (Kivu de Sud)[5]. De asemenea, în acea perioada Congo China Telecom a beneficiat de un împrumut guvernamental preferențial de 32 de milioane de dolari acordat de China către RDC, destinat dezvoltării rețelei congoleze GSM la nivel național[6]. Importurile chineze din RDC au crescut deosebit de rapid, iar creșterea importurilor în 2008 se datorează importurilor crescute de cobalt. Pe baza acordului semnat la 17 septembrie 2008 între Kinshasa și Beijing, Gecamines (*Générale des Carrières des Mines*) și Consorțiul chinez de întreprinderi au creat un *Joint Venture* (JV) denumit Sicomines[7].

Cooperarea sino-congoleză are la rădăcină o prietenie tradițională profundă, vaste interese comune și aspirații spre pace, dezvoltare și dreptate. Această prietenie a trecut testul istoriei și a rezistat în ciuda factorilor externi. De exemplu, pandemia de Covid-19 nu a împiedicat progresul, anul 2020 a

[5] Thierry Vircoulon, « La Chine, nouvel acteur de la reconstruction congolaise », *Afrique contemporaine*, vol. 227, no. 3, 2008, p. 110.
[6] *Ibidem*, p. 109.
[7] Nuah M. Makungu, *op.cit.*, p. 93.

fost un an prolific pentru ambele țări. În ceea ce privește comerțul bilateral, volumul schimburilor comerciale dintre China și RDC în primele zece luni ale anului 2020 a ajuns la 6,978 miliarde de dolari, în creștere cu 34,4% față de aceeași perioadă a anului precedent[8]. Cele două țări s-au susținut reciproc în lupta împotriva virusului, președintele Felix Antoine Tshilombo Tshisekedi a adresat de două ori mesaje de încurajare Chinei, iar aceasta a furnizat la rândul ei materiale sanitare și echipe de experți pentru a susține lupta cu virusul.

În același interviu, ambasadorul a semnalat progresul grațioasei construcții a Centrului cultural și artistic pentru Africa Centrală din Kinshasa, astfel chinezii au depășit toate dificultățile pentru a se asigura că proiectele majore de infrastructură în desfășurare și producția minieră funcționează conform planificării, contribuind la atenuarea impactului pandemiei asupra economiei congoleze[9].

Alegerile prezidențiale din 30 decembrie 2018 pun capăt erei Kabila, fiind prima alternanță pacifistă din istoria RDC. Alternanța politică reprezintă un moment istoric pentru țară, poporul congolez a fost martorul unui transfer civilizat de putere între doi președinți vii. În 24 ianuarie 2019, Joseph Kabila i-a transferat în mod pacifist puterea lui Felix Antoine Tshisekedi, președinte pro-occidental. Teoretic, aceste alegeri pun capăt celor 18 ani de regim Kabila, regim cunoscut mai ales pentru reprimarea brutală opoziției. Conform Human Rights Watch, aproape de 300 de persoane au fost ucise în timpul manifestărilor pașnice între 2015 și 2018[10]. Descriind RDC drept un partener important al Chinei în Africa, ambasadorul Zhu Jing a subliniat că parteneriatul strategic de cooperare de tip „câștig-câștig" între cele două țări continuă să se dezvolte în mod sănătos și stabil de la ultimele alegeri prezidențiale. Prima vizită oficială din anul

[8] Oscar Bisimwa, *Kinshasa-Zhu Jing : La Chine espère approfondir davantage ses relations avec la RDC*, 2021, [https://congoreformes.com/2021/01/06/kinshasa-zgu-jing-la-chine-espere-approfondir-davantage-ses-relations-avec-la-rdc/], accesat la 20.01.2021.

[9] *Ibidem*.

[10] *RD Congo: la répression perdure tandis que la date limite fixée pour les élections approche. Le Président Kabila doit garantir un scrutin crédible et respecter la Constitution*, Human Rights Watch [https://www.hrw.org/fr/news/2018/06/29/rd-congo-larepression-perdure-tandis-que-la-date-limite-fixee-pour-les-elections], accesat la 20.12.2020.

2021 din RDC a fost efectuată de Wang Yi, consilier de stat și ministru chinez al afacerilor externe. Cu această ocazie, diplomatul chinez a anunțat anularea datoriilor RDC estimate la 28 milioane de dolari și sprijin financiar din partea Chinei în valoare de 17 milioane de dolari, inclusiv 15 milioane pentru sprijinirea proiectelor de dezvoltare și 2 milioane pentru sprijinirea mandatului președinției Uniunii Africane[11].

De la globalizare la neocolonialism – o conceptualizare

Se vorbește și se scrie mult despre globalizare, dar ce reprezintă exact acest fenomen și cum ajunge să se concretizeze? Globalizarea implică o muncă copleșitoare, deoarece serviciile, bunurile și oamenii nu circulă singuri dintr-un colț al lumii în altul. Potrivit lui Hugon[12], termenul de globalizare este înrădăcinat în interdependența a cinci procese: finanțare globală, organizarea globală a producției, libera circulație a mărfurilor, migrația și circulația persoanelor și a informațiilor în timp real. Globalizarea poate fi înțeleasă ca hegemonie a națiunilor puternice asupra națiunilor mai puțin puternice, proces care poate duce la evenimente interpretabile prin grila neocolonială.

Conform dicționarului, neocolonialismul reprezintă „politica urmată de anumite țări dezvoltate de a institui, în forme noi, dominația lor asupra statelor independente din lumea a treia, colonizate anterior[13]". Acest concept este des folosit pentru a descrie interesul Chinei în Africa. Kwame Nkrumah, om de stat independentist și panafricanist care a condus Ghana spre independență, afirmă ca neocolonialismul reprezintă imperialismul în faza sa finală și poate cea mai periculoasă. Pentru cei care îl practică, acesta înseamnă putere fără responsabilitate, iar pentru cei afectați, acesta reprezintă exploatare fără reparații. Chintesența neocolonialismului este

[11] *Félix Tshisekedi s'est entretenu avec Wang Yi: la Chine promet 2 millions USD pour accompagner la présidence congolaise de l'UA*, 2021, [https://actualite.cd/2021/01/06/felix-tshisekedi-sest-entretenu-avec-wang-yi-la-chine-promet-2-millions-usd-pour?fbclid=IwAR0lsxYQjrgOQh4NhDr-_eL0rzlk85qdqQeYrgVtEjOOI1mcQg7eyqL1Zy0], accesat la 17.01.2021.

[12] Philippe Hugon, „L'Afrique dans la mondialisation", *Vues d'Afrique*, 2005, nr. 317, p. 158-165.

[13] Dicționarul explicativ al limbii române,[https://dexonline.ro/definitie/neocolonialism], accesat la 17.01.2021

faptul că statul care îi este supus este, în teorie, independent și prezintă toate semnele exterioare ale suveranității internaționale. În realitate, sistemul său economic și politicile sale sunt direcționate din exterior. De asemenea, neocolonialismul poate fi interpretat ca scăderea suveranității statelor africane prin relații economice asimetrice, comerț și investiții neloiale între părți. Pornind de la direcțiile lui Nkumah, Marc Langan explică cum China a folosit în mod eficient comerțul pentru a coopta elitele și guvernele africane pentru a respecta și promova interesele mercantiliste chineze și pentru a proteja întreprinderile chineze în detrimentul vieții sociale și a preocupărilor africanilor[14].

Relațiile sino-africane sunt complexe si distribuite pe mai multe niveluri. Puțini critici ezită să sublinieze faptul că în spatele afirmației „parteneriat strategic" se ascunde ambiția bine calculată de a extrage cât mai multe resurse naturale africane pe termen lung și pentru a obține hegemonie pe continent mai ales față de concurenții din Occident. De asemenea, ritmul rapid al schimbărilor în relațiile sino-africane a provocat multe dezbateri în rândul cercurilor științifice din Africa, Europa și Statele Unite ale Americii. Pe baza mai multor analize existente, s-au conturat trei linii de gândire diferite care pot fi rezumate astfel: partener de dezvoltare, concurent economic si colonizator[15]. Prima interpretare („partener de dezvoltare") susține că implicarea Chinei în Africa face parte dintr-o strategie de tip angajament pe termen lung, în care primează nevoile specifice ale continentului și dorința de a construi parteneriate de cooperare eficiente în țările aflate în dezvoltare. Cea de-a doua interpretare, de „concurent economic", susține ideea conform căreia China este pe deplin angajată în captarea resurselor, fără să țină cont de nevoile și preocupările locale legate de dezvoltare, mediu, sau drepturile omului. Din această perspectivă, China este egală omologilor săi occidentali. A treia interpretare („colonizator") subliniază faptul că, în curând, orientarea tradițională occidentală a continentului va fi înlocuită prin exacerbarea parteneriatelor „sub semnul

---

[14] Marc Langan, „Neo-Colonialism and Nkrumah: Recovering a Critical Concept", în Marc Langan (ed.), *NeoColonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*, Palgarve Macmillan, 2017, Newcastle, p. 1-32.

[15] Chris Alden, *China in Africa: Partner, Competitor or Hegemon?* London, Zed Books, 2007, p. 6.

solidarității Sudului" cu elitele africane. Acesta este un proces care va duce în cele din urmă la o formă de control politic asupra teritoriilor africane[16].

Pornind de la același raționament precum Chris Alden, în următoarea secțiune ne propunem să testăm cele trei linii dominante în cazul RDC, întrucât țara din inima Africii reprezintă un caz unic pentru a testa politica de cooperare de tip *win-win* a Chinei. Pentru a analiza poziția Chinei atât ca partener de dezvoltare, concurent economic sau colonizator, este nevoie să utilizăm informațiile din sectorul minier, comerț, dar și relațiile inter-umane, respectiv cultură.

Inventează China o nouă ordine în Republica Democratică Congo?

China ca partener de dezvoltare

Am observat în paragrafele anterioare că marele gigant și-a intensificat în mod remarcabil implicarea în RDC în ultimii ani. În mod evident, nu este vorba de relația donator-beneficiar specifică parteneriatelor cu țările din Occident. China a depășit această fază și se concentrează asupra comerțului și investițiilor directe, ceea ce a reprezentat cheia de intrare în universul congolez. Este esențial să înțelegem următorul aspect: China nu stabilește nicio condiție în ceea ce privește democrația, buna guvernare sau drepturile omului, astfel apare ca un model real de urmat printre amalgamul de lideri care nu se opresc să impună reguli. Fascinația poporului congolez pentru China este strâns legată de felul în care aceasta a reușit, într-o perioadă relativ scurtă de timp, să scoată un număr mare de oameni din sărăcie și să-și modernizeze orașele, generând astfel tot mai multa încredere.

În plină ascensiune, China propune un model de putere, aproape inspirațional am zice, pentru cei care sunt hotărâți să lupte pentru viitorul lor. Această viziune a fost puternic diseminată de fostul președinte Joseph Kabila. În RDC, viață politică nu este condusă de o ideologie dominantă, ci de raportarea la șeful statului. Tot la fel se face și raportarea la marile puteri, în funcție de șeful statului. În acest sens, colaborarea sino-congoleză poartă marca Joseph Kabila. Proaspăt ales, acesta afirmă:

[16] *Ibidem*.

> Pentru mine, Congo este China de mâine: din 2011, mă voi uita la țările asiatice, în special la „dragon”. Congo va surprinde, deoarece se va recupera mult mai repede decât se așteaptă[17].

Cu promisiuni multiple legate de reconstruire, colaborarea cu China este considerată o oportunitate pentru țara în care totul trebuie reconstruit. Congolezii au dezvoltat o viziune profund romanticizată față de chinezi, nu îi consideră concurenți, ci parteneri. Această admirație a societății congoleze pentru chinezi s-a construit în jurul viziunii conform căreia China este atât un model de bune practici, cât și o sursă de speranță. Relațiile comerciale alcătuiesc un context benefic pentru propagarea acestei viziuni.

În primul rând, produsele „made in China” sunt omniprezente în capitala Kinshasa: biciclete, tricouri, șuvițe de păr, bijuterii, telefoane fără fir, medicamente, ceasuri electronice, aparate video, televizoare, curele, ustensile de bucătărie, unelte agricole, fuste, pantaloni, lenjerie intimă, chiar și cămăși imprimate cu cele mai noi tendințe adaptate stilului african. Întreprinderile mici sunt transmise în familie, între generații, iar mărfurile sunt expediate în containere pentru a evita risipa de bani. Micii antreprenori chinezi au devenit parteneri esențiali în peisajul urban din Kinshasa datorită prețurilor foarte mici ale mărfurilor lor. Studii de caz, de teren și interviuri realizate de Nuah M. Makungu[18] ilustrează modul în care rețelele sociale și diaspora chineză participă pe deplin la succesul micilor comercianți chinezi din Zando și la îmbogățirea și dezvoltarea Chinei în RDC. Micii comercianți chinezi nu angajează întotdeauna forță de muncă locală congoleză. Tinerii imigranți, legali și ilegali, chinezi creează o forță de muncă foarte accesibilă, care este, de asemenea, exploatabilă pentru proprietarii de magazine Zando. Muncitorii chinezi lucrează șapte zile pe săptămână, până la 12 ore de muncă, în timp ce localnicii lucrează doar șase zile pe săptămână și nu mai mult de opt ore pe zi. Rețelele puternice din interiorul diasporei chineze oferă forță de muncă ieftină. Prețurile produselor lor sunt foarte mici, ceea ce distruge producția locală[19].

---

[17] Discurs de investitură 16.11.2006 a fostului președinte Joseph Kabila.

[18] Nuah M. Makungu, *op.cit.*, p. 94.

[19] *Ibidem.*, p. 98.

În al doilea rând, interacțiunile interpersonale frecvente ajută la reducerea neînțelegerilor dintre oameni. Chinezii interacționează zilnic cu congolezi – cca. 10.000 de lucrători chinezi se află în RDC[20]. Micii comercianți trăiesc în fiecare zi cu poporul congolez, împărtășind sărăcia, mizeria și nemulțumirea, astfel interacțiunea zilnică între oameni ajută la reconciliere.

În concluzie, China poate fi considerată un partener de dezvoltare, dar nu unul real. Investițiile efectuate în diverse sectoare sunt pe termen scurt, neexistând un plan de dezvoltare pe termen mediu și lung. Acestea acționează la nivel local, ca un medicament care ameliorează efectele, dar care nu vindecă rana. Dezvoltarea RDC nu este o prioritate pentru China, din contră, păstrarea status quo-ului este de dorit.

China ca un concurent economic

În comparație cu țara pe cale să devină prima putere a lumii, RDC este cu un partener inferior. Cum pot negocia cei mai slabi cu cei mai puternici? Situată în inima Africii, RDC este potențial cea mai bogată țară din lume datorită zăcămintelor de minerale dar, în mod paradoxal, este una dintre cele mai sărace țări din lume, locuitorii acesteia trăind cu o medie de un dolar pe zi. Extremitatea estică a țării este teatrul unor violențe repetate încă din 1994, iar în prezent există 130 de grupuri armate care mențin un grad ridicat de informalitate. Grupurile rebele armate au propriile reguli, unele au creat un circuit mafiot propriu pentru furnizarea de materii prime companiilor interesate. Departe de capitală și de stat, contractele miniere pot fi semnate direct cu rebelii. China proclamă un acord de tip „câștig-câștig" care se poate rezuma prin fraza „îmi dai mineralele de care am nevoie disperată, iar eu construiesc infrastructura pentru tine[21]". Dar cu ce preț? Potrivit UNICEF, aproape 40.000 de copii au lucrat în 2014 în minele din sudul RDC, aceștia lucrând până la 12 ore pe zi pentru unul sau doi dolari, suportând condiții grele si abuzuri din partea subordonaților companiilor

[20] Serge Michel, Michel Beuret, *La Chinafrique. Pekin à la conquête du continent noir*, Paris, Bernard Grasset, 2011.

[21] Claude Kabemba, „China-Democratic Republic of Congo Relations: From a Beneficial to a Developmental Cooperation", în *African Studies Quarterly*, Volum16, nr. 3-4, 2016, p. 74.

miniere[22]. În prezent, numărul acestora este în continuă creștere. De asemenea, în cazul minelor artizanale, copiii sunt trimiși să vândă la marginea străzii, nefiind în stare să negocieze cu cumpărătorii străini avizați.

La nivel formal, să privim la Acordul Sicomines, semnat în condiții deloc transparente. China a promis să construiască 3.500 km de șosele și 3.200 km de căi ferate, 32 de spitale, 145 de centre de sănătate și două universități – în total 9 milioane (redus ulterior la 6,5 mil. de dolari[23]). FMI a creat o oportunitate pentru RDC de a renegocia acordul de dezvoltare, dar RDC a eșuat. Astfel, China a primit acces nelimitat la cobalt. Cea mai mare problemă nu este pentru China, ci pentru RDC, care nu are capacitatea de a-și defini și apăra interesele, nu-si conceptualizează viitorul său atât politic, cât și economic. În prezent, RDC ocupă locul 170 din 179 în clasamentul *Transparency International* 2020 cu privire la indicele de percepție a corupției, scăzând cu două locuri (168) comparativ cu clasamentul din 2019[24]. Astfel, corupția este principalul obstacol în calea dezvoltării țării, ceea ce lasă mult loc de desfășurare influențelor străine atât pozitive cât și negative.

În final, respingem aceasta asociere în cadrul relațiilor sino-congoleze. China nu este un concurent economic pentru RDC. Relațiile comerciale dintre cele două țări au loc în contextul unui stat congolez fragilizat, care nu are capacitatea de a profita din plin de oportunitățile pe care le poate aduce China, iar intervențiile ale acesteia nu țin cont de nevoile și particularitățile locale congoleze.

China ca hegemon-neocolonizator

Abordarea Chinei oferă guvernului congolez o marjă de manevră economică și politică mai mare, dar și chinezilor să-și planteze tentaculele peste tot. De-a lungul anilor, China a ajuns să fie atotprezentă în toate

---

[22] "This is what we die for. Human rights abuses in the Democratic Republic of Congo", Amnesty International January 2016.

[23] Accord Chine-RDC : 32% pour la Gécamines et 68% pour le consortium d'entreprises chinoises (Document) [https://deskeco.com/accord-chine-rdc-32-pour-la-gecamines-et-68-pour-le-consortium-dentreprises-chinoises-document/], accesat la 19.01.2021.

[24] Indices de perception de la corruption de Transparency International, 2020, [https://transparency-france.org/publications/indices-de-perception-de-corruption/#.YBk1LugzbIU], accesat la 30 ianuarie 2020.

sectoarele vieții, nu doar în cel minier și comercial : textile (uzina Congotex), sănătate (spitalul în cartierul esențial Ndjili), salubritate urbană(stația de tratare a apei Lukunga din Kinshasa), școli (promovarea limbii chineze), telecomunicații, comerț, dar și închisori (majoritatea străinilor prezenți în închisoarea centrală din Kinshasa sunt chinezi)[25].

Colaborarea sino-africană pare impecabilă la nivel instituțional, iar cele două țări se laudă că au reușit să reinventeze și să corecteze globalizarea în beneficiul ambelor părți[26]. China a trecut dincolo de constructele clasice ale angajamentului occidental pe continentul african, încadrând relațiile în termeni de asociații istorice și legături de solidaritate, ambele având drept scop diferențierea rolului său de cel al altor puteri externe. Această trecere se concretizează prin acorduri semnate în condiții netransparente, acorduri informale la nivel ridicat și nepăsare pentru condițiile de muncă.

În RDC, majoritatea problemelor se învârt în jurul resurselor țării și a interesului actorilor externi pentru ele. RDC este un paradis geologic, aceasta asigurând 60% din producția de cobalt din lume, supranumit si mineralul viitorului, acesta fiind ingredientul esențial în construcția bateriilor de telefoane mobile si a mașinilor electrice. Resursele congoleze sunt vitale pentru economia Chinei, mai ales cobaltul. Potrivit Bloomberg, 99% din cobaltul care ajunge în China provine din Congo[27]; China absoarbe 80% din producția congoleză de cobalt, fiind singura care are capacitatea de a o procesa, iar acesta se extrage sub forma de pudră verde. Concentrația producției de cobalt între RDC și China înseamnă un risc pentru aprovizionarea globală, deoarece giganții din industrie la nivel mondial precum Apple, Samsung, Volkswagen sau Tesla sunt dependenți de livrările dintr-o țară africană care este tot mai atașată de China.

În final, prin apropierea de popor și prin mijloace noi, China a reușit să inventeze o nouă ordine în RDC. Africa este colonizată din nou de China,

---

[25] Thierry Vircoulon, *op.cit.*, p. 117.

[26] *RDC : Tumba Nzeza loue « la mondialisation revue et corrigée par la Chine et l'Afrique au profit de deux parties*, 2021, [https://actualite.cd/2021/01/06/rdc-tumba-nzeza-loue-la-mondialisation-revue-et-corrigee-par-la-chine-et-lafrique-au], accesat la 20.01.2021.

[27] Tracy Alloway, *China's Supply-Chain Scramble Now Comes With Added Commodities*, 2016, [https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-05-31/china-s-supply-chainscramble-now-comes-with-added-commodities], accesat la 21.01.2021.

dar să nu uităm că aceasta oferă ceva ce Occidentul nu a putut: bunuri materiale accesibile consumului zilnic, înțelegere și sprijin economic fără condiții. În RDC, China este sinonim cu accesul la o viață mai bună pentru cei săraci – accesul la ceea ce până acum era disponibil doar pentru cei bogați. În același timp, pentru China, RDC este unul din spațiile africane care permite consolidarea rolului său pe plan internațional.

Concluzii

În ultimul deceniu, China a fost implicată masiv în aproape tot continentul. Politica externă agresivă a Chinei în Africa a demonstrat tuturor că acest continent ascunde un potențial imens. În cadrul parteneriatului cu RDC, China practica un neocolonialism pavat cu bune intenții. China nu poate pretinde că are o relație de tip *win-win* cu RDC, atâta timp cât aceasta nu-și poate apară interesele. Chiar daca cele doua țări se laudă cu faptul ca au reușit sa reinventeze și să corecteze regulile globalizării, raporturile rămân inegale. Pentru a reuși să fie un partener real de dezvoltare, China ar trebui să înceteze să-și ascundă preocupările în discursuri și să înceapă să trateze cu respect nevoile reale ale partenerilor săi. Fragilitatea statului congolez reprezintă cel mai mare avantaj pentru China: investițiile nu corespund nevoilor reale ale congolezilor, în timp ce aceasta are acces nelimitat la resursele minerale.

Africa este văzută că spațiul care permite întărirea rolului internațional al Chinei, fără să fie pusă sub semnul întrebării din perspectiva statului de drept și drepturilor omului. China a înțeles rețeta succesului pe teritoriul congolez: buna cooperare cu șeful statului. În epoca Kabila, investițiile erau strâns legate de infrastructură (transporturi și energie), asemenea programului „5 șantiere" (*cinq chantiers*). China rămâne oficial în joc și după alegerile prezidențiale, chiar dacă Felix Tshisekedi prezintă o viziune pro-occidentală.

Nici Occidentul, nici China nu sunt pe deplin vinovate pentru faptul că RDC nu reușește să se stabilizeze și nu reușește să mențină relații comerciale sistematice, benefice și coerente. Schimbările reale trebuie să aibă loc în interiorul granițelor statului congolez, iar apoi extinse pe plan

internațional. Lipsa orientării ideologice și natura coruptă a societății sale permite statului să fie capturat de forțe interne și externe care lucrează în colaborare. Pentru a avea un program solid, indiferent dacă acest partener este un donator tradițional (Belgia, Franța, UE, Statele Unite) sau așa-numitul partener emergent (China, India, Brazilia, Africa de Sud), RDC trebuie să concureze cu toți partenerii. Îndepartarea de influențele străine și restructurarea totală este necesară pentru ca RDC sa înceapă să beneficieze cu adevărat de bogățiile sale. Așa cum președintele sugerează, trebuie să se producă o ruptură de „bogăția potențială", pentru a putea acționa eficient în direcția valorificării potențialului existent.

Bibliografie

Accord Chine-RDC: 32% pour la Gécamines et 68% pour le consortium d'entreprises chinoises (Document), [https://deskeco.com/accord-chine-rdc-32-pour-la-gecamines-et-68-pour-le-consortium-dentreprises-chinoises-document/], accesat la 19.01.2021.

Alden, Chris, *China in Africa: Partner, Competitor or Hegemon?* London, Zed Books, 2007.

Alloway, Tracy, *China's Supply-Chain Scramble Now Comes With Added Commodities*, 2016, [https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-05-31/china-s-supply-chainscramble-now-comes-with-added-commodities], accesat la 21.01.2021.

Amnesty International, „This is what we die for. Human rights abuses in the Democratic Republic of Congo", January 2016.

Bisimwa, Oscar, *Kinshasa-Zhu Jing : La Chine espère approfondir davantage ses relations avec la RDC*, 2021, [https://congoreformes.com/2021/01/06/kinshasa-zgu-jing-la-chine-espere-approfondir-davantage-ses-relations-avec-la-rdc/], accesat la 20.01.2021.

Dicționarul explicativ al limbii române, [https://dexonline.ro/definitie/neocolonialism], accesat la 17.01.2021.

***, *Félix Tshisekedi s'est entretenu avec Wang Yi: la Chine promet 2 millions USD pour accompagner la présidence congolaise de l'UA*, 2021, [https://actualite.cd/2021/01/06/felix-tshisekedi-sest-entretenu-avec-wang-yi-la-chine-promet-2-millions-usd-pour?fbclid=IwAR0lsxYQjrgOQh4NhDr-_eL0rzlk85qdqQeYrgVtEjOOI1mcQg7eyqL1Zy0], accesat la 17.01.2021.

Hugon, Philippe « L'Afrique dans la mondialisation », în *Vues d'Afrique*, 2005, nr. 317.

Human Rights Watch, *Le Président Kabila doit garantir un scrutin crédible et respecter la Constitution*, [https://www.hrw.org/fr/news/2018/06/29/rd-congo-larepression-perdure-tandis-que-la-date-limite-fixee-pour-les-elections], accesat la 20.12.2020.

Kabemba, Claude, „China-Democratic Republic of Congo Relations: From a Beneficial to a Developmental Cooperation”, în *African Studies Quarterly*, Volum 16, nr. 3-4, 2016.

Langan, Marc(ed.), *NeoColonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*, Palgarve Macmillan, Newcastle, 2017.

Makungu, Nuah M., „Is the Democratic Republic of Congo (DRC) being Globalized by China”, în *Quarterly Journal of Chinese Studies*, 2(1).

Michel, Serge, Beuret, Michel, *La Chinafrique. Pekin à la conquête du continent noir*, Paris, Bernard Grasset, 2011.

Rezumat economic din Africa de Vest, nr. 272, 2018, [https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/ef62f1f7-5c99-42e0-bb69-2115e8c6992e/files/818e1243-5d97-47dc-9454-c1a9e2315162], accesat la 15 ianuarie 2021.

Tissot, Nathalie, *Entre l'Ethiopie et Djibouti, la renaissance du train du négus*, 2018, [https://www.letemps.ch/monde/entre-lethiopie-djibouti-renaissance-train-negus], accesat la 10.01.2021.

Yunsong, Wang, *La coopération Chine-Afrique en matière d'infrastructures se renforce*, 2018, [http://french.people.com.cn/Economie/n3/2018/0828/c31355-9494762.html], accesat la 10.01.2021.

Vircoulon, Thierry « La Chine, nouvel acteur de la reconstruction congolaise », în *Afrique contemporaine*, vol. 227, no. 3, 2008.

Războiul cibernetic: O subcategorie a războiului hibrid sau o tactică de sine-stătătoare?

Drd. Tudor Horia VĂIDEAN
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai

With the advancement of technology, the concept of cyber warfare is becoming more and more a reality, with both state and non-state actors thus adapting to the changing dynamics of the modern world. Most major states have already developed specialized programs, agencies, or departments with the aim of studying the tactics and effects used in cybernetic attacks and the possibility of counteracting these attacks. The main purpose of this article is to present a brief analysis of what cyber warfare is today, whether it can be considered a new, unique innovative method of conducting a conflict, thus representing its own paradigm in military relations between states, or if it is merely a subcategory within the broader concept of hybrid warfare. More specifically, cyber warfare would then be an unconventional method for an actor to achieve its goals, but which cannot be used successfully in a singular way without the help of other complementary tactics. In this regard, examples from recent Russian activity in the sphere of cyber warfare will be presented and analyzed in the article to illustrate the effectiveness of cyberattacks as a stand-alone, independent tactic or whether these attacks should be based on, or be complementary to a type of hybrid tactics in order to be truly considered successful. The main arguments and conclusions presented here are largely in favor of considering cyber warfare, at least in its current form, as a subcategory of a hybrid threat, but given the rapidly and constantly evolving nature of the world we live in today, cyber warfare has the potential to develop into something distinct, a powerful weapon and tactic in the hands of states that are early adopters of these new cyber warfare tactics.

Cuvinte cheie: Război cibernetic, Terorism cibernetic, Război hibrid, Rusia, Ucraina.

Introducere

Secolul 21 a început cu un eveniment care a creat un precedent și a dictat cursul istoriei pentru următoarele decenii și care poate fi considerat un punct de plecare pentru dezvoltarea unor metode mai neconvenționale de a purta conflicte și război în lumea modernă, acest eveniment fiind atacul terorist din 11 septembrie asupra Statelor Unite. Odată cu dispariția URSS-ului și a țările comuniste est europene la sfârșitul Războiului Rece, lumea privea cu speranță spre o noua eră a păcii asigurată de victoria democrației liberale. Ordinea mondială unipolară creată de aceasta, cu SUA în frunte, a fost totuși de scurtă durată și rapid zguduită de noi amenințări emergente pe întreg mapamondul. Într-adevăr, astăzi, odată cu reapariția Rusiei ca o putere majoră în relațiile internaționale, având o politică externă agresivă, și a noilor puteri mondiale emergente precum China sau India, nu mai putem vorbi despre o lume unipolară, ci de una multipolară.

Această dezvoltare a mai multor poli de putere în întreaga lume, în forma unor state puternice, a venit, de asemenea, împreună cu progrese tehnologice uriașe în zona războiului militar și informațional. Odată cu apariția internetului și a liberei circulații de informații aproape instantaneu în întreaga lume, actorii care privesc spre viitor, indiferent dacă sunt state sau alte organizații, și-au adaptat metodele de purtare a unui conflict. Prin urmare, la un moment dat am fi putut vorbi despre un război pur convențional între două state care ambele posedă o armată și se luptă între ele din diverse motive, dar astăzi acest lucru nu se mai aplică. Războaiele convenționale sunt rare și, dacă se întâmplă, nu sunt la aceeași scară ca în trecut. Puterea militară tradițională, forțele și doctrinele militare convenționale, astfel cum sunt ele definite de abordarea Realistă în Relațiile Internaționale, își pierd importanța și capacitatea de a acționa în mod corespunzător și eficient (spre deosebire de cum au făcut-o în trecut) în fața unui nou val de amenințări, multe reprezentate în forma unor actori non-statali.

Din acest motiv mulți cercetători au adoptat termenul de război hibrid pentru a defini și clasifica această nouă perioadă tumultoasă de activitate militară cu care ne confruntăm astăzi. Trebuie menționat însă că,

în general, nu există un consens absolut cu privire la ceea ce înseamnă sau delimitează cu adevărat o amenințare hibridă de una convențională, multe interpretări și clasificări fiind oferite de către cercetători. Mary Kaldor a fost una dintre primele care a identificat și a folosit termenul de „New Wars" pentru a semnaliza o abatere de la metodele convenționale, în ceea ce ea numește „războaiele erei globalizării"[1]. Desigur, ea recunoaște totuși, că aceste „războaie noi" nu sunt cu adevărat noi în sensul că nu au mai fost niciodată văzute sau documentate până acum, ci sunt doar o continuare a războaielor în stil post-Clausewitzean, adică conflicte care se manifestă din ce în ce mai mult sub formă de conflicte intra-statale, de intensitate redusă, care se derulează pentru o perioadă foarte lungă de timp, fără un sfârșit previzibil. Cu toate acestea, în ciuda diferitelor alte interpretări și variații ale termenului, se pare că conceptul de război hibrid câștigă încetul cu încetul tot mai multă popularitate ca termen universal pentru tacticile și metodele de război neconvențional și neregulat specific secolului XXI.

Popularizarea termenului de război hibrid a venit din partea lui Frank Hoffman în anul 2007, când acesta a susținut că actorii din lumea de astăzi sunt conștienți de capacitățile masive pe care statele le pot produce (armate profesioniste, arme nucleare, arme bio-chimice etc.). Prin urmare, diverse modalități neconvenționale de luptă au evoluat și s-au dezvoltat ca răspuns la omniprezența statului. În cuvintele sale, „amenințările hibride incorporează o gamă completă de diverse metode de a conduce un război, inclusiv capacități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acțiuni teroriste, violență și constrângere nediscriminată și activități criminale" și pot „... să fie conduse atât de către state cât și de o varietate de actori nestatali „[2]. Prin urmare, în această interpretare, războiul hibrid include o varietate foarte largă de metode, toate utilizate simultan pentru a doborî un actor militar tradițional. În acest sens, multe situații conflictuale din ultimele decenii au fost etichetate ca fiind exemple de război hibrid: Hezbollah este un exemplu dat de Hoffman însuși, în timp ce tacticile ISIS și interferențele

---

1 Mary Kaldor, „In Defence of New Wars", în *Stability: International Journal of Security and Development*, vol. 2, issue 1, nr. 4, 2013, pp. 1-16.

2 Frank Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

recente ale Rusiei în Estonia, Georgia și Ucraina fiind alte exemple demne de remarcat. Cu toate acestea, conceptul de război hibrid a fost un subiect de dezbatere aprins în cercurile academice din ultimele decenii. Cu toate acestea, a generat un interes reînnoit, mai ales după intervenția Rusiei în Crimeea din 2014.

Prin urmare, ca doctrină militară, războaiele hibride combină trăsăturile conflictelor convenționale, cum ar fi utilizarea forțelor militare convenționale, cu războiul neregulat, de exemplu, tacticile de gherilă, partizană, subversivă sau de sabotaj. Desigur, definiția poate fi întinsă sau subțiată în funcție de interpretare, deoarece în momentul de față nu există un consens clar cu privire la ce înseamnă de fapt războiul hibrid sau ce ar trebui sau nu ar trebui să includă. De exemplu, fenomenul știrilor false (fake news), utilizat intenționat și organizat de către un actor cu scopul de a destabiliza sau a antagoniza un stat, regiune sau diverși actori non-statali, poate fi considerat în sensul acesta ca o formă de război hibrid. Scandalul electoral care s-a produs în SUA în anul 2016 când Donald Trump a devenit președinte și acuzațiile ulterioare de implicare a Rusiei în alegeri pot fi privite ca exemple de război hibrid, mai precis influențarea de către un actor statal a politicii interne a unei alte națiuni prin mijloace subversive. Desigur, în această interpretare, delimitarea a ceea ce constituie o amenințare hibridă în era informațională poate fi întinsă sau subțiată în funcție propriile interpretări ale academicianului care studiază subiectul.

Prin urmare, este interesant de observat apariția unei noi forme de amenințare în secolul XXI, una care este cu adevărat nouă în aspectele și metodele sale, deși nu neapărat în scopurile sale. Războiul cibernetic, care este un termen relativ nou care a apărut odată cu avansul tehnologiei informației și a atacurilor virtuale care pot fi făcute prin aceste mijloace, a căpătat din ce în ce mai mult impuls ca un termen care se referă la conflictele viitorului, o tactica ce ar putea fi aplicată din ce în ce mai des. Într-un anumit sens, războiul cibernetic poate fi definit ca acțiunile întreprinse de un stat sau o organizație care, prin utilizarea rețelelor virtuale și accesibilitatea „lumii" virtuale, încearcă să atace, să deterioreze sau să distrugă rețelele informaționale, tehnologice, platformele virtuale sau energetice ale unui alt actor, prin diferite atacuri bazate pe software, cum ar fi viruși, programe

malware, tentative de phishing, ransomware sau distributed denial of service (DDoS).

Următoarea întrebare este dacă războiul cibernetic, fiind cu adevărat o tactică nouă în lumea de astăzi, poate fi privit ca o paradigmă distinctă sau poate fi înțeles doar în parametrii războiului hibrid? Se poate încadra în diferitele forme de luptă asimetrică ca tactică independentă sau este mai bine definit ca o subcategorie și doar ca o metodă suplimentară de atingere a unui obiectiv în cadrul tacticii de război hibrid?

Deși războiul hibrid și tactici asimetrice / neconvenționale similare au fost folosite de-a lungul istoriei militare sub diferite forme, de cele mai multe ori acestea au implicat o anumită dimensiune fizică, cu un început, mijloc și sfârșit al operațiunilor, toate bazate pe și în propria noastră realitate. Războiul cibernetic, pe de altă parte, în special odată cu apariția platformelor virtuale și a capabilităților informaționale din ce în ce mai sofisticate bazate pe software și hardware, este un subiect de analiză foarte recent, în continuă evoluție. Prin urmare, există o tranziție și adaptare a tehnologiei informațiilor în sfera capacităților și doctrinelor militare, ceea ce duce la problema apariției unei noi paradigme de conflict centrate în jurul lumii cibernetice, cu spionajul, dezinformarea, știrile false și întreruperea sistemele și platformelor informaționale reprezentând noua normă a conflictelor. Mai precis, se poate observa o tendința a statelor de a se îndepărta de la doctrina unei forțe militare convenționale și puternice (hard power) în conflictele globale și o tranziție în direcția amenințărilor nestatale, hibride, ascunse sau chiar virtuale. Acest lucru nu înseamnă că capacitățile militare tradiționale și personalul militar au devenit sau vor deveni învechite sau nefolositoare odată cu apariția unor capabilități cibernetice din ce în ce mai puternice care pot fi folosite de actorii internaționali. În schimb, înseamnă că doctrinele și operațiunile militare convenționale ale statelor se vor schimba și se vor focaliza pe „realitățile” schimbătoare atât ale lumii reale, cât și ale lumii virtuale.

Ceea ce diferențiază atacuri cibernetice de cele convenționale este că atacurile cibernetice nu se bazează pe existența niciunui fel de conflict tradițional sau paradigmă de război convențională pentru a funcționa. Nu necesită forță de muncă, soldați, arme sau planuri de luptă extrem de

detaliate. În schimb, atacurile cibernetice pot fi coordonate folosind doar o mică echipă de profesioniști în IT care au acces la internet și care pot sta ascunși într-o locație sigură. Războiul convențional și chiar lupta hibridă implică cel puțin existența unui câmp de luptă sau a unui sentiment vag al frontierelor. Amenințările cibernetice, pe de altă parte, sunt foarte greu de delimitat în limitele unui spațiu fizic sau teritoriu singular. Aceasta din cauza faptului că de cele mai multe ori, un actor, folosind o adresă IP criptată și o locație necunoscută poate utiliza atacuri cibernetice pentru a face ravagii oriunde și oricând în lume, dacă resursele sale sunt suficiente. Prin urmare, trebuie remarcat faptul că, în lumea interconectată în care trăim în ziua de astăzi, atacurile cibernetice au potențialul de a provoca mult mai mult rău decât s-ar fi putut specula în trecut. În unele situații chiar mai mult decât conflictele convenționale. Putem observa faptul că guvernele, organizațiile și chiar persoanele private din întreaga lume se bazează din ce în ce mai mult pe platforme virtuale pentru a-și gestiona toate nevoile de zi cu zi. Prin urmare, diferitele rețele de infrastructură, fie ele sub formă de rețele de alimentare, de gestionare a traficului sau pur și simplu cele electrice pentru alimentarea cu curent electric, sunt vulnerabile la atacuri cibernetice, atacuri ce au potențialul de a perturba o întreagă societate.

Desigur, chiar și cu această definiție și delimitare, războiul cibernetic încă prezintă și astăzi ambiguități pentru analiști și academicieni, deoarece poate fi folosit ca un termen universal pentru orice lucru începând de la hărțuire online, interferențe ale platformelor virtuale, furtul informațiilor online sau chiar și posibilitatea de a deturna și închide rețelele de alimentare cu curent electric. Mai mult, termenul de „război" cibernetic nu este foarte precis, deoarece evocă lucruri care nu intră cu adevărat (cel puțin deocamdată) în compoziția sa. Prin acesta se înțelege faptul că nu au existat instanțe de război sau conflicte convenționale care să implice utilizarea în mod activ unor atacuri cibernetice ca o tactică militară. În timpul războiului din Georgia, în 2008, Rusia a folosit ceea ce poate fi descris ca război cibernetic, deși într-o măsură foarte limitată, deoarece atacurile cibernetice au fost folosite mai mult ca un instrument complementar pentru forțele armate convenționale. Rusia, chiar înainte de a trimite forțe militare în Georgia, a început să atace site-urile web ale guvernului georgian, prin utilizarea atacurilor de tip DDoS și prin

supraîncărcarea platformelor virtuale cu mesaje de tip spam și propagandă pro-rusă. De fapt, acestea sunt exemple foarte timpurii ale unei forme de război virtual și a unui teren de testare pentru capacitățile atacurilor cibernetice în combinație cu războiul convențional.

Cu toate acestea, cazuri izolate de atacuri cibernetice au fost raportate, însă aceste atacuri nu au degenerat sau nu s-au extins niciodată într-un conflict prelungit și deschis între state. Prin urmare, sensul real, definiția și implicațiile războiului cibernetic sunt încă în dezbatere într-o mare măsură. Astfel, mulți analiști încă discută asupra a ceea ce poate fi și nu poate fi considerat cu adevărat atacuri cibernetice, în funcție de situație și de actorii implicați. Bineînțeles, deoarece acest domeniu de studiu atât în practică, cât și în teorie este încă foarte mult la început, utilizarea cu adevărat reală, în mod viabil, a tacticii de război cibernetic în conflictele convenționale prelungite este în cel mai bun caz limitată și, în cel mai rău caz, foarte greu de coordonat eficient. Desigur, tehnologia continuă să se dezvolte și atât guvernele, cât și diversele organizațiile nestatale realizează potențialul folosirii războiului cibernetic. Astfel, există posibilitatea să vedem materializându-se o tactică nouă în viitor, una care ar combina utilizarea forțelor convenționale împreună cu atacuri cibernetice extinse și planificate cu grijă (ceea ce poate fi descris ca „combined arms tactics"), deși acest lucru rămâne de văzut în viitor.

În ceea ce privește relații internaționale și politicile statelor, majoritatea națiunilor prospere au dezvoltat și construit deja o infrastructură pentru a sprijini sau combate atacurile cibernetice. Agențiile de informații de stat și cele militare au departamente active care acționează pentru a identifica eventualele încălcări ale securității cibernetice sau pentru a contracara orice potențial atac cibernetice. Creșterea rapidă a sistemelor IT din ultimii ani și distrugerile pe care acestea le pot provoca dacă sunt utilizate malițios au determinat acțiuni coordonate în încercarea de a le limita efectul. NATO, de exemplu, după atacurile cibernetice din Estonia din 2007, a dezvoltat o politică de apărare cibernetică mai durabilă care s-a transformat ulterior în Centrul de Excelență Cooperativă Cibernetică al NATO (CCDCoE). Acest lucru a venit odată cu precedentul stabilit în Estonia, unde mulți acuză Rusia sau un partid susținut de Rusia ca fiind responsabil pentru lansarea de

atacuri cibernetice în interiorul țării pentru a o destabiliza, deși nu au fost găsite dovezi concrete care să indice un vinovat specific. Ținta acestor operațiuni a inclus departamente guvernamentale estone, parlamentul eston, bănci și diverse alte instituții publice. Majoritatea acestor atacuri au fost îndreptate către capitala estonă Tallinn și au început în aprilie 2007 în mijlocul unui dezacord diplomatic între Estonia și Rusia. Atacurile s-au manifestat prin diferite atacuri de tip DDoS, distribuție de spam care a inundat rețelele de calculatoare și chiar instanțe de știri sau articole „false". Impactul major al acestor atacuri a fost faptul că a demonstrat cât de mult potențial distructiv poate produce cu adevărat o serie de atacurile cibernetice. Întrucât Estonia a adoptat foarte timpuriu platforme virtuale și soluții de gestionare a nevoilor cetățenilor folosind internetul până la nivel guvernamental, multe instituții publice s-au bazat într-o foarte mare măsură pe aceste rețele de calculatoare pentru o bună funcționare. Când s-au produs atacurile cibernetice din aprilie 2007, aceste atacuri au întrerupt complet capacitatea Estoniei de a funcționa eficient, iar guvernul eston a fost practic închis pentru câteva zile până când rețelele au putut fi restabilite.

Episodul acesta din Estonia este și astăzi un exemplu de studiu de caz asupra atacurilor cibernetice, exemplu care este studiat de mulți academicieni militari, personal militar și experți în informații în războiul cibernetic. Mulți susțin că aceste atacuri asupra Estoniei erau la un nivel nemaivăzut până atunci, deoarece metodele aplicate în a produce atacurile implicau o coordonare și sofisticare mult prea înaltă pentru un simplu individ sau companie privată, prin urmare nu ar fi putut fi orchestrate cu adevărat decât prin sponsorizarea unui stat, mulți suspectând că Rusia ar fi fost catalizatorul acțiunii. Întrucât au fost vizate multe rețele informaționale care nu sunt ușor accesibile publicului larg, experții consideră că acest atac nu ar fi putut fi orchestrat de un grup de persoane private sau amatori. În schimb, la acest nivel înalt, unde rețelele și sistemele critice ale guvernului și ale instituțiilor financiare au devenit vulnerabile, atacurile, care necesitau abilități și resurse mai presus de posibilitatea indivizilor, nu ar fi putut fi orchestrate decât de o organizație extrem de puternică sau de către un stat. Prin urmare, mulți suspectează că un stat, mai precis Rusia, ar fi fost implicată sau cel puțin că a coordonat atacurile în mod eficient.

Pe de altă parte, atunci când excludem națiunile suverane, prevalența atacurilor cibernetice este încă în creștere, multe dintre aceste atacuri fiind realizate de diverse organizații neguvernamentale, de persoane private sau de așa-numitele grupuri „hacktiviste”. Acest lucru i-a determinat pe unii, de exemplu Eugene Kaspersky, CEO al Kaspersky Labs, o mare și importantă companie de securitate cibernetică, să menționeze că termenul de terorism cibernetic este mult mai precis în descrierea atacurilor virtuale ce au loc în ziua de astăzi, deoarece de multe ori originea și intențiile exacte ale atacatorilor sunt neidentificabile și aparent aleatorii. În acest caz, atacurile teroriste cibernetice pot deveni prin natura lor chiar mai periculoase, deoarece pot fi deghizate ca fiind operațiuni cu steaguri false sau pentru a distrage atenția de la un alt eveniment.

Prin urmare, dacă considerăm episodul din Estonia, poate fi acesta descris ca un exemplu de război hibrid care utilizează atacuri cibernetice ca tactică prevalentă sau este termenul de terorism cibernetic mai precis? Războiul hibrid, ca formă de luptă asimetrică, cuprinde, de obicei, tactici teroriste și de manipulare a temerilor populației, bazându-se pe aceste tactici pentru a fi o armă eficientă împotriva dușmanilor și armatelor tradiționali și convenționali. După cum se poate observa în cazul eston, originea atacului era necunoscută, a venit fără notificare în prealabil și a produs întreruperi majore, paralizând capacitatea națiunii de a funcționa eficient pentru o perioadă scurtă de timp. În acest caz, atacurile cibernetice au fost utilizate ca o tactică independentă, fără nicio altă metodă sau strategie pentru a o completa, fiind, de asemenea, mai mult sau mai puțin un caz izolat, fără repercusiuni majore sau degenerare într-un conflict deschis. Prin urmare, luând cazul eston ca exemplu, ipoteza că războiul cibernetic poate fi o tactică independentă este pusă sub semnul întrebării, deoarece atacul nu a reușit să producă daune de lungă durată. Similar cu ceea ce este considerat un act de terorism „tradițional”, nu a reușit să paralizeze și să afecteze țara la nivel sistemic.

În 2014, în mijlocul protestelor Euromaidan din Ucraina, Rusia a intrat în peninsula Crimeea și a anexat-o în mod unilateral. Acesta este un exemplu de război hibrid, deoarece în acea perioadă, armata și statul rus nu erau implicate în mod oficial. În schimb, așa-numiții „omuleți verzi”

înarmați au preluat inițiativa și au asigurat controlul peninsulei, ceea ce a dus la organizarea unui referendum, al cărui rezultat a fost în mod copleșitor în favoarea unirii cu Rusia. Cu toate acestea, în ceea ce privește războiul cibernetic, tehnicile utilizate de Rusia au evoluat. În 2015, rețeaua electrică ucraineană a fost atacată și oprită cu succes. Companiile ucrainene de distribuție electrică au fost vizate și stațiile lor au fost închise prin utilizarea tentativei de phishing, instalarea de software malware pe sistemele interne ale companiilor, obținerea controlului asupra sistemului IT și atacuri DDoS. Aceasta a fost prima dată în istorie când o întreagă rețea electrică a fost oprită din cauza atacurilor virtuale. Acest fapt marchează progresul masiv al capacităților în ceea ce privește potențialul IT. Aproximativ 230 de mii de oameni au rămas fără electricitate timp de până la 6 ore, timp în care companiile încercau să restabilească accesul la energia electrică. În acest caz, atacul cibernetic a fost limitat în ceea ce privește efectele sale, întrucât rețeaua electrică a fost repornită rapid, iar daunele au fost destul de minime. Exact ca în instanța anterioară cu Estonia, acest atac cibernetic nu a reușit să producă nicio schimbare semnificativă de situație în favoarea unei părți, deoarece nu a fost urmat de alte tactici complementare. Prin urmare, se poate observa că aceste tipuri de atacuri cibernetice, cele care acționează ca incidente izolate, nu reușesc să producă amenințări de lungă durată dacă nu sunt utilizate în combinație cu alte tactici. Deși amenințarea creării unei breșe de securitate este mare iar daunele potențial cauzate pot fi masive dacă sunt efectuate corect, războiul cibernetic este foarte limitat în acest moment, dacă e să privim din perspectiva unei tactici aplicate pe câmpul de luptă între două tabere.

Pe lângă aceste exemple, atacurile cibernetice din 2017 asupra Ucrainei au folosit modele malware actualizate și au reușit să infecteze mai multe platforme virtuale din Ucraina, inclusiv cele ale statului ucrainean, ale instituțiilor financiare și ale companiilor de electricitate. Aceste atacuri au început în iunie 2017, dar ceea ce este interesant de remarcat, este că de data aceasta atacurile nu s-au limitat doar la Ucraina, ci au vizat și națiunile vest-europene și chiar NATO. Cu toate acestea, aproximativ 80% din atacuri au avut loc doar în Ucraina, prin urmare, ținta principală a acestui atac este ușor de distins. Ulterior, s-a dovedit că aceste atacuri cibernetice, care au avut loc

la scară mondială, au fost făcute folosind un ransomware de tip malware numit Petya, care a fost conceput pentru a opri toate operațiunile unor sisteme și platforme, făcându-le inutilizabile. Nu s-a putut stabili o legătură concretă între aceste atacuri și Federația Rusă, dar având în vedere climatul politic din Ucraina dintre anii 2014-2017, plus intervențiile ruse care au avut loc în acea perioadă și conflictul în curs din regiunea Donbass, nu este greu de speculat o anumită formă de interferență rusă. Prin urmare, se poate remarca faptul că Rusia este un stat care și-a dezvoltat în mod foarte extins capacitățile de atac cibernetic, o tactică foarte inovatoare în climatul politic actual, fiind un exemplu de succes al unui stat care folosește în doctrina sa aceste tactici „new age". În cazul atacurilor ucrainene, compania americană de informații cibernetice iSight Partners susține că atacurile din Ucraina au fost efectuate de un grup de hackeri ruși cunoscut sub numele de Sandworm. Mai mult, aceste atacuri au câștigat statutul de „amenințări persistente avansate" (advanced persistent threats), ceea ce denotă o serie de atacuri coordonate pe termen lung, cu un scop specific în minte. Ca parte a tacticii de război hibrid, acest statut de amenințare persistentă avansată este mult mai relevant, deoarece astfel, atacurile de acest gen capătă o natură consistentă, reprezintă un scop concret și pot fi folosite într-un mod mult mai plauzibil în combinație cu alte tactici pentru a îndeplini o serie de obiective. În acest sens și exemplu, războiul cibernetic poate să acționeze ca o legătură între operațiunile hibride asimetrice și factor destabilizator pentru guverne și regiuni.

Cu toate acestea, importanța de a avea un sistem de protecție stabil împotriva atacurilor virtuale este din ce în ce mai evidentă în lumea de astăzi. Luând exemplul atacului asupra rețelei electrice din Ucraina din 2015, Statele Unite au făcut ulterior acestui eveniment declarații oficiale susținând că, în cazul unei tentative de hacking în rețeaua electrică americană, guvernul ar fi incapabil să facă ceva pentru a preveni aceste atacuri în momentul de față datorită naturii învechite a echipamentelor folosite și din cauza faptului că modernizarea infrastructurii ar costa mult prea mult timp și resurse. În ultimii ani, dar mai ales după scandalul din 2016 și acuzațiile de intervenție rusă în alegerile din SUA, cazurile de atacuri cibernetice au crescut considerabil. În 2013, SUA a declarat că tacticile de război cibernetic

reprezentau o amenințare mondială crescândă, care poate deveni chiar mai perturbatoare decât terorismul „tradițional”. Mai mult decât atât, SUA a menționat că va considera orice tentativă de atac cibernetic asupra sa în aceeași lumină ca și atacurile tradiționale, ceea ce înseamnă că dacă SUA ar fi atacată de către un actor folosind metode cibernetice, acest lucru va deveni instantaneu un motiv pentru inițierea unui război convențional.

Cu toate acestea, avansul tehnologic și ale capabilităților virtuale pot fi privite atât ca o binecuvântare, cât și ca un blestem. Interconectivitatea lumii a adus noi posibilități economice și culturale, dar a dezvăluit și noi amenințări. Apariția știrilor false și creșterea pe zi ce trece a atacurilor cibernetice, atât cazuri izolate, cât și sponsorizate de alte națiuni, devin încet o realitate de zi cu zi. Războiul cibernetic probabil că nu va ajunge să cuprindă o scară atât de masivă precum războiul convențional, deoarece se bazează mai mult pe spionaj și tactici de disimulare, pe blocarea sau închiderea capacităților virtuale și electrice ale adversarului și pe furtul de informații. Astfel, nu se poate spune că, pentru moment, războiul cibernetic este o tactică eficientă pe termen lung fără utilizarea altor metode convenționale sau neconvenționale. Cu toate acestea, atacurile cibernetice au demonstrat deja în practică că pot produce multe pagube unei națiunii și a capacității ei de a funcționa eficient dacă aceste amenințările nu sunt oprite la timp. Acest lucru a fost demonstrat de situațiile din Estonia și Ucraina. În ceea ce privește ipoteza că ar fi o nouă paradigmă, războiul cibernetic este departe de a fi o tactică independentă, fiind în schimb mai util în ceea ce privește spionajul, în spatele liniilor inamice, prin provocarea de daune limitate și ca instrument auxiliar pentru metodele convenționale în diplomație, război și războaie economice. Prin urmare, cel puțin pentru moment, este mult mai potrivit să considerăm atacurile cibernetice ca o categorie de război hibrid, o amenințare care poate produce daune considerabile dacă este utilizată corect în combinație cu alți factori. Similar cu tacticile blitzkrieg, operațiunile de succes ale războiului cibernetic se bazează pe utilizarea unei abordări a „armelor combinate” în ceea ce privește lupta hibridă. Deși pot acționa independent, atacurile cibernetice pot fi mult mai eficiente atunci când sunt utilizate în combinație cu atacuri și operațiuni „fizice”.

În concluzie, războiul cibernetic este o nouă tactică în curs de dezvoltare care este utilizată din ce în ce mai mult de actorii globali pentru avansarea propriilor obiective militare și politice. Utilizat separat, ca metodă independentă, războiul cibernetic s-a dovedit a avea un impact destul de limitat în efectele sale. Totuși, folosit ca instrument secundar, ca supliment la metodele mai tradiționale și convenționale, atacurile cibernetice s-au dovedit a fi foarte eficiente atunci când sunt utilizate în situații izolate sau misiuni pe termen scurt. Atacurile cibernetice probabil că nu vor deveni pe cont propriu o amenințare cu adevărat globală în viitorul apropiat, războiul cibernetic, în adevăratul sens al cuvântului război, la scară largă fiind o chestiune ce aparține ficțiunii pentru moment, deși progresele din tehnologia informației și noile tactici testate de diverși actori pot schimba această paradigmă pe termen lung. Prin urmare, este mult mai potrivit să considerăm războiul cibernetic ca o subcategorie a războiului hibrid, un adaos care poate servi multor scopuri, dar care are o eficiență limitată.

Bibliografie

Balbi, Anne-Marie, *The Influence of Non-State Actors on Global Politics*, 26 august 2016, [https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/the-influence-of-non-state-actors-on-global-politics/], accesat 05.01.2021.

Chivvis, Christopher S., *Understanding Russian „Hybrid Warfare" and What Can Be Done About It*, 2017, [https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT468/RAND_CT468.pdf]., accesat 18.01.2021.

Dilanian, Ken, *Cyber-attacks a bigger threat than Al Qaeda, officials say*, 12 martie 2013, [https://www.latimes.com/world/la-xpm-2013-mar-12-la-fg-worldwide-threats-20130313-story.html], accesat 05.01.2021.

Freeman, Lawrence, *The Future of War: A History*, New York: Public Affairs, 2017.

Glenn, Russell W., „Thoughts on 'Hybrid' Conflict", în *Small Wars Journal*, 2009, pp. 1-8, [https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf], accesat 06.01.2021.

Greenberg, Andy, *The Untold Story of NotPetya, the Most Devastating Cyberattack in History*, 22 august 2018, [https://www.wired.com/story/notpetya-cyberattack-ukraine-russia-code-crashed-the-world/], accesat 07.01.2021.

Herzog, Stephen, „Revisiting the Estonian Cyber Attacks: Digital Threats and Multinational Responses", în *Journal of Strategic Security*, Vol. 4, Nr. 2, 2011, pp. 49-60.

Hoffman, Frank, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

Kaldor, Mary, „In Defence of New Wars”, în *Stability: International Journal of Security and Development*, Vol. 2(1), Nr. 4, 2013, pp. 1-16.

Kaldor, Mary, *The New Peace: A Lecture by Mary Kaldor*, 28 noiembrie 2012, [https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2012/11/28/the-new-peace-a-lecture-by-mary-kaldor/], accesat 25.01.2021.

Kaspersky, Eugene, *A Digital Geneva Convention? A Great Idea.* 15 februarie 2017, [https://www.forbes.com/sites/eugenekaspersky/2017/02/15/a-digital-geneva-convention-a-great-idea/#4b1897d61e6e], accesat 13.01.2021.

Kissinger, Henry, *World Order*, New York: Penguin Random House, 2014.

Lee, Robert M.; Assante, Michael J.; Conway, Tim, *Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid: Defense Use Case*, 18 martie 2016, [https://ics.sans.org/media/E-ISAC_SANS_Ukraine_DUC_5.pdf], accesat 26.01.2021.

Lindsey, Nicole, *The Rise of the Global Cyber War Threat*, 05 august 2019, [https://www.cpomagazine.com/cyber-security/the-rise-of-the-global-cyber-war-threat/], accesat 05.01.2021.

McFate, Sean, *The New Rules of War: Victory in the Age of Disorder*, New York: Harper Collins, 2018.

O’Flaherty, Kate, *U.S. Government Makes Surprise Move To Secure Power Grid From Cyberattacks*, 03 iulie 2019, [https://www.forbes.com/sites/kateoflahertyuk/2019/07/03/u-s-government-makes-surprise-move-to-secure-power-grid-from-cyber-attacks/#df9a8b33191d], accesat 15.01.2021.

Robinson, Michael; Jones, Kevin; Janicke, Helge.. „Cyber warfare: Issues and challenges”, în *Computers & Security*, Nr. 49, 2015, pp. 70-94.

Shakarian, Paulo, *Introduction to Cyber-Warfare: A Multidisciplinary Approach*, Waltham: Syngress, 2013.

Shapiro, Jacob L., *Is a Multipolar World Emerging?*, 02 mai 2018, [https://geopoliticalfutures.com/multipolar-world-emerging/], accesat 18.01.2021.

Singer, P.W.; Friedman, Allan, *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press, 2014.

Tait, Scott, *Hybrid warfare: the new face of global competition*, 14 octombrie 2019, [https://www.ft.com/content/ffe7771e-e5bb-11e9-9743-db5a370481bc], accesat 13.01.2021.

Cooperarea politică între România și Ucraina: Evoluție, Impedimente, Rezultate

Drd. Alexandru-Gheorghe MOCERNAC
Școala Doctorală *Paradigma Europeană*
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

This study focuses on the political relations between Romania and Ukraine. By analyzing the last thirty years I am offering an overview on the evolution of cooperation in the political field, on the impediments that this relationship had passed through and also on the obtained results. The political cooperation between Romania and Ukraine is part of a more complex picture of cross-border cooperation, a concept that has begun to stand out in Eastern Europe in the last two decades and which has managed to attract different political actors into an intensified collaboration process. It's crucial to focus on analyzing the complexity of the political cooperation between Romania and Ukraine, especially in today's context of the resurgence of the imperialist aspirations of the Russian Federation, but also of the strong need for cooperation in all fields, a solid strategic partnership is vital, because it will ultimately lead to the balanced development of both states. If we take a closer look at the political collaboration in the form in which it takes place today, we can specify that this is the sum of concessions made by Romanian and Ukrainian leaders since the signing of the Treaty on good neighborly relations and cooperation between Romania and Ukraine in 1997. During the 23 years since the signing of this Treaty, the two states have cooperated in several areas related mainly to regional security. Although characterized by hidden interests from both states and sensitive issues that both Ukrainian and Romanian leaders use to turn the negotiations on their side, this area of cooperation has succeeded in fulfilling its goal. It created the framework necessary to maintain security in the region to increase the living standards of citizens.

Cuvinte cheie: securitate, identitate, minorități naționale, lideri.

Evoluție

Este important să analizăm complexitatea colaborării politice dintre România și Ucraina, mai ales astăzi când un Parteneriat Strategic solid este vital, în contextul reapariției aspirațiilor imperialiste ale Federației Ruse dar și a nevoii puternice de cooperare în toate domeniile, care să ducă în final la dezvoltarea echilibrată a ambelor state.

Între România și Ucraina nu avem o relație de colaborare simplă, ci din contră, este una complexă și cu multe probleme, mai ales pentru că vorbim despre Ucraina, o națiune nouă, care a apărut pe teritoriul dat ca succesiune a destrămării U.R.S.S. în 1991. Un teritoriu controversat, care a dat naștere la numeroase dispute teritoriale și istorice cu aproape toți vecinii[1]. Cu toate acestea, România a fost printre primele state care a recunoscut independența Ucrainei în anul 1991, acest lucru s-a datorat nevoii de stabilitate în regiune însă a avut și un substrat simbolic prin care România apărea încă odată în opoziție cu U.R.S.S. și cu moștenitorul *de facto*, Federația Rusă. Stabilirea de relații diplomatice s-a făcut la 1 februarie 1992, lucru care a fost urmat imediat de înființarea Ambasadei României la Kiev, care a înlocuit Consulatul General de la Kiev, în funcțiune încă din anul 1971[2].

Odată cu semnarea *Tratatului cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între România și Ucraina* (1997), pe lângă prevederile stipulate și asumate de cele două state, au fost puse și bazele unei cooperări politice intense. Cooperarea politică, a fost influențată de-a lungul vremii, de orientările liderilor dar și de media din ambele state. Totuși, România a susținut neîntrerupt parcursul Ucrainei ca stat independent de Federația Rusă și apropierea acesteia de Uniunea Europeană, fiind chiar printre principalele state care au făcut lobby în timpul negocierilor pentru asocierea Ucrainei la UE.

Cu toate acestea, cooperarea politică între cele două state a avut anumite interese ascunse de ambele părți. Încă de la stabilirea relațiilor de

---

[1] Iulian Chifu, *„Relațiile româno-ucrainene în epoca nevoii Parteneriatului Strategic”, în Revista Polis,* volumul VI, numărul 4, noiembrie 2018, București, p. 19, [http://revistapolis.ro/documente/revista/2018/Nr-4-22-2018/3_Iulian%20CHIFU.pdf], accesat la data de 23.01.2021.

[2] Ministerul Afacerilor Externe, *Ucraina*, http://www.mae.ro/node/1734, accesat la data de 23.01.2021.

colaborare, pentru România a fost vitală o înțelegere finalizată printr-un tratat cu Ucraina, în perspectivele aderării la NATO și la Uniunea Europeană. Buna vecinătate reprezenta o condiție pentru a intra în aceste alianțe, astfel trebuie să privim acțiunile României nu doar prin prisma „dorinței de a se înțelege bine cu statul vecin”, ci și prin prisma alinierii cu statele din Occident.

De cealaltă parte, Ucraina, fiind conștientă de intențiile României de aderare la NATO, la început a adoptat o poziție de scepticism în ceea ce privește extinderea Alianței către est. Acest lucru s-a datorat în principal presiunilor venite din partea Rusiei. Însă, odată cu vizita președintelui Statelor Unite ale Americii, Bill Clinton, la Kiev în 1995, viziunea Ucrainei s-a schimbat, aceasta fiind de acord cu o extindere care ar putea să aducă stabilitate în regiune și care ar diminua influența rusă, însă cu condiția ca pe teritoriul statelor membre NATO din Estul Europei, să nu fie depozitate arme nucleare. O altă cerere expresă a liderilor de la Kiev în timpul vizitei lui Bill Clinton în Ucraina, a fost aceea ca intrarea României în NATO să fie condiționată de abandonarea tuturor revendicărilor teritoriale asupra Ucrainei[3]. Acest lucru i-a dat un avantaj Ucrainei în negocierile cu România, iar astfel se poate explica dorința autorităților de la București de a încheia un tratat sub orice condiții, asumându-și viitoarele critici din partea opoziției.

Când vorbim despre deschiderea autorităților de la Kiev spre o negociere a unui tratat cu România în anii 1990, trebuie să ne uităm și la contextul regional. Așadar, vorbim despre un stat care și-a proclamat independența recent și în care influențele Federației Ruse sunt foarte mari și prezente la toate nivelurile. Ucraina anilor ’90 trebuia să își decidă calea având două posibilități: cea „ușoară” și anume orientarea către Est sau cea mai „puțin ușoară” dar cu perspective de stabilitate, orientarea către Occident. Odată cu acceptarea extinderii NATO, se pare că Ucraina a făcut o alegere, Occidentul. Această alegere a fost motivată de doi factori principali: *identitatea și securitatea*.

---

[3] Tor Bukkvoll, „Ukraine and NATO: The Politics of Soft Cooperation”, în *Security Dialogue*, vol. 28, nr. 3, pp. 364-371, [DOI: https://doi.org/10.1177/0967010697028003009], accesat la data de 24.01.2021.

Ideea identității poporului ucrainean se dezbate și astăzi, însă în anii 1990 era necesară o asumare a acesteia. Problema identității nu pleacă de la întrebarea „Ucraina este un stat european sau nu?” ci mai degrabă de la întrebarea „statele continentului European consideră că Ucraina este o țară europeană?”[4]. Aceste întrebări au fost intens dezbătute de cercetătorii ucraineni, unii ajungând la concluzia că Ucraina este un stat european care a fost îndepărtat de Europa prin ascensiunea Rusiei. Această percepție este susținută și de membrii Parlamentului Ucrainean, care în mai multe rânduri au învinuit Federația Rusă pentru situația economică, socială și politică a ucrainenilor[5].

Astfel de declarații care vin din partea oficialilor ucraineni dar și a unor cercetători, prin care Federația Rusă este condamnată pentru scoaterea de pe traiectoria europeană a poporului ucrainean, încearcă să plaseze Ucraina în rândul statelor europene și să identifice un posibil oponent comun și anume Federația Rusă. Doar acceptată de Occident, Ucraina poate avea stabilitate în regiune, deoarece odată cu această acceptare a identității europene a Ucrainei vin și anumite favoruri precum includerea în alianțele internaționale și sprijin pentru reducerea influenței Rusiei. Așadar apropierea de România, în contextul acelor ani, era vitală și pentru Ucraina, care astfel își îndeplinea două obiective: securizarea granițelor (prin încheierea unui tratat cu România în ce privește frontierele) și apropierea de statele europene (era deja cunoscut faptul că România a ales un parcurs european și că a fost acceptată de restul statelor).

De-a lungul celor 23 de ani de la semnarea Tratatului cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina, cele două state au cooperat în cadrul mai multor domenii care țin în principal de securitatea regională. Totuși factorul principal care a impulsionat intensitatea cooperării, rămâne semnarea Acordului de Asociere al Ucrainei la Uniunea Europeană, în martie 2012.

Odată cu acesta, relațiile dintre România și Ucraina au căpătat o nouă dinamică. România a susținut necondiționat cursul pro-european al Ucrainei și decizia acesteia de a ieși din rândul „statelor nealiniate”. Asocierea

[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*

Ucrainei, a „ușurat” rolul României în regiune, deoarece acum și statul vecin și-a asumat un rol de garant al securității. În acest mod, s-a reluat cooperarea politică și la nivelul liderilor din cele două state, începând să reapară vizitele la nivel înalt și negocierile care au fost întrerupte pentru o perioadă de aproape 10 ani.

O cooperare politică strânsă între România și Ucraina o regăsim și în cadrul NATO, în special privind regiunea Mării Negre, o regiune care continuă să fie marcată de conflicte înghețate și care are efecte directe asupra securității euroatlantice. În acest sens, Ucraina ca stat partener al Alianței Nord-Atlantice, colaborează intens cu statele direct interesate de acest subiect, pentru a menține un climat de stabilitate. Tot în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, România participă la Fondul de sprijin pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice, în cadrul căruia prin Serviciul Român de Informații și Oficiul pentru Control Financiar al NATO s-a aprobat Acordul de Management Financiar prin care Ucraina este sprijinită în domeniul apărării cibernetice atât prin schimburi de experți cât și prin resurse financiare. Spre exemplu, pentru anul 2015, România, în calitate de coordonator al Fondului de sprijin al NATO pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice, a alocat o contribuție de 500.000 euro[6]. Acest proiect s-a finalizat în anul 2019, când în urma rapoartelor de evaluare, s-a stabilit faptul că Ucraina este pregătită să facă față atacurilor cibernetice venite din Est.

În cadrul Comisiei NATO-Ucraina, comisie prin care se stabilesc liniile directoare ale relației dintre cele două entități, România este foarte activă, contribuind cu experți în dialogul politic și activitățile Alianței, dedicate îmbunătățirii și dezvoltării relației cu Ucraina. România susține permanent în cadrul acestei comisii, consolidarea statului ucrainean, contribuind cu expertiză proprie la reforma începută de statul vecin[7].

Când vine vorba despre conflictul de pe teritoriul Ucrainei, România a fost printre primele state care au condamnat agresiunea militară a Rusiei,

---

[6] Ministerul Afacerilor Externe, *Fondul de sprijin al NATO pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice,* [https://nato.mae.ro/node/803], accesat la data de 27.01.2021.

[7] Ministerul Afacerilor Externe, *Comisia NATO-Ucraina,* [https://nato.mae.ro/node/269], accesat la data de 27.01.2021.

în anul 2014. Președintele României de la acea vreme, Traian Băsescu, a condamnat fără echivoc anexarea Crimeei și a Sevastopolului de către Rusia, susținând în același timp suveranitatea și independența Ucrainei. Mai mult, România a făcut lobby în cadrul organismelor internaționale în care este membră, pentru a convinge comunitatea internațională să condamne conflictul militar de pe teritoriul Ucrainei. Astfel țara noastră s-a dovedit un real aliat pentru Ucraina în timpul acestei crize, subliniind încă odată faptul că stabilitatea în regiune este un obiectiv principal în cadrul politicii externe a României.

Impedimente

Pe lângă exemplele pozitive ale cooperării dintre România și Ucraina, în cadrul colaborării politice există și subiecte sensibile care pot avea efecte negative asupra acesteia. Printre aceste subiecte se numără situația minorităților naționale. În cele ce urmează voi analiza această problemă din perspectiva ambelor state, pentru a identifica situația actuală, motivele care au dus la divergențe în această privință dar și perspectivele de reconciliere între cele două state în problema minorităților.

Odată cu prăbușirea comunismului, atât România cât și Ucraina s-au confruntat cu o dilemă în ceea ce privește problema minorităților, având de ales între o abordare naționalistă care se concentra pe ideea de identitate comună a cetățenilor sau o abordare liberală care aducea stabilitate și în care statul era garantul drepturilor fundamentale ale tuturor cetățenilor. Un regim democrat liberal reușește să asigure drepturi egale pentru fiecare individ, indiferent de rasă sau etnie. De cealaltă parte, naționalismul, face în așa fel încât drepturile cetățenilor să susțină o identitate colectivă, încercând să încorporeze minoritatea în majoritate, iar dacă nu reușește acest lucru, impune drepturile majorității[8].

---

[8] Sergiy Gerasymchuk, „The Relations between Ukraine and Romania: Old and New Perceptions. Cooperation Outlooks”, în *Strategic and Security Studies Group*, pp. 7-8, [http://prismua.org/wp-content/uploads/2017/01/The_Relations_between_Ukraine_and_Romania_Old_and_New_Perceptions._Cooperation_Outlooks.pdf], accesat la data de 02.02.2021.

După colapsul U.R.S.S. din ce în ce mai multe alianțe internaționale au înaintat către Estul Europei. Entități precum NATO sau Uniunea Europeană, au întreprins relații cu statele ex-sovietice oferindu-le stabilitate în regiune și perspective de dezvoltare. În acest context Federația Rusă și-a văzut „amenințată" influența pe care o avea în state precum România, Ucraina sau Republica Moldova, revenind astfel în peisaj prin crearea unor conflicte înghețate care amenințau securitatea acestor state, culminând cu anexarea Peninsulei Crimeea și referendumul de apartenență la Rusia organizat în Donetsk și Luhansk. De aici vine și principala problemă a Ucrainei, similară cu cea a statelor fost-comuniste în ceea ce privește minoritățile naționale. *Cum poate un stat să aleagă calea democrației liberale, în care să ofere o „discriminare pozitivă" minorităților și să garanteze dezvoltarea comunităților acestora, când se confruntă cu astfel de conflicte și cereri de autonomie?*[9]. Această dilemă a adus limitări în ceea ce privește drepturile minorităților în Ucraina de-a lungul timpului, iar după conflictul din 2014, a adus un refuz categoric al aparatului central de la Kiev, de a acorda minorităților naționale drepturi egale cu populația majoritară și un cadru necesar bunei dezvoltări, prin respingerea dreptului de reprezentare politică al acestora, respingerea dublei cetățenii sau limitarea dreptului la educație.

Legea Educației din Ucraina, o lege care a intrat deja în vigoare și care produce efecte, constă în obligativitatea introducerii unor discipline exclusiv în limba ucraineană în școli. Prin acest lucru varianta unităților de învățământ cu predare în limbile minorităților dispare. Această problemă a intrat și în vizorul *Comisiei de la Veneția*, care a emis un raport în care recomandă ca legile preexistente în privința minorităților, să fie respectate în continuare[10]. Partea ucraineană nu a luat în considerare recomandările venite din partea comunității internaționale, în schimb a promis că se vor face legi complementare după negocieri în paralel cu România și restul statelor direct interesate, prin care se vor încheia anumite acorduri interguvernamentale menite să reglementeze situația actuală a minorității naționale. Cu toate acestea, la întâlnirea din anul 2018 a Comisiei Mixte Interguvernamentale Româno-Ucrainene pe problemele asigurării drepturilor persoanelor

[9] *Ibidem.*
[10] Iulian Chifu, *op.cit.*, pp. 23-24.

aparținând minorităților naționale, întâlnire creată cu scopul de a soluționa astfel de diferende, nu s-a reușit semnarea unui protocol în privința sarcinilor celor două state pentru a crea un cadru favorabil dezvoltării minorităților. Principalul impediment în acest caz, a fost chiar refuzul părții ucrainene de a modifica legea educației în forma ei prezentă.

Încercarea autorităților ucrainene de a scoate limba rusă din uzul zilnic al populației și trecerea spre limba ucraineană, limba oficială de stat, a dus la emiterea de legi care afectează toate minoritățile. Deși liderii ucraineni motivează aceste legi precum cea a educației pe seama războiului hibrid al Rusiei, motivul nu este acceptat de societatea internațională și în special de statele care au interese în ceea ce privesc drepturile minorităților naționale din Ucraina. Pentru România, continuarea relațiilor bilaterale la aceeași intensitate, atunci când minoritatea română din Ucraina își pierde din drepturi este imposibilă.

România are interese în ceea ce privește politica minorităților dusă de Ucraina, deoarece comunitatea românească din statul vecin, ar reprezenta al treilea grup etnic (după ucraineni și ruși) dacă nu ar fi „divizată artificial" în români (151.000 persoane) și moldoveni (258.600 persoane). Conform datelor furnizate de Ambasada României în Ucraina, în regiunea Cernăuți trăiesc 181.7800 de românofoni, în regiunea Transcarpatia 32.152 de etnici români iar în regiunea Odesa 124.475 românofoni (724 români și 123.751 moldoveni)[11]. Mai există grupuri de români în Kirovograd, Nikolaev, Herson, Ananiev și Balta, însă nu sunt organizați sub forma unei comunități române ci mai degrabă sunt asimilați de populația majoritară. Putem observa că Ucraina păstrează politica U.R.S.S. de a diviza grupurile minoritare mari, pentru a nu crea o comunitate etnică complexă. Deși România a pus presiuni de-a lungul timpului pe autoritățile de la Kiev pentru a recunoaște cetățenii minorității moldovenești ca fiind români, trebuie să avem în vedere și poziția Republicii Moldova, care susține menținerea *status quo*-ului. Așadar această problemă trebuie rezolvată întâi între România și Republica Moldova, eventual cu Ucraina pe post de mediator.

---

[11] Ambasada României în Ucraina, *Comunitatea Românească,* [https://kiev.mae.ro/node/286], accesat la data de 04.02.2021.

Chiar și așa, experți din cadrul aparatului central ucrainean susțin ideea conform căreia doleanțele României pentru statul Ucrainean de a recunoaște minoritatea moldovenească ca fiind română doar pe baza limbii pe care o vorbesc sunt similare cu abordarea Federației Ruse care recunoștea ca cetățeni ruși, toate persoanele care vorbesc limba rusă, fiind astfel de neconceput o rezolvare a acestei probleme[12].

După Legea Educației, în Ucraina, a urmat Legea Cetățeniei, vizând sancționarea dublei cetățenii care deși interzisă prin lege, până acum a fost tratată cu lejeritate de autoritățile ucrainene. Principalul motiv invocat în acest caz de partea ucraineană, la fel ca și în situația Legii Educației, a fost încercarea opririi expansiunii Federației Ruse. În mentalul colectiv de la Kiev, liberalizarea dublei cetățenii ar duce la situația în care o bună parte din cetățenii ucraineni ar dobândi cetățenie rusă, lucru de care Federația Rusă s-ar putea folosi pentru viitoare acțiuni militare în Ucraina. Pe lângă impedimentul legat de interesele Federației Ruse, la acest capitol Kievul a invocat și problema minorității maghiare ca un motiv pentru adoptarea unei astfel de legi. Aceștia se temeau de eventuale reacții de solicitare a autonomiei din partea etnicilor maghiari în cazul unei liberalizări a dublei cetățenii. Nici România nu a fost „uitată" în problema cetățeniei, liderii ucraineni temându-se că în acest mod, România va convinge etnicii români să se „răscoale" împotriva statului ucrainean.

Autoritățile de la București au încercat în repetate rânduri acordarea cetățeniei române pentru minoritatea română (și moldovenească) din Ucraina, însă liderii de la Kiev, cum am menționat mai sus, au văzut în acest lucru o amenințare la suveranitatea statului ucrainean. Mai mult, în România există mai multe instituții ale statului dar și organizații civile care se concentrează pe drepturile minorității române din Ucraina, lucru care dovedește calea pe care a ales-o România în dilema prezentată mai sus. Politicienii români au condamnat întotdeauna restricțiile pe care Ucraina le impune minorității române de pe teritoriul ei, acest lucru ducând la o răcire considerabilă a relațiilor politice[13].

---

[12] Sergiy Gerasymchuk, *op.cit.*, p. 11.
[13] *Ibidem*, p. 9.

De cealaltă parte, minoritatea ucraineană din România, nu face obiectul intereselor politicienilor de la Kiev, acest lucru se reflectă în faptul că nu au fost luate măsuri pentru apropierea ucrainenilor din România, de „țara mamă”. Doar la nivelul societății civile există un oarecare interes asupra ucrainenilor din România.

Dezinteresul Ucrainei în ceea ce privește minoritatea ucraineană din România, este explicat de liderii ucraineni prin faptul că toate resursele statului au fost concentrate înspre conflictul cu Federația Rusă.

Când vine vorba despre atitudinea României în ceea ce privește problema minorităților române din diasporă, trebuie să diferențiem intențiile și acțiunile exacte de discursul politic. Minoritățile naționale de pe teritoriul României sunt discriminate pozitiv, acest lucru oferindu-le cadrul necesar dezvoltării, păstrării limbii materne și a obiceiurilor și în același timp integrându-le în valorile grupului majoritar. Minoritatea ucraineană din România, se bucură de aceleași drepturi ca restul minorităților naționale, având un loc de reprezentare în Parlament, posibilitatea de a studia în limba maternă și de a-și prezerva obiceiurile și tradițiile, precum și fonduri direcționate de Guvern prin cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice.

Tocmai din aceste practici apar și neînțelegerile între cele două state. România în relațiile cu Ucraina, face apel la reciprocitate, asta însemnând că statul vecin ar trebui să ofere drepturi similare minorității române de pe teritoriul său. Principalele cereri ale României sunt legate de reglementarea legii educației, prin care minoritatea română să aibă acces la educație în limba maternă, reprezentarea minorității române în Parlamentul Ucrainean, dubla cetățenie dar și de recunoașterea minorității moldovenești ca fiind etnici români. Toate aceste cereri trebuie privite într-un context mai larg, în care România, prin apartenența la Uniunea Europeană, și-a asumat rolul de garant al respectării tratatelor în regiune, aceleași tratate internaționale la care a aderat și Ucraina.

În ceea ce privește poziția statului român în acordarea dublei cetățenii pentru minoritatea română din Ucraina, putem afirma că aceasta nu urmărește destabilizarea sau dezbinarea societății ucrainene, din contră, România a adoptat principiul conform căruia fiecare cetățean este liber să aleagă cetățenia sa. Astfel nu ar trebui să existe niciun motiv de temeri pentru liderii ucraineni în privința unor presupuse intenții negative din partea României în condițiile în

care și cetățenii ucraineni care vor să obțină cetățenia română trebuie să îndeplinească aceleași criterii ca orice alți cetățeni străini.

După cum am afirmat și mai sus, politica României în privința minorității române din Ucraina, trebuie diferențiată între intenții, discurs politic și acțiuni concrete. Deși este bine-cunoscut faptul că în momentul actual între cele două state există o relație de colaborare la nivel politic pentru rezolvarea divergențelor pe cale diplomatică, subiectul minorităților este readus în discuție în momente cheie în timpul negocierilor sau în apropierea alegerilor electorale, de către politicieni. În timpul negocierilor, acest subiect este folosit pentru a pune presiune pe partea ucraineană, aflată în dezavantaj, însă în ceea ce privește campaniile electorale, politicienii sunt mânați de două considerente: primul este acela că doresc să se identifice în mentalul populației ca fiind „luptători pentru interesele comunităților românești din afara granițelor țării” iar cel de-al doilea vine în completarea primului, reiterând ideea de acordare a cetățeniei române pentru minoritatea română din Ucraina în scopul strângerii de voturi, urmând exemplul fostului președinte al României, Traian Băsescu, care a primit un număr considerabil de voturi de la cetățenii români din Republica Moldova[14].

Rezultate

În ciuda diferendelor dintre cele două state, la nivelul cooperării politice între România și Ucraina, s-a reușit încheierea mai multor acorduri bilaterale care aveau ca scop final facilitarea cooperării în domeniul economic sau social.

Principalele acorduri de cooperare între România și Ucraina, au fost încheiate în domenii precum asistență juridică, călătorii, bună vecinătate, industrie, știință și tehnologie, domeniul fiscal, educație, energie nucleară, investiții, colaborare vamală și transporturi. Acestea sunt rezultatul unor negocieri între ministerele de resort din cele două țări și reglementează principalele chestiuni din fiecare domeniu, creând cadrul necesar unei cooperări aprofundate de pe urma căreia beneficiarii direcți să fie cetățenii celor două state[15].

---

[14] *Ibidem*, p. 12.

[15] Ministerul Afacerilor Externe, *Tratate Bilaterale*, [http://www.mae.ro/tratate-bilaterale], accesat la data de 10.02.2021.

Tot la capitolul reușite ale cooperării politice, putem bifa și Programul Operațional Comun România Ucraina 2014-2020 dar și cel din exercițiul bugetar 2007-2013. Acest program este orientat spre zonele aflate la frontiera dintre România și Ucraina, mai exact spre județele românești Maramureș, Suceava, Botoșani, Tulcea și Satu-Mare și pe oblasturile (județele) ucrainene Odesa, Ivano-Frankivsk, Zakarpatska și Cernăuți, propunându-și să contribuie la atingerea obiectivului final al Instrumentului European de Vecinătate prin diverse obiective tematice precum: *sprijin pentru educație, cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare, promovarea culturii locale și protejarea patrimoniului istoric, îmbunătățirea accesibilității în regiuni, dezvoltarea transportului și a rețelelor și sistemelor comune de transport* sau *provocări comune în domeniul siguranței și securității*[16]. Avantajul Programului operațional comun România-Ucraina constă în accesibilitatea fondurilor atât pentru aparatul central al celor două state cât și pentru organismele regionale sau persoanele fizice care își doresc implementarea unor proiecte transfrontaliere în scopul dezvoltării comunităților din care fac parte.

Toate aceste acorduri bilaterale încheiate dar și reușita Programului Operațional Comun România-Ucraina, au adus beneficii reale cetățenilor români și ucraineni. Cadrul juridic dar și fondurile alocate de Uniunea Europeană și de cele două state implicate au contribuit la creșterea bunăstării cetățenilor.

Concluzii

Cooperarea dintre România și Ucraina trebuie privită într-un cadru mai amplu, în care reverberațiile istorice nu au dispărut în totalitate din mintea cetățenilor, acest lucru având efecte directe asupra cooperării politice. Deși se poate observa o apropiere între cetățenii celor două state odată cu schimbarea de direcție adoptată de politicienii ucraineni, încă persistă o animozitate care iese la iveală doar când este adus subiectul cooperării româno-ucrainene. Complexitatea relației dintre România și Ucraina se leagă de un număr mare de subiecte. De la împărțirea minorității române din

[16] Ministerul Fondurilor Europene, *Cooperare Ro-Ua*, [https://www.fonduri-ue.ro/ro-ua], accesat la data de 10.02.2021.

Ucraina în români și moldoveni, la situația teritoriilor ucrainene „revendicate" de unii politicieni români, toate aceste teme sunt de natură să afecteze relațiile dintre cele două state. Mai mult acest lucru poate fi speculat și de Federația Rusă care are interese atât în Ucraina cât și în România. În acest sens, doar o schimbare colectivă a mentalității românilor și ucrainenilor, ar putea reduce tensiunea, impulsionând și cooperarea în același timp.

Problema minorităților continuă să fie un impediment în buna cooperare româno-ucraineană iar situația actuală denotă un eșec în diplomația celor două state în ultimele două decenii. Doar printr-o schimbare a concepției politicienilor din Ucraina și prin soluționarea agresiunii ruse, minoritățile ar putea beneficia de drepturi extinse. Însă în acest moment ambele situații par imposibil de rezolvat, așadar putem afirma că această divergență va continua și în anii următori.

Cei doi factori care au un impact major asupra relațiilor politice româno-ucrainene, și anume: orientarea liderilor și situația minorităților, pot oricând să răcească relațiile de cooperare atât în domeniul politic cât și în cel economic sau social. Problema orientări liderilor este una constantă însă cea a minorităților poate fi soluționată, aducând o situație *win-win* pentru ambele state.

O retragere a Federației Ruse din Ucraina și încheierea tuturor conflictelor înghețate din regiune, ar ajuta Ucraina atât în relația cu România, prin posibilitatea acordării unor drepturi extinse minorității române, dar și în parcursul european al acesteia. Doar în acest mod, statul vecin, nu ar mai fi pus în situația de a fi nevoită să se împartă între Est și Vest, urmărindu-și calea europeană asumată odată cu Euromaidanul.

Din partea României, relațiile politice nu sunt întrerupte de jocul electoral intern. Partidele tradiționale (socialiștii și liberalii) au o atitudine neutră față de statul vecin, ceea ce nu influențează foarte mult cursul cooperării politice. Problema apare în Ucraina, care este influențată de liderii care ajung la putere, în toate domeniile, inclusiv în relațiile cu România. Deci depinde foarte mult dacă liderii ucraineni continuă orientarea către Occident sau către Rusia.

Prin urmare, putem trage următoarea concluzie și anume că între România și Ucraina există, în prezent, o cooperare la nivel politic care aduce

beneficii cetățenilor. Aceasta este rezultatul unei evoluții anevoioase dar care nu a făcut altceva decât să intensifice colaborarea. Totuși putem pune sub semnul întrebării stabilitatea acestei cooperări, în sensul în care contextul regional are un impact puternic asupra acesteia. Evenimentele produse în regiune pot influența gradul cooperării, dar cu toate acestea nu au puterea de a „șterge cu buretele" trei decenii de colaborare. Pe lângă evenimentele produse în regiune și diferendele directe pe care cele două state le întâmpină au caracterul de a răci relațiile, dar la fel ca și în situația mai sus menționată, nu se pot opune cooperării.

Bibliografie

Ambasada României în Ucraina, *Comunitatea Românească,* [https://kiev.mae.ro/node/286], accesat la data de 04.02.202.

Bukkvoll, Tor, „Ukraine and NATO: The Politics of Soft Cooperation", *Security Dialogue,* vol. 28, nr. 3, pp. 364-371, [DOI: https://doi.org/10.1177/0967010697028003009], accesat la data de 24.01.2021.

Chifu, Iulian, *„Relațiile româno-ucrainene în epoca nevoii Parteneriatului Strategic", Revista Polis,* vol. VI, nr. 4, noiembrie 2018, București, pp. 17-32, [http://revistapolis.ro/documente/revista/2018/Nr-4-22-2018/3_Iulian%20CHIFU.pdf], accesat la data de 23.01.2021.

Gerasymchuk, Sergiy, în „The Relations between Ukraine and Romania: Old and New Perceptions. Cooperation Outlooks", în *Strategic and Security Studies Group,* [http://prismua.org/wp-content/uploads/2017/01/The_Relations_between_Ukraine_and_Romania_Old_and_New_Perceptions._Cooperation_Outlooks.pdf], accesat la data de 02.02.2021.

Ministerul Afacerilor Externe, *Comisia NATO-Ucraina,* [https://nato.mae.ro/node/269], accesat la data de 27.01.2021.

Ministerul Afacerilor Externe, *Fondul de sprijin al NATO pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice,* [https://nato.mae.ro/node/803], accesat la data de 27.01.2021.

Ministerul Afacerilor Externe, *Tratate Bilaterale,* [http://www.mae.ro/tratate-bilaterale], 10.02.2021.

Ministerul Afacerilor Externe, *Ucraina,* [http://www.mae.ro/node/1734], accesat la data de 23.01.2021.

Ministerul Fondurilor Europene, *Cooperare Ro-Ua,* [https://www.fonduri-ue.ro/ro-ua], 10.02.2021.

Discurs despre individul periferic, în contextul studiilor de dezvoltare

Drd. Diana Sfetlana STOICA
Școala Doctorală de Filosofie, Sociologie și Științe Politice
Universitatea de Vest din Timișoara

Development discourse, in addition to the policies that followed it, led to a profound division of the world, both subjective and objective. How was this split over time and what effects has it had on the structure of relationships between individuals and their position of unequal exchanges reflected in all areas of social life? In proposing to define a peripheral individual, his quality of social subject, that of normalizing reason, as well as that of the proponent of its own dissolution, are considered. After this instrumental definition, we will enter in the merits of an applicable dependency theory, to which we propose a postmodernist remodeling, while pursuing the deconstruction of peripherality. Peripherality depends on centrality, and from the very inconsistency of the center, its relativity crystallizes. It will be analyzed in the case of Africa, viewed in a unitary way, in three aspects, that of race identity, system of creative ontologies and myth of adaptation. The discourse proposes a mixed developmental hermeneutics, finalized on the purpose of discovering the properties of peripherality, this being circular, variable, and sometimes even inconsistent.

Cuvinte cheie: Individual, Perifericitate, periferic, putere, dezvoltare

Introducere. O reconceptualizare a indivizilor periferici

Indivizii periferici reprezintă o categorie largă și holistic definită, de populații periferice, marginalizate sau alienate, din punct de vedere politic, social, cultural și chiar religios[1]. Este cazul fostelor colonii, iar o atenție

[1] V.Y. Mudimbe, *The invention of Africa Gnosis, Philosophy, and the Order of Knowledge*, London: Ed. Indiana University Press, 1988, p. 16-17; Souleymane Bachir Diagne, „Islam and

deosebită în context o rezerv problematicii africane. Enunțarea unui concept, ca cel de individ periferic, ale cărei mize și validitate sunt puse în discuție, în contextul studiilor de dezvoltare, reprezintă o simplificare instrumentală a unei viziuni constructiviste care își propune să aprofundeze sau să tuteleze un discurs preexistent cu privire la teoriile post-dezvoltării, așa cum a fost acest discurs tratat de Jan Niederveen Pieterse[2].

Pentru a vorbi despre individul periferic, în contextul studiilor de dezvoltare, trebuie mai întâi deconstruit conceptul de individ în societate. Apoi, este utilă definirea perifericității, considerând-o o calitate care nu este extrasă din contextul existenței sociale, ci ar trebui să reprezinte continuarea sa, post-existența acestei societăți. Ideea este sugerată de Pieterse[3], care privește paradigma post-dezvoltării în contextul rejecției paradigmei dezvoltării, în toate variantele sale (teoria dependenței, dezvoltarea alternativă, dezvoltarea centrată pe oameni).

Pornind de la conceptul de periferie a lumii capitaliste, amintit și în volumul editat de Jan Nederveen Pieterse și Boike Rehbein[4], *Globalization and emerging societies. Development and Inequality*, individul este reprezentat ca structură conceptuală a paradigmei sociale și nu ca membru al societății, al unei comunități sau al unei națiuni, conform unei accepțiunii generale, de individ-atom.

Individul nu ar fi doar ființă umană, ci o stare a ființei sau o proprietate a acesteia. O primă direcție de definire a individului are în vedere sistemul de indivizi care au format o națiune, o comunitate sau o familie (formațiune tribală), într-un parcurs istoric, dar al cărui rol și mize pentru dezvoltare sunt evaluate în mod simplificat, prin personificare. A doua direcție de definire este cea adjectivală, cu sensul de *individual*, reprezentând o proprietate și totodată o singularitate a națiunii, comunității, familiei (formațiunii tribale), care face ca distincția între indivizii la care se face referire să fie posibilă, într-un anumit areal geo-simbolic.

Philosophy: Lessons from an Encounter", în *Diogenees*, 2004, p. 377, [https://doi.org/10.1177/0392192104044279], accesat la 10.02.2021; Belachew Gebrewold, *Africa and Fortress Europe Threats and Opportunities,* London: Routledge, 2007, p.178.

2 Jan Niederveen Pieterse, Development Theory, Ediția 2, Ed. Sage Publications Ltd, 2010.

3 *Ibidem*, p. 111.

4 Jan Nederveen Pieterse și Boike Rehbein, *Globalization and Emerging Societies Development and Inequality*, Ed. Palgrave Macmillan, 2009, p. 161.

Definirea conceptului de individ în baza celor două direcții este susținută de interpretarea lui Mark Duffield[5] asupra aplicabilității biopoliticii foucauldiene în context. În timp ce Michel Foucault ar susține că relațiile de putere sunt masificate, modelează și reglează viața socială a indivizilor, nefiind capabile de individualizare, ci acționând la nivel de populații sau comunități, Duffield definește individul asupra căruia această nouă formă de putere se aplică, individ specie, transformat din individul mașină, conform evoluției discursului dezvoltării, începând din a doua jumătate a secolului XVIII[6].

Deconstrucția perifericității

Utilizând noțiuni ca individ-mașină, individ-specie și masificare, imaginarea unui proces de reductivă trecere de la modernitatea caracterizată prin industrializare, către post-modernitate și post-dezvoltare este facilitată. Dar, perspectiva a-sistemică propusă de categoriile de individ-mașină și individ-specie, masificate de o putere regulatoare, nu pare a fi suficientă pentru a explica momentul globalizării[7], și nici perifericitatea.

Pentru a corecta această supra-simplificare și a scoate definiția individului din sfera de influență a economicului, ca precept inerent cultural, așa cum a observat Pieterse[8], sau al transferului din mașină în specie, așa cum ne propune Duffield, individul, ca sistem – stare și proprietate a acestui sistem, este caracterizat, din perspectiva pragmatică, de trei calități fundamentale: calitatea de subiect social, de rațiune normatizatoare a propriului ambient și de potențator a propriei sale disoluții (evadarea din propriul mit). Pentru toate aceste trei calități, perifericitatea poate fi deconstruită.

Calitățile individului, în deconstrucția perifericității

Perspectiva asupra calității de subiect social este una clasică, reflectând, în tematica dezvoltării, importanța individului, ca nucleu

---

5 Mark Duffield „Getting savages to fight barbarians: development, security and the colonial present”, în *Conflict, Security & Development,* vol. 5,no. 2, August 2005.

6 *Ibidem*, p. 146.

7 Jan Nederveen Pieterse, *op.cit.*, p 31.

8 *Ibidem.*

reprezentativ al unei societăți, în definirea unor traiectorii ale devenirii și ale schimbării sociale. Structurile de putere și discursurile dominante sunt cele care confirmă și contribuie la perpetuarea unui anumit tip de identitate[9] recunoscută de individ, iar în acest sens are loc și cristalizarea lui *individual*, ca proprietate a sistemului. Mai mult, calitatea de subiect social prevede recunoașterea unui ansamblu de nevoi de către subiecte organizate în subsisteme, ansamblu care va produce uniformizare, fiind sugerat sau impus de un sub-sistem autoritar celui de referință[10].

Discuția pe marginea calității de subiect social în tandem cu cea de rațiune normalizatoare a propriului ambient, introduce însă critica legăturii cauză-efect, în considerarea acțiunilor individului și în urma cărora, același individ dar și altul, sfârșește prin a fi modelat. Acțiunile individului, la care ne referim, și care sunt presupuse în toate paradigmele și strategiile de dezvoltare, nu doar în cele participatorii, sunt justificate de dreptul la dezvoltare. Acest drept a fost enunțat deja cu ocazia discursurilor de nealiniere cu început după 1955, pornind de la Conferința de la Bandung[11].

Dacă individul își va exercita acest drept și este capabil să recunoască tehnologiile adecvate prin care să se dezvolte, iar dacă această dezvoltare este conformă unor norme acceptate social cu privire la existența și identitatea sa, atunci și percepția individului asupra realității exterioare va fi astfel schimbată, încât evoluția să poată fi considerată o dezvoltare. Astfel, dezvoltarea socială ar fi o rezultantă a dezvoltării indivizilor, mai ales dacă vom considera dezvoltarea ca și prosperitate, deci conștientizare a speranțelor, conform inducției etimologice propuse de Wolfgang Sachs, din latinescul pro-sper[12].

Perspectiva unei dezvoltări de ansamblu, cauzată de conștientizare și exercitare a unui drept de către individ, menită a contrabalansa opinii moderniste, ca aceea a lui Walter Rodney, din 1973, asupra unei direcții *top-*

---

[9] *Ibidem*, p. 78.

[10] Wolfgang Sachs, *The Development Dictionary A Guide to Knowledge as Power*, London and New Jersey: Ed. Zed Books Ltd 1992, p. 98.

[11] Olayinka Akanle, Olálékan Jìmí Adésìnà, *The Development of Africa Issues, Diagnoses and Prognoses*, Ed. Springer International Publishing AG, 2018, vii.

[12] Wolfgang Sachs, *op.cit.*, p. 49.

down a dezvoltării sociale ca și cauză a dezvoltării individuale[13], nu numai că ar sugera critica la discursul euro-centric al globalizării, pornind de la constructul percepției ne-uniforme asupra propriei evoluții, definite ca dezvoltare, ci și ar susține teoria dependenței. Aceasta poate fi luată în considerare, cu necesare ajustări post-moderniste, subliniind paradigma influențelor în contextul discursului despre individul periferic.

Logici ale centrului și periferiei

Ca termen împrumutat din geografia politică a secolului XIX, perifericitatea este dependentă de existența unei centricități și se bazează pe o logică centristă a teoriei evoluției[14], de tip darwinist. O asemenea logică a susținut, în timp, o multitudine de conflicte intra-sistem individ, determinate de exemplu de naționalisme excesive, conform lui Friedrich Ratzel parafrazat în Pieterse[15] provocând în același timp o deconstrucție a *individual*. Mai mult, Raffer și Singer[16], Pieterse[17], Agugua[18] au legat conceptul de centru-periferie, de teoria schimburilor inegale, deși, contextualizînd, nu ar fi necesar ca un individ să fie a-dependent, pentru a fi și dezvoltat. Totodată, legătura între centru și periferie este susținută și de etnocentrismul vest-european în teoretizarea dezvoltării, ca o continuare a literaturii postcolonialiste.

Pe lângă logica centristă, a fost identificată o logică a rațiunii naționale, prin care sunt justificate politicile de dezvoltare prin transferuri utile între centru și periferie[19], dar această timpurie divizare propusă de Raul

---

[13] Toyin Falola; Jessica AchbergeR, *The Political Economy of Development and Underdevelopment in Africa*, London: Routledge 2013, p. 333.

[14] Jan Nederveen Pieterse, *op.cit.*, p. 25.

[15] *Ibidem*, p. 41.

[16] Kunibert, Raffer; Hans Wolfgand Singer, *The Economic North–South Divide Six Decades of Unequal Development Department of Economics*, Edward Elgar Publishing LTD, 2001, p. 54.

[17] Jan Nederveen Pieterse, *op.cit.*

[18] Akanle Olayinka, Adésìnà Olálékan Jìmí, *op.cit.*, p. 45.

[19] Rodney, Walter, *How Europe Underdeveloped Africa*, Transcript from 6th reprint, 1983; Transcribed: by Joaquin Arriola, p. 116; Jan Nederveen Pieterse, „The Development of Development Theory: Towards Critical Globalism”, în *Review of International Political Economy*, Vol. 3, Nr. 4 (Winter, 1996), p. 552 [http://www.jstor.org/stable/41772041996], accesat la 10.02.2021.

Prebich cu privire la state[20] ar putea fi utilizată în explicarea oricărei logici a rațiunii individului sau al *individual,* așa cum este reflectat în chiar discursul cunoașterii și al sistemului academiei la Foucault[21]. Cu alte cuvinte, calitatea de a fi centric sau periferic ar fi bine definită, conștientizată și în același timp contextuală.

Revenind la susținerea și completarea paradigmei dependenței, propunerea de modificare a acesteia, în postmodernism, este reprezentată de interdependență. Dat fiind că centrul și periferia și-ar putea modifica poziția în timp, că nu ar exista putere conform lui Foucault, decât relații pozitive de control sau dominare, dispărând astfel elementul iluminist al emancipării[22], deci și al rezistenței, perifericitatea capătă inconsistență. Ea nu ar fi nici negativă (idem), nici pozitivă, ci o rezultantă a unui discurs ce depinde de autorul său.

O manifestare a interdependenței decurge și din schema libertăților individuale propusă de Amartya Sen în *Dezvoltarea ca libertate*[23], conform căreia libertățile politice promovează securitatea economică, oportunitățile sociale facilitează participarea economică, iar facilitățile economice pot avantaja atingerea prosperității, libertățile de orice fel întărindu-se reciproc. Dar, această trecere graduală de la libertăți, la oportunități, pentru a ajunge să vorbească despre facilități este re-considerată de Amartya Sen în discursul studiilor de dezvoltare, ce au avut tendința de a plasa individul ca beneficiar al unor programe, și nu inițiator al dezvoltării. Astfel se deschide calea către o critică cu privire la fundamentarea dreptului la dezvoltare, sau prosperitate (înțeleasă probabil lato-sensu, ca fericire) și consecințele acestuia asupra existenței perifericității și individului periferic, în calitatea sa de normatizator al propriului ambient.

Un prim aspect de criticat în context este tocmai prăpastia aducerii în legalitate a unei libertăți. Depinde aceasta de acțiunea unui individ centric

---

[20] A. P Thirlwall, *GROWTH AND DEVELOPMENT with special reference to developing economies*, Ediția a treia, Macmillan Education LTD, 1986, p. 349.

[21] Toyin Falola, Jessica Achberger, *The Political Economy of Development and Underdevelopment in Afric*a, London: Routledge 2013, p. 390.

[22] Gutting, Gary, The Cambridge Companion to Foucault, Ed. Cambridge University Press, 2005, p. 40.

[23] AmartyA, Sen, *Development as Freedom*, New York: New York Times Co, 1995, p. 11.

sau periferic? De o libertate exprimată în discurs emancipator al rezistenței, sau dimpotrivă, de un discurs construit pe frecvente schimbări de poziție între actori care nu dețin puterea, deși participă într-un raport de dominație?

O serie de acte normative ce au avut rolul de a reglementa domenii variate ale vieții sociale, sunt expresia unor libertăți politice a unui centru imaginar al spațiului în cadrul căruia acel act normativ produce efecte. Dar aceste libertăți politice nu au creat oportunități sociale egale, pentru simplul fapt că un act normativ nu poate avea pretenția de reglementare universală, din moment ce omul este o identitate legală[24] cu drepturi de vocație universală însă constrângeri de exercitare obiective, date de însăși calitatea sa de individ. Se creează astfel o periferie a oportunității, care susține centricitatea sursei de reglementare, atunci când libertatea politică susține un proiect de ale cărui beneficii nu se vor bucura chiar aceia care au contribuit la nașterea unui drept.

Dar, cristalizarea unei oportunități sociale, în practica dezvoltării, nu semnifică neapărat o facilitare a accesului la prosperitate sau la exercitarea unui drept la dezvoltare așa cum a fost acesta semnificat în retorica post-colonialistă a statelor nealiniate. O explicație posibilă este reflectată de calitatea centrului normatizator de a fi o periferie a oportunității. Mai mult, ea ar fi și un centru al facilității atunci când centrul oportunității, din rațiuni diverse, va fi incapacitat, de însăși calitatea sa de periferie normatizatoare. Este cazul, îndelung criticat în spațiul public, al politicilor sociale, rezultate în urma unor mișcări sociale, prin aplicarea cărora individul a fost incapacitat ca individ periferic, de însăși centricitatea participării sale în normatizare.

Pe de altă parte, Pieterse face referire la paradigma dependistă, în calitate de precursoare a globalizării[25], punând accent pe factorii exogeni ai dezvoltării, și nu pe cei endogeni, care l-ar include pe individ și *individual*, așa cum au fost acestea definite în discurs. Deci confuzia centru-periferie în post-modernitate ar fi netă, considerând premisele globaliste. Cu toate acestea, din chiar perspectiva literaturii de dezvoltare în cheie postcolonialistă, în cadrul căreia s-au evidențiat marginalizarea și subdezvoltarea, ca efecte ale aplicării

---

[24] Silviu Eugen Rogobete, *Drepturile omului. Origini și practici*, Timișoara: Editura de Vest, 2015, p. 17.

[25] Jan Nederveen Pieterse, *op.cit.*, 1996, p. 555.

modelelor vestice[26], ajutorul și investițiile din exterior ar continua să prezinte riscul manipulării și controlului[27]. Constanța perspectivelor asupra acestei situații ar putea să sugereze, pe de o parte, că paradigma dependistă continuă să fie confirmată. Pe de altă parte, este revalidat, în continuu, caracterul de perifericitate care este contestat în discurs, ținând cont că evaluarea ar proveni tocmai din direcția individului-sistem periferic, sau semnificat ca atare în literatura de dezvoltare.

O altă critică importantă este posibilă prin raportare la forța performativă a discursurilor, sau a metadiscursurilor. Introducerea repetată într-un discurs, a unor problematici, va determina accentuarea lor, în loc de a propune o soluție. În această optică, individul periferic este creator al propriului discurs, devenind centru pentru acesta. Modelul este același și orientat contrar, cu acela pe care Ngugi Wa Thiong' O îl amintește în legătură cu controlul cultural exercitat de colonizatori, când universități sau colegii au fost înființate în colonii pentru a forma o elită locală menită a propulsa imperiul (Ngugi Wa Thiong' O, 1981, p. 93). Transformarea periferiei în centru, pentru interesele centrului, pe baza oportunității educației, de exemplu, nu reprezintă oare un dezirat al centrului de a elimina vreo dihotomie (semiperiferia fiind, în context, asimilată periferiei) și a distinge a-priori dreptul la dezvoltare, invocat de periferie ca fiind de recunoscut?

Dar, transformarea periferiei în centru nu reprezintă în sine o acțiune uniformizantă, anti-integrativă și de factură colonialistă? Perifericitatea individului s-ar descrie atunci ca o libertate a acestuia de a se defini în funcție de un discurs dominant, și nu în funcție de o realitate impusă. Discursul dominant ar fi confirmarea centrului și a periferiei, sau teoria dependenței reactualizată. Realitatea impusă ar fi un ansamblu de imagini sau autoimagini, create prin „îmbibarea culturii (colonizatului) cu valori ale colonizatorului", după o expresie a lui Walter Rodney[28], sau acumularea de

---

26 Walter Rodney, *op.cit.*; V.Y. Mudimbe, *op.cit.*

27 Alexius Amtaika, „Replaying memories of the past: Reflecting on the South African teachers", în *academic Journals*, Vol. 8,nr. 5, pp. 108-116 June, 2013, [https://doi.org/10.5897/INGOJ.9000108].

28 Walter Rodney, *op.cit.*

valori care în timp devin adevăruri evidente și personale, a căror confirmare și ca atare, origine, nu mai este căutată[29].

Și din perspectiva factorilor endogeni ai dezvoltării, realitatea raportului centru-periferie este relativizată de teoria echilibrului enunțată de Amartya Sen, adică libertatea nici unuia nu poate fi mărită, fără a afecta libertatea celuilalt[30]. De ce depinde astfel exercitarea unui drept izvorât dintr-o libertate aflată într-un asemenea echilibru sugerat și de raporturile de dominație presupuse de Foucault? Există, în cazul unui discurs de potențare a periferiei, o libertate ce va crește dăunând libertății unui centru? În spațiul public actual, răspunsul este afirmativ și justifică schimbarea de poziție amintită. Odată ce un grup dezavantajat, ar beneficia de o lege care îi valorifică expresia unor libertăți augmentate, există cel puțin un grup periferic în discursul actului normativ, dar aflându-se într-un centru imaginar al libertăților contrare, care va suferi o micșorare a propriilor libertăți.

Ar rezulta că, în discursul teoriilor de dezvoltare, argumentul individului ca potențiator al propriei sale disoluții ar fi justificat de această ludicitate a pozițiilor centru-periferie. Valorificând clasificarea individului în primitivi și barbari, ca și actori de periferie, disoluția este introdusă prin imaginea arhetipală a relațiilor de dominare, de tip centru-periferie între primitivii, caracterizați în primul rând de încrederea în sine (*self-relience*), având fondat societăți, pe de o parte și barbarii, care au penetrat civilizații și le-au distrus, parafrazîndu-l pe Foucault[31], pe de altă parte.

Categoriile de primitivi și barbari continuă să semnifice, în paradigma de după post-dezvoltare[32], acel *individual*, adică proprietatea unui sistem, conferindu-i unicitate. Deși în cazul ambelor categorii, atât perifericitatea cât și centricitatea ar părea inerente, relația între ele este replicată în timp și se manifestă în continuare, în planul controlului, al

---

29 Thiong'O, Ngugi wa, *Decolonising the Mind The Politics of Language in African Literature*, Zimbabwe Publishing House (Pvt.) Ltd., 1981, p. 14.

30 Amartya Sen, *op.cit.*, p. 117.

31 Mark Duffield, „Getting savages to fight barbarians: development, security and the colonial present”, în *Conflict, Security & Development*, vol. 5, nr. 2, August 2005, p 148.

32 Jan Nederveen Pieterse, *op.cit.*

ideologiei (difuzate sau asimilate) și al schimburilor inegale, conform modelului dependist[33].

În reflectarea acestor relații de control, discursul postcolonialist aduce inevitabil în centrul atenției problematica cruzimii dominației, dar care nu are o legătură cu violența oarecare, nu este o ideologie, „ci este o cultură... care inserează cu forța dorința în producția și reproducerea socială”[34]. În această situație, care ar fi propunerile de dezvoltare ale unei teorii dependiste și care este efectiv vectorul disoluției, dacă aceasta există, în individul periferic?

Vectorul disoluției în individul periferic

Pentru a răspunde acestei întrebări ne vom referi la o nouă identitate de rasă, la un nou sistem de ontologii creatoare și la un mit al adaptării.

Importante retorici cu privire la o identitate de rasă apar legate de conceptul de *negritudine* în lirica reacționară (Aime Cesaire, Senghor) și de mitul narcisistic al supremației culturale albe decurgând din scrierile lui Franz Fanon (Sardar, 1986). Dar dacă la Fanon reacția este emancipatoare cu privire la identitatea cu care *negrul* se identifică sub masca de *alb*, retorica este continuată în postmodernitate prin folosirea un mit al supremației sociale. Achille Mbembe, în 2016, se exprima așa, în a sa *Critică a rațiunii negre,* „într-un trecut, nu foarte îndepărtat, rasa era, dacă nu mama legii, cel puțin limba privilegiată a războiului social”[35].

Dacă identitatea de rasă este construită, scopul acesteia nu poate fi acela de a rămâne în sfera perifericului, decât dacă această construcție este considerată eșuată sau cel care a construit-o s-a plictisit de ea. Considerarea eșuată a construcției individului are, pe mai departe, caracter de legendă, întrucât existența este legată intrinsec de voința de a fi și nu poate admite eșecul. Referindu-se la o nouă devenire a lumii, o devenire *neagră*, Mbembe

---

[33] Timmons Roberts, Amy Bellone Hite, V Nitsan Chore, *The Globalization and Development Reader Perspectives on Development and Global Change,* Ediția 2, Blackwell Publishing Ltd, 2015, p. 98.

[34] Gilles Deleuze, Felix Guattari, *Capitalism și schizofrenie (i). Anti Oedip*, Pitești: Paralela 45, 2008, p. 198.

[35] Achille Mbembe, Critica rațiunii negre, Cluj-Napoca: Idea & Design, 2016, p. 70.

pare să accentueze opoziția manifestă cu privire la ideea de perifericitate ("destinul Africii constă în a fi posedată", 2016, p. 88). În contextul acestei noi identități de rasă, nu atât rasa este consacrată ca și construct, dar și identitatea, ceea ce face ca perifericitatea sa să nu aibă un temei real de a se confirma.

Individul, privit în interacțiunea sa cu alți indivizi din același grup sau grupuri distincte, este cel care își definește identitatea de rasă. În discurs postcolonialist, conform căruia tendința este de a nega existența rasei, identitatea acesteia este totuși preferată, din rațiuni culturale, pragmatice. Din punct de vedere cultural, definirea prin rasă asigură o parțială globalizare, prin diferențiere (de cei care aparțin unei alte rase) și referențialitate (definirea prin tropi). Din punct de vedere pragmatic, ea susține teza elitismului inversat și al discriminării pozitive, ca post-adevăruri. Acest rasism implicit aclamat de nevoia de protecție în aria unui elitism, este justificat de discursul misiunii civilizatoare, pentru care dezvoltarea, termen inventat de Vest, este o nouă formă de colonialism[36], efectiv cerută de cei care o contestă.

De asemenea, individul, înzestrat cu o raționalitate socială, își construiește identitatea de rasă, de la sine înțeles fiind că relaționarea presupune raporturi de putere. Indiferent de poziția ocupată, putem privi individul din perspectiva sa de regizor al dezvoltării, care intervine în viața celorlalți, pretinzând a cunoaște ceea ce este Binele pentru aceștia[37] sau acceptă intervenția benevol, ba chiar o exploatează, încrezător în istorie și ciclicitate (poate?). Dar atunci, perifericitatea individului ar fi negată, întrucât în orice direcție, cineva s-ar îngriji de Binele altuia, sau de satisfacția altuia de a-l presupune și îndeplini. De altfel, relația de putere exclude perifericitatea întrucât victima și agresorul sunt egale, din punctul de vedere al ființării ca subiect.

Cu toate că tendința de raportare la o identitate de rasă este instrumental folosită în definirea unor discursuri contrare, care să imagineze

[36] Shiraz Dossa, „Slicing up 'Development': Colonialism, Political Theory, Ethics" în *Third World* Quarterly, vol. 28, nr. 5, 2007, p. 887.

[37] Simon Makwinja, „The Socratic elenchus and knowledge processes in the 21st century", J. Humanities. Zomba, vol. 25, nr. 1, 2017, pp. 62-63.

o realitate, această raportare nu presupune, urmând sugestia lui Foucault, că ar exista, așa cum Chomsky era de părere, un schematism al gândirii care să identifice o rasă, pentru o perspectivă uniformă a realității și o poziționare absolută în spectrul noțiunii de periferie[38]. Dimpotrivă, singura garanție a existenței unei perifericități ar fi admiterea unei perspective deconstructiviste echivalente cu aceea pe care Michel Foucault o chestionează, în interpretarea lui Rabinow[39] și anume critica universaliilor efemere, al paradigmelor și modelelor fără conținut, care ar susține superioritatea unei categorii rasiale (rasa albă) în raport de celelalte. Ipoteza poate fi interpretată ca o acțiune de categorizare în interiorul unei mulțimi de subiecte care nu diferă, fiind unul și același, dar privit sub lentile diferite.

În relație cu identitatea de rasă, chiar dacă într-o eră post-rasială[40] afirmarea propriei ontologii din partea unui individ este un alt pas important în conturarea unor concluzii cu privire la perifericitate. În recentul volum coordonat de profesori din cadrul Universității Catania, *Il Terzo Muntu. Filosofia e tradizione nel pensiero africano contemporaneo* (2018), problematica filosofiei africane, de la confirmarea formei filosofiei bantu descrise de Temples, în 1945, la hermeneutica eurocentrică a lui Marcel Griaule (Dieu D'Eau, 1948), criticată în discurs african, până la etnofilosofie și mai apoi filosofia Sage, reprezentată de Paulin Hountondji, Marcien Towa și Fabien Eboussi Boulaga, este raportul de putere în ceea ce privește recunoașterea rațiunii africane ca ontologie, din partea unui sistem vestic, dominant.

În 1949, belgianul Tempels, primul antropolog interesat de argument, a înțeles că pentru a pătrunde rațiunea diferitelor paradigme în domenii ale științei produse teritorial, și a defini caracterul cunoașterii unor indivizi, pe care el îi numea primitivi, este în primul rând necesară cunoașterea ontologiei lor[41]. Aceasta este și o premisă a dezvoltării, în contextul discuției de față, susținută în discurs african[42]. Câștigarea de

[38] Rabinow, Paul, The Foucault reader, Ed. Pantheon Books, New York, 1984, pp. 3-4.
[39] *Ibidem.*
[40] Achille Mbembe, *op.cit.*
[41] V.Y. Mudimbe, *op.cit.*, p. 151.
[42] Paulin J. Hountondji, ''Knowledge by Africans: Two Perspectives on African Studies' in *RCCS Annual Review*, 1, September, 2009 1 National University of Benin African Centre for Advanced Studies, Benin Knowledge of Africa, p. 9.

cunoștințe și dezvoltarea, ar însemna, în logica aceasta, că perifericitatea este o condiție depășită sau cel puțin în depășire, în ceea ce privește individul din Africa, privit holistic.

O remarcă interesantă este aceea că, în mod contrar perspectivelor vestice asupra lumii obiective și subiective, ontologia africană pare să confirme o viziune simplificată, asupra unei lumi unitare, bazându-se pe precepte comunitariene, de etică, morală sau dezideratul păcii, printre altele[43], însă acest lucru nu o face să reintre în sfera perifericității, dar condiționează un mit al adaptării, cu privire la comunicarea între culturi.

Procesul de „civilizare" al Africii, considerate sărace, marginale, dislocate, persecutate, reprezintă acel act de violență culturală[44], reținut ca necesar și barbar, care deschide calea Africii către o ieșire din perifericitate, de această dată atât ca discurs cât și faptic, prin mitul adaptării acesteia unei istorii globale în care era conținută doar marginal. Urmare a acestui proces, se poate vorbi de studii de dezvoltare în Africa, al căror punct focal sunt reordonarea paradigmelor creșterii sustenabile, ținând seama de individ și de discursul ontologiei sale.

Concluzii

În concluzie, vocația de potențiator al propriei sale disoluții, a individului periferic, prin deconstrucția perifericității, este justificată filosofic, social și în contextul studiilor de dezvoltare. Pentru definirea individului periferic s-au luat în considerare trei calități fundamentale ale acestuia, și anume calitatea de subiect social, de rațiune normatizatoare și potențiator al propriei disoluții. Deși teoriile dependiste au insistat pe existența unei periferii, am arătat cu variate argumente, că orice periferie, sau perifericitate, ca proprietate a individului, este inconstantă, circulară, chiar inexistentă. Discuția legată de teoria dependistă, modelată în cheie interdependistă, reprezintă o invitație la reflecție cu privire la raporturile dintre actori fără putere, cum sugerează Foucault, pentru materializarea unui postmodernism. Considerațiile despre aceste raporturi și definirea

---

[43] Olayinka Akanle, Olálékan Jìmí Adésìnà, *op.cit.*, p. 22.

[44] Belachew Gebrewold, *op.cit.*, p. 8.

dreptului la dezvoltare plecând de la libertățile individului, sunt argumente suplimentare în deconstrucția perifericității, ca propunere de reconsiderare a teoriei dependiste actualizate, în direcția reordonării unor perspective și găsirea de metode adecvate pentru realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă.

Bibliografie

Akanle Olayinka, Adésìnà Olálékan Jìmí, T*he Development of Africa Issues, Diagnoses and Prognoses,* Springer International Publishing AG, 2018.

AmartyA, Sen *Development as Freedom*, New York Times Co 1995.

Amtaika, Alexius, „Replaying memories of the past: Reflecting on the South African teachers”, în *academic Journals*, vol. 8,nr. 5, pp. 108-116 June, 2013, [https://doi.org/10.5897/INGOJ.9000108].

Bachir Diagne, Souleymane, „Islam and Philosophy: Lessons from an Encounter”, în *Diogenese*, 2004, p. 377, [https://doi.org/10.1177/0392192104044279], accesat la 10.02.2021.

Bauman, Zygmunt, *Culture in a Liquid Modern World*, trans. Lydia Bauman Ed. Polity Press, 2011.

Burgio, Santo; Fontana, Sabina; Souadou, Lagdaf *Il terzo muntu. Filosofia e tradizione nel pensiero africano contemporaneo*, Lugano: Agora & CO, 2018.

Deleuze, Gilles; Guattari, Felix *Capitalism și schizofrenie (i). Anti Oedip*, Pitești: Paralela 45, 2008.

Dossa, Shiraz „Slicing up 'Development': Colonialism, Political Theory, Ethics” în *Third World Quarterl*y, vol. 28, no. 5 (2007), pp. 887-899.

Duffield, Mark, „Getting savages to fight barbarians: development, security and the colonial present”, Conflict, Security & Development 5:2 August 2005.

Gebrewold, Belachew, *Africa and Fortress Europe Threats and Opportunities*, London: Routledge, 2007.

Gutting, Gary, *The Cambridge Companion to Foucault,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Hanson, Kobena; T. Kararach George; Shaw, Timothy M; *Rethinking Development Challenges for Public Policy Insights from Contemporary Africa Knowledge*, Palgrave Macmillan, 2012.

Falola, Toyin; Achberger, Jessica, *The Political Economy of Development and Underdevelopment in Africa*, London: Routledge, 2013.

Hountondji, Paulin J. „Knowledge by Africans: Two Perspectives on African Studies”, în *RCCS Annual Review*, 1, September, 1 National University of Benin African Centre for Advanced Studies, Benin Knowledge of Africa, 2009.

Kunibert, Raffer; Singer, H.W. *The Economic North–South Divide Six Decades of Unequal Development Department of Economics*, Edward Elgar Publishing LTD, 2001.

Makwinja, Simon, „The Socratic elenchus and knowledge processes in the 21st century", J. Humanities. (Zomba), vol. 25, nr. 1, 2017.

Mbembe, *Achille Critica rațiunii negre*, Cluj-Napoca: Idea & Design, 2016.

Mudimbe, V.Y., *The invention of Africa Gnosis, Philosophy, and the Order of Knowledge*, London: Indiana University Press, 1988.

Pieterse, Jan Nederveen, „The Development of Development Theory: Towards Critical Globalism", în *Review of International Political Economy*, vol. 3, nr. 4, (Winter, 1996), pp. 541-564, [http://www.jstor.org/stable/4177204].

Pieterse, Jan Nederveen, *Development Theory,* Ediția 2, London: Sage Publications Ltd, 2010.

Pieterse, Jan Nederveen, Rehbein, Boike, *Globalization and Emerging Societies Development and Inequality*, Palgrave Macmillan, 2009.

Rabinow, Paul, *The Foucault reader*, New York: Pantheon Books, 1984.

Rapley, John, *Understanding development, Theory and Practice in the Third World*, Lynne Rienner Publishers, 2007.

Roberts, Timmons; Hite, Amy Bellone; Chorev Nitsan, *The Globalization and Development Reader Perspectives on Development and Global Change*, Ediția 2, Blackwell Publishing Ltd, 2015.

Rodney, Walter, *How Europe Underdeveloped Africa,* Transcript from 6th reprint, Transcribed: by Joaquin Arriola, 1983.

Rogobete, Silviu Eugen, *Drepturile omului. Origini și practici,* Timișoara: Editura de Vest, 2015.

Sachs, Wolfgang, *The Development Dictionary A Guide to Knowledge as Power*, London and New Jersey: Zed Books Ltd, 1992.

Thiong'O, Ngugi wa, *Decolonising the Mind The Politics of Language in African Literature,* Zimbabwe Publishing House (Pvt.) Ltd., 1981.

Thirlwall, A. P., *GROWTH AND DEVELOPMENT with special reference to developing economies*, Ediția a treia, Macmillan Education LTD, 1986.

Wiredu, Kwasi, *A Companion to African Philosophy*, Blackwell Publishing Ltd 2004.

Index

Dr. Melania-Gabriela Ciot, PhD (născută în 1975), este conferențiar universitar la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca (România), Facultatea de Studii Europene. Este Directorul Școlii Doctorale „Paradigma Europeană" (în domeniul relații internaționale și studii europene), coordonatorul programului de masterat „Management și Negocieri Internaționale și Europene" și a Centrului de Negocieri Internaționale.

Dr. Melania-Gabriela Ciot are o intensă activitate științifică și de cercetare, care include cărți (16), capitole în volume colective (28) și articole și studii în jurnale internaționale și naționale (63). Interesele ei de cercetare sunt: negocierile, afacerile europene, proces decizional, idiosincrazii, diplomație culturală. A participat la numeroase conferințe științifice naționale și internaționale și proiecte ca manager, coordonator sau membru în echipele de cercetare.

A fost Secretar de Stat pentru Afaceri Europene la Ministerul de Externe între 2017-2019, fiind numită Reprezentant Special al Guvernului României pentru Relația cu Parlamentul European pentru perioada în care România a deținut Președinția Rotativă a Consiliului Uniunii Europene.

ISBN: 978-606-37-1197-8